

ISSN 1857-2294

Academia de Științe a Moldovei
Institutul de Cercetări Juridice și Politice

REVISTA

DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE

ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

3 (172)
2016

Chișinău, 2016

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Victor Juc, doctor habilitat în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Serghei Sprincean, doctor în științe politice

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, academician al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Olga Găgăuz, doctor habilitat în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor habilitat în științe politice

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice este indexată în bazele de date: INFOBASE INDEX (factor de impact (IBI) 2.8); Directory of Research Journal Indexing licence type CC BY); JOURNALindex.net

Tipul de revistă: **categoria B**

Redactor: Tamara Osmochescu

Procesare computerizată: Elena Curmei

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2016

CUPRINS

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Victor JUC	Unipolaritate versus multipolaritate în reconfigurarea modelului de ordine mondială postrăzboi rece	7
Veaceslav UNGUREANU	Politici de diversificare a securității energetice a Republicii Moldova în contextul reconfigurării intereselor geopolitice ale marilor puteri	24
Ruslana GROSU	Premisele apariției organizației teroriste „Statul Islamic”	43
Constantin SOLOMON Alina PIROȘCA	Evoluția parlamentarismului în România	52

ȘTIINȚE POLITICE

Victor SACA Valeriu TATARU	Impactul mentalității asupra calității democrației în societățile de tranziție a Federației Ruse, Ucrainei și Republicii Moldova	65
Sergiu CORNEA	Descentralizarea – mecanism de realocare a autorității între nivelurile puterii publice (II)	81
Iurie RICHICINSCHI	Tendențe ale politicii de securitate națională	91

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

Valeriu MÎNDRU Iurie CARAMAN	Republica Moldova în contextul integrării europene	97
Angela MOCANU	Influența factorului mediatic asupra constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova	103
Diana CHEIANU-ANDREI Mircea MANOLI	Imaginea poliției în rândurile populației din Republica Moldova	108

FILOSOFIE

Lidia TROIANOWSKI	Expansiunea esteticului - dimensiune prolifică a contemporaneității	123
Andrei PERCIUN	Critica reprezentationalismului în psihologia cunoașterii	133

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

Victor MORARU	Strategii modale în dezbateră electorală televizată	
Valentina CIUMACENCO	(studiu de caz)	143
Loreta HANDRABURA	Reflecții despre identitate: dispute mai vechi în realități noi	155

MOȘTENIRE

Lidia TROIANOWSKI	Garabet Ibrăileanu: pledoarii pentru o literatură adevărată	160
--------------------------	---	-----

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

Ecaterina DELEU	Politici privind minorii afectați de migrație: cazul Republicii Moldova	170
Mariana TOACĂ	Presa locală: abordări funcționale	180
Veaceslav REABCINSCHI	Conținutul și esența conceptului „politica culturală”	187
Ion BANARI	Repere moral-creștine în devenirea bioeticii	196
Mădălina CRICIU-MANOLESCU	Toleranța ca principiu al medierii prin mass-media	202
Monica BABUC	The state cultural policy in Republic of Moldova: the steps for assimilate the contemporary cultural models	209
Jason JAY SMART	West <i>versus</i> East, or somewhere in between: how to understand cooperative times in United States - Russian relations	213

CRITICĂ & BIBLIOGRAFIE

Marțian IOVAN	<i>Recenzie:</i> Andrei Marga. Explorări în prezent.	
Victor MORARU	Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2014, 404 p.	222
Marțian IOVAN	<i>Recenzie:</i> Lucian Boia. Cum s-a românizat România. București: Editura Humanitas, 2015, 138 p.	227
Victor SACA	<i>Recenzie:</i> Victor Juc • Veaceslav Ungureanu. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. "Tipografia Centrală", 2016. 168 p.	231
Veaceslav UNGUREANU	<i>Recenzie:</i> Mihai Corj. Sunt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr. Chișinău F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 964 p.	233

ANIVERSĂRI

Victor JUC		
Lilia BRAGA	Doctorul Galina Rogovaia la 70 de ani	234
Victor JUC		
Pantelimon VARZARI	Doctorul habilitat Victor Saca la 70 de ani	236
Mihai TAȘCĂ	Doctorul habilitat Andrei Smochina la 70 de ani	238

CONTENTS

INTERNATIONAL RELATIONS AND EUROPEAN STUDIES

Victor JUC	Unipolarity versus multipolarity in reconfiguration of the model of world order postcold war	7
Veaceslav UNGUREANU	Policies to diversify energy security of the Republic of Moldova within the context of great powers' geopolitical interests reconfiguration	24
Ruslana GROSU	The premises of appearance of the terrorist organization "Islamic State"	43
Constantin SOLOMON		
Alina PIROȘCA	The evolution of parliamentarism in Romania	52

POLITICAL SCIENCES

Victor SACA	Mentality impact on the quality of democracy in transitional societies of Russia, Ukraine and Moldova	65
Valeriu TATARU		
Sergiu CORNEA	Decentralization – mechanism for reallocation of the authority between levels of public power (II)	81
Iurie RICHICINSCHI	Trends of the national security policy	91

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

Valeriu MÎNDRU	Republic of Moldova in the context of European integration	97
Iurie CARAMAN		
Angela MOCANU	The influence of mediatic factor on the constitution of middle class in Republic of Moldova	103
Diana CHEIANU-ANDREI	The image of the police for the population of Republic of Moldova	108
Mircea MANOLI		

PHILOSOPHY

Lidia TROIANOWSKI	The Expansion of the Aesthetic – a prolific dimension of the contemporary	123
Andrei PERCIUN	The critique of representationalism in psychology of cognition	133

MASS-MEDIA AND COMUNICATION

Victor MORARU	Strategies of the modality în TV electoral debates (case study)	143
Valentina CIUMACENCO		
Loreta HANDRABURA	Reflections about identity: older disputes in new realities	155

HERETIGE

Lidia TROIANOWSKI	Garabet Ibrăileanu: Some pleadings for a true literature	160
--------------------------	--	-----

RESEARCH PAPERS

Ecaterina DELEU	Policies view about the minors affected by migration: the case of Republic of Moldova	170
Mariana TOACĂ	Local media: functional approaches	180
Veaceslav REABCINSCHI	The context and the essences of the concept „cultural policy”	187
Ion BANARI	Ethical-christian marks in formation of bioethics	196
Mădălina CRICIU-MANOLESCU	Tolerance as principle of mediation through media	202
Monica BABUC	The state cultural policy in Republic of Moldova: the steps for assimilate the contemporary cultural models	209
Jason JAY SMART	West <i>versus</i> East, or somewhere in between: how to understand cooperative times in United States - Russian relations	213

CRITIQUE & BIBLIOGRAPHY

Marțian IOVAN	<i>Recenzie:</i> Andrei Marga. Explorări în prezent. Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2014. 404 p.	222
Victor MORARU		
Marțian IOVAN	<i>Recenzie:</i> Cum s-a românizat România. București: Editura Humanitas, 2015. 138 p.	227
Lucian BOIA		
Victor SACA	<i>Recenzie:</i> Victor Juc • Veaceslav Ungureanu. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. "Tipografia Centrală", 2016. 168 p.	231
Veaceslav UNGUREANU	<i>Recenzie:</i> Mihai Corj. Sunt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr. Chișinău F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 964 p.	233

ANNIVERSARY

Victor JUC	Associated professor Galina Rogovaia at 70 years old	234
Lilia BRAGA		
Victor JUC	Professor Saca Victor at 70 years old	236
Pantelimon VARZARI		
Mihai TAȘCĂ	Professor Andrei Smochina at 70 years old	238

UNIPOLARITATE VERSUS MULTIPOLARITATE ÎN RECONFIGURAREA MODELULUI DE ORDINE MONDIALĂ POSTRĂZBOI RECE

UNIPOLARITY VERSUS MULTIPOLARITY IN RECONFIGURATION OF THE MODEL OF WORLD ORDER POSTCOLD WAR

Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

Formation of the world order after the end of the cold war was a complex process, with many aspects, which found the expression in a lot of elaborations and scenarios proposed by different scientific schools, opinion leaders and representatives of various cultures and religions. If it expressed the opportunity of identification forms more constructive and less violent of interaction between international actors, many models wear the impress of conflictual logic between the poles, they receive another dimension, which reflects new realities or intellectual speculations.

The world order postcold war was formed in a decentralized, a linear and synergetic area, because of the extension of the collective process participants the adoption of the decisions at the international level, even in polarity conditions, national states and governmental international organizations are the most important and influential international actors, but in the list of international actors the positions of the leaders are detain by transnational corporations and terrorist movements.

Keywords: *world order, international system, structure, model, unipolarity, multipolarity, bipolarity, postcold war, polycentrism.*

Formarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece s-a dovedit a fi un proces complex și multiaspectual, care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de către diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți ai diverselor culturi și religii. Chiar dacă se exprimă oportunitatea identificării unor forme mai constructive și mai puțin violente de interacțiune ale actorilor internaționali, multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poli, acestea din urmă primind alături de tratarea tradițională, în spirit realist, altă dimensiune, extrasă, fie din reflectarea noilor realități, fie din speculații intelectuale. Cert este că polaritatea rămâne problema de bază a configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geoeconomice, georeligioase și de altă sorginte, care, în totalitatea lor sau în parte, imprimă acestui concept un conținut nou.

Definim „ordinea mondială” ca totalitatea modelelor de interacțiune și interdependență economică, socială și demografică, politică, geopolitică și militară, cultural-

civilizațională, ecologică și informațional-ecologică dintre actorii relațiilor internaționale și transnaționale în cadrul sistemului internațional / transnațional. Abordăm conceptul de ordine în politica mondială în sensul de stare de lucruri, incluzând și reflectând diferite tipuri și niveluri de relații dintre actorii internaționali și transnaționali în totalitatea lor. Facem distincție între „ordinea internațională,” și „ordinea mondială”, prima limitându-se la relațiile dintre actorii statali, pe când cea de-a doua este de conținut mai larg, incluzând alături de stat și actorii nestatali în toată diversitatea și extensia lor, inclusiv cei transnaționali. Vom preciza că, în același timp subscriem la supozițiile exprimate de mai mulți cercetători și experți în domeniu, unul dintre care fiind P. de Senarclens, care presupune că statul rămâne „actorul internațional privilegiat”.

Considerăm că „polul” interpretat în sens îngust, geopolitic, nu reflectă plener realitățile din lumea contemporană, cu atât mai mult că lui îi revine un statut conceptual și organizațional elevat în tentativele de explicare și de înțelegere a conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece. Abordarea tradițional-geopolitică a polarității, exprimată prin confruntarea globală dintre puterile majore, nu este mai puțin prezentă în elaborările științifice din perioada postrăzboi rece, chiar dacă a pierdut parțial din relevanță și actualitate din cauza diminuării prestanței ideilor conflictului planetar linear pe motivul creșterii ponderii mai multor niveluri și ierarhii în organizarea relațiilor internaționale. În cazul când se insistă asupra structurii unipolare a sistemului internațional, ar fi justificat de a identifica mai degrabă un „centru”, decât un „pol” [1, p.49-50], chiar dacă mai mulți cercetători, Zb. Brzezinski, Ch. Krauthammer, P. O`Brien, indică asupra tipului imperial de sistem, care, în ultimă instanță, se reduce la hegemonia globală a Statelor Unite ale Americii (SUA). În aceeași ordine de idei, S. Lanțov și V. Acikasov subliniază că este prezentă o singură supraputere comparabilă cu parametrii precedenți, Statele Unite ale Americii, care „dețin poziții dominante în structura economică a relațiilor internaționale și în sfera militaro-strategică”, iar în condițiile globalizării au obținut priorități suplimentare pe contul aliaților noi din Europa de Est și din spațiul postsovietic, cu atât mai mult că „ administrația americană și-a permis de mai multe ori să acționeze unilateral, ignorând normele dreptului internațional” [2, p. 138]. În același context de idei, S. Nazaria, invocând unipolaritatea lumii edificate după dispariția Uniunii Sovietice, exprimată prin hegemonia americană, consideră că SUA au încălcat frecvent principiile și normele dreptului internațional, cum ar fi în Iugoslavia sau Irak, în numele „intervențiilor umanitare”[3, p.509, 515]. Ch. Krauthammer a motivat configurația „unipolară a ordinii mondiale postbipolare” și „dominația fără de precedent a singurei puteri” prin faptul că forța economică a Japoniei a cunoscut o perioadă de declin, Germania a stagnat, URSS a dispărut, transformându-se într-o Rusie mai mică și slăbită, Uniunea Europeană s-a orientat în interior pe aprofundarea integrării și construcția infrastructurii sociale, neglijând dezvoltarea într-o mare măsură a capacităților militare și doar potențialul Chinei a crescut, însă recuperarea handicapului va solicita mai multe decenii, dar respectându-se condiția continuării creșterii curente și, prin urmare, „cea mai extraordinară trăsătură a lumii după încheierea războiului rece constă în unipolaritatea ei”[4, p.5-7]. P. O`Brien și J. Nye numesc SUA singurul hegemon veritabil

din istoria sistemului internațional și, respectiv, unica supraputere cu interese și posibilități globale reale. Z.Brzezinski este de părere că imperiile precedente, Roman, Chinez și Mongol, au fost de nivel regional, chiar dacă dominația lor s-a dovedit a fi deplină, pe când Statele Unite au creat „un sistem global fără concurenți”, depășind hotarele teritoriale, reflectând experiența internă și acordând atenție deosebită metodelor cooptării [5, p.28,32,36-37.]. A.Celeadinski susține, în acest sens, că SUA se afla în căutare activă a diferitor variante de grupări regionale de aliați care le-ar permite să țină sub control cele mai importante procese din cadrul relațiilor internaționale postbipolare și le-ar asigura susținerea directă sau indirectă de către un număr cât mai mare de state a acțiunilor convenabile lor pe arena mondială. Potrivit lui A. Matveev, Statele Unite urmăresc să construiască un sistem piramidal de stabilitate la nivel global, chiar dacă, în accepția lui A. Bovin, „transformarea Statelor Unite ale Americii în unica supraputere nu este altceva decât consecință a întretăierii câtorva factori întîmplători: primul vizează îndepărtarea Americii de centrul mondial al turbulențelor (conform lui J.Rosenau, turbulența se caracterizează prin instabilitate de dezechilibru, dar provoacă schimbări - n.n.), iar al doilea este dezintegrarea URSS” [6, p.177].

Punînd sub semnul întrebării ideile lui F. Zakaria despre „lumea postamericană”, în sensul că SUA trebuie să acorde sprijin Rusiei, Chinei, Indiei și Braziliei, după cum au susținut restabilirea Germaniei și Japoniei în perioada postbelică, V. Kremeniuk susține că „secolul american”, contrar mai multor opinii, nu s-a încheiat din cauzele potențialului militar, tehnologiilor avansate de care dispune și rețelei de relații care include state democratice, state care s-au lansat recent în realizarea reformelor, organizații internaționale și „state eșuate”, ultimele avînd nevoie de asistență urgentă, sursa principală fiind SUA. Plus la acestea, Statele Unite a creat un sistem flexibil de raporturi și de obligațiuni care înglobează fluxuri financiare, fluxuri de mărfuri, precum și legături culturale, științifice și informaționale” [7, p.9-10]. I. Moiseev, în acord cu supozițiile lui K. Waltz, consideră că lumea unipolară nu poate să dureze foarte mult timp, iar Iu. Kașlev, trecînd în revistă opțiunile strategice de politică externă a SUA îndreptate spre a-și conserva hegemonia globală, în consonanță cu Zb. Brzezinski și H. Kissinger, dar din altă perspectivă, a indicat asupra „Europei Occidentale tratată în calitate de partener strategic minor”, Statele Unite urmărind edificarea nu Pax Americana, ci Pax Atlantica. Astfel, Zb. Brzezinski, susține că NATO reprezintă principala verigă de legătură dintre America și Europa, fiind asigurate nu numai mecanismele de bază în realizarea influenței americane în afacerile europene, ci și prezența militară în Europa Occidentală (aceasta fiind extinsă după 1999, 2004 și 2009 asupra Europei Centrale și de Sud-Est - n.n.) [5, p.65,66]. Conform opiniei exprimate de H. Kissinger, după dispariția pericolului din partea Uniunii Sovietice, parteneriatul atlantic continuă să rămînă pentru SUA pilonul decisiv al ordinii mondiale: în afară de principiile strict determinate ale asigurării apărării comune, caracteristice alianțelor tradiționale, statele aliate nord - atlantice au creat o rețea de relații care servesc atingerii obiectivelor formării și consolidării fundamentelor viitorului politic comun [8, p.11]. A .Bogaturov a considerat că tot mai evidentă se dovedea a fi prioritatea „eurasiatică” a politicii externe a Statelor Unite, cauza fiind

rolul de partener principal în strategia globală americană revine Eurasiei Centrale, devenită în secolul XXI centrul geopolitic nou al lumii, în timp ce semnificația Europei deja este alta, una complementară, dar continuă să rămână importantă [9, p. 34, 35]. Totuși, H. Kissinger și Iu. Kașlev au sesizat pe bună dreptate replierile geostrategice la nivel global, primul invocând ponderea în creștere a economiei Asiei asupra dezvoltării Statelor Unite și lumii în ansamblu, cel de-al doilea a remarcat transferarea centrului financiar-economic și comercial în Asia de Est și Sud-Est. Astfel, identificarea celor mai importante centre geopolitice eurasiatice, dar și protejarea lor reprezintă un aspect de principiu al geostrategiei globale americane, susține Zb. Brzezinski, nefiind întâmplător, adăugăm noi, că prima vizită în străinătate a lui B. Obama după alegerea din 2008 a efectuat-o în câteva state din regiunea asiatico-pacifică.

Deja am precizat că unipolaritatea sistemului internațional și a ordinii mondiale postrăzboi rece este considerată a fi de caracter provizoriu și de o durată relativ restrânsă de funcționalitate, majoritatea absolută a elaborărilor în materie rezervându-i circa trei decenii. A. Bovin susține că lumea monopolară este comodă, atacul asupra „polului” fiind exclus prin excelență, iar supremația decisivă a „centrului” permite de a menține disciplina și echilibrul: însă „această stare se dovedește a fi relativă” și în situații critice sînt posibile rebeliuni, motiv din care hegemonul este nevoit să se surpe, menținînd permanent prudență sporită [6,p.175]. Din altă perspectivă, de caracter politico-economic, supunînd analizei sistemice istoria Imperiului Roman, R. Gilpin a conchis că structura unipolară durează atît timp cît beneficiile predomină asupra costurilor. Însă aceste demersuri sînt puțin aplicabile pentru definirea realităților postrăzboi rece, chiar dacă ar putea reflecta strategiile de politică externă ale administrațiilor G.Bush-sn. și B.Clinton, și doctrina „schimbării regimurilor” în statele străine exercitată de președinția G.Bush-jr. Actualmente pare puțin probabilă nu numai o coaliție interstatală antrenată hotărît în operațiuni militare antiamericane, ci și acțiuni răzlețe, însă consistente, date fiind măsurile care au fost adoptate în urma evenimentelor din 11 septembrie 2001 și reducerea numărului statelor „eșuate”, cu potențial mărit de amenințare și risc la adresa securității internaționale, în general, și a Statelor Unite, în particular. Cît despre perspectiva a doua, elaborată de R. Gilpin, chiar dacă supremația americană la capitolul produsul global încă este evidentă, SUA țin sub control principalele instituții financiare internaționale donatoare și potrivit estimărilor lui T. Friedman, îndeplinesc rolul de „manager al globalizării pentru lumea întreagă”. Însă polul unic nu dispune de potențial economic proporțional cu volumul cheltuielilor necesare pentru menținerea dezvoltării stabile a sistemului, cu atît mai mult că în însuși interiorul societății americane un curent influent de opinie se pronunță sistematic împotriva prezenței exagerate și suprasolicitate în afacerile mondiale prin acordarea suportului financiar, dar și de altă natură, unor regimuri. F.Voytolovski exprimă părerea că nu există temeii suficiente pentru a remarca degradarea supremației supraputerii, dar s-au cristalizat premise pentru limitarea influenței americane în anumite domenii și în anumite regiuni, reflectîndu-se scăderea motivației elitei de a edifica un „imperiu global” și nu se dovedește a fi deloc întâmplător

candidatul Partidului Republican pentru scrutinul prezidențial din 2016, chiar dacă este mai degrabă neobișnuit pentru opțiunile tradiționale ale votanților săi.

Unipolaritatea poate fi mai bine explicată prin categoriile realiste „pol” și „echilibru”, în sensul că apariția unei sau mai multor supraputeri echilibrează ponderea globală a hegemonului și se formează un nou tip de structură a sistemului internațional. În această bază conceptual - teoretică, transformarea structural-sistemică se dovedește a fi immanentă, dat fiind că sistemul fondat pe un stat - hegemon, SUA, care de fapt alcătuiește nucleul ordinii mondiale, inevitabil se va schimba, subliniază L. Șevțova, din cauza că, în conformitate cu doctrina realismului politic fiecare centru de putere întotdeauna provoacă o situație de confruntare și, deci, este un factor provizoriu[10]. În ordinea de idei reliefată se includ propunerile expuse de E. Primakov cu privire la formarea unei multipolarități de alternativă, îndreptată exclusiv împotriva SUA, și ale lui D. Trenin, de a crea o contrabalantă influenței americane, aceste supoziții fiind ancorate pe alianța preconizată Rusia - China și declarațiile comune cu privire la lumea multipolară și edificarea ordinii mondiale noi, adoptate începând cu anul 1997. Însă această construcție s-a dovedit a fi iluzorie și lipsită de suport politic consistent, provocând, diferite controverse și suspiciuni generate de mai mulți factori majori, precum obiectivele geostrategice urmărite de fiecare parte și interesele manifestate nu numai de actorii cei mai importanți, dar și de cei de factură mai mică, cu precădere din vecinătatea apropiată, potențialul disponibil de fiecare protagonist, capacitățile de valorificare a lui, problemele teritoriale și diferențele demografice, la care poate fi adăugată memoria istorică a relațiilor sovieto-chineze. Pare a fi întemeiată aserțiunea cercetătoarei Song Yimin, care, supunând analizei relațiile reciproce din cadrul „triumfului de puteri Republica Populară Chineză - Federația Rusă - Statele Unite ale Americii”, consideră că, deși sînt evidente mai multe disensiuni între părți, „nu există temeii suficiente pentru a presupune că două dintre aceste trei țări se vor uni împotriva celei de-a treia”[11, p.80-81]. Vizînd un context mai larg, dar exprimînd același sens de idei, A. Bovin insistă absolut fondat că „lumea multipolară nu trebuie să fie nici antiamericană, nici antirusă, antichineză sau antioricentrată” [4, p.178], în caz contrar devine premisă pentru un nou război mondial.

Am subliniat că cercetătorii care invocă unipolaritatea sistemului internațional postrăzboi rece în marea lor majoritate consideră că aceasta va dura o perioadă relativ restrînsă de timp, urmînd să cedeze locul, conform lui K.Waltz, Ch. Krauthammer, C. Vlad sau L. Șevțova, unei structuri de tip multipolar. Song Yimin din contra, estimînd din interior perspectivele dezvoltării globale ale Chinei, exprimă opinia că hegemonia americană în lumea unipolară va fi de lungă durată, asumție care nu este lipsită de relevanță din cauza amplificării unor dificultăți imanente în calea dezvoltării accelerate a acestei țări. Conform lui W. Wohlforth, superioritatea militară, nivelul investițiilor în tehnologiile noi și suspiciunile reciproce dintre potențialii concurenți (Rusia revitalizată, Uniunea Europeană germanizată, Japonia sau China) sînt factorii determinanți care fac mai puțin probabilă posibilitatea formării unei coaliții eficiente îndreptată împotriva puterii americane, asigurîndu-se, în același timp, stabilitatea lumii unipolare”[12, p.8-40]. Zb.Brzezinski prin luările sale de poziție tranșante și consecvente susține că America rămîne „actorul principal pe scena securității globale.

Ideea lumii „multipolare”, cu care au flirtat într-o vreme Rusia sau China ghidate de dorințe „anti-hegemonice”, rămîne, deocamdată, o iluzie” [13, p.94], chiar dacă tot mai frecvent este remarcată oportunitatea aliaților în vederea administrării mai eficiente a unor probleme de nivel regional. Din altă perspectivă, dar vizînd aceeași idee magistrală de identificare a modalităților de menținere a stabilității și asigurare a securității globale, S. Huntington exprimă părerea, considerată justificată și îndrăzneată de Zb .Brzezinski, că în lumea privată de dominația americană va fi mult mai multă violență și dezordine și mai puțină democrație și creștere economică comparativ cu situația în care SUA vor continua să influențeze mai mult decît altă țară asupra soluționării problemelor globale.

În opinia noastră, supozițiile ancorate pe conexiunile nemijlocite dintre supremația globală a Statelor Unite și asigurarea/promovarea stabilității, democrației și dezvoltării nu sînt lipsite de suport, luînd în calcul injecțiile financiare americane și livrările de armamente, sprijinul politic și intervențiile în scopuri umanitare. Totodată, ele se dovedesc a fi forțate și suferă de apologetică, dat fiind că Statele Unite pot să-și treacă în cont realizări relativ modeste la capitolul implementarea democrației și economiei de piață, stabilității sociale și securității internaționale, însă unele dintre acestea ar fi contribuția decisivă la surparea regimului Milošević și instituirea democrației în Serbia, nemaivorbind de aportul în soluționarea crizei bosniace la mijlocul anilor '90 al secolului XX. În linii mari însă, chiar dacă a beneficiat de sprijin internațional constant, în special după evenimentele din 11 septembrie 2001, care, în accepția mai multor analiști, au demonstrat vulnerabilitatea lumii unipolare, SUA n-au reușit să propună și să creeze un sistem de securitate generală, iar intervențiile militare cele mai consistente în unele zone generatoare de terorism și insecuritate, Afganistan ori Irak, iar în ultimul timp și Siria, s-au prelungit destul de mult, dar fără ca obiectivele trasate să fie valorificate în totalitatea lor. Statele Unite n-au fost în stare să asigure aprofundarea și extinderea democrației, dat fiind că se dovedește a fi foarte dificil sau chiar imposibil de a o impune forțat și „de sus”, nu fiecare societate este pregătită de a accepta modelul american, astfel tentativele de formare a „comunității democratice globale” în baza lui sînt considerate indezirabile de mai multe țări, inclusiv din rîndul democrațiilor. Este necesar de precizat cu titlu de concluzie preliminară că trăsătura esențială a „lumii unipolare” a fost bine definită de către J. Nye, în a cărui accepție se produce unificarea spațiului normativ-juridic și social-politic în baza sistemului liberal de valori, pe cînd securitatea internațională, exprimată prin reglementarea conflictelor regionale și locale, se asigură prin eforturi colective ale comunității mondiale coordonate de singura supraputere, aceasta dispunînd de avantaje globale de natură militară, economică și politică [1, p. 53-54].

Evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat că nici concepția lumii multipolare nu prezintă în sine o construcție destul de solidă a ordinii mondiale noi, din cauza că polurile de putere nu se dovedesc a fi în stare să se autoprotejeze fiecare în parte, fiind vulnerabile în aceeași măsură, iar structurile abilitate cu asigurarea securității internaționale, cum ar fi ONU ori OSCE, s-au arătat a fi nesolicitate. Dintr-un punct opus de vedere, al tratării multipolarității în calitate de alternativă a uni- sau bipolarității, dar reflectînd aceeași oportunitate globală de căutare a reperelor pentru asigurarea securității, A. Bovin remarcă că, în general, comunitatea mondială fondată pe interacțiunea,

pe echilibrul câtorva centre de putere este incomparabil mai complexă și potențial mai periculoasă decât lumea mono- sau bicentristă și „nu este deloc întâmplător că ambele războaie mondiale au rezultat din încălcarea balanței multidimensionale. Logica este simplă: cu cât este mai mare numărul elementelor independente care formează sistemul, cu atât se dovedește a fi mai dificil de a le contrabalansa și le menține în asemenea condiție” [6, p.176]. Raționamentul lui A. Bovin de factură mecanicistă se înscrie în spiritul conflictului tradițional-geopolitic exprimat prin împărțirea lumii în spații de influență și prin competiția dintre poluri, pe când actualmente confruntarea dintre centrele de putere nu mai poate fi abordată ca fiind un joc „cu suma zero”, modelul multipolarității presupunând prioritatea relațiilor fondate pe logica pragmatismului.

Am specificat că durata unipolarității lumii din perioada postrăzboi rece este condiționată de apariția „unui concurent de succes”, potrivit opiniei lui Zb. Brzezinski, capabil „să contrabalanseze, conform accepției lui K.Waltz, puterea dezechilibrată”. Dacă Zb. Brzezinski, utilizând principiile metodologiei geopoliticii clasice, a indicat discret asupra Eurasiei, „dominația globală a Americii depinde nemijlocit de durata și eficacitatea menținerii supremației pe continentul eurasiatic”, marea majoritate a cercetătorilor și analiștilor în materie sînt mai expliciti, înscriind această calitate Chinei, Japoniei și Uniunii Europene, urmate de India, Rusia și rareori Brazilia, iar uneori sînt nominalizate unele state comunitare - Germania, Franța și Marea Britanie. Totuși, statutul de eventuală putere mondială este cel mai frecvent atribuit Chinei, din cauza resurselor demografice enorme, concepțiilor despre lume fondate pe confucianism și memoriei istorice, ritmului creșterii economice, volumului investițiilor străine și capacităților pieței interne, aspirațiilor geopolitice de factură expansionistă, potențialului militar în plină fortificare, în special pe contul flotei maritime, dar și poziției reținute a Japoniei. Aceasta din urmă este o „putere mondială”, conform estimării lui Zb. Brzezinski, dar care, în accepția noastră, substanțial este limitată în posibilități din cauza că a transferat către SUA asigurarea securității sale naționale, i-a fost impusă constituțional interdicția de a produce sau a deține armament nuclear, nu dispune de aliați în Asia și se conduce de strategia expansionismului tehnologic pentru a beneficia economic, adică nu este un actor geostrategic activ și rămîne fidelă principiilor de politică externă formulate încă la mijlocul anilor '50 ai secolului XX de premierul S. Eshida. Nu trebuie de trecut cu vederea nici repercusiunile catastrofei care a cuprins Japonia în luna martie a anului 2011, neîntîrziat s-au răsfrîns asupra potențialului acestei țări, minimizînd posibilitățile și capacitățile expansioniste. Nu este deloc întâmplător că Song Yimin scrie despre „înelungata epocă a dominației americane globale”, manifestînd scepticism și poziție rezervată față de capacitățile Chinei de a deveni cel puțin într-un viitor mediu o nouă supraputere, capabilă să concureze eficient și sub toate aspectele cu Statele Unite. Această idee este susținută de mai mulți cercetători, precum: Zb. Brzezinski, care o numește „putere regională” pe motiv că nu este absolut obligatoriu să se reușească menținerea ritmurilor înalte de dezvoltare economică, nu se dovedește a fi absolut inevitabilă o criză politică determinată de oportunitatea democratizării controlate și transferului de putere către generația tînăra a elitei politice și, în plus, China va rămîne o țară relativ săracă, cu venit redus pe cap de locuitor și repartizat disproporționat [5, p.191-195]; H. Kreft, în a cărui accepție, chiar dacă China va dezvolta

acelerat către anul 2020 o economie gigantică, confirmând pronosticurile Băncii Mondiale, va rămîne, totuși o țară cu venituri modeste pe cap de locuitor, mai mic decît dispun actualmente Coreea de Sud sau Taiwan [14, p.29]; Iu. Kașlev, care exprimă părerea că China poate să devină cea mai mare economie a lumii către 2020, însă la capitolele influență militară - politică și nivel de viață nu va depăși Statele Unite și Europa [15, p.125]; S. Lanțov și V. Acikasov, care susțin că structura bipolară a sistemului internațional practic este imposibilă în viitorul imediat, din cauza că China încă nu poate ocupa locul celei de-a doua supraputeri, deoarece rămîne și va mai fi mult timp o țară relativ agrară, iar influența politică fiind destul de limitată datorită scăderii autorității ideologiei comuniste [2, p.139]; Th. Kristensen a identificat unele conflicte de natură istorico-psihologică (istoria relațiilor dintre China și Japonia) și teritorial-geografică (Taiwan), care nu-i vor asigura calitatea de supraputere; G. Friedman afirmă că China nu va fi viitorul potențial adversar al Statelor Unite ale Americii din cauza izolării fizice și instabilității națiunii, situație care provoacă tensiuni și conflicte, decizii economice adoptate din motive politice și rezultînd atît din ineficiență, cît și din corupție: tendințele ultimilor treizeci de ani nu vor mai continua la infinit și din anii 2020 evoluția va trece în următoarea fază, dinamismul actual al economiei chineze nu se va traduce în succes pe termen lung. În schimb, către mijlocul secolului XXI se vor ridica alte noi puteri: Japonia nu va mai rămîne mult timp o putere pacifistă, vulnerabilitatea ei va determina o schimbare a politicii; Turcia este o platformă stabilă în mijlocul haosului, influența ei crește pe măsură ce economia și armata devin cele mai puternice din regiune; Polonia va fi în ascensiune din cauza declinului Germaniei și sprijinului acordat de către Statele Unite, va deveni putere dominantă într-o coaliție de state care se vor opune Rusiei [16, p. 50-51].

Revenind la pretinsa alianță ruso-chineză, numită de A.Pisarev „retorică oarbă de politică externă și reacție de conjunctură” [17, p.111], ținem să precizăm că în cazul funcționalității, Chinei i-ar reveni locul de frunte în cadrul parteneriatului, dar nu putem să ne așteptăm la contrabalansarea solidă a supraputerii, deoarece potențialul însumat se dovedește a fi inferior în raport cu potențialul Statelor Unite ale Americii. Mai precizăm că liderul continuă să se confrunte cu o criză de eficiență, provenită și din perceperea tradițională a suveranității naționale, impediment care nu favorizează o deschidere mai largă și o participare mai profundă și mai diversificată în procesele de cooperare multilaterală, acordînd prioritate, în opinia noastră, colaborării bilaterale, abordată în calitate de mecanism de pătrundere și consolidare a pozițiilor sale atît în statele industrial dezvoltate, dar mai ales în țările subdezvoltate. W. Wohlforth de asemenea consideră că China și Federația Rusă nu dispun de mijloace suficiente pentru a face față Statelor Unite ale Americii, supoziție contestată de J. Mearsheimer, în a cărei accepție SUA nu sînt un hegemon global, dar rămîn principala putere economică și militară a lumii: în sistemul internațional mai sînt prezente două mari puteri, China și Rusia, ele dețin arsenale nucleare importante, dar fără a putea atinge nivelul potențialului militar american și dispun de capacități limitate de proiectare a puterii. J. Anderson din contra, abordînd limitele parteneriatului strategic sino-rus, subliniază că aceste țări și-au exprimat clar nemulțumirea față de unele aspecte ale politicii externe americane, dar n-au format o coaliție serioasă contra SUA și puțini cred că o vor face în viitor, deoarece, în opinia noastră, mai ales China are nevoie atît de investițiile, cît și de piața de peste

ocean. În aceeași ordine de idei, G. Achcar susține că Rusia și China vor căuta să promoveze o politică de stimulare a „concuranței strategice de intensitate slabă cu Statele Unite ale Americii, obiectivul fiind de a reduce sau de a compensa influența americană în regiunile considerate zone proprii de influență, însă nu vor deveni un competitor mondial de o putere echivalentă SUA, capabil să prezinte mari provocări strategice” [18, p.30-34].

Bineînțeles, nu trebuie și nu pot fi negate interesele reciproce ancorate pe mai multe domenii, însă parteneriatul strategic sino-rus nu se sprijină pe baze solide ale încrederii mutuale și a fost gândit mai degrabă pentru moment, fie ca o amenințare, fie ca un mijloc de schimb pentru a obține alte concesi, flexibilizări și beneficii. Pronosticul lui C. Vlad cu privire la posibilitatea evoluției „apropierii ruso-chineze în direcția unei provocări strategice la adresa rolului de lider mondial al Statelor Unite și într-o sfidare credibilă a NATO” s-a dovedit a fi destul de optimist și cu șanse reduse de a deveni realitate, în sensul de a se transforma într-o construcție solidă, viabilă și a forma edificiul ordinii mondiale noi. Nu este întâmplător că unul dintre promotorii acestui parteneriat, E. Primakov, în decembrie 1998, vine cu propunerea extinderii prin crearea „triunghiului strategic” Moscova-Dehli-Beijing, preconizat să devină, potrivit promotorilor săi, nu pur și simplu o alianță militaro-politică a trei mari puteri neoccidentale, ci temelia configurației ordinii noi, multipolare, iar fiecare „unghi”, la rândul său, urmează să construiască o rețea de relații „multilaterale” cu alte state. Fiind gândit pentru a contribui la asigurarea posibilităților tuturor actorilor internaționali de a participa în realitate la adoptarea deciziilor politice globale, transferarea responsabilității pentru asigurarea securității colective de către ONU și aprofundarea parteneriatului strategic bilateral și multilateral de durată, adică urmărindu-se formarea ordinii mondiale multipolare, acest „triunghi” a complicat nespus de mult datele problemei, în sensul înmulțirii aspectelor de soluționat între principalii protagoniști, cum ar fi, în special, disputele teritoriale, efectuarea experiențelor nucleare, migrația ilegală, factorul confesional, diferențele cultural-civilizaționale și economice, sărăcia în masă și subdezvoltarea. Această idee avînd și o vădită tentă antiamericană, potrivit lui A. Bovin, „i-a speriat mai mult pe chinezi și indieni decît pe americani”, dar, în același timp, a contribuit într-o anumită măsură la normalizarea relațiilor bilaterale dintre părți, reflectînd tendințele generale inițiate în jumătatea a doua a anilor '80 ai secolului XX. Se impune de notat în același context că relațiile ruso-indiene nu sînt marcate de conflicte dificil de rezolvat, ci din contra, au moștenit cooperarea fructuoasă de pe timpul ex-Uniunii Sovietice, pe cînd în cazul raporturilor sino-hinduse situația este alta, fiind, conform opiniei lui H. Kreft, „puțin probabil un parteneriat veritabil” dintre cele două țări, chiar și în condițiile ameliorării legăturilor bilaterale din cauza că China tratează India ca pe un potențial concurent în Asia de Sud-Est și menține relații strînse cu Pakistan [14, p. 28]. Totuși, apelarea Indiei se dovedește a fi justificată sub mai multe aspecte, cel mai relevant fiind potrivit unor estimări, precum investigațiile realizate de Grupul Goldman-Sachs, că aceasta posedă în comparație cu ceilalți parteneri, inclusiv cu Brazilia, a cărei situație în cadrul alianței cvadruple vom aborda-o mai jos, potențialul cel mai mare de creștere economică în următorii 30-50 de ani datorită „scăderii vîrstei de muncă a populației”. Însă la etapa actuală aceste țări, potrivit mai multor estimări, inclusiv ale Grupului Goldman-Sachs,

se confruntă cu „lipsa de eficacitate în domeniul utilizării energiei” și, în plus, „economiele lor practic sînt prezente insuficient pe piețele globale de la capital”. Însă în ultimul timp China a devenit principalul creditor al economiei americane, fiind un deținător important al hîrtilor de valoare emise de stat și nu este întîmplător că problema ce ține de respectarea drepturilor omului practic nu este abordată la întrunirile de nivel înalt.

„Triunghiul” strategic Rusia-China-India n-a devenit nici „alianță geopolitică fi-rească”, nici bază a configurației altei ordini mondiale nu numai din cauza dificultăților sus-menționate, ci și a contextului internațional nefavorabil, însoțit de insuficiența potențialului de care dispun partenerii, cu precădere de caracter politico-militar: după evenimentele din 11 septembrie 2001, Asia Centrală fiind declarată principalul focar și promotor al terorismului internațional, decizie realizată prin declanșarea intervenției militare în frunte cu SUA, care și-a consolidat pozițiile în regiune, dar, în același timp, fără a submina esențial și în regim automat ponderea celor trei țării. Atît pînă la, cît și după inițierea operațiunii antiteroriste în Afganistan, comportamentele parteneriatului tripartid sînt preocupate de vecinătățile lor apropiate, reflectînd capacitățile și, totodată, interesele lor geopolitice limitate și confirmînd în anumită măsură justetea „legii principale a vieții internaționale” elaborată de L.Gumplowicz, care se rezumă la „lupta permanentă dintre statele vecine din cauza liniilor de hotar”.

Brazilia este următorul stat care a fost cooptat în coaliția aspiranților la statutul de putere majoră, instituționalizîndu-se în noiembrie 2001, în conformitate cu noțiunea propusă de J. O'Neal, Grupul BRIC (Brazilia, Rusia, India, China). Gruparea formalizată în noiembrie 2008 prezintă în sine o structură de caracter vădit comercial-economic, dar care urmărește să transforme ascensiunea economică în influență politică: păstrînd liniile magistrale trasate anterior, precum „cooperarea dintre țări cu diferite culturi în scopul constituirii ordinii multipolare, conjugarea eforturilor politico-diplomatice în asigurarea securității internaționale, reformarea instituțiilor politice și economice globale, contracararea terorismului internațional, garantarea dezvoltării” [19, p.82-84], acest „club politic”, în opinia noastră, prin obiectivele urmărite și caracterul său reprezintă mai degrabă un conglomerat geopolitic ghidat de predispoziții frustrante antihegemoniste, Brazilia fiind în trecut aliat sigur al SUA, în august 2007 a susținut țările latino-americane ce s-au opus propunerii lui G. Bush-jr. de a forma o zonă a comerțului liber cu includerea ambelor Americi. Aderarea la 18 februarie 2011 a Republicii Sud-Africane a transformat Grupul țărilor BRIC în BRICS, abrevierea avînd o încărcătură simbolică și presupune că economiile acestor țări într-un viitor mediu vor asigura creșterea economiei mondiale în ansamblu și a piețelor în particular. Conform estimărilor Goldman-Sachs, aceste țări nu vor forma un bloc economic sau o asociație comercială, ci mai degrabă un „club politic”, am adăuga „de interese”, urmărind să-și sporească influența economică și geopolitică, date fiind bogățiile disponibile în resurse. Amploarea economiilor statelor BRICS le va permite să transforme creșterea economică în influență politică, contribuindu-se la formarea elitei economice noi și scăderea ponderii „miliardului de aur”.

Considerăm puțin probabilă apariția către anii 2020 a unui „concurrent de succes” care ar echilibra supraputerea, noțiunea plauzibil ar trebui devansată cu două-trei decenii, dar

cu precizarea că această contrabalansare va cuprinde numai unele domenii și sectoare. Astfel, conform rapoartelor analitice prezentate de Goldman-Sachs Group, se estimează că cele patru țări abordate ca totalitate se vor egala către 2032 cu Grupul celor 7 la capitolul Produsul Intern Brut, însă nivelul repartiției pe cap de locuitor va rămâne inferior actualelor economii industrial dezvoltate. Numai China de sine stătător ar putea deveni într-un viitor mediu a doua supraputere, fiind un stat cu aspirații expansioniste, cu potențial militar ridicat, economie dezvoltată și populație cu nivel relativ mediu de trai, dar în condițiile repartizării geografice neuniforme ale veniturilor și, în plus, este puțin probabil că mentalitatea și cultura de masă chineză se vor răspîndi vertiginos pe scară globală, captînd miliarde de aderenți în alte spații decît regiunea sud-est asiatică. Considerăm că par a fi iluzorii șansele ca BRICS să devină un bloc economic eficient, nemaivorbind de o alianță politică autosuficientă, cauzele vizînd diferențe de natură economico-tehnologică și social-demografică, cultural-civilizațională și geopolitică, la care se mai adaugă neacceptarea unor ierarhii în interior și lipsa unui lider incontestabil. Obiectivul strategic urmărit de către BRICS constă în descentralizarea procesului de adoptare a deciziilor de caracter global prin extinderea numărului decidenților și crearea mediului internațional favorabil dezvoltării durabile prin consolidarea Grupului celor 20 de economii avansate.

În opinia noastră, ordinea mondială postrăzboi rece prin conținutul ei nu este unipolară, din simplu motiv că nu mai există poluri în sensul tradițional-geopolitic al noțiunii, care presupune că relațiile internaționale sînt reglementate de echilibrul de puteri, iar dispariția unui pol a generat în mod automat replieri geostrategice atît în plan numeric, cît și sub aspecte calitative ale stării relațiilor internaționale. Majoritatea absolută a cercetătorilor științifici și a analiștilor ruși în domeniu pun semnul egalității între termenul „pol” și sintagma „centru de putere”, asemenea calitate revenind actorilor majori care dispun de potențial, voință și capacitate de a reglementa procesele mondiale, pe cînd elaborările de sorginte americană înscriu „polului” un statut substanțial și organizatoric mai înalt. A. Bogaturov și E. Batalov fac unele dintre puținele excepții de la linia magistrală din cadrul științei rusești de specialitate, ei plasează „polul” pe o treaptă calitativ superioară comparativ cu „centrul de putere”. T. Șakleina subliniază că A. Bogaturov rămîne adept al terminologiei precedente și se înscrie în cercul apologetilor diferitor variante ale americano-centrismului, considerînd justificată categoria „policentrism” pe care a introdus-o, în timp ce E. Batalov exprimă părerea că în lumea postbipolară în general nu există nici un pol, ea nefiind nici unipolară, nici multipolară din cauza că „polurile prin esența lor nu se dovedesc a fi altceva decît subsisteme contrare de nivel mondial, ele formează punctele extreme ale axei globale pe care se menține sistemul-lume, reprezintă diferite civilizații și întruchipează diverse orientări valorice și de idei variate, sînt simetrice și pot fi măsurate prin potențialul disponibil, fapt ce le permite de a se echilibra mutual, fiind concomitent garanți ai ordinii mondiale și determinanți ai regulilor jocului politic de care trebuie să țină cont toți sau aproape toți actorii prezenți pe scena politică mondială. Relațiile dintre poluri sînt edificate pe principiul atragerii și respingerii reciproce, ele au nevoie unul de altul pentru a păstra statu-quo-ul intern și extern, dar totodată urmăresc să se înlătore în calitate de concurenți. Însă odată cu înlăturarea unui pol, celălalt dispare în regim expres, iar împreună cu acestea și ordinea

mondială veche, după cum s-a produs la sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990” [20, p.55-56]. Trăsătura esențială a polarității, potrivit accepției lui E. Batalov, este opoziția dintre două forțe determinante, lumea formată la sfârșitul secolului XX nu este alta decât una „cu mai multe blocuri”, însă nici unul dintre acestea nu se distinge prin caracteristici polare în raport cu altele: „lipsa polurilor” nu exclude posibilitatea existenței supraputerii și interacțiunii/conflictului dintre blocuri cu potențiale diferite, această asociație provizorie asociindu-se cu o stare de instabilitate globală.

Totuși, unipolaritatea ordinii mondiale postrăzboi rece ar putea fi acceptată în condițiile următoare:

1. polul este abordat într-un sens mai larg decât cel tradițional-geopolitic, adică limitele lui spațial-teritoriale nu coincid în mod obligatoriu cu frontierele de stat ale supraputerii, ci le depășesc pe contul convergenței intereselor magistrale și orientărilor strategice ale țărilor postindustriale care formează o totalitate politico-economică și cultural-civilizațională integră, dar structurată interior datorită ierarhiei și interdependențelor provenite din procesele mondiale în plină derulare. Tratată prin prisma concepției liderismului structural din cadrul economiei politice, existența acestui „pol complex” este determinată de împărțirea naturală a lumii în „centru” și „periferie”, primul fiind format din statele tehnosferei, care definesc direcția strategică de dezvoltare a omenirii, iar ierarhia posibilităților este prezentă la orice nivel al organizării sociale și nu poate fi vorba de discriminare;

2. unipolaritatea trebuie tratată într-un plan mai extins, prin luarea în calcul a coexistenței unor tendințe de formare a polurilor de alternativă supraputerii în cadrul relațiilor internaționale: această configurație a ordinii mondiale reflectă structura ei foarte complexă și este reușit exprimată prin formula „SUA+X” propusă de Yui Sui. În același context se includ și alte modele de ordine mondială, cum ar fi elaborările propuse de S. Huntington - „ordinea uni-multipolară”, A. Tanaka - „unipolaritatea combinată”, A. Bogaturov - „unipolaritatea pluralistă” sau de A. Torkunov - „multipolaritatea asimetrică”, numitorul comun fiind, în pofida diferențelor în format și în detalii, sinteza aspirațiilor liderului mondial către conservarea supremației sale unilaterale și năzuințelor marilor puteri de a-și implementa obiectivelor în afara controlului strict sau presiunii din partea supraputerii: chiar dacă se dovedește a fi în măsură să blocheze acțiunile unei coaliții majore în probleme strategice, supraputerea practic este nevoită să coopereze cu actorii principali din cadrul sistemului fie poziționați de unul singur, fie organizați în diferite combinații de „poluri” sau „centre de putere”. Astfel, S. Huntington subliniază că soluționarea principalelor probleme internaționale presupune acțiunea supraputerii unice, însă în colaborare cu alte state importante care predomină în anumite regiuni ale lumii, dar fără a avea posibilitate să-și extindă interesele și capacitățile la nivel global, în sensul în care i-a reușit Statelor Unite ale Americii: grupul „puterile regionale majore” cuprinde coaliția franco-germană în Europa, Rusia în Eurasia, China și, potențial, Japonia în Asia de Est, India în Asia de Sud, Iran în Asia de Sud-Vest, Brazilia în America Latină, Republica Sud - Africană și Nigeria în Africa; „Puteri regionale secundare”, ale căror interese se află în conflict cu „statele regionale majore”, sînt Marea Britanie în raport cu „combinația” franco-germană, Ucraina în relația cu Rusia, Coreea de Sud față

de Japonia, iar aceasta din urmă în relația cu China, Pakistan în raporturile cu India, Arabia Saudită față de Iran și Argentina în relația cu Brazilia [21, p.35-36].

În ordinea reliefată de idei, considerăm necesare următoarele precizări. S. Huntington, potrivit lui Ch. Brown, susține că China va domina Japonia, care, după toate probabilitățile, va accepta tacit statutul de subordonare [22, p.232]. Eventualitatea unui asemenea aranjament, în accepția noastră, are puține șanse de a deveni realitate, din cauza că niponii de asemenea consideră civilizația lor de caracter unical: chiar și în pofida unor interferențe cu cea chineză, ei nu vor accepta calitatea de satelit al unui stat asiatic și nu doresc să „redevină o țară asiatică” prin abandonarea sau restrângerea vectorului occidental. Cît despre Ucraina, această țară este o decepție și rareori a contrabalansat Rusia, după cum au presupus S. Huntington și Zb. Brzezinski. Sugestivă și actuală este constatarea lui G. Kolodko de la sfîrșitul secolului XX, care presupune că Ucraina pentru a cîta oară se află la răscrucea istoriei.

Tipul de configurație a ordinii mondiale de la sfîrșitul secolului XX a fost numit de către A. Bogaturov și „unipolaritate temperată”, în sensul că cea mai puternică țară din lume nu dispune atît de posibilități de control strict asupra evenimentelor, cît de influență dificil de contestat, iar polul ar prezenta în sine o totalitate integră a unui cerc restrîns de state care sînt abilitate cu reglementarea dezvoltării globale [23, p.35-36]. Prin urmare, supoziția exprimată de analistul rus, dar și de alți apologeți ai unipolarității, în special cei care se pronunță pentru abordarea ei extinsă și acomodată la noile realități, se rezumă la ideea că liderul mondial nu dispune de potențialul suficient pentru a hotărî și a acționa unilateral în problemele nu numai ale dezvoltării globale, dar și multor ecuații de nivel regional, fiind nevoit să coopereze, să-și asigure sprijinul din partea altor actori cu pondere importantă, cu atît mai mult că nu poate fi pusă la îndoială ierarhia complexă în interiorul acestui tip de structură.

Configurația unipolarității descrisă de A. Bogaturov conține mai degrabă un pol și jumătate sau chiar două, dar cu precizarea că cel american îl depășește cu mult pe celălalt în condițiile că Statele Unite ale Americii și Federația Rusă au păstrat un decalaj consistent față de restul actorilor prin totalitatea potențialelor de care dispun. În aceeași ordine de idei, contestînd însăși posibilitatea existenței structurii unipolare a sistemului internațional, K. Waltz a exprimat opinia că în prima jumătate a anilor '90 bipolaritatea s-a menținut, dar într-o formă modificată, din cauza că Rusia și-a păstrat capacitățile de contralovitură nucleară, poate să-și asigure securitatea și încă n-au apărut alte mari puteri. Utilizînd același argument, adică deținerea de către SUA și Rusia a armamentului nuclear, „care constituie o forță determinantă pentru pace”, J. Mearsheimer de asemenea a invocat structura bipolară în Europa, aceasta s-a păstrat după încheierea războiului rece, pe cînd în Asia de Nord-Est s-a format un sistem multipolar echilibrat, a treia „mare putere relevantă” dovedindu-se a fi China, însă nici una dintre ele nu „posedă însușirile unui hegemon potențial”. Propunînd ca și criteriu de departajare gradul de coeziune, A. Iakovlev deosebește Occidentul monolit și restul lumii, alcătuită din componente autonome, „poluri de semnificație locală”, dar care nu sînt bine sudate prin conceperea priorității supreme a intereselor comune și formelor organizaționale”, chiar dacă Rusia, India și China „real și potențial se dovedesc a fi factori influenți din

cadrul sistemului relațiilor internaționale”. Cercetătorul este de părere că evenimentele care au avut loc în Kosovo în primăvara-vara anului 1999 au demonstrat „inconsistența concepției lumii multipolare”, deoarece Occidentul, acționând ca un pol de putere mai mult sau mai puțin consolidat, se contrapune eficient în raport cu alte centre, inclusiv prin propagarea și implementarea idealurilor democrației și pieței pe care le împărtășește. Din altă perspectivă, evitând antiamericanismul descalificant, dar înscriindu-se în ordinea de idei care vizează aspectele negative ale multipolarității, se pronunță și A. Bovin, care insistă că acest tip de structură se dovedește a fi prin esență o construcție de caracter oligarhic, dat fiind că puterea reală, exprimată prin posibilități reale de a influența decisiv evoluția proceselor politice și economice internaționale, va fi deținută de oligarhia mondială a secolului XXI: „Formarea oligopoliei mondiale este inevitabilă, și după toate probabilitățile această etapă de dezvoltare a ordinii mondiale nu va putea fi depășită” [6, p.180-181]. T. Şakleina din contra, tinde să acrediteze părerea că „pluralitatea-multipolaritatea” nu diminuează valoarea și potențialul unor țări, nu le privează de drepturile de a promova politici în conformitate cu interesele lor naționale, de a aspira și deține rolul de răspundere mai mare în afacerile mondiale și, în plus, policentrismul corespunde mai adecvat proceselor de globalizare, dat fiind că amenințările la adresa stabilității și supraviețuirii lumii sînt de caracter mondial și pot fi soluționate în baza abordării lor multilaterale. A. Dughin promovează o supoziție diametral opusă vizavi de configurația globalizării, asociind-o cu unipolaritatea și stabilirea hegemoniei americane exprimată printr-un sistem de valori, instituții, interese strategice și aranjamente economice.

Disocierea accelerată a blocului sovietic i-a făcut pe unii cercetători să reactualizeze ideea „noului medievalism”. Astfel, J. Friederich invocă prezența simultană a două logici organizaționale aflate în competiție – sistemul național de state (universalismul politic) și economia transnațională de piață (universalismul economic), iar A. Tanaka afirmă că această perspectivă nu trebuie asociată expres cu dezordinea și haosul, ci cu „o rețea complexă de autorități suprapuse și loialități multiple” [24, p. 85-86]. Trebuie de precizat că haosul, în accepția lui A. Tanaka, nu este unul clasic, ci unul dinamic și poate fi gestionat. Gradul de complexitate al datelor ce vizează problemele formării configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional postrăzboi rece este amplificat de unele dificultăți esențiale de caracter conceptual-metodologic, în sensul că nu s-a ajuns la o opinie cel puțin majoritară cu privire la categoriile în care urmau să fie descrise aceste procese. Dacă s-a convenit că pe verticală „centrul” se asociază cu statele tehnosferei, iar „periferia” este dependentă de țările postindustriale și stratificată în interior, sub aspectul polarității, pe orizontală, sînt elaborate diferite variante ale „configurației geometrice a sistemului relațiilor internaționale”, luările de poziții extinzîndu-se de la unipolaritatea hegemonică pînă la pluripolaritatea compusă din mai multe centre reale sau potențiale de putere. Astfel, luînd ca fond de referință, spre exemplu, mediul analitic rusesc, remarcăm o diversitate de viziuni, cum ar fi: A.Obuhov consideră că lumea este obiectiv multipolară, incluzînd Statele Unite, China, Europa Occidentală și Japonia, la care se vor adăuga India și Brazilia, epoca hegemoniilor devenind istorie și fără șanse de izbîndă” [25, p.22-23], iar I. Maximîcev susține că perioada postrăzboi rece, sau altfel zis „postconfrunțațională”, a păstrat caracteristicile etapei precedente precum

cură înarmărilor, măsuri economice de presiune, blocuri politico - militare, fiind deplin justificat termenul „postbipolaritate”[26, p.18-19]. Aceeași varietate de concepții este atestată și în alte spații de investigații științifice, precum în cel american. Astfel, Zb. Brzezinski și W. Wohlforth invocă unipolaritatea materializată prin supremația Statelor Unite, K. Waltz și într-o anumită măsură J. Mearsheimer consideră că bipolaritatea s-a păstrat, într-o formă asimetrică, dat fiind că dilema securității n-a dispărut, în timp ce H. Kissinger indică asupra multipolarității, definind câteva centre majore de putere.

Considerăm că ordinea mondială și, implicit, sistemul internațional postrăzboi rece din prima perioadă (1989/1991-2014/2015) n-au fost nici mono-, nici bi- și nici multipolare, din cauza că polul prin caracterul său reprezintă un punct distinct și determinant, spre care alți actori gravitează din diferite motive – interesul, teama, impunerea, tradiția, convingerea, autoritatea. Lumea din ultimul deceniu al secolului XX și mai ales de la începutul secolului XXI gradual a devenit policentristă, în sensul că sînt prezente câteva centre de putere, fiecare incluzînd un anumit număr de state reunite sub diferite forme. Aceste aranjamente nu exclud, ci din contra, presupun existența diferitor ierarhii structurale în cadrul sistemului internațional, cu atît mai mult că în funcție de raporturile de forțe în schimbare permanent se produc diferite replieri de poziții, redistribuiri de roluri și reconfigurarea sferelor de influență. Structura nu poate fi de tip unipolar, din cauza că nu toate statele recunosc hegemonia americană, contestînd-o frecvent, și nu toți actorii gravitează spre SUA, care, în pofida supremației mondiale deținute și statutului de principală putere, mai degrabă se dovedesc a fi prima printre egalii dintr-un club select, gradul aplicat de influență, chiar dacă uneori este exagerat, se află în concordanță cu responsabilitățile asumate și exigențele anunțate. Structura nu este bipolară, fiindcă nu există al doilea pol, chiar dacă admitem prezența primului și, în plus, nu atestăm conflictul multiaspectual dintre supraputeri, rivalitățile dintre puterile majore fiind exprimate în condițiile actuale mai ales prin concurență economică și competiție în domeniul tehnologiilor de vîrf. Tipul de structură nu este multipolar, deoarece nu s-au format câteva poluri distincte care s-ar contrabalansa reciproc, fiind antrenate în captarea aderenților și extinderea sferelor de influență, iar raporturile dintre puterile majore sînt ancorate pe diferite mecanisme și forme de cooperare și conflict. Deși mai poate fi aplicată în calitate de instrumentar de cercetare științifică și descriere a proceselor mondiale în plină desfășurare, polaritatea în forma ei clasică nu corespunde realităților fondate pe ierarhii din perioada postrăzboi rece.

În opinia noastră, cel puțin într-un viitor mediu nici o mare putere nu va putea deveni în mod individual un pol distinct, din cauza că nu va întruni toți parametrii care i-ar asigura acest statut, exceptînd Statele Unite, care în linii mari corespund tuturor exigențelor. Totuși, evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat elocvent vulnerabilitatea SUA și gradul relativ sporit de insecuritate, cu atît mai mult că în condițiile bipolarității supraputerile n-au fost supuse atacurilor într-o asemenea manieră tranșantă. Nu trebuie trecute cu vederea aprofundarea interdependenței sistemelor economice ale SUA și Canadei, interpătrunderea multilaterală americano-mexicană, cu excepția domeniului politico-militar și încercările sporadice ale Statelor Unite de a edifica spațiul unic de liber schimb într-unind ambele Americi, evidente fiind tentativele mai mult sau mai puțin consistente de

reactualizare a doctrinei Monroe. Celelalte puteri majore nominalizate real sau potențial la această calitate se confruntă cu diferite handicapuri pe care nu le vor putea depăși, ci numai atenua în cel mai bun caz, ele fiind de factură politico-militară și cultural-civilizațională (Japonia), socială și politico-ideologică (China), georeligioasă și socială (India), geolingvistică și socială (Brazilia), geopolitică (Rusia), instituțional-integraționistă în cadrul UE (Germania, Franța și Marea Britanie) [24, p.87].

Considerăm necesar de subliniat că Rusia riscă să rămână fără aliați în Europa sau, în cel mai bun caz, să întrunească câțiva sateliți, prin Uniunea Eurasiatică, principalele cauze fiind memoria istorică provenită din trecutul socialist, expansionismul proimperial din perioada posttotalitară și sancțiunile impuse în urma declanșării conflictului din Ucraina, inclusiv anexarea Crimeii: nu este întâmplător că majoritatea absolută a țărilor postsocialiste de pe continent se află deja în sferele de influență ale occidentalilor, realizând replieri geostrategice de semnificație nu numai regională, ci și globală. Conflictul armat din Ucraina a demonstrat că Federația Rusă, pe de o parte, rămîne un actor important, date fiind resursele disponibile de hidrocarburi și capacitățile militare, iar pe de alta, este izolată de „clubul marilor puteri” prin transformarea Grupului celor 8 în Grupul celor 7 și impunerea sancțiunilor punctate. Însă această situație nu înseamnă întoarcerea la bipolaritate, ci ține de reconfigurări în spațiul est-european, dar cu repercusiuni globale. Implicarea în conflictul din Siria denotă că Federația Rusă urmărește să-și schimbe statutul internațional, însă procesele de autoizolare, cu precădere de lumea europeană, și de izolare de către actorii majori și opinia publică internațională continuă.

Procesele complexe de reconfigurare a modelului de ordine mondială și de transformare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece în linii mari s-au definitivat către anul 2014, iar după implicarea Federației Ruse în conflictele din Ucraina și Siria se produce tentativa de a realiza schimbări structural-sistemice prin punerea la îndoială a fundamentelor prestabilite. Timpul care s-a scurs de la încheierea războiului rece n-a cuprins decât două decenii și n-a inclus durata medie de existență a unei generații, indicator utilizat în calitate de unitate cronologică convențională pentru cercetarea derulării proceselor internaționale, prioritară pentru analiza politicii internaționale.

Reorganizarea sistemului internațional s-a dovedit a fi un proces destul de dinamic, din care a rezultat reșezarea structurilor de putere mondială și formarea unor centre majore, concepute ca fiind actori sau instituții care prin comportamentul și voința lor modelează și îndreaptă puterea spre multiple sectoare ale sistemului internațional. Exigențele majore de putere au devenit, utilizînd noțiunea S. Strange, „imperii nonteritoriale” datorită constituirii „civilizației afacerilor mondiale”, relațiile internaționale rămînînd, conform R.Cline, arenă a „hegemonismului marilor puteri”. Vom sublinia că, în condițiile policentrismului ierarhia treptat este atenuată, dar nu se revine la echilibrul de forță, relațiile internaționale rămînînd spațiu al cooperării și conflictului, se caracterizează printr-un grad relativ înalt de eterogenitate din cauza diversificării prin descentralizare și extindere a actorilor internaționali și a interdependenței globale, amplificată de transnaționalizare și revoluția informațională. Ordinea mondială postrăzboi rece s-a format într-un mediu descentralizat, alinear și sinergetic, dată fiind extinderea numărului de participanți ai procesului colectiv de adoptare a deciziilor

la nivel internațional chiar și în condițiile polarității. Statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale continuă să dețină calitatea de cei mai importanți și mai influenți actori internaționali, iar în lista actorilor transnaționali pozițiile de lideri revenind corporațiilor transnaționale și mișcărilor teroriste. În contextul evenimentelor din Ucraina și din Siria, modelul de ordine mondială este supus unor tentative de a fi schimbat, dat fiind că un actor major, Federația Rusă, formator de sistem, pune la îndoială tiparul stabilit și consolidat la începutul secolului XXI.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc Victor. Reconfigurarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece: aspecte teoretico-metodologice. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2009, nr.3. p.44-60.
2. Мировая политика и международные отношения / Под. ред. С.Ланцова и В. Ачкасова. СПб: Питер, 2006. 448 с.
3. Назария Сергей. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Chișinău: F.E.-P. Tipogr.Centrală, 2007. 687 с.
4. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment Revisited. În: National Interest. 2002-2003, nr.70 (winter). p.5-16.
5. Бжезински Збигнев. Великая шахматная доска. Москва: Международные отношения, 2003. 254 с.
6. Бовин Александр. Ведущие тенденции развития международных отношений. În: Международная жизнь. 2004, № 4-5, с. 172-182.
7. Кременюк Виктор. Внешняя политика США в год президентских выборов. În: Международная жизнь. 2008, № 7, с. 5-16.
8. Киссинджер Генри. Нужна ли Америке внешняя политика? Москва: Ладомир, 2002. 351с.
9. Богатуров А. Иракский кризис и стратегия «навязанного консенсуса». În: Международная жизнь. 2003, № 3, с. 30-39.
10. Россия и Запад. Материалы дискуссии, организованной Фондом «Либеральная миссия» совместно с Московским центром Карнеги. 28.06.2001. <http://www.liberal.ru/sitan.asp? Num=115> (vizitat: 28 iunie 2009).
11. Сун Имин. Китайско-российские, американо-российские и китайско-американские отношения, а также взаимная роль КНР, РФ, США в этом треугольнике. În: Экспресс-информация, ИДВ РАН, 1997, № 10, с.75-85.
12. Wohlforth, W. The Stability of Unipolar World. În: International Security. 1999, nr. 24, p.5-40.
13. Dungaciu Dan. America pe divan ? – două prognoze la început de secol: Samuel Huntington și Zbigniew Brzezinski. În: Politica externă și de securitate a SUA. București: Tritonic, 2006, p.74-107.
14. Крефт Генрих. Китай в сообществе великих держав. Стремление к всемирно-исторической роли. În: Internationale Politik (русское издание) 1997, № 6, июнь, с.23-30.
15. Кашлев Юрий. Международные отношения в зеркале информационной революции. În: Международная жизнь. 2003, №1, с.118-128.
16. Friedman George. Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI. București: Litera, 2009. 213 p.
17. Писарев А. „Два берега Китая” и интересы России. În: Pro et Contra, 1998, том 3, № 1, с. 103-115.
18. Achcar Gilbert. Noul război rece. Lumea după Kosovo. București: Corint, 2002. 104 p.
19. Дипанджан Рой. БРИК в новом миропорядке. În: Международная жизнь 2008, № 1, с. 78-89.
20. Шаклеина Т. Реалистическая школа: дебаты о мировом порядке и внешнеполитической стратегии современной России. În: Вестник Московского Университета. Серия 18. Социология и Политология. 2004, № 2, с.50-79.
21. Teorii ale relațiilor internaționale/ed.Sc/Burchill. București: Ed. Institutului European, 2008. 336 p.
22. Brown Chris. Understanding International Relations. New-York: Palgrave, 2001. 296 p.
23. Богатуров А. Плюралистическая однополярность и интересы России. În: Свободная мысль. 1996, № 2, с. 29-45.
24. Juc Victor. Formarea ordinii mondiale policentriste după încheierea războiului rece. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2010, nr.1, p. 83-90.
25. Обухов Алексей. Холодная война все-таки не объявлена. În: Международная жизнь, 2007, № 5, с. 19-29.
26. Максимычев Игорь. Холодная война или историческая норма? În: Международная жизнь, 2007, № 10, с. 15-23.

**POLITICI DE DIVERSIFICARE A SECURITĂȚII ENERGETICE
A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL RECONFIGURĂRII
INTERESELOR GEOPOLITICE ALE MARILOR PUTERI**

**POLICIES TO DIVERSIFY ENERGY SECURITY
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN THE CONTEXT OF GREAT
POWERS' GEOPOLITICAL INTERESTS RECONFIGURATION**

**Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

Geopolitical interests of great powers are aimed at regions rich in hydrocarbons where each actor is trying to impose its own power potential, the options being completely different, including the military ones, prefiguring an instable image of regional security and determining the level for ensuring the energy dimension of national security in the region. Practically all states in the regions rich in natural resources try to occupy more advantageous geopolitical positions within the games to identify their place and role in energetic projects. The geopolitical conjuncture of the Republic of Moldova, which is a component part of the CIS energetic system and depends on a single energy supplier, contributes to the decrease of the level for ensuring the energy dimension of the national security. In these conditions it is necessary the Republic of Moldova takes advantage of all opportunities provided by the membership in the European Energy Community Treaty and prioritizes its actions according to its own capacities and possibilities.

Keywords: *great powers, geopolitical interests, energy resources, hydrocarbons, energy projects, energy system, energy security, energy infrastructure, energy networks/pipes, energy supplier.*

După sfârșitul războiului rece se produce aprofundarea interdependenței dintre economiile actorilor majori bazate fie pe consum, fie pe furnizarea resurselor energetice. Competiția pentru hidrocarburi pare a domina începutul mileniului, cu focalizarea atenției pe statele Golfului Persic, bazinului Mării Caspice, spațiului Pontic, Mării Nordului, Oceanului Arctic, Orientului Apropiat, Siberiei de Vest și de Est, Africii de Nord și de Vest, Asiei de Sud-Est, nordului Americii de Sud, Canada, situație care determină în mare măsură declanșarea sau amplificarea conflictelor în unele zone de importanță energetică pentru marii actori ai relațiilor internaționale. Potrivit opiniei lui N. Dolghin, legea rarității resurselor prevede că volumul și calitatea resurselor energetice se modifică mai încet decât volumul și intensitatea necesităților umane, iar epuizarea în ultimii ani a resurselor energetice a făcut ca o parte însemnată a politicilor externe ale actorilor majori să fie preocupată de accesibilitatea conductelor și terminalelor, de viitoare rute energetice și parteneriate energetice [1, p.6]. C.-G. Balaban susține că preocupările sînt îndreptate spre identificarea celor mai eficiente căi de utilizare și a posibilităților de substituție a resurselor, diminuarea dezechilibrelor de mediu determinate de exploatarea, condiționarea, prelucrarea și utilizarea resurselor disponibile. Poziția unui stat în sistemul economic și politic mondial depinde, de multe ori, de capacitatea de a produce petrol și gaze naturale, de controlul exercitat asupra rezervelor de resurse energetice [2, p.27].

L.-V. Pachiu subliniază că în secolului XX, cu precădere în prima sa jumătate, securitatea energetică era privită ca o componentă a securității militare și economice, însă criza petrolieră din anii '70 a propulsat problematica energetică pe un loc primordial în agenda construcțiilor politice la nivel global, devenind un factor esențial în asigurarea securității naționale. Securitatea energetică, ca și concept care trebuie implementat diferit pentru fiecare stat, economie, regiune și piață în parte, a devenit centrul gravitațional pentru toate alte componente ale securității (politică, economică, militară, socială, ecologică, alimentară). Din perspectiva temporală, ne aflăm încă la originile epocii energetice, când securitatea unui participant la acest proces (actor statal sau nonstatal) se realizează prin afectarea securității altui participant, progresele tehnice și tehnologice, dimensiunile globale ale interdependențelor economice și sociale, conștientizate și promovate la nivelul fiecărei comunități, devenind factori acceleratori și contribuie la schimbări substanțiale în această paradigmă [3, p.133-134]. Amplificarea gradului de interdependență a statelor cu privire la valorificarea resurselor energetice conduce la apariția problemelor complexe privind necesitatea asigurării accesului tuturor statelor la resurse. A. Traian consideră că marile puteri caută să obțină controlul asupra celor mai însemnate resurse energetice ale planetei și, implicit, asupra prețurilor: în ultimii ani în peisajul petrolier se prefigurează câteva tendințe: reorganizarea pieței mondiale pe blocuri și alianțe energetico-economice, care se confruntă cu tendința de liberalizarea lor completă; modificarea sistemului de cote petroliere și de fixare a prețurilor; tendința Federației Ruse de a influența prețurile la petrol pe piața mondială prin implementarea diferitor strategii în politica internațională; controlul de către SUA și aliații săi a fluctuației prețurilor mondiale la petrol ca o contramăsură luată împotriva acțiunilor militare și de sfidare a integrității teritoriale a Ucrainei de către Federația Rusă. În aceste condiții, problemele energetice, în opinia lui A. Traian, devin probleme de securitate, iar securitatea alimentării cu energie a devenit o preocupare comună a marilor puteri ai acestei competiții dinamice. Un studiu realizat de ONU a conchis că „importanța energiei pentru industrie în ansamblul său și rolul vital al petrolului ca sursă de energie și ca produs indispensabil pentru activitățile militare par a fi contribuit la transformarea problemelor energiei într-un element fundamental al securității” [4, p.102].

N. Dolghin este de părere că resursele energetice sînt distribuite extrem de inegal pe suprafața planetei, majoritatea statelor avansate economic dispun de prea puține hidrocarburi pentru a putea asigura o economie și un consum în creștere, pe cînd statele mai puțin dezvoltate, cele din Orientul Mijlociu, posedă din abundență astfel de resurse [1, p.5]. C. Băhnăreanu reliefează că actualmente, un sistem imens și complex de conducte transportă peste 2.673 mld m³ de gaze naturale și 80 mln barili de petrol de la producători la consumatori. Controlul resurselor energetice de petrol, gaze naturale și lichificate, de combustibili fosili a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru marile puteri (SUA, UE, Federația Rusă), ci și pentru noile puteri în ascensiune (China și India). Gazoductul Drujba, care aprovizionează cu gaze naturale toate statele din Europa Centrală și de Est, construit în perioada sovietică, are o lungime de 4.000 km, pleacă din Kazahstan, ocolește pe la nord Marea Caspică, ajunge la punctul de distribuție de

la Samara din Federația Rusă. O rută de transport a gazelor pleacă din Turkmenistan, traversând Marea Caspică, ajunge fie în Daghestan din Rusia, fie la Baku în Azerbaidjan și de aici – în Georgia, ambele ramuri unindu-se la punctul de distribuție de pe teritoriul Republicii Cecene din Federația Rusă, Chervlennaya. De aici gazoductul Drujba se orientează spre nord, pe malul rusesc al Mării Negre, aprovizionând Ucraina și România. Altă ramură a gazoductului Drujba, care alimentează unele țări din Uniunea Europeană (Polonia, Germania, Slovacia, Cehia, Ungaria, Austria, Croația și Slovenia), pleacă de la Samara și străbate teritoriul Bielorusiei. O serie de rețele și conducte de transport a gazelor naturale funcționale ca Baku-Tbilisi-Erzurum, Blue Stream, North Stream, Green Stream, care aprovizionează deja marii consumatori, multe altele aflându-se în fază de proiect sau în diverse etape de finalizare, ca Turkish Stream (va fi funcțional în 2017), Trans-Anatolian (TANAP) (va fi funcțional în 2019), Trans-Adriatic (TAP) (va fi funcțional în 2020), dar și AGRI, Nabucco, South Stream și North Stream-II rămân proiecte pe agenda zilei, însă având diferite șanse de realizare, specificăm noi. Accesul la resursele energetice din est (regiunea Mării Caspice, Orientul Mijlociu) necesită dezvoltarea unei infrastructuri adecvate intereselor occidentale: distanța cât mai scurtă de la sursă la utilizatorul final, capacitatea de transport al conductei, costuri de producție cât mai ieftine, costuri de transport cât mai mici, tranzitarea unor zone stabile, facilități portuare și de transport maritim și fluvial [5, p. 25-27].

Securitatea energetică prevede producerea energiei necesare în propria țară și dependență cât mai redusă de importurile externe. În această ordine de idei, D. Yergin definește trei dimensiuni ale securității energetice: asigurarea unor surse alternative de aprovizionare, identificarea unor rute energetice alternative și securizarea surselor și rutelor de transport existente [6, p.74]. W. Jones a tratat conceptul de putere prin prisma accesului statului la resurse naturale: capacitatea unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze evoluția relațiilor internaționale spre propriul beneficiu, ilustrând actualitatea ideii că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv cele energetice, pentru a-și impune voința și de a influența comportamentul celorlalți actori în scopul promovării propriilor interese [7, p.241]. Potrivit aserțiunii lui F. Rădoi, securitatea energetică este un concept multidimensional și puternic circumstanțializat, care a evoluat în decursul istoriei atât din unghiul de vedere al subiectului, care inițial era un concept atașat petrolului, ulterior extinzându-se asupra gazelor naturale și energiei electrice, cât și al ariei de semnificații, de la aprovizionarea fizică către toate fazele aferente lanțului energetic. În prezent securitatea energetică se circumscrie ofertei și cererii de energie și poate fi prezentată ca disponibilitate fizică a resurselor energetice, accesibilitatea energiei în baza prețului, siguranța cererii de energie cu impact asupra stabilității veniturilor producătorilor și exportatorilor de energie [8,p.1]. P. Claval subliniază că geopolitica de asemenea este dominată actualmente de strategiile resurselor, îndeosebi de cele energetice, obligînd subiecții săi să țină cont de „totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională”, fiind permanent „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, de utilizarea forței sau de

jocurile viclene”. Marile puteri, fiind marii consumatori de energie, pot fi clasificați în două categorii, conform criteriului economic și al calității vieții. Din prima categorie fac parte SUA, Uniunea Europeană și Japonia, cu economii dezvoltate, instituții financiare funcționale, societăți democratice fondate pe principiile statului de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind asigurată calitate superioară a vieții la toți indicatorii. Din a doua categorie fac parte China și India, economii cu ritmuri intense de dezvoltare, stabilitate financiară, societăți în curs de deschidere și modernizare, deși tradițiile au o influență puternică, iar calitatea vieții este departe de cea a statelor din prima categorie. Punctul comun al tuturor acestor mari puteri constă în dependența de resursele energetice, aceasta este realitatea care le modelează comportamentul și interesele geopolitice, dar și conținutul strategiilor. Un loc distinct în rîndul marilor puteri revine Federației Ruse: întrunind trăsături specifice ale statelor din ambele categorii enumerate, se deosebește prin faptul că nu este dependentă de resurse energetice, aceasta, la rîndul său, determinînd geopolitica în sferile sale de influență și strategia de acțiune cu marii consumatori de hidrocarburi [9, p.10].

N. Dolghin consideră că principalii actori ai geopoliticii petrolului, care dețin o pondere semnificativă în politica internațională, sînt SUA și Federația Rusă, fiecare demonstrează că și-au elaborat politici și strategii solide în acest domeniu. Obiectivele lor pe termen lung sînt distincte, iar interesele pe termen scurt și mediu au o anumită complementaritate, a căror realizare poate fi produsă prin cooperare și susținere reciprocă, dar incluzînd competiția pentru poziții dominante în plan internațional. Interesul strategic urmărit de SUA este de a-și asigura pe termen lung resursele necesare, menținînd ritmul de dezvoltare economică prin accesul la resurse și libertatea tranzitului. Fiind un obiectiv complex, de durată, realizarea lui impune implicarea decisivă în procesele de stabilizare a lumii și de întărire a securității prin încurajarea pieței libere, a valorilor democratice, a transparenței și predictibilității în acțiunile celorlalți actori ai lumii. Proiectele geopolitice în care se angajează Statele Unite sînt considerate investiții mai ieftine decît eventuale pierderi economice provocate de disfuncționalități ale fluxurilor energetice. Statele satelit din Golful Persic formează sfera de influență a SUA, cel mai mare consumator de petrol din lume, în timp ce țările din acest areal beneficiază, la rîndul său, de o susținere substanțială politică, militară și economică din partea Statelor Unite. Fiind un subiect important în ecuația geopolitică a securității energetice mondiale, economia Federației Ruse este fundamentată pe resurse energetice, în special pe gaze naturale și de petrol. Rusia este primul exportator din lume de gaze naturale și al doilea producător de petrol, își urmărește consecvent obiectivul de a realiza un sistem al dependențelor, în care independența sa energetică să-i asigure avantaje pentru dezvoltarea economică evidentă, care s-o facă ascultată în toate problemele de ordin global și să-i asigure securitatea. Deocamdată, ea însăși este dependentă de veniturile obținute prin exportul de gaze naturale și petrol, a cărei economie s-a dovedit a fi una slab funcțională și vulnerabilă la prețurile fluctuante de comercializare a hidrocarburilor, oscilații susținute de Statelor Unite și statele membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol, dar și sancțiunilor impuse de Occident ca urmare a evenimentelor din Ucraina.

Interesele geopolitice ale Statelor Unite și Federației Ruse, specifică cercetătorul, se ciocnesc în regiunea Mării Caspice, complexitatea problemelor regiunii se exprimă prin potențialul înalt interetnic și interconfesional de conflictualitate: disputele juridice asupra Mării Caspice vor obliga, mai devreme ori mai târziu, pe toți subiecții internaționali implicați, inclusiv pe SUA și Federația Rusă, să coopereze pentru menținerea stabilității regionale, altfel vor avea toți de pierdut, destabilizând piața energetică, fapt care ar putea afecta toate statele lumii și provoca reacții mult mai periculoase [10, p.135]. În viziunea noastră, zona Mării Caspice include și interesele altor state riverane, ca Turkmenistan, Kazahstan, Azerbaidjan și Iran, existând între ele diferite puncte de vedere referitor la statutul și modalitățile de exploatare a resurselor energetice, opțiuni care se află în conflict și împiedică demararea unor programe energetice pe termen lung. În plus, vecinătatea cu Orientul Mijlociu, Caucaz și bazinul Mării Negre determină alte state limitrofe să identifice și să realizeze interese în acest segment. În ordinea de idei exprimată, N. Dolghin susține că zona Mării Caspice nu poate fi izolată de arealul Orientului Mijlociu și, într-un fel sau altul, prezintă indicatori similari de instabilitate geopolitică: terorism, conflicte separatiste, conflicte interstatale, delimitări teritoriale insuficient reglementate, probleme etnice, condiții în care se dovedește a fi greu de estimat dacă bazinul Mării Caspice va deveni alternativă mai sigură la petrolul din Orientul Mijlociu. Crește astfel atractivitatea traseelor petroliere nordice, consolidând rolul Federației Ruse în jocurile geopolitice, în timp ce SUA sînt nemijlocit interesate în libertatea traficului petrolului din zona Mării Caspice și Orientul Mijlociu, urmărind mai multe obiective, inclusiv evitarea formării unui monopol rusesc al transportului de petrol, contribuind la realizarea oleoductului de ocolire a teritoriului Federației Ruse – Baku-Tbilisi-Ceyhan. Pe termen îndelungat, nici Afganistan nu este exclus ca traseu pentru o viitoare conductă, mult mai directă, către oceanul mondial. Deocamdată, SUA este singura putere mondială care acționează declarat pentru asigurarea accesului la sursele petroliere [10, p.136-139].

Considerăm că majoritatea proiectelor energetice din Orientul Mijlociu și din bazinul Mării Caspice, avînd drept punct de plecare petrolul, pot fi dublate cu alte proiecte ce se referă la gazele naturale aflate în cantități mari în aceste regiuni. Practic toate statele din această întinsă regiune pot să ocupe poziții cît mai avantajoase în jocurile de identificare a celor mai avantajoase rute, care vor traversa zone stabile, state cu regim de guvernare previzibil și cu intensitate scăzută de conflict. Actualmente interesele geopolitice din aceste regiuni predomină în relațiile dintre marile puteri, în care fiecare actor încearcă să-și impună voința, opțiunile fiind total diferite, inclusiv cele de factură militară, aranjamentele oferă o imagine îngrijorătoare privind securitatea regională, determinînd nivelul de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale a statelor din regiune. Unul din motivele de bază ale războiului neoconvențional de tip hibrid în spațiul postsovietic din 2008 dintre Federația Rusă și Georgia a fost subminarea conductelor de transportare a petrolului și a gazelor naturale din bazinul Mării Caspice, ca Baku-Tbilisi-Ceyhan (devenit funcțional în 2006) și Baku-Tbilisi-Erzurum (devenit funcțional în 2007). Geopolitic, scopul acestor conducte este transportarea hidrocarburilor din Azerbaidjan prin ocolirea teritoriului Federației Ruse spre piața mondială

și diminuarea dependenței de Rusia privind asigurarea cu hidrocarburi a Georgiei. Implicarea directă a Statelor Unite și Marii Britanii în construcția acestor conducte a condus la schimbarea raportului geopolitic de putere în arealul extins care include Asia Centrală, Caucaz și bazinul Mării Caspice. Transportarea petrolului, care putea fi realizată prin oleoductul Baku-Novorossiisk de pe teritoriul Federației Ruse, actualmente se exportă prin ocolirea Rusiei. Vom nota că Azerbaidjan n-a acordat suportul așteptat de Federația Rusă pentru ca să poată asigura presiunea necesară în conducta de gaze naturale South Stream, aceasta fiind una dintre cauzele principale ale sistării proiectului lansat cu mare pompă.

Este îndreptățit de a considera, în aceeași ordine de idei, că războiul din Siria a fost cauzat de interesele geopolitice regionale ale marilor puteri și ambițiile în domeniul energetic ale Statului Qatar, Turciei și Iranului, fiind anunțate proiecte energetice, a căror construcție va demara imediat după stabilizarea regională. Gazoductele care urmează să fie construite sînt: primul va începe din Statul Qatar, va tranzita Arabia Saudită, Iordania, Siria pînă în Turcia, spre Europa, iar al doilea, Gazoductul Islamic, va porni din Iran și va trece prin Irak și Siria către statele din Europa. Prefigurarea evidentă a competiției pentru influența geopolitică în Siria, pe de o parte, SUA și Uniunea Europeană doresc să beneficieze de gazele naturale din Statul Qatar și Iran, care este mai aproape de Europa, distanța fiind factor al prețului final, iar pe de alta, Federația Rusă încearcă să anihileze proiectele gazoductelor concurente, conjunctură care amplifică rivalitatea, intensificînd conflictul militar din Siria între opoziția moderată, autorități și organizațiile teroriste.

Alt actor cu pondere importantă în politica și economia mondială, cu interese geopolitice deosebite în regiunile limitrofe, promotor al stabilității și securității, este Uniunea Europeană, care din punct de vedere energetic depinde, în mare măsură, de livrările de petrol și gaze din Federația Rusă, vulnerabilitate ce pune în pericol securitatea sa energetică. S. Kahn subliniază că interesele geopolitice ale Uniunii Europene se află într-o stare de fricțiune cu cele ale Federației Ruse. Uniunea Europeană a împins spre Est frontiera zonei de influență rusă, însă atît timp cît ne aflăm în era hidrocarburilor, statele din Uniunea Europeană sînt extrem de dependente de aprovizionările exterioare. Uniunea Europeană importă în prezent 50% din necesarul său de energie, furnizările din Federația Rusă de gaze naturale exportate în Uniunea Europeană ar fi de 40% (reprezentînd 25% din necesitățile UE), iar cele de petrol sînt de circa 15%. Prin urmare, atît timp cît nu există o infrastructură de transport a hidrocarburilor către China, India sau Japonia, este posibil, consideră expertul, ca Federația Rusă, care deține aproximativ o treime din rezervele mondiale de gaze, să fie dependentă de Uniunea Europeană, exportînd în spațiul comunitar aproape 90% din petrolul său și aproape 60% din gazele sale. Această interdependență asimetrică ar putea milita pentru o cooperare „cîștigător-cîștigător” între Federația Rusă și Uniunea Europeană [11, p.162-165]. Altă opinie este expusă de A. Baltag, care abordează ciocnirea de interese geopolitice dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă prin promovarea unor proiecte energetice, precum construcția conductelor North Stream, Prikaspiiskii, Burgas (Bulgaria)-Alexandropolis (Grecia) și gazoductul South Stream, proiect al Gazprom-ului și partenerului italian Eni, care se preconiza să pornească de la portul Anapa de pe litoralul rusesc, să traver-

seze Marea Neagră pînă în Bulgaria la Varna, ulterior bifurcîndu-se spre nord – Serbia, Ungaria, Slovenia pînă în Austria și spre sud prin Grecia pînă în Italia. Prin gazoductul South Stream se cauza lovitură directă asupra proiectului panoccidental Nabucco și se consolida influenței Federației Ruse în spațiul balcanic și în regiunea Mării Negre, South Stream a avut drept obiectiv și diminuarea din importanță a proiectului alternativ al Uniunii Europene – Nabucco. Planificarea acestui gazoduct prin Marea Neagră a condus la elaborarea a două proiecte de alternativă, destul de costisitoare, determinînd, în ultimă instanță, rentabilitatea lor economică scăzută. Nabucco era concentrat pe resursele energetice din Azerbaidjan, Iran și din Asia Centrală, însă resursele din Azerbaidjan se dovedeau a fi insuficiente, doar 8 mlrd m³ gaz/an, transportarea lor din Iran punea semne de întrebare asupra rentabilității (distanța gazoductului era preconizată la 3300 km). Cît despre Asia Centrală, existența proiectului Prikaspiiskii și a unui șir de contracte semnate cu China, pentru Nabucco volumul resurselor rămase era insuficient, ținînd cont de capacitatea preconizată a gazoductului (30 mlrd m³ gaz/an) și de capacitatea tehnică ale țărilor respective. Proiectul putea fi salvat de Iran, care urmărește să revină după abolirea sancțiunilor ca urmare a ridicării sancțiunilor în 2016 și să dețină un rol activ în plan regional, inclusiv în domeniul energetic. Însă la momentul stopării proiectului Iran se afla în condiții de sancțiuni și de izolare internațională. Insuficiența de resurse din regiunea Mării Caspice pentru proiectul Nabucco putea fi completată sau chiar înlocuită cu gazul natural furnizat de Statul Qatar, subliniază A. Baltag, În cazul în care proiectul South Stream ar fi realizat cu participarea Serbiei, Bulgariei și Greciei, ar duce la consolidarea Gazprom-ului în Balcani, dar și în zona Mării Negre, influența geoeconomică a Federației Ruse în spațiul pontic poate fi egalată cu influența geopolitică și datorită gazoductului Blue Stream. Datorită resurselor energetice, Federația Rusă tinde să atragă mai mulți aliați, obținînd mai multe pîrghii [12].

A. Sarcinschi și C. Băhnăreanu susțin că Uniunea Europeană caută să-și deschidă accesul spre resursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Mijlociu, urmărind de a reduce pe termen mediu dependența statelor din Europa Centrală și de Sud-Est de Federația Rusă, care, la rîndul ei, trebuie să accepte parteneriatul cu Uniunea Europeană și cooperare cu marile companii energetice transnaționale renunțînd la relațiile de pe poziții de forță cu statele din imediata vecinătate [13, p.18]. V. Popa subliniază dependența energetică a statelor din Europa de Est, favorizînd planurile Federației Ruse de recrearea fostului bloc socialist, punînd în dificultate cristalizarea unei sfere de influență absolută a Statelor Unite în *zona-tampon* tradițională dintre Federația Rusă și Germania, complicînd ecuația geopolitică regională [14, p.77]. În același context de analiză, F. Rădoi scrie că anumite regiuni sau state dețin un rol disproporționat de mare în furnizarea petrolului sau gazelor naturale, cum ar fi Orientul Mijlociu pentru petrol, Federația Rusă și Iran în cazul gazelor naturale, reliefînd o nouă dimensiune a realității fenomenului, și anume că politicile și evoluțiile interne ale acestor state sau regiuni au căpătat importanță deosebită pentru economia mondială. Exemplele cele mai concludente, în acest sens, sînt impactul relațiilor ostile dintre Federația Rusă și Ucraina asupra aprovizionării cu gaze naturale a statelor din Uniunea Europeană, conflictul militar din Siria și instabili-

tatea regională din Orientul Mijlociu, punînd în dificultate eventualitatea construcției unor proiecte energetice de alternativă de către Occident. Pe acest fundal, adăugînd și faptul că nu se poate conta pe capacitatea și disponibilitatea marilor producători de gaze naturale și petrol de a realiza investițiile necesare pentru a mări producția contribuind la satisfacerea cererii de pe piața energetică, există riscul ca economiile marilor puteri să se confrunte cu o criză de aprovizionare energetică. Astfel, la nivelul Uniunii Europene aproximativ 50% din consumul de energie electrică este acoperit din importuri și se estimează creșterea lor pînă la 65% către începutul anului 2030, la gaze naturale de la 57% pînă la 84%, iar la petrol de la 82% pînă la 93%. Conform estimărilor și prognozelor din spațiul european, mai mult de o pătrime din consumul gazelor naturale de către statele membre ale Uniunii Europene este asigurat de gazul rusesc, cu dependență mai mare pentru state ca Germania și Italia decît pentru Franța, beneficiară de energie nucleară. Germania dezvoltă parteneriatul energetic cu Federația Rusă, a susținut și asigurat construcția gazoductului North Stream, inițiată de Gazprom în colaborare cu companiile germane, franceze și olandeze, care din 2012 transportă gaze din Rusia pînă în Germania pe sub Marea Baltică ocolind Țările Baltice și Polonia, sprijinind un nou proiect al Federației Ruse – gazoductul North Stream-II [8, p.3-4].

E. L. Morse și J. Richard acreditează ideea că discuția privind „bătălia pentru energie”, în prezent sau în trecut, nu este decît consecința omniprezenței guvernelor în exploatarea și controlul resurselor naturale. Amenințarea reprezentată de funcție față de dependența de gazele naturale din Federația Rusă nu este decît un caz particular, în contextul că Guvernul Federației Ruse uzează în mod conștient de controlul resurselor naturale pentru a-și asigura influența în politica de putere din spațiul european, post-sovietic și la nivel internațional. Cînd piața este abolită sau distorsionată de intervenții guvernamentale, iar distribuirea resurselor se face pe cale politică, prin tratate bilaterale sau alte parteneriate interguvernamentale, conflictul este inevitabil: puterea politică înlocuiește tranzacțiile comerciale reciproc benefice și, astfel, problema persistă nu în piața energetică, ci în instrumentalizarea politică a resurselor. În cazul monopolurilor de stat, guvernele au, inevitabil și întotdeauna, o agendă politică ce vizează poziții de putere și dominație în sistemul național și/sau internațional. Avantajul diviziunii internaționale a producției, susțin cercetătorii, mai ales în cazul unei distribuții inegale a resurselor naturale, este evident: dependența Europei față de gazul rusesc are și alt aspect, ca dependența Federației Ruse de veniturile obținute din vânzările de gaz pe piața europeană. În definitiv, problema se reduce la faptul că partenerul de afaceri, sub forma Gazprom-ului, este statul Federația Rusă și că posesia de resurse naturale este instrumentalizată politic, Gazprom-ul nu este un agent economic obișnuit, ci este concomitent un virtual instrument de presiune politică [15, p. 28-30].

Un actor tot mai prezent pe piața petrolieră este China, care, pentru a susține ritmul înalt de dezvoltare economică, are nevoie de livrări constante de petrol, menținînd relații speciale cu Federația Rusă și Kazahstan, acestea sînt sursele cele mai apropiate, dar și cu Arabia Saudită. Într-un fel sau altul, toate economiile vor resimți statutul nou al Chinei de mare consumator de resurse energetice, dar se observă că se implică tot mai

insistent în disputele privind insulele limitrofe din Oceanul Pacific și în problema Taiwanului, considerînd că îi aparțin, acestea fiind bogate în petrol. În același timp, China a negocia cu Federația Rusă construcția unei conducte, finanțată parțial de partea chineză, care să transporte hidrocarburi din estul Siberiei spre China.

Potrivit lui V. Vasilescu, Federația Rusă a demarat în 2008 lucrările la o conductă de petrol cu lungimea de 4.857 km, care ar urma să lege estul Siberiei de Oceanul Pacific. Primul tronson, de 2.757 km, de la Taișet (regiunea siberiana Irkutsk) la Skovorodino a fost dat în exploatare la începutul anului 2011, localitatea Skovorodino aflînduse la doar 72 km de la granița cu China, iar tronsonul chinezesc de la Mohe la Daqingde, de 927 km, era deja realizat. Costurile acestui prim tronson s-au ridicat la 12,27 mlrd USD, China a început să primească anual timp de 20 de ani cîte 15 mln tone de petrol brut prin această conductă, direct din Rusia, plătind în avans companiilor rusești Transnefti și Rosnefti 25 mlrd USD. Suma include, pe lînga petrolul în sine, deschiderea unor noi cîmpuri de extracție cu o cotă-parte din prețul construcției conductei. Al doilea tronson, între Skovorodino și Kozmino (port rusesc în Marea Japoniei, situat la 100 km de Vladivostok), are lungimea de 2.100 km și a devenit funcțional în 2014. Terminalul petrolier din portul Kozmino, cu o capacitate de 5,45 mln de tone zilnic, a costat 1,74 mlrd USD, fiind dat în exploatare în 2010. Altă sursă de alimentare (a Chinei) cu petrol brut este conducta Kazahstan-China, cu o lungime de 2.228 km, care pornește de la Marea Caspică și ajunge la Xinjiang în China, cu o capacitate de 20 de mln tone anual, devenind funcțională în anul 2009. Din anul 2010 gazoductul Asiei Centrale aprovizionează China cu gaze naturale din Turkmenistan și Kazahstan. Conducta cu diametrul de 1.067 m are o lungime de 1.833 km, dintre care 188 km traversează teritoriul Turkmenistanului și 530 km Uzbekistanul. Gazoductul pornește de la Saman-Depe din Turkmenistan, fiind alimentat din cîmpurile de extracție de la Sag Kenar din estul țării, intră pe teritoriul Uzbekistanului, pe la Olot, și merge paralel cu conducta Bukhara-Tașkent-Bișkek-Alma-Ata, construită în perioada sovietică prin Kazahstan. La Șymkent în sudul Kazahstanului este conectată suplimentar la gazul pompat din exploatările din vestul Kazahstanului și intră pe teritoriul Chinei pe la Khorgos, unde este legat la magistrala de transport nr.2 vest-est chineză, cu o lungime de 9.102 km, furnizîndu-i anual 15 mlrd de metri cubi de gaz. Altă rută de aprovizionare cu petrol a Chinei are ca punct de plecare Golful Persic, trece prin Oceanul Indian și ajunge în porturile chinezești din Marea Chinei de Sud, prin strîmtoarea Malacca [16].

Sîntem de acord cu supoziția lui N. Dolghin că și India este un actor important în economia mondială, care și-a declarat interesul pentru petrolul din spațiul Mării Caspice. Perspectiva este susținută de proiectul de fezabilitate al magistralei de transport „Nord-Sud”, care ar urma să lege portul indian Mumbai de la Oceanul Indian cu porturile iraniene (Bandar Abbas, Bandar Amirabad și Bandar Anzali), prin Marea Caspică, portul Olya (aflat în construcție lîngă Astrahan, Rusia) cu Sankt-Petersburg. Această rută va scurta durata transportului între Asia și Europa cu circa 10-12 zile, fiind o reducere a cheltuielilor de transport cu aproximativ 20%. India speră ca proiectul să fie completat cu infrastructură petrolieră, care să facă legătura cu conductele existente,

facilitându-și astfel accesul la petrolul din Nord. Proiectul este susținut și va fi finanțat de state europene, dar și de India, Federația Rusă, Kazahstan, Turkmenistan și Iran [10, p.141-142]. În accepția lui R. L. Hutchings, creșterea pînă în anul 2020 a cererii de energie, în special din partea puterilor aflate în ascensiune economică, va avea impact substanțial asupra relațiilor geopolitice. Cel mai important factor care va afecta cererea de energie va fi ascensiunea economică globală a Chinei și a Indiei, cărora le lipsesc resursele energetice interne și vor trebui să asigure accesul continuu la furnizorii externi. Astfel, necesitatea de energie va fi un factor determinant în procesul de edificare a unei noi politici externe și de apărare incluzînd componenta navală [17, p.79-80].

Conjunctura geopolitică în care se află Republica Moldova, parte componentă a sistemului energetic din CSI și dependentă de un singur furnizor energetic, întreprinzînd acțiuni insignifiante de a reduce din subordonare energetică față de Federația Rusă, contribuie la diminuarea nivelului de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale. Republica Moldova practic nu dispune de resurse naturale, care, în actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, i-ar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. Principalul tip de combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic), fiind importat integral din Rusia, și orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați, Federația Rusă rămînînd ceva timp principalul furnizor de gaz natural.

Republica Moldova este practic complet dependentă de aprovizionarea din Federația Rusă cu petrol și gaze, avînd, în același timp, capacitate redusă de plată a agenților energetici consumați. Accizarea acestor importuri, consideră I. Chifu, ar trebui să devină sursă importantă de venituri la bugetul de stat, însă lipsa capacității de plată a micilor consumatori și a consumatorilor industriali, dublată de evaziunea fiscală și contrabanda la scară largă a acestor produse, conduce la o situație care sporește vulnerabilitatea asigurării securității energetice. În materie de curent electric, I. Chifu susține că perpetuarea situației în care cea mai mare capacitate de producție rămîne în continuare Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, situată pe malul stîng al Nistrului, proprietate a Federației Ruse prin intermediul corporației „Inter RAO EES” și aflată sub controlul regimului secesionist, diminuează securitatea energetică a Republicii Moldova. Această situație nu poate fi compensată decît de importurile de energie electrică din Ucraina sau din România, însă, în primul caz, resursele sînt limitate, exceptînd cele de la mare distanță și ale căror costuri cresc din cauza transportului, pe cînd în cel de-al doilea, importul este aliniat la prețurile europene. În cazul petrolului lucrurile devin mai clare după deschiderea terminalului petrolier pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești. O soluție pentru aprovizionarea cu gaze nu se întrevide, pe termen scurt, ci doar un gazoduct care va ocoli Federația Rusă, cu plecare din Kazahstan sau din Turkmenistan, pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa Centrală, ar putea fi o alternativă. I. Chifu menționează că Republica Moldova ar dispune de o soluție imediată pentru soluționarea problemei energiei electrice, aceasta fiind investiția în grupul III al Centralei Atomoelectrice de la Cernavodă. Grupul II a intrat în funcțiune

și ar fi fost o soluție, cel puțin investiția în grupul III ar trebui realizată, fiind mai redusă decât cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit se dovedește a fi cu mult mai redusă. Indiferent de soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară în condițiile deficitelor constante pe piața energetică din Republica Moldova [18, p.76-77]. A. Oprunenco exprimă supoziția că din punctul de vedere al livrării gazelor, Republica Moldova trebuie să facă față unei „conjuncturi geopolitice”, gazul natural care provine dintr-o singură sursă este tranzitat printr-o singură țară, lucru care este greu de diversificat totalmente în viitorul apropiat [19]. V. Prohnițchi este de părere că gazele naturale importate din Federația Rusă reprezintă unul dintre cei doi factori principali (exporturile spre Federația Rusă sînt al doilea factor) care ancorează Republica Moldova adînc într-o situație de dependență unilaterală față de furnizorul estic. În acest sens, datoriile la gazul importat se dovedesc a fi principala pîrghie a Federației Ruse de exercitare a presiunilor politice sau economice asupra Republicii Moldova, existînd mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Republica Moldova, importă 100% din gazele naturale consumate, volumul total fiind importat din Federația Rusă, însă nu admit șantajarea și implicarea în afacerile interne. Republica Moldova trebuie să țină cont de faptul că obiectivul de integrare în Uniunea Europeană va conduce la accentuarea dependenței sistemului energetic de gazul natural, una din rigorile ecologice ale politicii energetice europene impune renunțarea la combustibil greu pentru funcționarea stațiilor electrice și trecerea treptată la gazul natural. Aceste condiții vor determina nu doar Republica Moldova, dar și alte state din Europa Centrală și de Est să se bazeze pe viitor într-o măsură mai mare decât în trecut pe gazul importat din Federația Rusă. Republica Moldova trebuie să facă tot posibilul ca să elibereze relațiile sale energetice cu Federația Rusă de orice element politic și să facă tot posibilul pentru achitarea regulată a facturilor [20, p.101-103]. În opinia sa, energia electrică este elementul esențial al securității energetice a Republicii Moldova, necesarul anual de energie electrică se estimează la aproximativ 5-6 mlrd kW/oră. Dacă nu ținem cont de regiunea de est, Republica Moldova poate produce autonom 30-35% din energia electrică consumată, folosînd energie produsă de Centralele Electrice de Termoficare, Rețelele Electrice de Distribuție, nodul Hidroelectric de la Costești și Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan. Pentru Republica Moldova este important să redobîndească controlul asupra Centralei de la Cuciurgan, puterea instalată a celor 12 blocuri (ale Hidrocentralei) fiind de 2,52 MW, pe cînd necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sînt evaluate la circa 1,1-1,2 MW. Dispunînd de infrastructura necesară, Republica Moldova va putea să aibă un rol substanțial în transportarea electricității spre Balcani, însă trebuie să țină cont că în Ucraina există cercuri economice puternice care urmăresc să controleze exportul de electricitate de la Cuciurgan, fiind planificată construirea unor noi magistrale de transport de înaltă tensiune, care să treacă pe teritoriul Ucrainei și să reducă la minimum sau la zero lungimea parcursului pe teritoriul Republicii Moldova [20, p.103-104].

V. Mihailescu acreditează ideea că paradigma securității energetice a Republicii Moldova este concepută ca proces de asigurare a furnizării cu resurse energetice la prețuri mici. Această abordare nu corespunde realităților și este specifică unor țări cu exces

de surse energetice proprii, cum ar fi Federația Rusă, unde statul asigură continuitatea furnizării de resurse energetice la prețuri mici. Referința la Federația Rusă nu este deloc întâmplătoare, fiindcă modul în care este concepută securitatea energetică a Republicii Moldova, cât mai multe resurse energetice la prețuri cât mai mici, este proprie unor state independente din punct de vedere energetic, pe cînd situația energetică a Republicii Moldova este determinată de dependența de resursele importate, fluctuațiile prețurilor la sursele energetice, iar infrastructura energetică moștenită de la Uniunea Sovietică nu formează un sistem energetic integral. Insistența pe unele acțiuni îndreptate spre crearea sistemului energetic integral și controlul prețurilor la resursele energetice nu rezolvă problema securității energetice, deoarece economia Republicii Moldova nu-și poate permite și nici nu are nevoie de un sistem energetic integrat, iar eforturile de micșorare a prețurilor vor fi întotdeauna inutile în condițiile în care autoritățile publice centrale nu pot influența nivelul prețurilor la țiței și la gazele naturale. În accepția sa, preocupările Republicii Moldova ce țin de asigurarea securității furnizării de energie electrică trebuie să se realizeze prin crearea cadrului necesar pentru introducerea concurenței de piață și renunțarea statului la rolul de participant la această piață, în special în furnizarea energiei. Faptul că statul se ocupă de comercializarea energiei electrice, a combustibilului solid, a gazelor naturale nu numai că nu conduce la soluționarea problemelor securității energetice, ci dimpotrivă, inhibă dezvoltarea mecanismelor, care prin natura lor asigură securitatea furnizării și eficientizarea prețurilor – concurența de piață. Particularitățile concurenței pe piața de energie electrică și gaze naturale cer o anumită configurație a infrastructurii și, în primul rînd, accesul la cît mai multe surse diferite de generare și de producție, responsabilitatea statului în asemenea circumstanțe se extinde spre promovarea dezvoltării infrastructurii necesare. În Republica Moldova, unde infrastructura energetică moștenită în fapt nu formează sisteme energetice integrale, fiind concepută ca parte a sistemului care depășea hotarele teritoriale ale republicii, dezvoltarea infrastructurii trebuie să urmărească integrarea în sistemele energetice dezvoltate din vecinătate, și nu crearea unor sisteme energetice integrale, autosuficiente în limitele sale teritoriale: economia este mică pentru proiecte energetice de anvergură care ar asigura securitatea și independența furnizării de energie, iar solul poate fi utilizat cu mult mai eficient în agricultura performantă sau în turismul rural, decît pentru găzduirea unor obiecte energetice de proporții, cum ar fi centralele nucleare sau terminalele pentru gaze naturale lichefiate. Opțiunea politică a Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană sugerează că soluția evidentă este racordarea sistemelor energetice naționale la piața energetică internă comunitară, mecanismul prin care piețele de energie electrică și gaze naturale din Europa de Sud-Est se pot integra în piața comună îl reprezintă Comunitatea Energetică din Europa de Sud-Est. Participarea Republicii Moldova la Comunitatea Energetică și integrarea sectorului energetic în piețele regionale din Europa de Sud-Est reprezintă o oportunitate privind fortificarea securității energetice, integrarea în piețele energetice europene implicînd schimbări esențiale ale modelului piețelor de energie electrică și gaze naturale din Republica Moldova, care, la rîndul său, prezintă o provocare la adresa securității energetice [21, p.11-12].

Conform aserțiunilor lui A. Baltag și N. Afanasieva, pe teritoriul Republicii Moldova sînt construite rețele magistrale cu o lungime de peste 1.600 km, iar rețele de gaze – peste 21.000 km, prin intermediul cărora Federația Rusă tranzitează anual aproximativ 20 mlrd m³ de gaz, fiind de aproape zece ori mai mult decît tot gazul consumat în țară (inclusiv cu regiunea transnistreană), care constituie în mediu 2 mlrd m³. În perioada sovietică infrastructura gazieră a republicilor unionale era in-terconectată, astfel încît la nivelul URSS exista un sistem infrastructural unic și bine încheșat. Iată de ce magistralele din Sud și din Nord reprezintă prelungirea celor din Ucraina, care formează coridorul balcanic de export de gaze naturale: la Sud avem trei conducte magistrale, Ananiev–Tiraspol–Ismail, Șebelevka–Donețk–Krivoi Rog–Razdelinoe–Ismail și Razdelinoe–Ismail, la Nord – magistrala Ananiev–Drochia–Cernăuți–Bogorodceanî, care asigură interconectarea sistemului național gazier cu depozitul de gaze naturale de la Bogorodceanî din Ucraina. În 2005 au fost importate 88,7% din volumul total al resurselor energetice consumate, în 2006 – 88,8%, în 2009 – 85,3%, în 2010 – 86,2%, în 2012 – 87,9%, fapt care demonstrează că evoluția balanței energetice per ansamblu este practic aceeași; ponderea gazului natural în balanța resurselor energetice importate este destul de mare, evoluția acesteia fiind de circa 55% în 2005, circa 56% în 2006, circa 50% în 2009, circa 50% în 2010, circa 46% în 2012; ponderea gazului natural în balanța resurselor energetice consumabile este una la fel de mare, evoluția fiind de circa 47% în 2005, circa 40% în 2009, circa 38% în 2012; volumul gazelor importate și consumate (cu excepția regiunii transnistrene) la fel nu a suferit modificări esențiale, în 2007 fiind importate circa 1,3 mlrd m³, în 2009 – circa 1,12 mlrd m³, în 2010 – circa 1,2 mlrd m³, în 2011 – 1,15 mlrd m³, în 2012 – circa 1,1 mlrd m³, în 2013 – circa 1,03 mlrd m³. Cifrele enunțate denotă gradul sporit de dependență a economiei naționale față de importul de resurse energetice, în special față de gazul natural furnizat de o singură sursă – Federația Rusă. SA Moldovagaz este monopolist în industria gazului natural din Republica Moldova, fiind controlată de Rusia prin intermediul Gazprom-ului, care deține 50,02% din acțiunile sale, iar Republica Moldova deține prin Moldovatransgaz 36,56% din acțiuni și regiunea de est prin Tiraspoltransgaz – 13,43% din acțiuni, gestionate de Gazprom. În același timp, SA Moldovagaz deține toată infrastructura de tranzitare și de distribuție a gazelor naturale din țară, acest lucru determină ca Republica Moldova să dețină pîrghii limitate în timpul negocierilor privind prețul de import la gazele naturale, evoluția prețului mediu fiind următoarea: circa 80 USD/1000 m³ în 2005; circa 170 USD/1000 m³ în 2007; circa 230 USD/1000 m³ în 2008; circa 260 USD/1000 m³ în 2009; circa 340 USD/1000 m³ în 2011, circa 390 USD/1000 m³ în 2012, circa 380 USD/1000 m³ în 2013, circa 374 USD/1000 m³ în 2014, în medie 239 USD/1000 m³ în 2015 199 USD/1000 m³ în primul trimestru al anului 2016.

Prin urmare, susțin expertii, în condițiile în care Republica Moldova este dependentă de un partener extern atît pe dimensiunea importului, cît și pe dimensiunea managementului industriei naționale a gazului natural, autoritățile centrale sînt obligate să identifice soluții de alternativă cu scopul reducerii dependenței energetice de un singur furnizor și asigurării securității energetice veritabile, care se va realiza prin diversificarea mixtului de energie, surselor și rutelor de alimentare cu energie importată, conservarea

energiei, construcția propriilor rezervoare, asigurarea legăturii cu sistemul de gaze din România în direcția vest-est [22, p.6-10]. I. Preașcă menționează că la 17 noiembrie 2006, Republica Moldova, alături de Norvegia, Turcia și Ucraina, a fost acceptată în calitate de observator la Tratatul Comunității Energetice Europene, care include state membre ale Uniunii Europene și state din zona Europei de Sud-Est, iar la 17 martie 2010 Republica Moldova a aderat la acest Tratat, devenind membru cu drepturi depline, fapt care îi permite să fie membru activ pe piața energetică regională și europeană, obligînd statul să racordeze legislația națională în domeniu la exigențele acquis-ului comunitar. La 30 noiembrie 2006, la Astana, în cadrul celei de-a II-a Conferințe Ministeriale de Cooperare Economică Uniunea Europeană - statele din regiunea Marea Neagră – Marea Caspică, la care au fost prezente Comisia Europeană, Republica Moldova, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turcia, Ucraina, Uzbekistan și Federația Rusă (în calitate de observator), au semnat Foia de Parcurș. Colaborarea în domeniul energetic cu statele din regiune reprezintă un factor esențial pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova. Aderarea la Tratat presupune că Republica Moldova va participa la crearea celei mai mari piețe energetice din lume, fiind prevăzut, pentru prima dată în istorie, stabilirea unui cadru legal pentru o piață energetică integrată și este punctul de plecare al extinderii sistemului de gaze naturale, prin crearea unei piețe intermediare între Marea Caspică și Uniunea Europeană. În accepția sa, aderarea Republicii Moldova la acest Tratat presupune, de fapt, integrarea în sistemul energetic european, avantajele constau, în special, în consolidarea securității energetice a statului, dar și în racordarea rețelelor electrice autohtone la standardele europene, atrăgînd investiții străine pentru interconexiunea cu sistemele energetice ale statelor vecine. Sectorul energiei electrice al Republicii Moldova este departe de cel european, necesită modernizat și restructurat substanțial, Tratatul permite valorificarea a circa 30 mlrd USD prevăzuți pentru investițiile în infrastructura sectorului electricității, în vederea implementării standardelor Uniunii Europene [23].

Comunitatea Energetică Europeană are drept obiectiv formarea și reglementarea unei piețe comune și liberalizate a gazelor naturale și energiei electrice, presupunînd că statele necomunitare au obligația de a racorda expres legislația națională la reglementările comunitare corespunzătoare. În cazul Republicii Moldova, „Pachetul energetic II” (adoptat de Uniunea Europeană în anul 2003) a fost implementat în totalitate în anul 2010, prevăzîndu-se adoptarea de norme corespunzătoare pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și energiei electrice; privind condițiile de acces la conductele pentru transportul gazelor naturale și rețelele de alimentare transfrontaliere de energie electrică; privind măsurile de garanție pentru asigurarea securității energetice de aprovizionare cu gaze naturale și energie electrică, investiții în infrastructură. Actualmente, Republica Moldova trebuie să implementeze prevederile „Pachetului energetic III” (adoptat în 2009), care presupune: demonopolizarea pieței energetice autohtone prin divizarea producerii, transportului și distribuției în domeniul gazier și al energiei electrice; eliminarea discriminării între furnizori și producători, stimulînd concurența; asigurarea accesului pentru orice companie care intenționează să intre pe piața energetică internă a statului; împuterniciri mai mari autorităților regulatorii.

Analizând obligațiunile de membru al Tratatului sus-menționat, A. Baltag și N. Afa-nasieva sînt de părere că integrarea în spațiul energetic european este benefică pentru Republica Moldova, dat fiind că pe termen mediu și lung poate conduce la un echilibru dintre investitorii din Est și din Vest pe piața energetică națională. Pentru Republica Moldova calitatea de membru al Tratatului provoacă și anumite dificultăți, cele mai im-portante țin de relațiile cu Federația Rusă: Gazprom-ul s-a opus implementării „Pache-tului energetic III” în Europa, fiind evident că Rusia va reacționa în aceeași manieră, ex-trem de negativ, prezentînd argumente că odată cu demonopolizarea industriei gazului, prevederi ale „Pachetului energetic III”, Gazprom-ului în calitate de producător de gaze naturale, i se va interzice să dețină infrastructura de transport și distribuție, aflate la mo-ment este sub controlul său. SA Moldovagaz va trebui să treacă printr-un proces amplu de restructurare și să fie divizată în mai multe companii independente, avînd, în opinia reprezentanților Gazprom-ului, consecințe directe asupra drepturilor sale patrimoniale și investițiilor realizate sau preconizate. În consecință, la moment există mai multe bariere și contradicții în cadrul negocierilor între Moldova și Rusia pentru semnarea unui nou acord de import al gazelor naturale, adoptarea unei soluții finale fiind anulată de mai multe ori. În acest sens, Republica Moldova a făcut anumite concesii amînînd implementarea „Pachetului energetic III” din 2016 către 2020, fiind puțin probabil că Gazprom-ul va veni în întîmpinare, va face unele compromise și va permite accesul la gazoducte altor furnizori, în special din Occident, fiindcă ar veni în contradicție cu inte-resele geopolitice ale Federației Ruse, care folosește factorul energetic ca „instrument de presiune” în statele postsovietice pentru a-și menține și consolida influența geopolitică în Europa de Sud-Est [22, p.20-21].

În opinia noastră, implementarea Directivelor și Regulamentelor „Pachetului ener-getic III” prevede divizarea producerii, transportului și distribuției în sectorul gazelor naturale și al energiei electrice, pentru a asigura accesul oricărei companii care intențio-nează să intre pe piața energetică internă a statului; stimularea concurenței între diverse companii prin eliminarea discriminării pentru noii furnizori sau producători față de cei care se află pe piață; acordarea unor competențe mai mari autorităților regulatorii. Vom nota că deja a fost construit gazoductul Iași-Ungheni cu o lungime de 43 de km și cu o capacitate de la 1,5 pînă la 2 mlrd m³ gaz/an, fiind peste nivelul actual de 1,2 mlrd m³ gaz/an și regiunea transnistreană de 1 mlrd m³ gaz/an, al importurilor de gaze rusești ale Republicii Moldova. Fiind dat în exploatare pe 27 august 2014, iar importul de gaze din România a fost lansat pe 5 martie 2015, de gazul românesc beneficiază circa 10.000 de consumatori din 19 localități din raionul Ungheni și parțial din Nisporeni. Proiectul s-a dovedit a fi funcționabil (în anumită măsură-n.n.), adoptîndu-se decizia extinderii lui pînă la Chișinău. Primii pași spre diminuarea dependenței de aprovizionare cu gaze na-turale de la o singură sursă și de la un singur furnizor constituie un bun început pentru asigurarea securității energetice. Totodată, în afară de gazoductul Iași-Ungheni, cel mai mare proiect de interconexiune energetică cu piața Uniunii Europene, Republica Mol-dova a demarat implementarea, în cooperare cu România, a proiectelor de intercone-xiune pe dimensiunea energiei electrice, fiind inițiată elaborarea studiilor de fezabilitate

pentru trei proiecte prioritare de interconexiune electrică Isaccea-Vulcănești-Chișinău, Ungheni-Strășeni și Bălți-Suceava. Subliniem faptul că realizarea proiectului gazoductului Iași-Ungheni reprezintă prima tentativă de interconectare a Republicii Moldova la sistemul rețelilor de gaze ale Uniunii Europene și necesită continuitate în vederea valorificării potențialului acestei conducte, oferind perspectiva diversificării surselor de aprovizionare pentru asigurarea securității energetice.

S. Aparatu și M. Cepoi confirmă viabilitatea acestei supoziții, susținând că deși este văzută ca o soluție de stopare a dependenței de gazul rusesc, conducta Iași-Ungheni nu va asigura independență energetică atît timp cît nu va fi construită o magistrală a sistemului intern de transport de gaze naturale Ungheni-Chișinău și/sau Ungheni-Drochia (investiție estimată la circa 50 mln USD) și construcția unei instalații de compresoare în regiunea Onești, România (investiție estimată la circa 26 mln Euro). Potrivit experților, pentru dezvoltarea rețelilor magistrale interne de transport a gazelor naturale importate prin conducta Iași-Ungheni, liberalizarea pieței gazelor naturale și crearea climatului concurențial intern, este necesar de a implementa „Pachetului energetic III” al Uniunii Europene în sectorul gazelor naturale. Strategie energetică a Republicii Moldova, prevăzută pînă în 2030, comparativ cu versiunile precedente, este concepută pornind de la statutul dobîndit de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene. Pe primul loc în lista obiectivelor strategice specifice pentru anii 2013-2020 și a măsurilor aferente se poziționează „Asigurarea securității aprovizionării cu gaze naturale prin diversificarea căilor și surselor de aprovizionare, a tipurilor de purtător (gaz convențional, neconvențional, gaz natural lichefiat) și prin depozite de stocare, concomitent cu consolidarea rolului Republicii Moldova de culoar de tranzit al gazelor naturale”. Ucraina și România sînt considerate căi de acces spre resursele energetice atît din Est, cît și din Vest, iar miza principală privind asigurarea cu surse alternative de alimentare cu gaze este pusă pe România, care posedă o rețea suficient de dezvoltată pentru a putea intermedia furnizările de gaze dinspre Europa de Vest și Balcani spre Republica Moldova (aprovizionările din Balcani fiind posibile în cazul implementării proiectelor regionale de tranzitare a gazelor din Rusia sau din regiunea Mării Caspice, cum ar fi TANAP, TAP, AGRI). Ucraina ar trebui să fie statul care va canaliza fluxurile de gaze naturale destinate statelor balcanice, dar și Turciei, prin Republica Moldova. Astfel, tranzitul de gaze naturale ar putea fi menținut cel puțin la nivelul actual. Însă planurile Ucrainei de dezvoltare a rețelei de transport a gazelor naturale din regiunea Odesa presupun construcția în anii următori a unei conducte care va ocoli Republica Moldova, pe direcția Ananiev-Reni. Astfel, V. Berzan consideră că Republica Moldova riscă să fie ocolită de rețelele de tranzit: „indiferent de scenariul ales de țara noastră, vom fi afectați inclusiv prin creșterea cheltuielilor ce țin de întreținerea infrastructurii, fapt care, inevitabil, ar putea duce și la creșterea costului pentru gaze. Iar capacitatea țării de investitor/distribuitor este deocamdată foarte limitată. Noi tindem spre o piață energetică, dar este greu de făcut anumite prognoze. Dacă aderăm la piața energetică a Uniunii Europene, este de așteptat să avem fluctuația prețurilor așa cum se întîmplă în prezent în Uniunea Europeană, încă din 2006. Asigurarea cu gaze naturale este o problemă complexă, care

nu poate fi soluționată într-un singur mod, sînt necesare mai multe abordări”. La rîndul său, V. Ioniță menționează că la capitolul consolidarea securității și eficienței energetice Republica Moldova are în față două provocări: 1. realizarea investițiilor în infrastructura energetică, în special în sectorul gazelor naturale, care se confruntă cu un proces de diversificare a căilor de tranzit, în situația în care Federația Rusă identifică căi alternative de export al gazelor naturale, ocolind Republica Moldova, fiind necesară estimarea pierderilor financiare și costurilor de întreținere în condițiile noi; 2. strategia energetică de viitor a Republicii Moldova ar trebui să se refere la trei direcții principale: diversificarea căilor și surselor de aprovizionare cu gaze naturale prin construcția conductelor pentru livrările alternative, un exemplu elocvent fiind gazoductul Iași-Ungheni; examinarea posibilității și oportunității de import a gazului natural lichefiat, în special în condițiile în care Republica Moldova este mai aproape de Azerbaidjan prin faptul că și România este o punte importantă în relațiile moldo-azere. Un exemplu elocvent este proiectul AGRI pentru transportul gazelor naturale provenite din Azerbaidjan, prin Georgia, către România și mai departe către piața Uniunii Europene, fiind rezonabil și pentru Republica Moldova, deoarece ar putea fi o alternativă la conductele de gaze naturale din Rusia. Pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești poate fi construită una dintre principalele stații de prelucrare a gazului natural lichefiat, aceasta ar putea asigura stabilitatea în sectorul energetic al țării; urmare a apariției noilor tehnologii de extragere prin metoda șist a gazului natural, în condițiile în care Republica Moldova nu deține rezerve proprii de gaz și va fi în continuare nevoită să le importe, apariția rezervelor de gaze în țările din imediata apropiere cum sînt Ucraina și România va avea un impact pozitiv asupra situației energetice din Republica Moldova. Astfel, atunci cînd Ucraina și România vor exploata gaze de șist, Republica Moldova ar putea nu doar să-și diversifice sursele de importuri, dar și să scadă de 2-3 ori costul. S.Aparatu și M. Cepoi relevă importanța gazului de șist, industrie care a luat amploare deosebită în Statele Unite și preocupă din ce în ce mai mult statele din Europa, mai mult sau mai puțin, la fel ca și Republica Moldova, dependente energetic. Gazul de șist, într-o perspectivă medie de 10-12 ani, poate asigura securitatea energetică a multor țări din Europa și diversifica sursele de import pentru alte țări, conducînd la aprofundarea concurenței și scăderea prețurilor. Republica Moldova nu dispune de rezerve de gaz de șist, pe cînd România și Ucraina sînt estimate ca fiind deținătoare ale celor mai mari rezerve de gaz neconvențional, din platforma continentală a Mării Negre și din județul Vaslui, schimbînd datele problemei securității energetice a Republicii Moldova [24] într-o numită conjunctură, mai ales în raport cu Ucraina, adăugăm noi.

Prin urmare, securitatea energetică a Republicii Moldova rămîne dimensiunea primordială care asigură independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Nivelul securității energetice și, implicit, al securității naționale, este substanțial diminuat din cauza dependenței de o singură sursă de aprovizionare cu hidrocarburi, întrunind multiple alte vulnerabilități: valorificarea ineficientă a oportunităților oferite de conjunctura geopolitică regională în domeniul energetic; lipsa rezervelor și depozitelor de gaze, prezența doar a conductelor care o tranzitează spre România (în Sud) și spre Ucraina (în

Nord); dependența de o singură sursă, rută de alimentare și furnizor de gaze naturale; rezerve neînsemnate de păcură și țiței la nivel de stat; insuficiența surselor energetice alternative regenerabile pentru îndeplinirea necesităților sectorului energetic; procurarea energiei electrice de la Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, aflată pe teritoriul necontrolat de autoritățile centrale ale Republicii Moldova; nevalorificarea potențialului Portului Internațional Liber Giurgiulești privind importul gazelor naturale lichefiate. Disensiunile politice dintre Federația Rusă și Ucraina au demonstrat existența vulnerabilităților enorme, care periclitizează cardinal securitatea energetică a Republicii Moldova, în contextul că în ultimii ani nu s-au întreprins acțiuni suficiente pentru a asigura securitatea furnizării gazelor naturale, dar și pentru managementul unor situații de criză.

Așadar, în condițiile dependenței excesive de import al resurselor energetice, cu predilecție a gazului natural și lipsei unei alternative fezabile pe termen scurt, este necesar ca Republica Moldova să valorifice toate oportunitățile oferite de calitatea de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene și să-și prioritizeze acțiunile în funcție de capacitățile și posibilitățile de care dispune. Vulnerabilitățile energetice, având un impact major asupra asigurării securității naționale, pot să depășească cu mult resursele pe care este în măsură să le investească pentru managementul amenințărilor și riscurilor pe coordonata energetică, fiind indispensabile de întreprins unele acțiuni coerente care să fortifice dimensiunea energetică a securității naționale: diminuarea dependenței de importul de resurse energetice prin reducerea cererii; diversificarea mixului de energie, folosind resursele autohtone și regenerabile; diversificarea surselor, rețelelor/conductelor de alimentare cu gaze naturale și energie electrică importată și a furnizorilor care asigură acest import prin aderarea la diverse proiecte regionale și la proiecte de noi tehnologii de extragere a gazelor prin metoda șist și de asigurare cu energie electrică; valorificarea deplină a oportunităților Portului Internațional Liber Giurgiulești în importul gazelor naturale lichefiate, păcurii și țițeiului la un preț mai ieftin și/sau mai convenabil; edificarea unor capacități mari de depozitare a gazelor naturale și a păcurii pe teritoriul Republicii Moldova pentru a face față tuturor situațiilor de criză; cogestionarea prin acorduri interstatale a depozitelor de hidrocarburi de pe teritoriul statelor vecine; elaborarea, adoptarea și implementarea actelor normative necesare pentru mediul investițional favorabil care să răspundă cererii energetice solicitate. Eliminarea tuturor elementelor vulnerabile ale sistemului energetic va contribui, eminent, la consolidarea dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dolghin N. Geopolitica. Dependențele de resursele energetice. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 34 p.
2. Balaban C.-Gh. Resursele naturale – obiect al unor ample dezbateri inter-naționale. În: Impact Strategic, 2006, nr.1(18), p.27-32.
3. Pachiu L.-V. Noua semnificație a conceptului de securitate națională din perspectivă energetică. În: Impact Strategic, 2013, nr.1, p.133-143.
4. Traian A. Considerații privind corelația securitate – economie. În: Volumul Seminarului „România – membru al Alianței Nord-Atlantice”, 3-4 iunie 2004, p.98-113.

5. Băhnăreanu C. Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2006. 44 p.
6. Yergin DI. Ensuring energy security. În: Foreign Affairs, 2006, nr.85/2, p.69-82.
7. Jones W. The logic of international relations. New York: Ed. Harper-Collins Publishers, 1991. 726 p.
8. Rădoi F. Securitatea energetică – concept și realități. București: Editura Forumul regional al energiei – Foren, 2008. 9 p.
9. Claval P. Geopolitică și geostrategie. Gîndirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea. București: Corint, 2001. 248 p.
10. Dolghin N. Geopolitica. Dependențele de resursele energetice. În: Studii de securitate și apărare, 2005, vol.1, p.118-151.
11. Kahn S. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 176 p.
12. Baltag A. Efectele gazoductului South Stream. În: <http://www.moldova.org> (vizitat 10.03.2016).
13. Sarcinschi A. Băhnăreanu C. Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional (zona Mării Negre și Balcani). București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 48 p.
14. Popa V. Relațiile Alianței cu statele din Estul, Sud-Estul și Bazinul Mediteranean. În: Impact Strategic, 2003, nr.3-4, p.72-79.
15. Morse L., Richard J. The battle for energy dominance. În: Foreign Affairs, 2002, vol.81, nr.2, p.16-31.
16. Vasilescu V. Dilemele lui Barack Obama. În: http://www.romanian.ruvr.ru/2012_11.09/94018578 (vizitat 10.03.2016).
17. Hutchings Robert L. Lumea în 2020. Chișinău: Cartier, 2008. 248 p.
18. Chifu I. Provocările insecurității în Republica Moldova. În: Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice, 2005, p.71-82.
19. Oprunenco A. Cum să ne protejăm în fața viitoarelor războaie ale gazelor?. În: <http://www.expert-grup.org/.../161> (vizitat 10.03.2016).
20. Prohnițchi V. Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI. În: Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice, 2005, p.83-109.
21. Mihailescu V. Securitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aderării la comunitatea energetică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. 64 p.
22. Baltag A. Afanasieva N. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: oportunități interne și externe. În: <http://www.e-democracy.md/.../asigurarea-securitatii-energet> (vizitat 10.03.2016).
23. Preașcă I. Integrarea sistemului energetic al Moldovei în cel european: de la vise frumoase la realități inedite. În: <http://www.europa.md/.../exclu-siv-ion-preasca-integrarea-sis> (vizitat 10.03.2016).
24. Trei scenarii de securitate energetică a Republicii Moldova. În: <http://www.capital.market.md/.../trei-scenarii-de-securitate-energet> (vizitat 10.03.2016).

PREMISELE APARIȚIEI ORGANIZAȚIEI TERORISTE „STATUL ISLAMIC”

THE PREMISES OF CREATION OF THE TERRORIST ORGANIZATION ”ISLAMIC STATE”

Ruslana GROSU,
doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

In the content of this article are analysed the premises of creation of the terrorist organization “Islamic State” and are elucidated the geopolitical issues in the regional and international context. The author reveals the outstanding issues that have created a favourable ground for the emergence of the terrorist organization “Islamic State”, which eclipsed the terrorist group Al-Qaeda.

The author considers that if the strategy applied by the “Islamic State” would have a success, the international community would be forced to face a new scenario emerged during the history of terrorism and national construction by providing a realistic solution to the “dilemma of terrorism” which remains until the last challenge to the modern state.

The researcher pays attention on positions of various experts referring to the creation and evolution of terrorist organization „Islamic State”, recommending to develop the mechanisms to respond to threats, which are coming from this organization, and presents personal point of view on this issue..

Keywords: “Islamic State”, Al-Qaeda, terrorist organization, Middle East, security, geopolitics.

Activitatea organizațiilor teroriste atrage din ce în ce mai multă atenție din cauza amenințărilor la adresa securității internaționale. De la începutul evenimentelor declanșate în Orientul Mijlociu în contextul fenomenului „primăvara arabă”, s-a înregistrat o intensificare a organizațiilor teroriste și extremiste cunoscute, dar și crearea unor noi grupuri islamice radicale, acestea devenind unul din principalii factori de destabilizare a proceselor politice din lumea arabă, care a dus la formarea noilor provocări la adresa atât a securității, cât și a stabilității în regiune, dar și a celei internaționale.

Investigațiile mai mult sau mai puțin obiective despre activitatea organizației teroriste „Statul Islamic” și gestionarea crizei din Orientul Mijlociu se situează pe pozițiile de top, una din explicații fiind amplificarea amenințărilor din partea acestei organizații teroriste, care și-au extins raza de acțiune dincolo de frontierele regiunii.

Cu referire la aceleași convingeri, cercetările științifice elucidează acest subiect în raport cu anumite probleme pe coordonatele geopolitică, militară, religioasă, însă și sub aspect securitar. O explicație ar fi afinitatea autorilor sau cercetătorilor pentru politica unor actori majori ai scenei globale în Orientul Mijlociu și interesele de perspectivă ale acestora în regiune sau apartenența lor la anumite instituții decidente ori de cercetare cu proiecție pe această subregiune. În opinie, ar fi de menționat două probleme-cheie cel mai des abordate: lupta pentru gestionarea resurselor energetice și extinderea sau menținerea zonei de influență în acest spațiu geopolitic.

Despre premisele apariției unei organizații teroriste precum „Statul Islamic” s-a scris, în special, de către jurnaliști, însă, deși subiectul a fost dezbătut atât pe paginile unor reviste de specialitate cu renume, cât și în unele lucrări de doctorat, aceasta nu s-a întâmplat până la crearea sa, în conținutul anumitor studii lipsind unele aluzii că o altă organizație teroristă, cum ar fi Al-Qaeda, va fi eclipsată de una cu o rază și putere similară de „acțiune”.

În mediul academic, interesul pentru cercetarea fenomenului „Statul Islamic” a luat amploare prin diverse studii științifice și publicații cu valoare analitică, care au pus accent pe originile ideologiei virulente, evoluția organizațiilor teroriste după 11 septembrie 2001, strategiile marilor actori ai scenei globale vizavi de acest flagel al terorismului internațional. Pentru a identifica sursele de origine și condițiile de dezvoltare a organizației, este necesar un recurs retrospectiv. De remarcat ar fi faptul că Irakul, cu mult înainte de anul 2014, a fost aruncat într-un abis de violență, terorism și haos, după cum afirmă și M. Yilminskaya, [1, p. 125] terenul favorabil pentru apariția mișcării teroriste „Statul Islamic” fiind pregătit timp de mai multe decenii sub influența unor forțe externe.

Organizația teroristă „Statul Islamic” și-a început activitatea și s-a bucurat de sprijin în teritoriile unde interesele sunniților erau subminate de cele ale șiiților, cum s-a întâmplat în Irak după răsturnarea liderului sunnit S. Hussein, sau în Siria, în cazul în care la putere timp de mai multe decenii sunt reprezentanții grupării religioase alawite. Iar potrivit cercetătoarei M. Yilminskaya, Statele Unite ale Americii au deschis „cutia Pandorei”, de unde s-a lansat și gruparea teroristă „Statul Islamic”. [2, p. 93]

Unul dintre controversații autori americani, G. Beck, prezintă o versiune despre originile religioase ale extremismului musulman, dar și a organizației teroriste „Statul Islamic”, totodată încercând, printr-o incursiune în istorie, să ilustreze deschiderea societății americane spre toleranță cu exemplul Președintelui american Th. Jefferson, care a păstrat în bibliotecă sa un volum al Coranului și a elaborat o legislație considerată revoluționară, deoarece includea libertatea absolută a conștiinței religioase și separarea permanentă dintre biserică și stat. [3, p. 13]. Deși nu urmărim să dezbatem ideile declarate ale autorului american, mai ales că acesta susține de la bun început că lucrarea sa „nu și-a propus să fie una polemică, ci mai degrabă un exercițiu de interpretare liberă”, după care accentuează că intenționează să „scutească cititorul de corectitudinea politică”, totuși ar trebui să ținem cont și de o asemenea abordare în cercetarea de mai departe, deoarece G. Beck face trimitere la o serie de autori din mediul academic și lucrări cu valoare științifică. Utilizarea de către autor a unei vaste bibliografii ne-a determinat să includem unele constatări ale lui G. Beck reieșind din faptul că acesta a identificat unele premise ale constituirii grupării teroriste „Statul Islamic”, însă se întrezărește o vialare intenționată sau nu a uneia dintre premisele-cheie. În plus, ar fi necesar de amintit că alteori, operând cu citate din lucrări sau articole cunoscute, autorul a relatat asupra unor evenimente cu fraze rupte din context și a explicat prin argumente fundamentate pe declarații ale unor politicieni de talie internațională sau citate din Coran.

Prin prisma unei retrospective, menționăm originile organizației teroriste Al-Qaeda în anii '80 ai sec. XX, aceasta a dobândit „faima” istorică după atacurile din 11 septembrie 2001 și a provocat un contraatac copleșitor din partea Statelor Unite și a altor țări occidentale. La un an de la atacuri, nucleul Al-Qaeda a fost alungat din Afganistan, refugiindu-se în întreaga lume musulmană prin grupuri disidente, active în anul 2000, după cum susține D. Byman, în țări precum Pakistan, Irak și Yemen, dar până la începutul anului 2011, după mai mult de un deceniu de eforturi de combatere a terorismului neconținute de către Statele Unite și a altor servicii militare și de informații occidentale, s-a simțit că timpul Al-Qaeda a trecut. În același context, cercetătorul menționând că Al-Qaeda a rămas aceeași „fiară”. [4, p. 2]. Odată cu moartea lui Osama bin Laden în luna mai a aceluiași an, mulți au făcut predicții că Al-Qaeda a fost pe cale să dispară, însă a revenit remarcabil în ultimii ani. În aproape orice conflict din lumea musulmană, din regiunea Xanjing în nord-vestul Chinei către subcontinentul african, „francize” Al-Qaeda sau grupuri care împărtășesc aceleași valori au jucat un rol determinant.

De menționat ar fi că, la prima vedere, odată cu dispariția lui Osama bin Laden de pe „scenă” au fost așteptări ca în asemenea conjunctură să „înceapă” sfârșitul terorii internaționale, însă apariția organizației „Statul Islamic din Siria și Irak” în plină fază de metamorfozare, care a venit cu intenția să creeze un califat la nivel mondial, a eclipsat cele mai teribile acțiuni ale grupării teroriste Al-Qaeda. În plus, această grupare a impus o administrație care se bazează pe legi absurde pentru statele democratice, dar care funcționează.

Pe lângă premisele enunțate ale apariției „Statului Islamic”, reliefăm o supozitie exprimată de V. Kuznețov și W. Salem, potrivit cărora această organizație nu este altceva decât o „alternativă a statalității” [5, p. 182], un subiect pe larg dezbătut pe marginea cristalizării unui model alternativ statalității în statele din Orientul Mijlociu. Astfel, „Statul Islamic”, care a apărut într-o perioadă marcată de instabilitate extremă și tensiuni politice, intoleranță religioasă și o competiție acerbă atât în context regional, cât și internațional în lupta pentru sferele de influență, a reușit să-și pună în serviciul său consecințele negative predominante în conflictele din Orientul Mijlociu în scopul atingerii obiectivului politic și strategic principal - edificarea unui califat islamic.

Constituirea unui cvasistat terorist cu legi proprii, teritoriu, surse de venit care ar putea asigura nu doar menținerea puterii, dar, de asemenea, să declare pretenții pentru extinderea în continuare a teritoriilor - caz fără precedent în istorie. Odată cu redenumirea ISIL în ISIS a fost transmis un mesaj politic direct către toate țările din regiune și comunitatea internațională: reprezentanții „Statului Islamic” rămân încrezători în viitorul lor, capacitățile, potențialul resurselor și veniturilor sponsorizare, iar aspirațiile nu se limitează doar la cele enumerate. Problema majoră este dacă situația actuală este una reală sau reprezintă caracterul stadial al unui joc cinic declanșat de „regizări” geopolitice. Cu toate acestea, apariția pe scena mondială a organizației teroriste „Statul Islamic” a generat doar noi confruntări atât în interiorul Irakului, cât și în interiorul Siriei, care a afectat în mod inevitabil securitatea regională, dar și cea internațională.

Constatăm că organizația teroristă „Statul Islamic”, potrivit ziarului *Der Spiegel*, reprezintă planul macabru al unui ofițer irakian din serviciile secrete ale lui Saddam

Hussein, Haji Bakr – un naționalist rămas fără slujbă, care a profitat de revoluțiile arabe și de războiul din Siria pentru a crea și conduce un grup terorist în Siria, ce urma să atace apoi și Irakul, însă este ucis la începutul anului 2014 [6, p. 10]. În cadrul perchezițiilor, după cum susține L. Niculescu, în locuința acestuia au fost găsite numeroase documente privind crearea unei grupări armate și unele planuri de atac, dar nici un Coran sau vreo altă publicație cu caracter religios, fapt care demonstrează repetat că pentru cercul conducător al „Statului Islamic” religia afișată este doar un paravan pentru a succeda la putere [6, p. 11].

Pentru a aduce lumină asupra apariției și evoluției „Statului Islamic”, precizăm că organizația Tawhid al-Jihad (Monoteism și Jihad), condusă de Abu Musab al Zarqawi, a devenit mai târziu „Statul Islamic din Siria”, care a fuzionat apoi cu Al-Qaeda din Irak. În anul 2010, când Abu Bakr al-Baghdadi a preluat conducerea lui, grupul a revenit la fosta sa denumire „Statul Islamic din Siria”. În anul 2013, după ce a fuzionat cu o aripă a Jabhat al-Nusra, un grup jihadist sirian afiliat la Al-Qaeda (organizația și-a schimbat numele în acronimul ISIL („Statul Islamic din Irak și Levant”). În cele din urmă, chiar înainte de proclamarea califatului „Statul Islamic din Siria și Irak” a devenit „Statul Islamic”, pe când în Siria chiar de la începuturi această organizație a fost cunoscută ca *al-Dawlat*, adică „statul”. Mai mult ca atât, L. Napoleoni menționează că „Statul Islamic” este privit ca un califat originar creat de profetul Mohammed în secolul VII – „o societate perfectă guvernată printr-un mandat divin – expresia politică a voinței lui Dumnezeu” [6, pp. 14-15].

După cum demonstrează situația creată, occidentalii au considerat „Statul Islamic”, la fel cum au făcut-o cu timp în urmă privitor la Al-Qaeda, o organizație anacronică preocupată să dea înapoi „ceasul istoriei” [7]. Însă nu s-a ținut cont de o particularitate esențială care o deosebește de alte grupări armate – modernizarea și pragmatismul. „Statul Islamic” utilizează foarte abil impactul „propagandei friicii”. În acest sens, F. Pichon s-a expus destul de critic privitor la politica Franței, dar și asupra celei a aliaților săi occidentali, însă nu putem să nu-i dăm dreptate atunci când relatează despre *doctrina Psywar* drept principiu al oricărei operații psihologice ce se articulează în jurul a trei elemente: a ascunde o parte a realității, a stârni emoții și a furniza mijloacelor de informare în masă ceea ce așteaptă, iar această strategie psihologică a fost perfect asimilată de rebelii din Siria în lupta asimetrică contra celor două forțe ale regimului [8, p. 59]. Faptul că frica este o armă mai eficientă decât prelegerile religioase este un lucru pe care Al-Qaeda nu a reușit să-l perceapă. Teroriștii au analizat mașinăria de propagandă aplicată de administrațiile SUA și a Marii Britanii pentru a justifica atacurile preventive din Irak, în 2003, dar și pe cele ale Rusiei în 2014, pentru justificarea ocupației peninsulei Crimeea și a susținerii separatiștilor din regiunile estice ale Ucrainei.

Revenind la valul revoluționar arab, după cum menționează E. Grinin, avalanșa revoluțiilor declanșate la sfârșitul anului 2010 a provocat inițial o reacție entuziastă din partea Occidentului și a intelectualilor din societatea islamică, aceste evenimente fiind numite „primăvara arabă”. După cum s-a văzut în timp, revoluțiile nu au rezolvat practic niciuna dintre problemele presante ale țărilor din regiune, totodată provocând o serie de lovituri de stat, războaie civile, intervenții, precum și agitarea confruntărilor

în societate, ceea ce a condus la o teroare agresivă și represiuni [9]. Astfel, la scurt timp după „primăvara arabă”, sau mai bine-zis după eforia „primăverii arabe”, în opinia unor experți a venit „toamna arabă”, care amenința să se instaureze pe un timp mult mai îndelungat decât se prognoza.

Într-un asemenea context incert, studiul teoretic complex al fenomenului „Statul Islamic” impune o analiză profundă a evenimentelor din ultimii cinci ani produse în țările din Orientul Mijlociu, însă acesta ar fi incomplet dacă nu ar rezuma unele rezultate ale dezvoltării anterioare a regiunii și ar releva cauzele eșecului revoluțiilor arabe. Turbulențele din subregiunile Orientului Mijlociu reprezintă începutul unui nou proces de redimensionare a ordinii mondiale, mai exact - o continuare a reconfigurării sistemului internațional contemporan.

La etapa actuală, comunitatea internațională se confruntă cu probleme sociale grave, acestea devenind din ce în ce mai vizibile prin acțiunile generațiilor mai tinere, care au crescut deja obișnuite cu violența cotidiană, dar și cu cea din spațiul virtual. Un număr impunător de tineri, convinși de faptul că problemele lor sunt cauzate de către altcineva de altă religie și sorginte, păstrează o retorică foarte agresivă, pledând pentru agitarea sentimentului de frică pentru cetățenii statelor occidentale în propria lor țară. Fiecare atac terorist creează un sentiment explicabil de dominare – serviciile speciale din întreaga lume se confruntă cu anumite impedimente în anihilarea „soldatului solitar al jihadului”, în mâinile căruia, chiar și pentru un scurt moment, se află viețile multor oameni, iar acest reprezentant al mașinării jihadului își poate face apariția în oricare colț al lumii.

Liderii grupării teroriste „Statul Islamic” au realizat la timp că în Siria nu ar fi posibilă o intervenție militară străină conjugată de tipul celor din Libia și Irak, astfel utilizând cu succes războiul din Siria – o versiune contemporană a războiului tradițional prin intermediari la care iau parte o serie de sponsori și grupări armate. Retorica foarte diferită de cea a talibanilor – un mesaj politic puternic, parțial pozitiv către lumea musulmană: reîntoarcerea Califatului și o nouă „Epocă de Aur a Islamului”. În conjunctura incertă creată o asemenea abordare a părut pentru un număr mare de sunniți nu emergența unei noi grupări teroriste, ci ascensiunea unei noi și promițătoare entități politice din ecoul masacrelor și ruinelor.

Odată cu asediul orașului Mosul în iunie 2014 de către gruparea teroristă „Statul Islamic” a fost anunțată constituirea unui califat la nivel mondial, fapt care a provocat dispute printre politicieni, oameni de știință și jurnaliști din diferite țări privitor la adevăratul scop al acestei organizații. Între timp, „Statul Islamic” s-a transformat într-una dintre cele mai periculoase organizații teroriste din istoria omenirii, iar prin ignorarea frontierelor naționale a preluat controlul teritoriului. Enumerând doar o parte din ororile și atrocitățile săvârșite de această grupare, cum ar fi: execuțiile în masă, purificarea etnică, distrugerea monumentelor istorice, renașterea oficială a sclaviei, recrutarea mercenarilor prin intermediul rețelelor de socializare, lista infracțiunilor este departe de a fi completă. Utilizând pe scară largă și foarte profesionistă a rețelelor de socializare, „Statul Islamic” a creat mitologii la fel de false ca cele create de alți mari actori ai

scenei politice globale pentru a crea prozeliți, a recruta și a colecta bani din tot arealul musulman. De menționat ar fi că civilizația modernă se confruntă, pe bună dreptate, cu o nouă amenințare globală, însă pentru a opune rezistență și a eradica un asemenea fenomen este necesar de a intra în esența acestuia prin a-l defini corect, a-i identifica particularitățile și vulnerabilitățile, dar și de a veni cu soluții concrete de contracarare.

Este deja clar că actualii militanți din arealul islamic nu au apărut întâmplător și peste noapte. Acest subiect a fost pe larg dezbătut de către experții în analiză politică din întreaga lume, iar numărul impunător al monografiilor, culegerilor de studii științifice, notelor analitice și al rapoartelor anuale ale instituțiilor abilitate în contracararea terorismului confirmă interesul cu care această problemă este ținută în vizor. Unul dintre cercetătorii preocupați de subiect, L. Mlecin, în elaborările sale despre istoria terorismului în secolele XX și XXI, abordează pe larg problema despre care susține că a început cu mult înainte de atacul aerian din 11 septembrie 2001, confirmându-și supozițiile cu lux de amănunte privitor la contextul geopolitic din Orientul Mijlociu și biografiile detaliate ale celor care urmau să devină „teroriștii numărul 1” în lume – Osama bin Laden și Abu Musab al-Zarkawi [10, p. 390, 446].

De aceeași părere sunt și M. Weiss și H. Hassan, care într-o apariție publicistică, căutând răspuns la întrebarea „De unde a apărut ISIS și cum a reușit să producă un dezastru atât de mare într-un timp atât de scurt”, au reușit să pună pe tapet anumite particularități ale acestei organizații, considerată de autori drept „ultimul front al unei dispute vechi și tot mai sângeroase între diversele paliere ale jihadismului internațional” [11, p. 17]. Raționamentele expuse de jurnaliști au fost fundamentate pe interviurile și declarațiile foștilor agenți secreți militari americani, oficiali din domeniul contraterorismului și diplomați occidentali care au monitorizat, au admonestat și au arestat mercenari Al-Qaeda în Irak. De asemenea, în lucrare au fost aduse argumente bazate pe relatările activiștilor sirieni și irakieni pentru drepturile omului, ale luptătorilor în cadrul grupării „Statul Islamic”, agenților, imigranților ilegali, precum și ale rezidenților din regiune. Aceștia din urmă au fost dispuși să colaboreze cu jurnaliști și experți interesați în subiectul menționat, iar preocuparea lor a fost valorificată în unele publicații ce conțin confesiuni ale ostatecilor, sclavelor sexuale și ale victimelor filierelor de recrutare ale „Statului Islamic” [12].

Decenii la rând, în Orientul Mijlociu se duce o luptă aprigă cu o varietate de grupări armate ce poartă denumiri dificil de pronunțat, acestea din urmă înregistrând unele „succese” sau confruntându-se cu anumite dificultăți, însă activitățile acestora nu depășesc cadrul „local”. Însă în anul 2014 s-a declanșat fenomenul despre care mai mulți analiști politici de talie internațională au avertizat că lumea islamului radical a dat naștere unei organizații teroriste - „Statul Islamic”.

Această grupare, după cum menționează A. Kemal, controlează deja zone vaste din Siria și Irak, trupele sale luptându-se în Libia, Nigeria și Egipt cu pretenții să „aducă” războiul în Asia Centrală și Afganistan fără a ține cont de prezența NATO în subregiunile respective [13, p. 8]. Mai mult ca atât, amintind că forța motrice a acestei organizații teroriste este constituită din foștii ofițeri ai armatei lui Saddam Hussein și reprezentanți ai triburilor susținătoare ale lui Muammar al-Gaddafi, profesorul F. Lukyanov a numit

fenomenul „revanșa dictatorilor morți” [14, p. 10], de fapt, corect ar fi „revanșa dictatorilor asasinați”, adăugăm noi.

Într-un asemenea context, la prima vedere par inexplicabile acțiunile de înrolare a tinerilor din țările sus-menționate, dar și altele, însă reevaluând conjunctura actuală din statele europene în contextul unui flux migrațional dificil de gestionat depistăm adevărata cauză a aderării occidentalilor la gruparea „Statul Islamic”, acest fenomen fiind determinat de propaganda extrem de abilă dusă de jihadiști în Europa.

Reiterăm ideea că „Statul Islamic” nu este doar o nouă organizație teroristă, ci și una care, în opinia L. Napoleoni, a știut să se adapteze și să exploateze din plin noul peisaj politic multipolar internațional [6, p. 11], fiind înființată ca răspuns la lipsa credibilității sistemului politico-administrativ, la disoluția ordinii actuale din Orientul Mijlociu și la eșecul statelor sirian și irakian. După cum menționează V. Naumescu, frustrările și presiunea în regiune erau mult mai mari decât se anticipase, accentuând că resursele de care dispunea și de care dispune „Statul Islamic” sunt suspect de mari și nu ar fi putut apărea fără complicități criminale din exteriorul Siriei [15, p. 513]. Gruparea teroristă „Statul Islamic” și-a stabilit propriile bastioane teritoriale în regiuni strategice din punct de vedere financiar, cum ar fi bogatele câmpuri petroliere din estul Siriei. Ar mai fi de adăugat că, potrivit estimărilor *Wall Street Journal*, bugetul „Statului Islamic” constituie peste 2 milioane de dolari SUA pe zi doar din extragerile de petrol [6, p. 28], însă, deocamdată, nu sunt făcute publice datele cu privire la veniturile colosale provenite din alte activități „antreprenoriale” ale teroriștilor.

Dincolo de motivele reale ale apariției grupării teroriste „Statului Islamic”, care rămân intervenția occidentală în Irak și non-intervenția occidentală în Siria, pretențiile „Statului Islamic” au rămas aceleași - crearea unei versiuni moderne a vechiului califat cu instaurarea unei ordini dure pe teritoriile pe care le-a ocupat prin a îmbina mentalitatea medievală cu modernitatea secolului XXI. Dacă obiectivul declarat a reprezentat reconstituirea califatului prin includerea teritoriilor aflate sub jurisdicția Imperiului Otoman indiferent de statutul pe care îl avea entitatea statală la acea perioadă, atunci obiectivul final al „Statului Islamic” simbolizează reconstrucția califatului, care să devină ceea ce este Statul Israel pentru evrei: un stat fondat pe teritoriul străvechi, dar revendicat astăzi, un puternic stat religios care să-i protejeze oriunde s-ar afla. Acest mesaj este viguros transmis tinerilor musulmani lipsiți de drepturi care trăiesc în haosul politic creat de factori perturbatori, cum ar fi: corupția excesivă, inegalitatea și nedreptatea din statele musulmane moderne, dictatura lui Bashar al-Assad în Siria, refuzul guvernului condus de Nouri al-Maliki la momentul oportun de a-i integra pe sunniți în viața politică a Irakului, eșecul înlocuirii infrastructurii socioeconomice distruse în timpul războiului și rata ridicată a șomajului. Prin urmare, constatăm că „Statul Islamic” prezintă prima grupare armată care redesenează harta Orientului Mijlociu trasată de francezi și britanici cu un secol în urmă.

Este greu de crezut că situația privind securitatea Siriei va fi remediată în următorii ani, existând probabilitatea ca intensitatea războiului intern să scadă cu includerea în jocul geopolitic a altor mize de natură politică, religioasă sau economică. Anul 2015 s-a dovedit a fi unul crucial pentru Siria, dat fiind faptul că conflictul intern, sau mai bine

zis unul din „elementele declanșatorii” – gruparea insurgentă afiliată Al-Qaeda „Statul Islamic” – a transgresat violent atât frontiera siriană, cât și cele mai elementare norme de decență, fiind indispensabilă implicarea internațională în scopul luptei cu terorismul. Privitor la prima jumătate a anului 2016, situația scapă pe unele segmente atât de sub controlul aliaților, cât și a autorităților care încearcă să gestioneze criza. Constatăm că limitarea excesivă a prezenței militare ruse nu a reușit să schimbe configurația forțelor implicate în conflict [5, 15].

În cazul în care strategia aplicată de „Statul Islamic” reușește, comunitatea internațională va fi forțată să se confrunte cu un nou scenariu apărut în cursul istoriei terorismului și al construcției naționale prin a furniza soluție realistă la „dilema terorismului”, care rămâne până când ultima provocare la adresa statului modern. Însă există o dilemă care se naște din dubla responsabilitate a statului: de a proteja cetățenii de potențiale pericole externe și posibile amenințări din interior.

După cum menționează cercetătorul F. Lukyanov, gruparea teroristă „Statul Islamic” nu-și va putea continua „marșul său triumfător” declarat pe termen lung, deoarece dinamica schimbărilor în Orientul Mijlociu este una prea rapidă și mai mulți actori majori ai scenei globale au declarat că-i vor cauza pierderi irecuperabile [14, p. 10]. În contextul deconstrucției Orientului Mijlociu, proces în plină desfășurare, este firesc ca pe ruinele unor entități statale mai vechi să fie trasate noi frontiere, nu este exclus să apară noi state, fapt confirmat și de specialistul în Studii Orientale S. Bagdasarov [16, p. 281], deși fundamentele rămân deocamdată necunoscute. O asemenea conjunctură se arată una favorabilă emergenței unui nou „produs” de tipul „Statului Islamic”, metamorfoză care, considerăm, că se va produce până la instaurarea unui echilibru atât în la nivel regional, cât și internațional.

În concluzie, constituirea statelor moderne pe teritoriul Orientului Mijlociu, deși privit ca un proces complex, a întâmpinat rezistență din partea populației, suferind eșecuri repetate, unele mediatizate, altele – ținute sub tăcere, fapt confirmat prin intensitatea și cruzimea conflictelor în arealul geopolitic menționat în a doua jumătate a sec. XX – începutul sec. XXI. Modele impuse de statele occidentale au provocat sentimente de reticență față de acestea, direcționând populațiile acestor state să caute unele mai aproape de normele politico-religioase și în spiritul tradiției islamice. În contextul realizării proiectelor de retrasare a frontierelor în Orientul Mijlociu – Orientul Mijlociu Extins și Noul Orient Mijlociu, interpretările situației geopolitice și predicțiile pentru viitorul regiunii au fost cele mai variate, culminând cu crearea unor state noi în acest spațiu și dispariția unor actori regionali majori. Cu toate acestea, considerăm că organizațiile teroriste din regiune reprezintă un simplu instrument, de fapt ca și absolutizarea religiei islamice, pentru instaurarea unui dezechilibru al securității în regiune, dar și a controlului resurselor energetice din partea suprastructurilor transnaționale, iar focusarea asupra apariției, apogeeului și a declinului unor organizații teroriste sau grupuri militante nu este altceva decât sustragerea atenției de la adevăratele probleme politice și socioeconomice cu care se confruntă statele din Orientul Mijlociu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ильминская М.Ф. Феномен «исламского государства»: идеология, политическая цель, причины успеха. În: Вестник РУДН. серия Политология, 2014, № 4, pp. 118-128.
2. Ильминская М.Ф. Проблема обеспечения безопасности в регионе Персидского Залива (1990-2015 гг.). Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. 2016.
3. Beck Glenn. Islamism. Planul secret de creare a califatului. București: Corint Books, 2016. 298 p.
4. Bayman Daniel. Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, 2015. 304 p.
5. Кузнецов Василий, Салем Валид. Безальтернативная хрупкость: судьба государства – нацизм в арабском мире. În: Лукьянов Ф.А. (сост.) . Гроза с Востока. Как ответит мир на вызов ИГИЛ? Москва: Издательство «Эксмо», 2016. 320 с.
6. Napoleoni Loretta. ISIS. Califatul terorii. București: Editura Corint Books, 2015. 153 p.
7. Luizard Pierre-Jean. Carcana DAESH. Statul Islamic sau întoarcerea istoriei. Iași: Editura Polirom, 2016. 182 p.
8. Pichon Frederic. Siria. De ce s-a înșelat Occidentul. București: Editura Corint Books, 2015. 138 p.
9. Гринин Л.Е., Исаев Л.М., Коротаев А.В. Революции и нестабильность на Ближнем Востоке. Москва: Моск. ред. изд-ва «Учитель», 2015. 376 с.
10. Млечин Леонид. Империя террора. От «Красной армии» до „Исламского государства”. Москва: Издательство «Алгоритм», 2015. 480 с.
11. Weiss Michael, Hassan Hassan. ISIS. Armata jihadului. București: Editura Corint Books, 2016.
12. Erelle Anna. În pielea unei jihadistice. O mărturie despre filierele de recrutare ale Statului Islamic. Iași: Editura Polirom, 2015. 220 p.
13. Кемаль Андрей. ИГИЛ. Зловещая тень Халифата. Москва: Издательство «Алгоритм», 2015. 224 с.
14. Вайс Майкл, Хасан Хасан. Исламское государство. Армия террора. Москва: Издательство «Альпина нон-фикшн», 2016. 352 с.
15. Mansfield Peter. O istorie a Orientului Mijlociu. București: Editura Humanitas, 2016. 535 p.
16. Багдасаров С. Ближний Восток: вечный конфликт. Москва: Издательство «Э», 2016. 288 с.

EVOLUȚIA PARLAMENTARISMULUI ÎN ROMÂNIA

THE EVOLUTION OF PARLAMENTARISM IN ROMANIA

Constantin SOLOMON, *doctor habilitat în științe politice,*
Universitatea de Stat din Moldova

Alina PIROȘCA, *doctorandă,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The article analyzes the evolution of parliamentarism in Romania in the period 1918-1938, the year when elections were held based on the principles of participatory democracy of universal suffrage, respectively, which operated last year's parliamentary democracy Parliament wars. It addresses the parliamentary traditions, from the nineteenth when the threefold effect in the Romanian Organic Regulations. The example of developer status of the Paris Convention (Cuză's status) which was carried out a new room; Senate, thus passing the bicameral parliamentary system. It analyzes changes and decisive parliamentary political order introduced by the Constitution of 1866 when they laid the foundations for modern legislature. It is emphasized that the Constitution of 1923, opposite Parliament organization remained committed to the principle of bicameralism and the alternation in power of political parties was a reality and were tested different formulas to tackle the problems facing Romania.

Keywords: *parliament, sistem, evolution, electoral campaign, elector, elections, law.*

La începutul secolului XIX, ideile de participare a națiunii române la conducerea Principatelor au fost incluse în programul Revoluției din 1821 și în „Constituția Cărvunurilor”. Instituționalizarea principiului suveranității poporului s-a produs odată cu intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice, la 1 iulie 1831 în Țara Românească și la 1 ianuarie 1832 în Moldova. Alcătuite dintr-un număr diferit de articole (371 – Țara Românească și 425 - Moldova), Regulamentele Organice au avut un conținut identic, ele înlăturând o serie de practici și instituții conservatoare și introducând principii noi în organizarea internă a Principatelor. Adoptarea Regulamentelor Organice însemna intrarea în vigoare a regimului parlamentar în Țara Românească și în Moldova. Potrivit acestora, luau ființă în fiecare provincie Adunări Obștești cu atribuții legislative, constituite în urma unor alegeri, la care puteau participa în calitate de alegători, dar și candidați doar boierii. Regulamentele au stabilit separarea puterilor în stat: legislativă, executivă și judecătorească.

Puterea legislativă era exercitată de către Adunarea Obștească, formată din 42 de deputați în Țara Românească și 35 de deputați în Moldova. Mitropolitul din fiecare Principat era președintele Adunării. Aceasta era aleasă pe cinci ani, elabora legi și prezenta domnului rapoarte, cereri sau plângeri.

Puterea executivă era exercitată de domnitor, ales pe viață, și o Adunare Obștească Extraordinară. În conducerea Țării domnul era ajutat de Sfatul administrativ extraordinar format din 6 miniștri (secretarul de stat, interne, finanțe, justiție, culte, război). Domnul numea miniștri sau îi revoca, participa cu Adunarea la elaborarea legilor, avea

inițiativă legislativă, sancționa legile, putea dizolva Adunarea Obștească, dar numai cu aprobarea puterilor protectoare și suzerană.

Puterea judecătorească era exercitată de către tribunale (unul în fiecare județ), Divanuri judecătorești (la București, Craiova și Iași) și Înaltul Divan domnesc, care judeca apelurile contra hotărârii definitive.

Regulamentele Organice introduceau și alte principii și înființau instituții noi, care trebuiau să contribuie la modernizarea internă a Principatelor. [1]

Un rol important în dezvoltarea regimului parlamentar din România l-a văzut Proclamația de la Islaz din 1848, care institua, în art. 4, formarea unei Adunări generale compusă din „reprezentanți ai tuturor stărilor sociale”. [2]

Prin Convenția de la Paris din 1858, Parlamentul a fost organizat ca organ unicameral ales conform art. 16, pe o perioadă de 7 ani, având drept principală menire dezbateră și votarea proiectelor de legi ce erau inițiate exclusiv de domn.

La 2 mai 1864, Al. I. Cuza a promulgat Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris (Statutul lui Cuza), recunoscându-se statutul de lege fundamentală a României a Convenției încheiată între Curtea Suzerană și între Puterile garante autonomiei Principatelor Unite. Principalul element de noutate din punctul de vedere al organizării legislative a fost crearea unei Adunări Ponderatoare, ca parte a puterii publice, și care împreună cu Domnul și Adunarea Electivă exercitau puterea legiuitoare. Adunarea Electivă juca rolul Camerei Deputaților, iar Adunarea Ponderatoare – cel al Senatului. Adică se organiza o nouă Cameră: Senatul, trecându-se astfel la sistemul parlamentar bicameral. Acestuia i se acordau largi prerogative: să pregătească și să verifice legile, să primească petiții, să vegheze asupra respectării Constituției. [3] Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris poate fi considerat drept prima Constituție a României. Sistemul bicameral a fost sursa și baza regimului parlamentar consfințit prin Constituțiile viitoare – 1866, 1923, 1938 și 1991.

Schimbări decisive pentru ordinea politică și parlamentară au fost făcute de la începutul domniei principelui Carol von Hohenzollern-Sigmaringen, care, în 1881, avea să devină Regele Carol I. Notabilă este adoptarea primei Constituții a României [4] de către Parlament, în 29 iunie 1866. Era una dintre cele mai avansate Constituții în epocă, în textul ei regăsindu-se coordonate esențiale pentru un stat modern: proclama suveranitatea națională; stabilea libertăți și drepturi cetățenești; institua principiul separației puterilor în stat; consfințea Parlamentul ca putere legislativă, cu structură bicamerală; preciza că Guvernul trebuie să aplice legile votate de Parlament – implicit, recunoscând ascendentul Parlamentului asupra Guvernului; prevedea libertăți cetățenești: libertatea conștiinței, libertatea învățământului, libertatea presei, libertatea întrunirilor și asocierilor. S-au pus, astfel bazele moderne ale Forului Legislativ, care a funcționat în concordanță cu modul de organizare și funcționare a parlamentelor Europei Occidentale din acea vreme.

Constituția de la 1866 a confirmat organizarea bicamerală a Parlamentului denumit Reprezentanță națională, format din Camera Deputaților și Senat. Articolul 38 din

Constituție consfințea mandatul reprezentativ, în lumina căruia membrii reprezentanței reprezentau națiunea română în ansamblul ei, nu numai județele ori localitățile de unde proveneau. Constituția stipula: „În exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului”.

Reprezentanța exercita puterea legislativă alături de rege. Numai puterea legislativă avea drept de interpretare a legilor. Inițiativa legislativă aparținea „fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legiuitoare”. Prin excepție, legile referitoare la veniturile și cheltuielile statului sau la contingentul armatei trebuiau dezbătute și votate mai întâi de Adunarea Deputaților. Dezbaterile și votul asupra proiectelor de legi se făceau în prezența cvorumului de ședință, „jumătate plus unu din numărul membrilor înscriși în apelul nominal”, separat în cele două Camere parlamentare, cu excepțiile anume prevăzute de Constituție. Votul se exercita deschis, prin ridicarea în picioare sau oral, respectiv secret, și trebuia dat pentru fiecare articol în parte. În ceea ce privește durata mandatului senatorilor și deputaților acesta era diferit, senatorii alegându-se pe 8 ani, iar deputații – pe 4 ani. Sistemul electoral imprimat de Constituția de la 1866 a determinat menținerea în continuare a unui sistem de vot bazat pe votul censitar asigurând în continuare dominația claselor privilegiate. [5] Votul universal a rămas și de această dată la nivel de deziderat, urmând a dobândi consistență. E adevărat doar parțial, deoarece femeile erau excluse din ecuația electorală, începând cu revizuirea constituțională din 20 iulie 1917 atunci când legea modificatoare a art. 57 din Constituție a consfințit, numai pentru deputați, faptul că aceștia puteau fi aleși de cetățenii români majori prin vot universal, egal, secret, direct și obligatoriu pe baza reprezentării proporționale. Cetățenii primeau certificat de alegători; cei care nu-și exercitau „fără teme legitime” dreptul de vot erau amendați cu sume variind între 20 și 50 de lei. Referitor la Senat, art. 67 al Constituției de la 1866 a fost modificat, în sensul că această Cameră parlamentară era compusă din senatori aleși și de drept. Corpul electoral al senatorilor aleși era compus din cetățeni români de peste 40 de ani, cu excepția femeilor.

Universitățile erau reprezentate de către un senator din rândul profesorilor. Senatorii de drept erau mitropoliții, episcopii eparhioți, dar și moștenitorul tronului de la vârsta de 18 ani împliniți cu mențiunea că acesta avea drept de vot doar de la 25 de ani împliniți.

În principal, Constituția din 1923, vizavi de organizarea Parlamentului, a rămas fidelă principiului bicameralismului, reluând în principiu modul lor de organizare, funcționare și atribuții instituit prin Constituția din 1866, cu amendamentul că modalitatea de recrutare a membrilor celor două Camere a căpătat o altă dimensiune odată cu reforma constituțională din 1917. O notă distinctă la acest așezământ fundamental o regăsim la componența Senatului, unde remarcăm o mărire a numărului senatorilor de drept, cu episcopii eparhioți ai bisericii greco-catolice, capii confesiunilor recunoscute de stat, președintele Academiei Române, foști demnitari ai statului (art. 73 din Constituție). În ceea ce privește senatorii aleși, deputații aleși, fiind sub imperiul aceluiași dispoziții constituționale, Constituția preciza că alegerea lor se face pe circumscripții electorale ce nu pot fi mai mari decât un județ.

Introducerea votului universal a avut ca rezultat creșterea spectaculoasă a numărului de alegători, mutarea centrului de greutate a vieții electorale de la oraș la sat și schimbarea modului de desfășurare a luptei politice. Dacă până la război în regimul votului pe colegii existau circa 100.000 de alegători cu vot direct, după adoptarea legii electorale numărul acestora a crescut la câteva milioane (4,6 milioane în 1937). Evident, aceste cifre se referă la vechiul Regat, care avea în 1914 circa 7,7 milioane de locuitori și la România Întregită, cu o populație de 19,5 milioane locuitori în 1937. Pentru a evidenția noua realitate electorală, menționăm că în 1914, un deputat era ales de aproximativ 400 de cetățeni; decretul-lege din 1918 stabilea că un deputat era ales de 30.000 de cetățeni, iar din 1920 – de 50.000 de cetățeni, adică de 125 de ori mai mulți, comparativ cu perioada antebelică.

Circa 80% din populația României trăia în sate, astfel țărănimea devenind principala masă electorală, iar centrul de greutate al confruntărilor politice în timpul alegerilor s-a mutat de la oraș la țară. S-a schimbat modul de desfășurare a campaniei electorale: dacă până în 1914 un candidat îi putea vizita la domiciliu pe toți alegătorii din circumscripția sa, în condițiile votului universal el trebuia să se adreseze zecilor de mii de oameni, să participe la numeroase întruniri electorale, să țină discursuri în medii foarte variate (la cluburi, la cârciumi, în piețe publice etc.), să se adreseze unui public extrem de eterogen (mari proprietari, muncitori, țărani, intelectuali, negustori, ș.a.). Liderii politici – șefii de partide, miniștrii etc. – făceau adevărate turnee electorale în toate provinciile istorice, pentru a convinge alegătorii că reprezintă pe toți românii și nu doar pe cei din anumite zone geografice. În timpul campaniei electorale orașele și satele României erau împânzite cu afișe, conținând programele și lozincile partidelor care se prezentau în alegeri, informații despre candidații care cereau voturile cetățenilor. Nu lipseau îndemnurile de a nu fi votați rivalii politici, care ar urmări obiective egoiste, ar fi fraudat statul în defavoarea cetățenilor (alegătorilor).

Campaniile electorale au avut un rol important în creșterea gradului de implicare a cetățenilor României în viața publică, aceasta fiind o expresie elocventă a caracterului democratic al regimului politic din perioada interbelică. Cetățenii au avut dese prilejuri de a participa la viața electorală și la alegerile parlamentare; în intervalul 1919 – 1937, în România s-au desfășurat zece alegeri pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat (în 1919, 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1931, 1932, 1933, 1937).

Opțiunile electorale au fost extrem de contradictorii, ceea ce arată că nu exista o cunoaștere clară a „ofertelor politice”. Spre exemplu, Partidul Național-Liberal a obținut 6,8% din voturi în 1920, apoi 60,3% în 1922, a scăzut la 7,3% în 1926, pentru a urca la 61,7% în 1927 și ajunge la 6,5% în 1928. Partidul Național-Țărănesc a câștigat 22,1% din voturi în alegerile parlamentare din 1926, a urcat la 77,7% în 1928, pentru ca în 1931 să obțină 14,9%. Și mai spectaculoasă a fost evoluția Partidului Poporului: de la 42,4% în 1920, la 6,5% în 1922 și 52% în 1926, pentru ca în 1927, cu doar 1,9%, să nu atingă pragul electoral de 2%. Aceste oscilații se datoresc și faptului că existau cetățeni care nu aveau anumite opțiuni politice, dar, fiind obligați prin lege să se prezinte la urne, votau cu partidul aflat la guvernare mai ales că acesta avea aproape întotdeauna lista cu numărul 1, adică prima pagină a buletinului de vot.

Nu puțini erau cei care apreciau că, dacă regele a decis aducerea unui anumit partid la putere, acel partid „trebuia votat”, deoarece șeful statului acționa spre binele țării. Se adăuga și faptul că promisiunile făcute de un partid aflat la guvernare aveau mai mari șanse de realizare decât cele ale partidelor din opoziție. În consecință, alegătorii se orientau spre candidații guvernamentali. Evident, au existat și presiuni, acte de violență, numeroase ilegalități comise de aparatul de stat care au influențat rezultatul alegerilor, asigurând victoria partidului aflat la putere. Ca urmare, de fiecare dată, opoziția a contestat rezultatele alegerilor, au declarat că parlamentul astfel ales nu reprezintă voința cetățenilor, iar legile adoptate de acesta erau „nule de drept”. Dar, după câteva luni, opoziția își tempera limbajul, participa la dezbaterile parlamentare, propunea amendamente la proiectele de lege depuse de guvern etc.

Este o realitate că evoluția partidelor politice a depins în mare măsură de influența lor electorală. Astfel, Partidul Conservator-Progresist și Partidul Conservator-Democrat au dispărut din viața politică în 1922, când nu au obținut niciun loc în parlament. Partidul Poporului a avut un rol politic major în anii în care s-a bucurat de o largă susținere populară. După 1927, acest partid a intrat într-un con de umbră, obținând rezultate modeste în alegeri. Pentru a se salva din punct de vedere politic, Octavian Goga a părăsit în 1932 Partidul Poporului și a constituit o nouă organizație politică – Partidul Național-Agrar.

Abaterea de la linia programatică pe baza căreia un partid a obținut încrederea electoratului a generat reacția unor lideri politici. Spre exemplu, în 1928, Partidul Național-Țărănesc, afișând un larg program de promisiuni, a obținut 77,7% din totalul voturilor, dar, foarte curând s-a observat că „era nouă” anunțată de național-țărăniști a rămas un slogan electoral. În fața acestei situații, Constantin Stere a fost nevoit să-și prezinte demisia din Partidul Național-Țărănesc. În scrisoarea trimisă lui Iuliu Maniu, președintele partidului, în aprilie 1930, acesta aprecia: „De la venirea la cârmă a Partidului Național Țărănesc, abateri succesive de la principii și o serie de măsuri și acte, de care cum știți, domnule președinte – am avut mereu onoarea și durerea să le dezaproab ca necompatibile cu metodele de guvernare democratică și parlamentară, ca și cu ideologia noastră, au creat în jurul partidului o atmosfera destul de neprielnică, pentru ca să poată fi cu succes dezlănțuită o campanie, de nimic justificată, care a dus guvernul prezidat de d-voastră într-un impas.” [6] Electoratul a „taxat” P.N.Ț., care în alegerile parlamentare din 1931 a obținut doar 14,9% din totalul voturilor.

În perioada interbelică, România a avut un larg evantai de partide politice: de dreapta (Partidul Conservator-Progresist, Partidul Conservator-Democrat), de centru (Partidul Național-Liberal, Partidul Poporului), de centru-stânga (Partidul Țărănesc, Partidul Național-Țărănesc), de stânga (Partidul Socialist, Partidul Social-Democrat), de extremă-stânga (Partidul Comunist din România), de extremă-dreapta (Legiunea Arhanghelul Mihail-Garda de Fier); de asemenea, au activat partide ale minorităților naționale (Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreiesc ș.a.). Fiecare partid avea un program și o ideologie, propunea soluții proprii privind dezvoltarea statului român. Cetățenilor li se ofereau o multitudine de „variante”, putând opta, prin vot, asupra uneia sau alteia. [7]

Dinamica partidelor politice a reflectat, în bună parte, capacitatea acestora de a propune soluții adecvate pentru problemele cu care se confrunta România. Este un fapt că Partidul Național-Liberal s-a aflat la putere circa 10 ani din 20 ai perioadei interbelice, întrucât a fost cel mai bine organizat, cu viziunea cea mai clară asupra evoluției României după Marea Unire, a avut un program cuprinzător, precum și lideri cu experiență politică și netăgăduită capacitate organizatorică. Acest partid și-a legat numele de adoptarea Constituției din 1923, de legile de unificare (administrativă, judecătorească, electorală, privind învățământul, cultele etc.), de cele vizând dezvoltarea economiei naționale (legea minelor, a energiei, a apelor).

În perioada interbelică alternanța la putere a fost o realitate: 1918-1919 - Partidul Național-Liberal, 1920-1921 - Partidul Poporului, 1921-1922 - Partidul Conservator-Democrat, 1922-1926 - Partidul Național-Liberal, 1926-1927 - Partidul Poporului, 1927-1928 - Partidul Național-Liberal, 1928-1931 - Partidul Național-Țărănesc, 1931-1932 - o coaliție (Uniunea Națională), 1932-1933 - Partidul Național-Țărănesc, 1933-1937 - Partidul Național-Liberal. Nu a existat nici o situație în care un partid să rămână la putere peste limita de 4 ani a parlamentului pe care se sprijinea.

În perioada 1928 - noiembrie 1933 s-au succedat la cârma țării 9 guverne, dintre care 8 național-țărăniști, și au avut loc trei alegeri parlamentare, deși, conform Constituției, durata unei legislaturi era de 4 ani. [8]

Prin alternanța la putere s-au experimentat diferite formule de abordare a problemelor cu care se confrunta România. De exemplu, guvernele național-liberale din primul deceniu interbelic au promovat centralizarea administrativă, iar cele național-țărăniști din 1928-1931 au urmărit o descentralizare prin crearea a șapte „directorate ministeriale”.

S-a încercat și formula unor guverne de coaliție, mai ales în timpul regelui Ferdinand, care dorea să realizeze un „consens” al principalelor partide politice într-o acțiune comună, constructivă. Eforturile suveranului nu au dat rezultate, liderii politici nereușind să depășească rivalitățile și disensiunile. Guvernul Alexandru Vaida-Voevod s-a constituit în decembrie 1919 ca urmare a faptului că în alegerile parlamentare din noiembrie nici un partid politic nu a obținut majoritatea mandatelor, astfel că s-a constituit o coaliție numită „Blocul parlamentar”. Acest guvern a durat doar câteva luni, până în martie 1920. Un alt guvern de coaliție a fost prezidat de Barbu Știrbey, dar a durat mai puțin de trei săptămâni (4-21 iunie 1927).

Monarhia a constituit o importantă instituție a regimului democratic din România, având menirea de a media între puterile statului, astfel încât să se asigure o dezvoltare normală a vieții economice, politice, sociale etc. Soluțiile date de suveran în rezolvarea crizelor de guvern au satisfăcut, adeseori, starea de spirit a populației. Astfel, în 1919, când nici un partid nu a câștigat alegerile, regele Ferdinand a numit un guvern de coaliție, în 1920 l-a adus la putere pe Alexandru Averescu, cel mai popular om din România în acel moment, în 1922 a încredințat puterea lui Ion I.C. Brătianu, cunoscut pentru excepționalele sale calități de lider politic și de stat. În 1928, Regența a oferit mandatul de premier lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național - Țărănesc, în care o bună parte a populației își punea mari speranțe.

Desigur, era în interesul instituției monarhice să intervină în anumite momente pentru a da satisfacție opiniei publice și de a evita escaladarea tensiunilor politice și sociale. Regele era atent la dinamica raporturilor de forțe și căuta să dea soluții adecvate. De regulă, formarea unui nou guvern era precedată de consultările suveranului cu liderii partidelor politice, care îi ofereau sugestii, prezentându-i propriile lor programe și acțiuni pe care le preconizau. Sub raport formal, spiritul Constituției era respectat, regele uzând de prerogativele sale de „mediator” între forțele politice. În fapt, cel mai adesea, decizia era deja luată, iar noul guvern se forma nu pe baza concluziei desprinse din aceste consultări, ci a celor stabilite înaintea începerii lor.

O carență fundamentală a democrației românești a fost menținerea vechiului sistem, prin care „guvernul făcea parlamentul”. Sistemul era următorul: regele destitua guvernul și numea un altul, apoi dizolva parlamentul și anunța organizarea alegerilor pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat. Guvernul proceda la destituirea vechilor autorități locale (primari, prefecți) și numirea unor oameni de încredere aparținând partidului instalat la putere; noile autorități acționau pentru asigurarea victoriei electorale a guvernului. Prin acest sistem, parlamentarii își datorau în cea mai mare parte mandatul acțiunii guvernamentale. Vechea butadă a lui P.P. Carp: „Majestate, dați-mi Guvernul și vă dau Parlamentul”, a fost în bună măsură o realitate și după 1918.

O caracteristică a vieții parlamentare românești a fost creșterea rolului puterii executive în dauna celei legislative. La originea acestei situații se afla modul în care se constituiau majoritățile parlamentare; acestea depindeau de guvern, care „aranja” listele de candidați și mobiliza aparatul de stat pentru a le asigura victoria în alegeri. Nu o dată miniștrii au cerut majorităților parlamentare să voteze proiectele de lege cu care unii deputați sau senatori nu erau de acord. Spre exemplu, în 1921, mai mulți parlamentari care aparțineau Partidului Poporului nu erau de acord cu unele prevederi ale legii agrare. În fața acestei situații, ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, a procedat astfel, după cum singur mărturisește: „În cele două-trei zile care au precedat votul, am lucrat grupurile, și în ziua scrutinului am pus oamenii mei să ceară votul pe față cu apel nominal. M-am așezat în momentul scrutinului pe treptele biroului, în fața băncilor – era să zic a ieslelor – și la chemarea fiecărui nume din partidul nostru, mă uitam în ochii chematului și sub uitătura mea n-a îndrăznit nici unul să zică „contra”.

În perioada interbelică s-a înregistrat un adevărat carusel guvernamental. În primul deceniu de după Marea Unire la cârma țării s-au perindat 11 guverne, iar în cel de-al doilea – 14 guverne – în total 25 de guverne în 20 de ani. Au existat doar două guverne care s-au menținut patru ani (1922-1926 și 1934-1937), dar și șase guverne care au durat câteva săptămâni, iar alte opt s-au aflat la cârmă între o lună și două luni. Evident că aceste dese schimbări de guverne au afectat coerența politicii de stat, și, nu o dată, au derutat marea masă a cetățenilor.

Primul Regulament al Camerei Deputaților după întrunirea Parlamentului noului stat datează din 18 decembrie 1920. Regulamentul din 1920 a rămas valabil până în 1937 - în anii următori (1921, 1923, 1925 și 1930) modificându-se doar patru articole, care, până la inserarea lor, în 1925, au reprezentat completări neînsemnate. Pentru Senat,

Regulamentul din 29 ianuarie 1925 a fost valabil pentru toate legislaturile următoare. Într-un parlament nou ales și convocat de rege era, în primul rând, sarcina unui Birou provizoriu format din cei mai vârstnici deputați - respectiv, senatori și patru secretari, să verifice valabilitatea alegerii reprezentanților poporului, întrucât adunările erau considerate constituite doar după ce erau validate jumătate plus unu din mandatele celor două Camere (mai exact, fiecărei Camere în parte). Ulterior se alegeau birourile definitive în Cameră și Senat (un președinte, șase locuitori, opt secretari și patru păzitori ai ordinii). Printre sarcinile președintelui și ale ajutoarelor sale din Cameră și Senat - birourile au fost, în toate legislaturile, un domeniu al partidului de guvernământ - se înscriau și supravegherea ordinii și respectarea Regulamentului.

Cu privire la depunerea și prezentarea propunerilor și proiectelor de lege, care erau inițial discutate în comisiile de specialitate, 15 deputați îi puteau prezenta președintelui propuneri scrise. Modificările la un proiect erau luate în considerare doar dacă erau depuse sub formă scrisă de unsprezece deputați, respectiv cinci senatori. Dacă se încălca Regulamentul, intra în sarcina unui comitet să întreprindă o cercetare și să stabilească sancțiunea. Desfășurarea ședințelor contrazicea deseori prevederile Regulamentului. Modul în care se abordau parlamentarii între ei în timpul ședințelor, insultele, manifestările dezagreabile au fost relevate de critici încă din anii 1920.

Din nouă Corpuri Legislative constituite în perioada interbelică șapte și-au încheiat legislatura înainte de expirarea termenului legal de patru ani. O situație aparte se regăsește în cazul Parlamentului rezultat în urma alegerilor din decembrie 1937: acesta nu s-a mai întrunit, fiind dizolvat de Carol al II-lea în ianuarie 1938. În perioada interbelică a existat un singur caz de cădere a guvernului în urma unui vot de neîncredere. Analiza raportului real de forțe între majoritatea guvernamentală și opoziție este dificilă din cauza existenței unor condiții specifice. Partidul convocat la guvernare „făcea” alegerile. Cu excepția scrutinelor din noiembrie 1919, decembrie 1928 și 1937, când s-a vorbit de alegeri libere în cea mai mare parte, fraudele comise de funcționari erau notorii. Erau considerate „măsuri de precauție”: toate partidele care fuseseră la guvernare suferiseră efectele uzurii, la care se adăuga nerespectarea angajamentelor electorale. Fluctuațiile cotelor partidelor erau mari. De exemplu, după alegerile din iulie 1927, PNL deținea o cotă de voturi de 61,69% (318 deputați și 92 senatori). În decembrie 1928, când era în opoziție, avea o cotă de 6,55% (13 deputați și nici un senator).

Compoziția socială a unui parlament poate furniza informații legate de prezența sau absența unor segmente sociale în procesul decizional. Originea și profesia sunt deosebit de importante pentru nivelul și eficiența dialogului politic.

Compoziția socială a Parlamentului era alcătuită, în proporție de două treimi (67%), din avocați, proprietari și universitari; din rândul acestora circa jumătate erau avocați, ziariști, medici, farmaciști, ingineri. Un cunoscut specialist în problematica sociologiei politice, Mattei Dogan, menționa: „Compoziția socială a parlamentului poate fi ilustrată printr-o piramidă cu vârful în jos. Într-adevăr, categoriile sociale cele mai numeroase – țărani, muncitori, funcționari, artizani – nu erau, în mod practic, reprezentate”. Aceas-

tă structură era expresia unei realități a societății românești, în care gradul de cultură politică era mai scăzut comparativ cu țările occidentale, cu vechi tradiții democratice.

În perioada 1922-1937, din 2689 deputați și 1664 senatori în șapte legislaturi, 41,8% dintre deputați și 35,5% dintre senatori erau avocați. Agricultorii și proprietarii funciari au reprezentat 11,4% din deputați și 14,4% din senatori. În cazul celorlalte grupe profesionale, nivelul reprezentării a fost după cum urmează: preoți - 13%, profesori universitari și profesori - 12,7%, medici - 3,7%, ingineri - 3,0%, ziariști - 2,9%²⁸. Înnoirile de după 1918 nu au dus, în afara unei răsturnări a raportului numeric al avocaților și marilor proprietari funciari, la o altă modificare fundamentală (scăderea ponderii proprietarilor funciari de la 45% la 16,2% în Cameră și de la 48% la 15,2% în Senat, în anul 1934, comparativ cu 1911, trebuie explicată prin reforma agrară din 1921²⁹). Analiza structurii Senatului și a Camerei Deputaților sub aspectul instrucției intelectuale relevă faptul că parlamentarii, în majoritatea lor, aveau pregătire universitară în țară sau în străinătate. Se poate considera că guvernanții și o mare parte din parlamentari aparțineau elitei politice europene prin experiența și solida instrucție la nivel superior. La polul opus se aflau segmente ale electoratului confruntate cu analfabetismul³⁰. [1] Sectorul agricol era slab reprezentat în Parlament ținând cont de faptul că agricultura deținea cea mai mare pondere în economia României interbelice. Contradicția dintre statutul social al reprezentanților în Parlament și condițiile sociale generale a constituit o cauză a contestării sistemului existent. Mișcările radicale de dreapta au găsit, astfel, un teren prielnic de activitate.

Cheltuielile suportate de bugetul statului pentru întreținerea parlamentarilor erau destul de mari. În 1926 s-a stabilit ca un deputat sau senator să primească o indemnizație de 6000 lei pe lună, la care se adăuga diurna de 500 lei de ședință, în timpul sesiunilor. Un calcul estimativ arată că un parlamentar câștiga până la 17000 lei pe lună. În 1939, deputaților și senatorilor li s-a atribuit o indemnizație fixă de 15000 lei pe lună, iar diurnele au fost desființate. În acel timp un profesor universitar avea un salariu de 17000 lei, iar un profesor de liceu cu gradul I primea 8500 lei. Cu alte cuvinte, un parlamentar avea un salariu mai mic decât un profesor universitar.

Monarhia și-a adus propria contribuție la degradarea regimului democratic din România, mai ales prin folosirea abuzivă a dreptului de dizolvare a Parlamentului. Conform Constituției, parlamentul era ales pe 4 ani, dar în fapt doar două corpuri legiuitoare (alese în 1922 și 1933) s-au menținut întreaga legislatură. În perioada 1919-1937 durata medie de existență a unui Parlament a fost de 2 ani, existând și situații când acesta a fost dizolvat după patru luni (în 1920) și un an (în 1927). Astfel, s-a ajuns ca în perioada interbelică să se perinde nu mai puțin de zece corpuri legiuitoare, cele mai multe neavând timpul material pentru dezbateră și adoptarea legilor necesare diferitelor domenii de activitate (socială, economică, politică etc).

Totuși, carențele regimului democratic au fost vizibile și au influențat viața politică a României. Au fost preluate unele practici nedemocratice din trecut, au apărut altele noi, s-au manifestat oscilații și inconsecvențe care au pus adesea sub semnul întrebării însuși „fondul” democratic al legislației în vigoare, în primul rând al Constituției.

Parlamentul a fost expresia tuturor partidelor și curentelor politice: conservatori (1919-1922), liberali (1919-1937), averescani (1919-1937), țărăniști (1919-1926), național-țărăniști (1926-1937), socialiști (1919-1922), social-democrați (1928-1937), comuniști (1931), legionari (1931-1933). Adunarea Deputaților și Senatul au dezbătut și adoptat legi fundamentale pentru statul român (Constituția din 1923, legile pentru reforma agrară din 1921, legile pentru organizarea administrativă din 1925, 1929, 1936, legile economice din 1924 și 1929, legile privind învățământul din 1924, 1928, 1932. etc).

În acest context evidențiem doar trei probleme: reforma agrară, legea administrativă și legile în domeniul industriei.

Legislația agrară. În întreaga perioadă interbelică, agricultura a fost principala ramură economică a României. Aproximativ 80% din persoanele active lucrau în sectorul agricol și aproximativ 72% din totalul populației depindea de acesta. În urma reformei agrare din 1921, numeroși țărani au devenit proprietari de pământ. Astfel, s-a redus temporar presiunea socială a populației, dar nu s-a deschis calea către cultivarea intensivă a terenurilor și către modernizarea agriculturii. România a devenit un stat cu proprietate funciară preponderent mică - marii proprietari funciari dețineau 28% din totalul terenurilor. Suprapopularea rurală era o piedică în calea dezvoltării raționale a sectorului agricol. Disproporționalitatea dintre prețurile produselor industriale și cele ale produselor agricole constituia o cauză în plus pentru sărăcirea accentuată a țărănimii. Mai mulți parlamentari au relevat, în comunicări și întrebări, redusa productivitate a muncii și a pământului deopotrivă cu lipsa dezvoltării tehnico-economice. Unul dintre cele mai importante planuri din anii 1930 privind sectorul agrar, cu un puternic impact asupra întregii economii, a constat în soluționarea problemei datoriilor țăranilor. Având în vedere situația critică - aproximativ două treimi din proprietarii funciari erau amenințați de ruină, 2,2 milioane de datornici aveau restanțe de 52,4 miliarde lei - deputații opoziției au cerut intervenția statului. Proiectul de lege pentru lichidarea datoriilor din agricultură și de la orașe a ajuns pe ordinea de zi a Parlamentului după ce a fost citit mesajul regal din 24 martie 1934 și după ce a trecut prin comisiile pentru legislație civilă, agrară și bugetară. Debitorilor rurali urma să li se acorde o reducere a datoriilor de aproximativ 50%⁴⁶. Suma rămasă urma să fie restituită într-un interval de 15 ani, cu o dobândă de 3%. Datornicii care reușeau să restituie mai repede suma beneficiau de o reducere de până la 70%. Proiectul prevedea și o reducere a datoriilor de la orașe cu 20% și o rată a dobânzii de 6% pentru suma restantă. Legea promulgată la 9 aprilie 1934 a suferit ulterior mai multe modificări.

Legislația administrativă. Legislația administrativă era de o importanță capitală, întrucât trebuiau stabilite drepturile și datoriile cetățenilor față de stat, deopotrivă cu drepturile și datoriile autorităților față de cetățeni, consolidând astfel comunitatea de stat. Legile nu erau durabile, de multe ori, o schimbare de guvern aducea cu sine și o schimbare a legii. Orientându-se după modelele occidentale, elitele parlamentare, presate de ideea modernizării, făceau eforturi pentru asigurarea și consolidarea statului național unitar. În prim-plan se afla modelul administrativ central opus celui federativ.

La 14 iunie 1925 a fost adoptată o lege conținând primele dispoziții administrative unitare pentru noul stat. Legea administrativă, care a fost în vigoare patru ani, a însemnat extinderea sistemului vechiului Regat asupra tuturor celorlalte zone ale țării. Actul a asigurat influența decisivă a partidului aflat la putere asupra administrației. În 1929 a fost adoptată o nouă lege a administrației, pe care opoziția a acuzat-o de „descentralizare excesivă”. A fost modificată succesiv în 1931, 1932 și 1933. În 1936 a fost adoptată o nouă lege în materie conținând o prevedere controversată: profesorii și preoții nu mai aveau voie să fie aleși în consiliile comunale și județene. În 1937, această dispoziție a fost înlăturată. O lege administrativă nouă de la 14 august 1938, fără contribuția Parlamentului, a fost o nouă dovadă a instabilității politice.

Industria. Legi importante precum: reglementarea importurilor din țări cu bilanț deficitar - 7 mai 1934; încurajarea înființării de industrii care nu se încetățeniseră în țară - 1 august 1936; fondarea și funcționarea regulată a cartelurilor - 10 mai 1937, au fost adoptate prin decret în afara sesiunilor Corpurilor Legislative. [13] În 7 aprilie 1938 a fost înființat Consiliul Superior Economic, având sarcina elaborării unui plan pe mai mulți ani.

Politica externă. În cazul politicii externe, scopul elitelor parlamentare a fost promovarea intereselor majore ale României într-o perioadă dominată de urmările războiului. Unanimitatea oamenilor politici s-a reflectat, de exemplu, în ratificarea Tratatelor de pace din sistemul Versailles, în problema reparațiilor sau în decizia privind încadrarea României în structurile de securitate (Liga Națiunilor, pacte regionale). Apelul lui I.G. Duca în ședința Senatului din 30 ianuarie 1922 este relevant în acest sens: „În fața străinătății nu trebuie să fie partide, ci o singură și nespărțită Românie”. [14]

Instaurarea regimului de autoritate monarhică în 10 februarie 1938 a marcat lichidarea regimului democratic întemeiat pe partidele politice. Carol a acționat cu rapiditate pentru a-și consolida puterea, eliminând instituțiile sistemului parlamentar. La 20 februarie 1938 a abolit Constituția din 1923, înlocuind-o la 27 februarie 1938 cu una nouă, bazată pe principii corporatiste, care concentra puterea în mâinile regelui. Constituția stipula că funcțiile pe care le îndepliniseră partidele politice în cadrul fostului regim parlamentar erau incompatibile cu noua ordine. [15] În consecință, la 30 martie 1938, Carol a decretat dizolvarea tuturor partidelor și grupărilor politice, dar a promis că după o perioadă de „calm” și „adaptare la noile împrejurări” se va elabora o lege care va stabili condițiile în care se pot forma și funcționa „asociațiile” politice. Însă o serie de decrete-legi emise între aprilie și septembrie, ce impuneau pedepse severe în cazul oricărei opoziții la noua ordine, arătau clar că regele nu avea intenția să restaureze vechiul sistem al partidelor politice. [16] În decembrie 1938 s-a constituit Frontul Renașterii Naționale (FRN), care, potrivit decretului de înființare, era singura formațiune ce avea dreptul „de a fixa și depune candidaturile pentru alegerile parlamentare, administrative și profesionale”. [17] De asemenea, se preciza: „Orice activitate politică decât aceea a Frontului Renașterii Naționale va fi socotită clandestină, iar autorii ei pedepsiți cu degradare civică pe termen de 2 până la 5 ani”. Alegerile pe baza listelor unice ale F.R.N. s-au desfășurat în zilele de 1 și 2 iunie 1939. Deputații și senatorii trebuiau să depună următorul jurământ: „*Jur credință regelui Carol al II-lea. Jur să păstrez Constituțiunea și legile țării, să mențin unitatea națională și să apăr*

integritatea teritoriului României". [18] În cazul refuzului depunerii jurământului riscau pierderea mandatului. Fruntașii politici liberali și țărăniști au refuzat, preferând să nu beneficieze de calitatea de senator de drept. Alegerile organizate de partidul unic în 1-2 iunie 1939 au reflectat lipsa legitimității democratice: organizarea scrutinului electoral de un singur partid este specifică regimurilor autoritare. Deși s-au desfășurat sub auspiciile legii electorale și votului universal, alegerile pentru „parlamentul regal” au reprezentat confirmarea efectivă a unui regim autoritar. Funcționarii statului erau aduși la secția de votare de către șeful lor ierarhic, care le supraveghea votul. Candidații erau propuși de secretariate și aprobați de Directoratul FRN-ului. Prin vot uninominal nu se mai alegeau liste, ci personaje cu popularitate care, pentru a fi recunoscute, aveau nevoie de propria imagine pe buletinul de vot. Monopolul depunerii candidaturilor era rezervat partidului unic, fapt care a condus la unanimitatea înregistrată la alegerile din iunie 1939. Se încerca astfel să se creeze, în mentalul colectiv, imaginea unei campanii curate, care să fie asociată cu regimul și, prin translație, să îl „purifice perceptiv” la nivelul publicului - mizându-se pe faptul că, prin contrast, perioadele electorale pline de acuze și, mai ales, starea de tensiune (pe un anumit plan, de „murdărie morală”) să fie asociate cu epoca partidelor politice, a pluripartidismului. Parlamentul ales în iunie 1939 a fost dizolvat în 5 septembrie 1940, când regele Carol al II-lea a încredințat puterea generalului Antonescu. Viața parlamentară avea să se reia în decembrie 1946, dar cu excluderea Senatului. Puterea comunistă suprimă prin Decretul de lege nr. 2278 din iulie 1946 sistemul bicameral. Ulterior, prin Constituția Republicii Populare Române din 1948 se constituie modelul „democrației populare”, prin care separația puterilor în stat este eliminată, iar Marea Adunare devine un organ suprem al puterii de stat. Multipartidismul este eliminat *de facto*, situație care a însemnat instaurarea unui regim totalitar. Prin Constituția din 1965 Marea Adunare Națională era definită drept „unicul organ legiuitor al Republicii Socialiste România”.

Revoluția din Decembrie 1989 a deschis calea revenirii României la un regim democratic autentic, bazat pe alegeri libere și pluralism politic, pe respectarea drepturilor omului, pe separația puterilor și răspunderea guvernanților în fața organelor reprezentative. Prin actele emise de puterea revoluționară provizorie, România a revenit la sistemul parlamentar bicameral. Toate aceste teze se regăsesc în noua Constituție aprobată prin referendum în 1991 și revizuită în 2003. Astfel, Parlamentul a fost un important for de dezbateri asupra tuturor problemelor privind situația internă și internațională a României, Parlamentul a exercitat un control asupra activității guvernamentale, prin întrebări și interpretări, a vegheat ca națiunea să fie condusă în așa fel încât să poată ieși victorioasă din orice conflict.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pascu V. Istoria modernă a românilor (1821-1918). București: Editura „CLIO Nova”, 1996, p. 32.
2. Draganu T. Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916. Cluj: Editura Dacia, 1991, p. 81-85.
3. Sopol D., Stan C. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris. În: Studii și articole de istorie LVII-LVIII. București, 1998, p. 161-162.
4. Focșăneanu E. Istoria constituțională a României (1859-1991). București: Humanitas, 1992, p. 29.
5. Draganu T. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura „Lumina Lex”, 1998, vol. I, p. 336.

6. Stere C. Preludii. Partidul Național-Țărănesc și „cazul Stere”. București, 1930, p. 254.
7. Scurtu I., Alexăndrescu I., Bulei I., Mamina I., Stoica S. Enciclopedia partidelor politice din România 1859-2003. București: Editura MERONIA, 2003, p. 25-112.
8. Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996, p. 120.
9. Regulamentul interior al Camerei Deputaților, art. 1-19, București, 1924, p. 3-7; Regulamentul interior al Senatului, art.1-18. București, 1924, p. 3-11.
10. Constantinescu I. Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera Deputaților 1919-1939. București: Editura Politică, 1973, p. 201-202.
11. Dogan M. Analiza statistică a „democrației parlamentare” din România. București: Editura Partidul social-democrat, 1946, p. 186.
12. Helștern F.A. Elitele și Parlamentul. Rezumatul tezei de doctor în sociologie. București, 2010, p. 21-22.
13. Sonea E., Sonea G. Viața economică și politică a României 1993-1938. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 73.
14. Bitoleanu I. Politica externă a României Mari în dezbaterile Parlamentului 1918-1939. Constanța: Editura Mondograf, 1995, p. 11.
15. Savu A. Dictatura regală. București, 1970, p. 171-196.
16. Bărbulescu M., Delitant D., Hitchins K., Papacostea Ș., Teodor P. Istoria României. București: Editura Enciclopedică, 1998, p. 436.
17. Hitchins K. România 1866-1947. București: Humanitas. Ediția a II-a, 1998, p. 417.
18. Helștern F. Op. cit., p. 18.

IMPACTUL MENTALITĂȚII ASUPRA CALITĂȚII DEMOCRAȚIEI ÎN SOCIETĂȚILE DE TRANZIȚIE A FEDERAȚIEI RUSE, UCRAINEI ȘI REPUBLICII MOLDOVA

MENTALITY IMPACT ON THE QUALITY OF DEMOCRACY IN TRANSITIONAL SOCIETIES OF RUSSIA, UKRAINE AND MOLDOVA (I)

Victor SACA, *doctor habilitat în științe politice,*
Universitatea de Stat din Moldova,

Valeriu TATARU, *doctorand,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

In this article are examined actual meanings of transition, the quality of democracy and mentality.

The authors strongly emphasize the complexity of these phenomena, the correlations between them in the current conditions of the Russian Federation, Ukraine and Moldova. This study includes specific aspects of the common mentality in those countries, related to the common historical past of the Tsarist Empire and the Soviet Union. Namely, the legacy of authoritarian and totalitarian mentality common historical past influences today's low quality of democracy, democratization of political life problems. The quality of democracy in these three countries depends directly on the local and current mentality, culture and mentality of political fragmentation phase transition. In this context the authors examine the paradoxes mentality and democracy in that country.

Keywords: *transition, transitional societies, mentality, quality democracy, common historical past, the paradoxes mentality and democracy.*

Evoluția democrației în societățile actuale de tranziție a fost abordată sub diverse aspecte, numeroasele lucrări axându-se pe practica statelor în tranziție ale fostului bloc socialist [1]. Aceste studii se referă în general la problematici sau cazuri speciale, separate. Printre cercetări vom remarca volumul *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries*, lucrare fundamentală elaborată de Leonardo Morlino și Wojciech Sadurschi [2]. Lucrarea conține 33 de studii cu o analiză empirică solidă a impactului UE asupra calității democrației în statele postcomuniste din Europa. Cercetarea se bazează pe elementele-cheie ale calității democrației, care, în opinia autorilor, țin de responsabilitatea instituțională și interinstituțională. Pe lângă țările devenite membre ale UE, autorii se mai axează pe cercetarea influenței politicilor UE asupra stării democrației în țările posibil candidate pentru UE – Serbia și Albania, dar și din spațiul postsovietic – Ucraina și Armenia.

Despre calitatea democrației și a schimbărilor impuse de democrație a reflectat Leonardo Morlino în lucrarea *Changes for Democracy. Actors, Structures, Processes* [3].

Autorul examinează teoriile în domeniul democrației, îndeosebi calitățile acesteia, teoriile despre tranziția spre democrație, metodele de desfășurare și efectele ei etc. Leonardo Morlino s-a remarcat prin numeroase lucrări despre democrație [4]. O lucrare colectivă despre sistemul postcomunist, înalt apreciată în câmpul științific de specialitate, se numește *Post-communist Party Systems. Competition, Representation and Inter-party Cooperation* [5]. Vom remarca, de asemenea, lucrarea lui Pol-Henry Dasseleer, în care sunt analizate relațiile Rusiei cu Uniunea Europeană [6]. Despre ambiția de grandoman a Rusiei a relatat Anne de Tinguy [7]. Cît privește situația democrației din Republica Moldova, stat în tranziție, i-a preocupat pe mai mulți cercetători. Printre aceștia îl menționăm pe Julian Danero cu lucrarea *La construction discursive de la nation*, care pune accent pe elucidarea problemei naționalismului și arată discuțiile între apartenența la națiunea „moldavă”, care în opinia noastră este una falsă, și cea română [8]. Unele probleme ale paternelor identității din Republica Moldova au fost puse în discuție de către cercetătorii din Republica Moldova [9].

Analizând istoriografia tematicii respective, propunem o abordare nouă a evoluției calității democrației - prin prisma mentalității indivizilor dintr-un stat în tranziție. Acest concept este utilizat pe scară largă nu numai în literatura de specialitate (studii filosofice, sociale, politologice, psihologice) științifică, dar și valorificat în mod constant în presa periodică și alte mijloace media. Studiul propus de noi este unul interdisciplinar și se articulează în jurul a trei concepte: *societate în tranziție, democrație și mentalitate*. Între ele există o legătură strînsă condiționată de factori atît obiectivi, cît și subiectivi, fapt ce le oferă noi capacități de dezvoltare în parte. Acest trinom conceptual este unul complex, multivalent, care determină natura, caracterul și direcțiile transformărilor sociale, economice, politice și culturale din societățile actuale în tranziție. El are o semnificație deosebită în demersurile științifice interdisciplinare despre tranziție, democrație și mentalitate. În acest context apare întrebarea: poate oare exista astăzi la nivel teoretic o sinteză adecvată între ceea ce numim tranziție, calitatea democrației și mentalitate? A răspunde la această întrebare nu e simplu, întrucît fiecare concept are structura sa paradigmatică care poate să nu corespundă cu structura altui concept, ceea ce complică identificarea unui model de sintetizare a lor. Dificultatea de asigurare a unei astfel de sinteze este condiționată de specificul de esență a tranziției, democrației și mentalității. Fiecare în parte are mecanismul și tipul său de manifestare. Totuși, punctele de tangență există și ele, pot fi cunoscute în ultima instanță doar prin examinarea în parte a celor trei concepte.

Conceptul de state „în tranziție” a intrat în limbajul politic național și internațional și este astăzi frecvent utilizat cu referire la statele fostului „bloc comunist” și statele foste „republici unionale sovietice” [10]. Inventarea paradigmatelor explicative pentru tranzițiile deja consumate reprezintă primul pas spre elucidarea constantelor și stabilirea eventualelor regularități care configurează tranzițiile actuale [11]. Revenită în actualitate după 1989, problematica tranziției a fost delimitată din dialectica funcționării existenței sociale în mod succint și convingător de către M. Godelier [12]. Perioada de tranziție desemnează „o fază particulară a unei societăți, fază în care ea suportă tot mai

multe dificultăți” interne sau externe, în reproducerea raporturilor economice și sociale care o structurează și îi conferă o logică de funcționare și forme evolutive specifice și în care, în același timp, apar noi raporturi economice și sociale care mai devreme sau mai târziu, cu mai multă sau mai puțină violență, se vor generaliza și vor deveni condițiile de funcționare pentru o nouă societate [13]. Reiese că fazele de tranziție sunt epoci de o excepțională importanță în viața concretă a societăților. Este momentul când modulele de a produce, de a gândi, de a acționa individual sau colectiv se confruntă cu limite interne sau externe și încep să se descompună, să se fisureze, să-și piardă din importanța socială. Dar, de cele mai multe ori, subordonarea și dispariția lor sunt accelerarea altor moduri de a gândi, de a acționa sau de a produce. Analiza proceselor și epocilor de tranziție înseamnă să te confrunți cu momente de răscruce din istorie, momente care, mai mult ca altele, fac sau rezumă istoria. M. Godelier reușește astfel să surprindă trăsături relevante ale tranziției. El realizează delimitarea între societățile constituite, a căror dezvoltare și identitate decurg din convergența raporturilor economice, politice și culturale, și societățile cu echilibru reproductiv modificat datorită suprapunerii unor relații sociale diferite [14].

Obiectivul suprem al tranziției îl reprezintă componenta sa politică, și anume: fundamentarea statului democratic bazat pe existența mai multor poli de putere care se ponderează reciproc, pe supremația legii, care asigură garantarea exercitării libertăților individuale și din acest punct de vedere responsabilitatea puterii politice este enormă. Instituirea în societățile tranzitorii a libertății politice pentru afirmarea pluralismului politic, ca principiu fundamental al vieții politice, atinge după sine anumite decizii, comportamente și realități.

Statele postsovietice, care la moment se află în tranziție sau “posttranziție”, convențional sunt clasificate de cercetători în două grupe: I) Țările Baltice – state care la momentul de față sunt în perioada „posttranziție”, democratice, beneficiind, de asemenea, de o economie de piață.

II) state care se găsesc în diverse faze de evoluție a „tranziției propriu-zise”, grup, la rândul său, susceptibil a fi împărțit în: a) state cu vocație europeană (Republica Moldova și Ucraina); b) state cu vocație euro-atlantică (Georgia); c) state cu vocație euro-asiatică (Rusia, Belarus și fostele republici sovietice din Asia Centrală), în care tranziția este dominată de conținut autoritar [15].

În studiul curent ne vom referi la aspectele evolutive ale calității democrației în trei state, dintre care două sunt cu vocație europeană (Republica Moldova și Ucraina) și unul cu vocație euro-asiatică (Rusia).

Democrație: cercetările în domeniu efectuate în ultimii ani au propus mai multe interpretări ale democrației și diverse modele de trecere ale statului la democrație. Utilizând clasificarea lui D. Held, cercetătorul rus V. I. Gheliman susține că majoritatea teoreticienilor se orientează spre două scheme conceptuale privind trecerea la democrație: 1) elitismul concurabil (Shumpeter), conform căruia unicul criteriu al democrației este înlocuirea funcțiilor de stat prin intermediul alegerilor libere și corecte; 2) modelul pluralist al poliarchiei emis de P. Dahl, în care principalii indicatori sunt “concurența” și

“participarea”, iar indicii de bază ai democrației sunt libertățile și drepturile civile și politice ale cetățenilor [16]. Un șir de teoreticieni mai deosebiți și conținutul democrației: minimalist (procedural) sau maximalist (de componență) și fixează atenția asupra nivelului consolidării acestor noi democrații. Însă aceste teorii n-au putut fi aplicate la adevarata lor valoare în societățile postsovietice. Aici democrația, sub influența moștenirii imperiale, de clan etc. a căpătat puternice nuanțe autoritare, iar în unele țări procesul democratic în fond nici nu a demarat.

Mentalitate: deși termenul respectiv a apărut în secolul al XVII-lea, el intră mai mult în uz în sec. XX datorită Școlii Analelor, fiind promovat de Jac le Goff, Lucien Febvre, George Duby ș.a. Prin modalitățile de gândire se înțelege modul în care sunt tratate toate categoriile de informații, iar conținuturile acestora se referă la convingerile, credințele și reprezentările fundamentale înrădăcinate într-o cultură. Conținuturile conștiente de gândire dau naștere la atitudini și comportamente. Pentru cercetarea noastră mentalitatea este un element important, care explică comportamentul indivizilor într-o societate, în cazul nostru în tranziția unui stat post-sovietic, cu impact mixt (pozitiv-negativ, dar adesea cu o dominanță a negativului) asupra evoluției democrației. În acest context sunt binevenite concluziile lui L. Febvre și M. Blok despre mentalitate: „Istoricul (sau filosoful, politologul – V.S., V.T.) trebuie să depună eforturi pentru a găsi acele proceduri mentale, metode de atitudine, obiceiuri ale minții care au fost inerente în oamenii din această epocă și de care nu se poate da nici un raport clar prin utilizarea lor ca un «automat», fără a se gândi la ele, și, prin urmare, fără a le supune criticii» [17]. Aceste concluzii ne obligă să identificăm cât mai bine posibil specificul mentalității oamenilor dintr-un stat în tranziție spre democrație, cum sunt acelea din spațiul ex-sovietic. Desigur, tranziția nu este o epocă, ci o perioadă relativ autonomă care desparte un regim nou de unul vechi, este prezentul în transformare între trecut și viitor. Tranziția are o mentalitate specifică, cu combinații de elemente ale celor trei timpuri, complicând analiza *stricto sensu* a mentalității tranzitorii

În opinia noastră, evoluția calității democrației în orice stat în tranziție care se vrea a fi democratic este în dependență directă de mentalitatea poporului acestui stat, influențată de trecutul istoric, dar și de prezentul transformator. Mentalitatea populației din Rusia, Ucraina și Moldova, care au avut un trecut comun, venind din Imperiul Țarist, apoi din URSS, este dualistă, fiind compusă din componentele a câtorva generații, cu accent special pe cea a „omului sovietic”, afectată de evenimente și realitatea istorică a unui stat totalitar, dar și de evoluția unei „mentalități” mai înaintate în timp, care, în conceptul cercetătorilor ruși, își are origini în istorie și care și-a lăsat amprenta asupra calității democrației atât în Federația Rusă, cât și în Ucraina și Moldova, respectiv și în relațiile dintre ele. Pentru a arăta evoluția calității democrației în Rusia, Ucraina și Moldova trebuie mai întâi de apelat la istorie. Calitatea statului „sovietic”, care a preluat de la Imperiul Țarist trăsătura de a înjosi personalitatea, de a crea „robi”, persoane supuse, fără drept de opinie, este pe larg reflectată în situațiile actuale din toate aceste trei țări, în special în cazurile de liberă exprimare a voinței, de libertate a cuvântului și întrunirilor. Ce urmări a avut această mentalitate pentru societatea din Rusia, Ucraina și Moldova?

Spre exemplu, în Fedrația Rusă mulți dintre participanții la mitingurile de la Bolotnaia au fost arestați și judecați; reprezentantele grupului „Pussy Rite”, care și-au exprimat opinia în biserică, au fost arestate și condamnate. Au fost închise ziare și posturi de televiziune sau au fost persecutați jurnaliștii care au expus un alt punct de vedere decât cel oficial al partidului de guvernământ sau al liderului. Mentalitatea „omului sovietic” influențată de trecutul istoric stopează evoluția democrației, tolerează încălcarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, acceptă metodele autoritare de guvernare și permite dirijarea cu conștiința.

Cercetătorul rus N. Lapin susține că există patru forme ale existenței omului: măsura dependenței omului și societății de natură sau a dominației asupra ei (dimensiune socionaturală); tipul culturii formate istoric ca o cumulație a metodelor activității materiale și spirituale a oamenilor de la o anumită etnie, națiune (dimensiune cultural-istorică); tipul relațiilor socioeconomice între oameni (dimensiune formațională); nivelul libertății personale sau dependența indivizilor de structurile instituționalizate ale societății ca un sistem unic (dimensiune sociopersonală). Aceste forme exprimă diferite stări ale mentalității și respectiv o influență specifică a acesteia asupra transformărilor social-istorice, inclusiv de natură democratică. Și dacă în țările vest-europene mentalitatea a fost și este producătoare a pluralității de opinii, pluralismului politic, în URSS acestea lipseau. În Rusia Țaristă modernizarea apărea din experiența altor țări sub influența Occidentului [18].

În istoriografie, cu referire la gândirea social-politică rusă, se susține că încă din secolul al XIX-lea s-au format două concepte. Unul dintre ele venea din totala autoritate a „monarhismului naiv și a iluziilor țariste”, iar reieșind din aceasta este imposibil de a critica real și constructiv regimul de stat. Adepții celui de-al doilea concept examinau formele de protest apărute în secolul al XVII-lea ca mărturii ale tendințelor „democratice” și „antifeudale”.

În prezent a apărut și al treilea concept, fiind reflectat în lucrarea cercetătorului Iurganov, care susține că de la formarea statului unitar rus în conștiința societății domina ideea că toți oamenii sunt holopii marelui cneaz - ai țarului, idee care conviețuia cu imaginea creștină despre libertatea persoanei - „autopoterea”. Cercetătorul consideră că ideea despre „autopotere” era cunoscută de pe timpul Rusiei Kievene, dar ea se manifesta doar în faptul de a determina dominația unei singure persoane - cneazului rus, căruia îi este predestinat de Dumnezeu să conducă și să domine: „Pe omul rus nu-l mustra conștiința că fiecărui creștin de la naștere îi este dat să se autoafirme”. Supunerea față de puterea supremă, neglijarea datoriei civice - acestea sunt, după părerea cercetătorului Solodkin, explicațiile mentale ale evaluării evenimentelor smutei, acesta este „păcatul” societății [19]. Vorbind despre guvernarea lui Ivan cel Groaznic, I. Timofeev învinuia întreaga societate, care a acceptat fărădelegea, frica, condamnând lenea sufletească (iarăși cauză mentală), nedorind să se opună: „Au greșit toți de la cap pînă la picioare, de la mari la mici, de la sfinți preoți la țar”. El explică faptul că nu neștiința faptului în cauză au condus la evenimente, ci frica de a pierde bunurile sale, bunăstarea sa efemeră.

Destrămarea Uniunii Sovietice a înlăturat fenomenul gigantic, multicultural reprezentat de varietatea năucitoare de țări, rase, republici, teritorii, regiuni autonome, filosofii, religii și convingeri, care s-au amestecat pentru a forma cea mai vastă uniune politică a lumii. Unele dintre cele mai puțin atrăgătoare caracteristici ale comportamentului rusesc din perioada sovietică țin de colectivismul exagerat, apatia, suspiciunea față de străini, pesimismul, corupția mărunță, lipsa efortului susținut. Acestea nu erau produse ale regimului bolșevic. Rusia a fost comunistă timp de 70 de ani, dar este ortodoxă de peste 1 000 de ani. După cum susțin cercetătorii, „identitatea distinctivă a Rusiei a fost reflectată în ideologia oficială de stat, „ortodoxia, autocrația și naționalitatea”, o poziție adoptată atât de împărații Rusiei (Nicolae I, Alexandru II), cât și de către Putin [20]. Actualmente, acest principiu ortodox este una dintre barierele care împiedică populația din Ucraina și Moldova să se apropie de Uniunea Europeană, deoarece are legături strânse cu Moscova pe linie confesională [21].

Caracterul rusesc a fost determinat într-o anumită măsură de regimul și guvernarea autocrată, care a durat secole întregi; țărani ruși, îndelung răbdători, defavorizați de geografia nemiloasă și văduviți (din cauza distanțelor uriașe și a terenului dificil) de șansele unei comunicări adecvate între ei erau o pradă ușoară pentru cei cu ambiții de conducători. Grupurile mici, neinstruite, lipsite de resurse și izolate de potențialii aliați, sunt ușor de manipulat. Biserica Ortodoxă, țării, sovieticii, toți au exploatat nenumăratele grupuri vrednice de milă de țărani înapoiți. Lipsiți de apărare în fața diverselor forme de îndoctrinare, țărani au fost intimidați, înșelați, jecmaniti și, ori de câte ori era nevoie, chemați la oaste. În secolul al XVI-lea, stagiul militar putea să dureze până la 25 de ani; în 1861, când iobăgia a fost «abolită», acesta s-a redus la 16 ani! Cercetătorul P. Lukin, citindu-l pe S. Gherbernștein, susține că poporul rus încă din sec. al XVI-lea „toți se numesc holopi (robi ai statului)” și, în general „acest popor se simte mai bine în robie decât în libertate” [22]. Astăzi, aceasta este o problemă de mentalitate a bazei sociale de sprijin a președintelui V. Putin. Astfel, în opinia regizorului Andrei Koncalovski, această bază formează „Rusia Neagră” - „o masă medievală” din Moscova și provincie, constatând că Rusia încă nu s-a eliberat de sclavie: „Rușii înșiși se văd pe sine drept supuși și nu drept cetățeni. Această dihotomie între masa medievală și minoritatea europeană este un lucru greu de înțeles” [23].

Renunțarea opozantă politică V. Novodvorskaia, calificând guvernarea președintelui V. Putin drept „o dictatură asupra gloatei prin mandatul gloatei”, susținea că rușii urmează să se elibereze de ei înșiși, „de tradițiile bizantine și de hoardă, de slugărnice, de atrocități, de parazitismul imperial, de vanitate și de tendința de a-i învăța pe alții” [24]. Rusia a avut poliție secretă nu numai în perioada sovietică (NKVD, apoi KGB), ci încă de pe vremea lui Ivan cel Groaznic, din secolul al XVI-lea. Guvernarea opresivă, cinică, care a durat secole de-a randul, a generat alte caracteristici: suspiciunea generală, tendința de a fi secretos, pasivitatea aparentă, disponibilitatea de a practica așa-zisa corupție mărunță, lipsa de respect față de edicte, care se adaugă la pesimismul tradițional rusesc și la stoicismul în momente grele. Conform teoriei lui S.B. Krîmski, în URSS organele de stat care răspundeau de paza principalului drept al omului – dreptul la viață,

au fost transformate în organe represive, care sub conducerea nomenclurii partiinice de stat au exterminat în masă populația [25]. Procesele împotriva “dușmanilor poporului” erau falsificate. Sovietele de toate nivelurile erau instrumente docile în promovarea anumitor politici ale Partidului Comunist. Membrii de rând ai societății sovietice, care erau preamăriți în cuvântările liderilor partidului și care erau pe placate, în realitate erau îndepărtați de la participarea în conducerea politică și economică.

Analiza experienței istorice a URSS demonstrează antinomia alienării și libertății omului: inițial – alienarea majorității populației de la participarea la actul guvernării, urmată de apariția, în condițiile unui sistem centralizat al puterii de stat, a unei pături a birocrăției - nomenclatura. Conform teoriei lui Lapin, sunt șapte niveluri de eliminare a libertății poporului, cu referire la cel sovietic [26]. Cel de-al cincilea nivel a fost îngrădirea oamenilor de la o informație veridică- presa și manipularea opiniei publice. Acest adevăr este bine demonstrat în ultimii ani. De exemplu, reflectarea evenimentelor din 2014 – ocupația rusească a Crimeii, lupta forțelor armate ucrainene cu separatiștii în sud-estul Ucrainei în care sunt implicate forțele armate rusești sunt mediatizate tendențios și cu distorsionarea faptelor în majoritatea mijloacelor de informare în masă. Lozincile fals- patriotice, de tipul „Crimeea este a noastră”, sunt promovate prin diverse mijloace, iar orice altă opinie este tratată drept trădare de stat.

În special în ultimii ani, în promovarea politicii sale președintele Putin a profitat de o coardă a nostalgiei rușilor pentru un guvern previzibil, pentru stabilitatea prețurilor și o „uniune supra-națională puternică” [27]. De aceea, nu întâmplător chiar și în condițiile actuale, economice și sociale dificile generate de sancțiunile Occidentului față de Rusia, populația țării, în majoritatea ei, susține această politică a lui Putin. O uniune supra-națională puternică care să domine spațiul ex-sovietic, inclusiv Ucraina și Moldova, în toate domeniile este deja ceva înrădăcinat în conștiința elitei politice și populației în ansamblu din Federația Rusă. Ca urmare a celor expuse mai sus, menționăm că comportamentul populației din Ucraina și Moldova este influențat de o mentalitate puternic prelucrată, fapt determinat de trecutul istoric comun din Imperiul Țarist, din statul totalitar URSS, dar și de politica actuală expansionistă, de dominare a elitei conducătoare din Rusia. În fond, majoritatea populației rusofone de vârstă medie și înaintată din aceste țări la nivel de mentalitate încă trăiește în spațiul sovietic, unde rușii erau văzuți drept conducători ai societății. Pentru ea, la capitolul conștiinței obișnuite (în unele cazuri și teoretice), Republica Moldova chiar și în situația actuală este privită mai mult ca o provincie rusă. În fapt, această populație trăiește o dramă: s-a născut într-o țară care astăzi nu mai există (URSS), are nostalgia acestei țări în care rușii erau elementul dominant în societate, iar astăzi s-a trezit, pe neașteptate, într-o altă țară (Republica Moldova) - țară cu pretenții de suveranitate și independență, în care limba oficială a statului este o limbă ce nu-și are o denumire clară: în Constituție- moldovenească, iar în mediul academic, școlar și intelectual - română, cum e și firesc. Pentru mulți etnici ruși din Republica Moldova viitorul lor este incert (din punctul lor de vedere). De aici și reacția lor frecvent negativă față de românii basarabeni în special și față de români și România în general.

O semnificație aparte în cadrul subiectului cercetat o are dominația economică a Rusiei asupra Ucrainei și Republicii Moldova. Atare dominație este mult mai eficientă decât alte forme de dominație, cum este cea militară sau politică, deoarece reduce manifestarea reacției de respingere generată de sentimentul de lezare a demnității naționale, se infiltrează mult mai ușor în societate și poate fi mult mai lesne disimulată. Embargoul asupra produselor alimentare venite din Republica Moldova impus de către Rusia în 2014 este nu numai un instrument de dirijare a opiniei publice, dar și un instrument de șantaj politic. Acest adevăr este confirmat de multiple exemple de presiune politică (directă și latentă) din partea conducerii Rusiei asupra proceselor sociopolitice din Republica Moldova. În acest scop se folosesc din plin atât instituțiile și mijloacele din propria țară – Rusia, cât și cele din Republica Moldova – în special partidele de stînga – Partidul Socialiștilor și Partidul Unit. De asemenea, sunt antrenate foarte activ mass-media din Federația Rusă.

Ucraina și Moldova se află în permanență în sfera mediatică rusească, care are un impact major asupra mentalității populației. Media rusă, în majoritatea sa absolută, inversează semnificația evenimentelor din țările respective. Ea susține că pentru Ucraina și Republica Moldova a rămâne din punct de vedere politic și economic “vecini” ai Uniunii Europene și cu atât mai mult a deveni membrii UE este un pericol. În fond, ambele țări au fost și rămân a fi puternic influențate și șantajate de Rusia prin metodele deja menționate - economice (iar Ucraina și militare, producătoare de conflict armat în sud-estul țării), dar și prin consecințele politicilor demografice promovate anterior, în anii unui trecut istoric comun. Astfel, în Ucraina în campaniile electorale se utilizează pe larg tehnologiile de manipulare a conștiinței obișnuite a populației, folosindu-se din plin „factorul de demnitate al rușilor”, adică de transformare a populației vorbitoare de limba rusă într-un fel de *coloană a cincea*, care susține politica postimperială a Rusiei față de fostele republici sovietice. O astfel de politică este dusă și față de Republica Moldova. Deși aici există o rețea largă de difuzare a posturilor de TV și radio în limba rusă, precum și a presei în limba rusă, se utilizează același factor „al demnității naționale a rușilor”. Aceasta se face pentru a incita spiritele, dar și pentru a se cere introducerea limbii ruse drept a doua limbă de stat. În cadrul luptei politice de pînă acum din Ucraina, conducerea Rusiei în permanență se „lega” politic de economia acesteia: dacă câștigătoare era o forță prorusă, atunci Rusia se vedea responsabilă de succesul ei economic, dacă nu - atunci partidul câștigător era învinuit de Rusia de orice abateri în relațiile economice dintre ambele țări. După cum susține cercetătorul rus V. Pastuhov, această situație reflectă într-o manieră clară problema atitudinii Rusiei față de partenerii din fosta URSS, atitudine care este încă una „sovietică” [28]. Rusia nu poate accepta realitatea - o altă opțiune politică și economică a Ucrainei și Moldovei [29], întrucît mentalitatea actuală ce domină în țară este de natură veche, combinată în mod ciudat cu element nou democratic, mentalitate pătrunsă de ideea „fratelui mai mare” din timpul URSS, căruia i se cuvine în mod firesc să-i orienteze și să-i învețe pe toți ceilalți.

Semnarea Acordului de Asociere cu UE de către cele două țări a provocat o reacție negativă, dar și agresivă a Rusiei, care s-a soldat cu un conflict armat în sud-estul Ucrainei.

nei, implicînd forțe armate rusești și acțiuni economice și contra Republicii Moldova. Faptul că Rusia nu și-a atins scopul de încadrare a Ucrainei și Moldovei în Uniunea Vamală a și provocat majoritatea problemelor socioeconomice, sociopolitice și teritoriale cu care aceste țări se confruntă. În acest context, A. Wilson susține că fără Ucraina pentru Rusia e dificil de a construi noul edificiu euro-asiatic al lui V. Putin. Aceste două state sunt, în prezent, potențiali propagatori ai riscurilor asimetrice (crima organizată, emigrație ilicită etc.).

Tradițional, în ultimii ani, Rusia a avut și are două mari probleme: a) ruptura permanentă dintre societate și putere, dintre social și politic; b) mentalitatea de cetate asediată, mentalitatea imperială și postimperială, determinată de ideea că securitatea sa este cu atît mai mare cu cît vecinii sunt mai slabi și mai în nesiguranță. Depășirea acestor două probleme este esențială pentru destinul Rusiei în sine, unde drepturile omului sunt violate, dar și pentru relația ei cu lumea, pentru configurarea rolului pe care îl va avea de jucat în contextul globalizării și geopoliticii, important atît pentru Republica Moldova cu o regiune separatistă, cît și pentru Ucraina cu estul său pronunțat prorus.

Pe parcursul celor 25 de ani de postcomunism, mentalitatea în general și cea politică în particular din Ucraina și Republica Moldova a evoluat nu doar sub influența moștenirii trecutului totalitar sovietic și politicii postimperiale rusești, ci și a tradițiilor locale acumulate pe parcursul anilor de independență. Atare evoluție, inclusiv sub influența renașterii tradițiilor naționale de la sfîrșitul anilor 80 – începutul și parcursul anilor '90, este una puternic controversată, care vizează procesul democratic de aici cu mari abateri de la firesc. Problemele apărute în calea tranziției spre democrație din țările respective necesită a identifica paradoxurile democrației, mentalității politice și comportamentului politic, care i-a preocupat și îi preocupă pînă la moment pe mulți tranzitologi din Occident și din spațiul postcomunist. Prezența paradoxurilor la capitolul democrație, mentalitate și comportament e inevitabilă în statele ex-socialiste, inclusiv în Federația Rusă, Republica Moldova și Ucraina. Din multitudinea de paradoxuri cunoscută pînă acum de practica sociopolitică a statelor respective evidențiem doar unele, care în viziunea noastră sunt mai relevante într-o societate în schimbare. Totodată, accentele vor fi puse pe edificiul democratic al Republicii Moldova, ca o componentă particulară a subiectului cercetat [30].

Paradoxul corelației dintre elementele general, particular și unic în apariția și evoluția fenomenului democrației, a calității acestuia. Examinînd raportul dintre aceste elemente prin ipostaza transformării democratice, urmărîm mult comun în modificarea manifestării lui de la țară la țară, preponderent fie spre general, fie spre particular sau unic. În această ordine de idei, pentru Republica Moldova evoluția parametrilor dinamici ai transformării democratice de la general spre particular și unic este una într-atît de contradictorie și întortocheată încît au deviat nu o dată de la cursul programat. Astfel, în perimetrul său bazic, precum și de inițiere și organizare, teleologic și de realizare, transformarea gen moldovenesc a fost însoțită de un particularism eclectic ineficient, cu nuanță atît evolutivă, cît și stagnantă, de criză. Ne referim la mai multe aspecte de acest gen:

- insuficiența premiselor care preced transformarea democratică, îndeosebi deficitul identității și unității naționale în stat, nivelul jos de dezvoltare economică, de răspîndire în masă a valorilor culturale care ar contribui la recunoașterea principiilor democratice, la încrederea în instituțiile politice de bază etc. În acest sens, paradoxal e faptul că insuficiența premiselor s-a văzut a fi resimțită pe tot parcursul tranziției democratice;

- inițierea transformărilor democratice, ca componentă generală a democratizării, caracteristică pentru toate țările spațiului postcomunist, are în cazul Republicii Moldova nuanțele sale paradoxale ce țin în special de punctul de pornire al demontării sistemului totalitar. Dacă în țările Europei Centrale și de Est demontarea și transformările au fost inițiate ”de jos” de către mase și susținute în cele din urmă „de sus” de către elite, ajungându-se astfel la un mecanism pozițional mai mult sau mai puțin acordat, atunci în Moldova inițiativele de jos de la sfârșitul anilor 80, determinate de entuziasmul maselor (îndeosebi din cadrul mișcărilor în susținerea restructurării gorbacioviste, Marilor Adunări Naționale) față de măsurile de democratizare, venite de sus de la Moscova, erau blocate cu înverșunare de către nomenclatura comunistă de partid și de stat, care s-a arătat a fi ostilă față de tot ce era nou, de restructurare, de renașterea națională. Însă, și după destrămarea imperiului sovietic, când Republica Moldova, de rînd cu alte foste republici sovietice, își declară independența, la fel și pe parcursul celor 25 de ani de transformări, când inițiativele erau impuse de sus, acestea totuși nu au avut cu adevărat susținerea maselor. Astfel, linia inițiativelor de jos și de sus nu a fost una stabilă în stare să mobilizeze capitalul uman, să faciliteze procesul democratizării;

- componenta teleologică a transformării democratice la fel diferă în condițiile Republicii Moldova de cea din multe țări din Europa Centrală și de Est prin semnificațiile sale opuse. În anii de independență a țării, guvernările și opozițiile ce sau perindat au produs o alternativitate de scopuri, o promovare a lor simultană, fapt ce a condus la multiple probleme în căutarea mijloacelor respective, la fenomenul maximalizării teleologice, a deplasării unor scopuri dincolo de limitele rezonabile, care au deusolat în mare măsură electoratul țării. Despre paradoxul componentei teleologice ne vorbesc orientările politice diametral opuse: ale conducerii de stat ce se orientează spre reîntegrarea țării și restabilirea structurii ei politice și economice, spre promovarea de transformări democratice în întreg spațiul moldav, și ale conducerii regimului secesionist de la Tiraspol, susținut de forțe din exterior, ce militează pentru păstrarea și consolidarea în continuare a republicii moldovenești nistrene ca stat aparte, respingând astfel orice inițiative rezonabile de unificare a țării și de edificare a democrației. Ciocniri permanente de scopuri și orientări diferite au loc între guvernare și opoziție și în câmpul politicii externe, a căror vectori vizează în mod diferit direcțiile politicii interne de democratizare. Fosta pînă în 2009 guvernare, în prezent opoziția comunistă, iar odată cu ea și cea socialistă, precum și a Partidului Unit, se orientează spre Est (cu unele excepții spre Vest, dar în fond declarativ), în particular, spre Rusia. Invers, fosta opoziție democratică, astăzi guvernările liberal-democrate (AIE-1, AIE-2, AIE-3 și altele), au drept punct prioritar de orientare eurointegrarea, însă ele nu întotdeauna au manifestat capacități de a alimenta scopurile de natură democratică cu mijloace adecvate. Pe parcurs a fost

admis paradoxul adaptării unor mijloace prioritare autoritare la scopuri democratice atât în politica externă, cât și cea internă;

- cea mai controversată componentă a democratizării în cazul Republicii Moldova este procesul acesteia. Fiind determinat prioritare de încărcătura puternic devalorizată a raportului dintre caracterul democratic al scopurilor și caracterul autoritar al mijloacelor, democratizarea ca proces deocamdată nu a îndreptățit așteptările, fapt ce rezultă în mare parte din deficitul de liberalizare, în sens că democratizării societății moldovenești nu i-a premers o liberalizare prealabilă suficientă care să faciliteze instaurarea democrației. Drept consecință, în cei opt ani de guvernare comunistă (anii 2001-2009) se instaurează o cvazidemocrație, o democrație antiliberală, un decor democratic, care în fond au condus la tendințe autoritariste, mai mult, la regres autoritar. Aceasta o dovedesc mai multe argumente: privarea opoziției democratice de dreptul de a dispune de pârgurile reale de influență asupra guvernării, de a se folosi de canalele publice ale radioului și televiziunii, monopolizarea câmpului economic, social, informațional, reprimarea libertăților civile ale populației etc. Dar și după venirea la putere în 2009 a guvernărilor liberal-democratice democrația nu a acumulat o încărcătură liberală în sens propriu, cauza principală fiind greșelile acestor guvernări în raport cu opoziția (tratarea ei cu aceeași monedă – închiderea canalului de televiziune NIT), neînțelegerile și lipsa de conlucrare democratică în rândurile Alianțelor. Membrii acestora nu au însușit pe drept lecția dialogului și colaborării în coaliție, fapt dovedit îndeosebi de relațiile tensionate între ei în perioada constituirii AIE-2, desfășurării alegerilor locale din 2011 și 2015, desemnării candidaturii la funcția de șef al statului, dar și de nenumăratele ciocniri în cadrul ședințelor parlamentare, în mass-media.

Erorile comise pe parcusul celor 25 de ani de independență în desfășurarea reformelor democratice, dar și târăgănarea lor, a condus la devieri în realizarea scopurilor democratizării, ceea ce demonstrează că procesul acesteia nu are suficiente capacități de a asigura stabilitatea teleologică în limitele programate. Dar chintesența paradoxului în această situație ține de faptul că democratizarea ca proces nu s-a bucurat până acum de o atenție permanentă față de sine din partea factorului de decizie, de o analiză și o expertiză științifică la nivel a căilor și metodelor de implementare a noului și, respectiv, de o corecție în caz de necesitate a cursului reformării;

- drept componentă finală a democratizării, considerată pe drept o sinteză, este rezultatul ei. Pornind de la situația componentelor anterioare, rezultatul democratizării reflectă în cazul R. Moldova scopuri nerealizate pe deplin, mijloace care în mare măsură contravin scopului, incertitudini ale procesului de reformare. Din acest considerent, rezultatul democratizării este la fel de incert, de neașteptat, de nedorit ca și componentele cu deviații ce-i premerg, ceea ce corespunde în deplină măsură raționamentelor tranzitologului american A. Przeworski, care remarca încă în anii 80 ai sec. XX că trecerea spre democrație și, respectiv, democrația în sens propriu, ca rezultat final al democratizării, este o „împărăție a incertitudinii”. Astfel, deducem că, în țările de tipul Moldovei unde situația a rămas mult timp fără progrese, incertitudinea a devenit caracteristica principală a transformărilor democratice

Opiniile la nivelul conștiinței teoretico-științifice, dar și a celei de masă, despre democrație în condițiile noastre sunt axate de obicei pe partea ei calitativă, adică pe evaluarea democrației drept bună sau rea, desăvârșită sau depreciată, consolidată sau neconsolidată. Următorul paradox ține de faptul că situația reală a țării permanent este abordată drept comensurabilă cu democrațiile clasice din Vest, considerate ca fiind un etalon calitativ al democrației. În măsura în care orientarea arbitrară a factorului de decizie și a celui de masă din spațiul ex-comunist spre modelele vestice ale democrației (fără a se lua în calcul specificul condițiilor obiective și subiective ale țării, capacitățile funcționale ale factorului subiectiv) devine tot mai frecventă, paradoxul aplicării acestor modele pe solul societăților din estul Europei și din spațiul ex-sovietic face a fi complicată însăși evaluarea situației reale a democrației de aici. În acest sens, paradoxul manifestării etaloanelor vestice ale democrației în societățile postcomuniste reflectă nu atât demersuri de a identifica căi și modalități originale de îmbinare a lor cu specificul țării, cât de a reproduce aceste etaloane, a le copia în mod mecanic, fapt confirmat și de alți cercetători. Astfel de demersuri au dat naștere pînă acum unor pseudodemocrații, democrații false, democrații autoritare. Atare absurdități în Republica Moldova sunt destul de frecvente la nivel de activitate politică, de relații politice, fie conflictuale sau consensuale. Totodată, paradoxul în cauză are și altă talmăcire, în sens că societăților posttotalitare/postautoritare le sunt străine valorile și principiile democrației, afirmîndu-se cum că ele nu sunt pregătite, nu au capacități pentru transformări democratice. Pentru insuccesele acestor transformări sunt învinovățite întru totul „noile democrații”. Conform acestor păreri, modelele vestice ale democrației sunt perfecte, dar incapacitatea de a le reproduce e pe seama societăților ce le copie.

Desigur, problema nu e în faptul că modelele democrației vestice nu pot fi realizate în statele în tranziție spre democrație, inclusiv în Republica Moldova, ci în faptul că există suficiente temeuri de a pune la îndoială efectul copierii acestor modele, care în majoritatea cazurilor nu corespund realităților noastre sociale, economice, politice, culturale. De aici avem temeiul să considerăm că etaloanele democrației vestice, conform caracterului controversat al transformărilor postcomuniste, nu pot fi asimilate în mod firesc de către „noile democrații”. De exemplu, deficitul de transparență în identificarea cauzelor evenimentelor din 7 aprilie 2009 din Republica Moldova, trăgănarea anchetei în această privință nu au făcut față imperativelor de a edifica o democrație în sens propriu. Nu au făcut față acestor imperative nici relațiile de după 7 aprilie 2009 dintre guvernarea liberal-democrată și opoziția comunistă privitor la alegerea șefului statului. Boicotarea de către opoziție a alegerilor prezidențiale din martie 2012 (ca și a celor din decembrie 2011), nerecunoașterea legitimității noului președinte ales (candidaturii apartinice, N. Timofti, propusă de AIE-2), demonstrează ambiții nesănătoase, care nu se înscriu în limitele democrației. Cu atât mai mult nu se înscriu în aceste limite marșurile și demonstrațiile permanente ale opoziției, mai întii a celei comuniste, apoi socialiste, desfășurate în întreaga țară cu scopul de a răsturna guvernarea liberal-democrată, instigarea populației prin diverse mijloace, inclusiv mass media, la nesupunere față de guvernare. În astfel de condiții nici factorul extern (susținerea guvernării moldovene din partea structurilor europene) nu a fost în stare să influențeze eficient normalizarea

situației în țară. Sunt necesare eforturi maxime interne (voință, capacități, cunoștințe, deprinderi etc.) atât a guvernanților, cât și a opoziției de a dialoga și a se auzi reciproc, a colabora în mod democratic în numele interesului național, a manifesta răspundere față de destinele țării.

În țările de tipul Republicii Moldova, paradoxurile democrației sunt o reflecție sintetică a paradoxurilor mentalității și comportamentului, culturii politice unei societăți dezbinată. Anume fragmentarismul acestora, diferitele niveluri și tipuri de cultură politică, ciocnirile de tip cultură-anticultură, coliziunile mentalității și comportamentului, frecvențele discrepante între cuvânt și faptă, existența de standarde duble – declarații democratice și comportament nedemocratic – împiedică substanțial promovarea în realitate a valorilor și principiilor democratice. În acest sens, cultura politică a unei elite dezbinată, cum este aceea din societatea moldovenească, are mult comun cu cultura politică a diferitor segmente ale masei dezbinată, întruchipând în sine întreaga complexitate, dar, totodată, și absurditate a culturii politice din societate, stereotipurile, erorile și orientările ei opuse. Drept rezultat, suntem martorii unor combinații ciudate între fenomenul transformării democratice și fenomenul culturii politice, mentalității politice și comportamentului politic. Corelațiile controversate dintre aceste fenomene, fragmentarismul intens al mentalității și culturii politice, amestecul în cadrul acestora a unor elemente opuse (democratice, autoritare), chiar incompatibile (democratice și totalitare) au dat naștere unui șir de paradoxuri mentale și comportamentale care se manifestă la diferite etape ale tranziției și transformărilor democratice [31]. Astfel, în anii '90, la nivel de mentalitate și comportament urmărim:

- paradoxul stihinic, manifestat de majoritatea populației țării, în conștiința și comportamentul căreia se acomodează în mod straniu susținerea transformărilor de piață, dar, totodată, nesusținerea și condamnarea subiecților acestor transformări – bancherilor, antreprenorilor etc.;
- mentalitatea și comportamentul „jefuitorilor”, „hrăpăreților”, adică a oligarhilor contemporani, a diferitor combinatori, care consideră a fi justificate acțiunile lor de uzurpare a bogățiilor naționale prin „grija” față de viitorul țării, de popor;
- paradoxul „mutanților”, care au împărtășit timp îndelungat o concepție despre lume, pentru ca în perioade de cotitură să se declare adepții unor idei și convingeri diametral opuse (de exemplu, mulți din foștii membri ai partidului comunist din regimul sovietic);
- paradoxul „staiierilor rătăcitori”, adică a migranților dintr-o mișcare în alta sau dintr-un partid în altul. Această migrație aproape întotdeauna este însoțită de schimbarea radicală a principiilor, întruchipând doar dorințele proprii ale „rătăcitorilor” și nu aspirațiile poporului spre democrație, după cum ei se declară pentru a veni la putere;
- paradoxul „simulanților”, a cărui purtător este o mare parte a funcționarilor, nomenclaturiștilor din societatea ex-sovietică. Ei simulează cu iscusință grija față de binele public, manifestându-se, pe de o parte, prin retorică, iar pe de altă parte, prin jefuirea fostei avuții populare;
- paradoxul diferitor genuri de „naționalism și șovinism”, purtătorul căruia în declarații susține valorile general-umane, respectul față de reprezentanții altor etnii, dar în comportament nu rareori manifestă intoleranță, chiar violență morală.

Aceste paradoxuri acoperă mai mult primele faze ale transformărilor democratice și acumulării democrației. Pe parcurs ele s-au modificat căpătînd noi nuanțe. Totodată, cu venirea în 2001 a Partidului Comuniștilor la putere, dar și după retragerea acestuia în 2009 și cu venirea la cârma statului a forțelor liberal-democrate, paleta mentalității și comportamentului actorilor politici se completează cu noi paradoxuri:

- paradoxul „comportamentului politic nedeterminat”, frecvent atunci cînd în competiția electorală actorul politic își schimbă brusc orientările sub influența anumitor factori interni sau externi. De exemplu, imaginea și declarațiile Partidului Comuniștilor și a liderului acestuia, V. Voronin, în campania electorală din 2001 se baza pe mitul aderării Moldovei la Comunitatea Rusia-Belarus, pentru ca în electorala 2005 orientările lor deja să se schimbe plenar prin prisma mitului aderării Moldovei la Uniunea Europeană;

- paradoxul „răzbunării și răspunsului cu aceeași monedă”, caracteristic cu unele deosebiri, actorilor puterii atît din perioada guvernării comuniste, cît și liberal-democrate;

- paradoxul „justificării propriilor incapacități de acțiune prin apelul la erorile guvernării precedente”, tipic actorilor politici odată cu schimbarea puterii. De exemplu, în 2001 guvernarea comunistă inculpa opoziția democratică pentru starea deplorabilă a țării. Și invers, după alegerile parlamentare anticipate din iulie 2009 și din noiembrie 2010 deja noua guvernare liberal-democrată, constituită în AIE-1 și AIE-2, își justifica insuccesele prin moștenirea primită de la vechea guvernare;

- paradoxul „așilor din mîncă”, ce ține de încălcarea în procesul concurenței politice a limitelor jocului politic democratic. Această situație, cînd se schimbă regulile jocului în timpul jocului, o urmărim atît la fosta guvernare comunistă (schimbarea pragului electoral, interzicerea blocurilor), cît și la guvernarea liberal-democrată (inițierea modificării și chiar schimbării Constituției pentru a evita alegerile anticipate);

- paradoxul „trădătorilor politici”, care inițial se asocia cu „sindromul PPCD-ist” sau „sindromul Roșca” în cadrul forțelor democratice, iar în campania electorală din iulie 2009 cu comportamentul lui M. Lupu, care a părăsit PCRM în favoarea PDM;

- paradoxul alegerii „președintelui apolitic”, apărut în timpul campaniilor prezidențiale din 2011-2012. În acest sens, mulți politicieni, dar și unii analiști confundau „președintele apartinic” cu „președintele. apolitic”. Conform aceste-i logici „președintele apolitic” se află și activează în afara politicii.

În cadrul transformărilor democratice, aceste tipuri alcătuiesc omul paradoxal cu orientări, convingeri și acțiuni paradoxale. Drept rezultat transformările respective sunt tot paradoxale. Aici avem și declarații democratice, și imitare a comportamentului democratic, și a exercițiului democratic. Desigur, acestea și alte paradoxuri ale mentalității și comportamentului din societatea postcomunistă afectează mai mult sau mai puțin toate fenomenele și procesele legate de funcționarea democrației. Generalizînd paradoxurile în cauză, ca fiind caracteristice nu doar Republicii Moldova, ci și Ucrainei și altor țări ale spațiului ex-sovietic, constatăm un fenomen original – apariția „noilor democrații fără democrați”, fenomen ce caracterizează nu doar elitele politice ci și păturile largi ale cetățenilor. Aceasta o demonstrează cei opt ani de guvernare comunistă, dar și perioada actuală. Sintagma „democrație fără democrați” poate fi atribuită într-o anumită măsură și guvernărilor liberal-democratice, fiindcă relațiile interne din cadrul

Alianțelor pro-europene, precum și unele rezultate ale activității lor actuale nu corespund valorilor și principiilor democratice.

În condițiile actuale Republica Moldova trebuie să -și consolideze independența statală în relația cu Federația Rusă; să-și redescopere și să-și consolideze propria identitate culturală; să dezvolte instituțiile și mecanismele economiei de piață; să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; să rezolve problema conflictului înghețat din Transnistria, astfel încât să transforme în realitate posibilitatea integrării sale în Uniunea Europeană. Totodată, este necesară o politică înțeleaptă în relațiile cu Federația Rusă, a cărei potențial de influență asupra țărilor de tipul Republicii Moldova nu numai că nu scade, ci crește, se diversifică, acumulând noi manifestări, fiind sarcini de importanță majoră, a căror soluționare depinde în mare măsură de starea mentalității politice, dar și a comportamentului politic al clasei conducătoare, opoziției și al maselor.

În concluzie, considerăm că cercetarea impactului mental al trecutului istoric și al prezentului asupra societăților spațiului ex-sovietic, precum și unele reflecții asupra particularităților modului de tranziție în aceste societăți, demonstrează viziuni și concepte deosebite, specifice în evoluția lor. În urma cercetării se observă un paradox general: pe de o parte aceste societăți sunt pregătite pentru reforme, pe de altă parte, reformele propriu-zise contravin culturii și tradițiilor de aici, în special celei rusești, care nu se poate debarasa de mentalitatea imperială. O problemă majoră a statelor postsovietice în drumul lor spre democratizare o constituie mentalitatea colectivă, de tip colectivist, caracteristică tuturor popoarelor ieșite din sistemul totalitar comunist, care a mutilat și deformat conștiința individului și viziunile asupra principiilor democrației. Excepție constituie Țările Baltice, care au avut o rezistență mai puternică în fața moștenirii totalitar-comuniste, au știut să se democratizeze, să consolideze procesul democratic și drept urmare au reușit să devină membre ale UE, să implementeze valorile europene. În calea sa spre UE, Republica Moldova, cu un guvern proeuropean, are de rezolvat probleme complexe ce țin de calitatea democrației: reformele în justiție, lupta cu corupția, legea privind finanțarea partidelor, independența presei, o politică clară de integrare politică, teritorială a țării, de soluționare a conflictului înghețat transnistrean.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Brezinski Z. Marele eșec. Nașterea și moartea comunismului în secolul XX. Cluj- Napoca: Dacia, 1993; Vladimir Tismăneanu. Reînvierea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. Iași, 1999; Jowit Ken. Moștenirea leninistă (L héritage léniniste) în Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor. Vol.coor. de Vladimir Tismăneanu. Iași, 1999; Voicu George (f.a), Pluripartidismul- o teorie a democrației. București: Editura All.
2. Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries edited by Leonardo Morlino and Wojciech Sadurschi. New York, 2010.
3. Morlino L. Changes for Democracy. Actors, Structures, Processes. Oxford University Press.
4. Morlino L. What is a "Good" Democracy? Theory and Empirical Analysis, pe http://ies.berkeley.edu/research/files/CP02/CP02-What_is_Good_Democracy.pdf; Leonardo Morlino, Democracy Between Consolidation and Crisis. Parties, Groups and Citizens in Southern Europe, Oxford, Oxford University Press., 1998; Leonardo Morlino. Democrazie e Democratizzazioni. Bologna, Il Mulino, 2002: 'Good' and 'bad' democracies: how to conduct research into the quality of democracy. Journal of Communist Studies and Transition Politics, Volume 20, Issue 1, 2004, p.5-27.

5. Kitchelt H. et al. *Post-communist Party Systems. Competition, Representation and Inter-party Cooperation*, Cambridge. Cambridge: University Press, 1999.
6. Pol-Henry Dasseleer. *Russie- Union europeene. Des regards securitarea differente*, L Harmattan, 2011.
7. Anne de Tinguay. *Moscu et le monde. L ambition de la grandeur : une illusion ?*, Paris, 2008.
8. Danero J. *La construction discursive de la Nation, République de Moldavie, 2001-2009*, la these de doctorat en Sciences politiques et sociales, sous la direction de prof. Jean-Michel De Waele, ULB, 2011.
9. Кожокаръ Л. Паттерны пограничной идентичности в практиках коллективной идентичности в практиках коллективной памяти постсоветской Молдовы в Республика Молдова в контексте воображаемых и действительных границ, Паттерны пограничной идентичности, Вильнюс, 2010, с.41-61. Бырлэдяну В, От Бессарабии к Республике Молдова: паттерны пограничной идентичности в дискурсе осмысления пространства, в Республика Молдова в контексте воображаемых и действительных границ, Паттерны пограничной идентичности, Вильнюс, 2010, с. 7-40. Cojocari L. Political liturgies and concurrent memories in the context of nation-building process in post-soviet Moldova: The case of „Victory Day”, in INTERSTITIO. East European Review of Historical Anthropology, volume 1, number 2, december 2007, p.87-116.
10. Severin A. Rolul statelor din spațiul ex-sovietic, balcanic și caucazian în contextul globalizării, pe <http://www.fisd.ro/art/State.html> ; Rustow D.A. „Transitions to democracy: toward a dynamic model”. *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3 (Apr., 1970), pp.337-363, accesat pe <http://www.jstor.org/discover/10.2307/421307?uid=3738528&uid=2&uid=4&sid=21102149472753>
11. Sava I. N, *Zece ani de tranziție în Europa de est (1990-2000)*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.
12. Godelier M. *Transitions et subordinations au capitalisme*, Paris, 1991.
13. Herghea A. *Recapitulare: Tranziția de la comunism la post-comunism. România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, RDG, Bulgaria (1989-1990)*, În: „Sfera politiciii” pe <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/129-130/art02-herghea.html>.
14. Godelier M. *Transitions et subordinations au capitalisme*, Paris, 1991.
15. Severin A. *Rolul...*, pe <http://www.fisd.ro/art/State.html> .
16. Held D. *Models of Democracy*. 2st edition, Cambridge, 1996. Гельман В. Я. *Постсоветские политические трансформации. Наброски к теории*. В: «Полис», 2001, №1, с.15. Шумпетер Й, *Капитализм, социализм и демократия*, Москва, 1995, p. 355. Dahl R. *Polyarchy: Participation and Opposition*; New Haven, 1971.
17. Калина Н.Ф, Черный Е.В.,Шоркин А.Д. *Лики ментальности и поле политики*, Киев: Агропромиздат Украины, 1999. 184 p.
18. *Российская модернизация: проблемы и перспективы. Материалы «круглого стола»*. În: *Вопросы философии*, 1993, №7, p. 3-39;. Красильщиков В. А, *Модернизация и Россия на пороге века*. În: *Вопросы философии*, 1993, №7, p. 40-56.
19. Солодкин Я. *Философско-исторические взгляды Авраамия Полицына*. În: *Историографический сборник: Проблемы политической и классовой борьбы*. Саратов, 1983, p. 5.
20. www.jurnal.md.02.06.2014.
21. *Refluxul puterii Moscovei// Deutsche Welle*, pe www.jurnal.md.02.04.2014.
22. Лукин П.В., *Народные представления о государственной власти в России XXII века*, Москва, 2000.
23. Koncealovski A. *Trăim în timpurile Shakespeare, nici principii sau morală! Europa Liberă din 19.03.14*, pe www.europaliberă.org.
24. *Testamentul Valeriei Novodvorskaia* pe www.jurnal.md.23.07.2014.
25. Крымский С.Б. *Контуры духовности: новые контексты идентификации*. În: *Вопросы философии*, 1992, №12, p. 21-28.
26. Лапин Н.И. *Кризис отчужденного бытия и проблема социокультурной реформации*. În: *Вопросы философии*, 1992, №12, p. 28-41.
27. www.jurnal.md.01.06.2014
28. Пастухов В. *Украина- не с Россией. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине*. În: *Полис*, 2005, №.1, p. 25-35.
29. *Putin și poporul rus-fața televizată a nazismului rusesc*, pe www.jurnal.md.01.05.2014.
30. Saca V. *Paradoxurile democrației în contextul transformărilor postcomuniste. Cazul Republicii Moldova*. În: *Științe Politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate. A VI-a Conferință Internațională*, 25-27 mai 2012, Sibiu, România. 2012, p. 13-21.
31. Saca V. *Fenomenul transformări democratice între mentalitate și comportament*. În: *Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective*. Secția Științe Politice. Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 64-67.

DESCENTRALIZAREA – MECANISM DE REALOCARE A AUTORITĂȚII ÎNTRE NIVELURILE PUTERII PUBLICE (II)

DECENTRALIZATION – MECHANISM FOR REALLOCATION OF THE AUTHORITY BETWEEN LEVELS OF PUBLIC POWER (II)

Sergiu CORNEA, *doctor în politicologie,*
Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

Summary

Territorial organization of sub-national public power in contemporary states is unthinkable without decentralization and judicious distribution of responsibilities between levels of power achievement. These are the essential conditions of any process of territorial organization of public power. Decentralization of public power is a very current subject for Republic of Moldova. Power deconcentration, which was highlighted in the last two decades, is not enough for optimal functioning of public power and, also, for democratization of Moldovan society. It must take place concurrently with an extensive process of decentralization of public power. Decentralization is not an action of the moment, but one lasting over time and may be defined as a process associated with redistribution of functions and responsibilities between the public power authorities at different levels in order to achieve the most optimal results. Decentralization is important for strengthening of the local power as such, but equally it is particularly important to give up the practice of exercising the power on vertical line which is typical to post-Soviet bureaucracies which is still persisting in the public power system in Republic of Moldova.

Keywords: *decentralization, centralization, territorial organization of public power*

Argumente privind necesitatea descentralizării puterii publice

▲ stăzi descentralizarea este privită ca un element al bunei guvernări și expresie a practicii democratice și administrării publice eficiente. În lucrarea „Organizarea puterii executive”, editată la Iași în 1928, Iu. Pascu scria: „Din punct de vedere istoric descentralizarea ne apare deci aci mijlocul necesar pentru a putea începe o nouă epocă în evoluția neamului nostru. Centralizarea a servit idealul unității politice al neamului, descentralizarea va desăvârși idealul nostru cultural, știința, arta și civilizația română” [1, p.9] Este recunoscut faptul că autoritățile publice locale alese, pe lângă autoritățile naționale și regionale, sunt factorii-cheie în guvernarea și administrarea democratică, care colaborează cu autoritățile naționale și regionale, dar au și sfere proprii autonome de acțiune publică. [2, p.7] Descentralizarea pornește de la axioma că autoritățile puterii locale sunt mai competente și mai aproape de necesitățile specifice ale locuitorilor, cunoscând mai bine natura problemelor cu care se confruntă și soluțiile eficiente pentru rezolvarea acestora. În acest sens, descentralizarea înseamnă apropierea procesului decizional de populație. Privită astfel, descentralizarea este o metodă eficientă de furnizare a serviciilor publice, în concordanță cu cerințele și așteptările beneficiarilor. Structurile administrative și de guvernare descentralizate prezintă avantaje esențiale, cum ar fi o mai corectă apreciere a necesităților și dorințelor cetățenilor, (co)elaborarea de politici care pot contribui la promovarea unei creșteri economice durabile și competitive, o mai

bună politică economică și investiții la nivel local și regional, consolidarea autonomiei și a democrației locale și regionale. [3, p.43]

Motivele care declanșează procesele de descentralizare diferă de la stat la stat, ele fiind următoarele: politice, tehnice și financiare. În plan politic, descentralizarea urmărește consolidarea autonomiei colectivităților locale și a participării publice la nivel local, redistribuirea competențelor între nivelurile puterii publice și reducerea tensiunilor regionale și/sau etnice. Din punct de vedere tehnic, descentralizarea este aplicată în scopul îmbunătățirii eficienței autorităților publice și a calității serviciilor furnizate. Sub aspect financiar, descentralizarea este considerată drept mijloc de control al costurilor, oferind autorităților locale posibilitatea gestionării mai eficiente a resurselor și veniturilor, făcându-le în acest fel mai responsabile pentru rezultatele activității lor.

Raționamentele generale privind necesitatea adoptării politicii de descentralizare, care sunt citate frecvent în literatura de specialitate, includ necesitatea de a: a) promova exercitarea democratică și responsabilă a puterii, b) stimula unitatea națională prin recunoașterea diversității, c) oferi populației puterea de a se autoadministra și de a spori participare la viața publică, d) spori participarea populației în exercitarea puterii publice și în luarea deciziilor care îi privește, e) recunoaște dreptul colectivităților locale de a gestiona propriile treburi, f) proteja și a promova interesele și drepturile minorităților și comunităților marginalizate, g) promova dezvoltarea socială și economică și de a furnizarea servicii accesibile în întreaga țară, h) asigura distribuirea echitabilă a resurselor naționale și locale, i) facilita descentralizarea autorităților statale, a funcțiilor și a serviciilor din capitală spre nivelurile sub-naționale, j) a accentua separarea puterilor în stat și a asigura principiul „checks and balances”. [4, p.89]

În același timp, e necesară o remarcă: descentralizarea nu se referă la toate serviciile publice, ci doar la acelea care pot fi organizate la nivel local, deoarece există servicii publice (cum ar fi apărarea, securitatea națională, relații externe) care pot fi organizate numai la nivel național. Ministerele centrale, departamentale vor exista întotdeauna la acest nivel, pentru că ele exprimă interesul statului în domeniile respective. [5, p.319-320]

Obiective și strategii privind descentralizarea puterii publice. Există o vastă literatură științifică dedicată studierii obiectivelor, strategiilor și, mai ales, experienței acumulate în procesul de descentralizare a puterii publice. Am atras atenția la abordările care sunt mai aproape de situația și realitățile din Republica Moldova, adică ar putea fi aplicabile și realităților locale.

În general, obiectivele majore ale descentralizării puterii publice ar putea fi rezumate la următoarele: a) dezvoltarea democrației, b) protejarea libertății și a drepturilor omului, c) creșterea eficienței prin delegarea responsabilității, d) sporirea calității serviciilor, e) sporirea dezvoltării economice și sociale. [6] Potrivit opiniei lui M. Illner, obiectivul general al reformelor de descentralizare în țările Europei Centrale și de Est și a Comunității Statelor Independente, aplicabil și pentru Republica Moldova, este de a crea o administrație teritorială descentralizată la nivel regional și local care va fi capabilă să exercite o guvernare locală și regională democratică și eficientă care să conducă la participarea civică și la dezvoltarea unei economii moderne de piață locale. În cadrul reformelor de descentralizare, consideră M. Illner, trebuiesc abordate următoarele probleme:

- Statutul autorităților subnaționale (statutul lor constituțional, statutul lor politic, crearea cadrului legislativ necesar);
 - Structura autorităților subnaționale (numărul nivelelor autorităților subnaționale, dimensiunea, numărul și delimitarea teritorială a unităților administrative);
 - Sistemul administrativ subnațional (competențele autorităților subnaționale la fiecare nivel, delimitarea competențelor între autoritățile statale și cele subnaționale, repartizarea competențelor între nivelurile de administrare la nivel subnațional, la fiecare nivel, între autoadministrarea locală și administrația statală, structura organizatorică internă a autorităților subnaționale la fiecare nivel, structura organelor componente și relațiile între ele, sistemul electoral);
 - Finanțele la nivelul subnațional (sursele de venituri, predictibilitatea veniturilor locale, granturile statului – politica și procedurile de alocare, disponibilitatea autorităților locale de a colecta taxe și de a stabili mărimea lor, raționalitatea cheltuielilor, managementul financiar);
 - Economia locală și serviciile comunale (proprietatea municipală – crearea, scopul, managementul, infrastructura locală – administrarea ei, furnizarea de servicii comunale (ce servicii urmează să fie furnizate la nivel local, modalități inovatoare de furnizare a serviciilor, standardele serviciilor oferite, metode de evaluare a serviciilor comunale, furnizarea de servicii individuale (transport, asigurarea bunăstării etc.), dezvoltarea economică locală, planificarea strategică, parteneriatul public-privat, cooperarea cu agenții economici locali);
 - Bunăstarea și siguranța publică (politica socială, asistența oferită șomerilor și persoanelor aflate în dificultate, menținerea ordinii și a securității, poliția ca responsabilitate de nivel central ori local);
 - Aspecte administrative (eficiența administrativă, bunele practici de management și metodele de evaluare, monitorizarea, controlul și auditul în administrația locală, managementul informației, educarea și formarea personalului, Codul Etic pentru serviciile publice, relațiile existente între politicienii și funcționarii publici locali, rolul conducătorilor instituțiilor administrative);
 - Cooperarea inter-municipală (asociații naționale și regionale ale municipalităților și a primarilor, rolul lor și activitățile realizate, căutarea partenerilor atât la nivel național, cât și la nivel internațional);
 - Democrația locală (relațiile și comunicarea între autoritățile locale și cetățeni – transparența procesului decizional local, responsabilitatea politicienilor și funcționarilor publici locali, căile de informare și de educare a cetățenilor la nivel local, cooperarea și crearea rețelelor cu ONG-urile și alte instituții ale societății civile). [7, p.394-395]
- D. Rondinelli a conceput obiectivele descentralizării sub forma unor lecții, care, în viziunea sa, ar trebui să fie luate în considerare la elaborarea și punerea în aplicare a programelor de descentralizare. Aceste lecții sunt:
1. Consolidarea capacității locale.
 2. Transfer de resurse suficiente: a) autoritate, b) control, c) personal calificat, d) suport tehnic, e) resurse financiare.
 3. Planificarea pe termen lung.

4. Concentrare inițială pe activități la scară mică, pentru care există o necesitate recunoscută, sprijin popular și solicitare efectivă.

5. Extinderea treptată a responsabilităților în ritm cu creșterea capacității manageriale și financiare.

6. Reorientarea agențiilor administrațiilor centrale și a ministerelor de a susține, mai degrabă, rolurile privind facilitarea și ghidarea, decât cele operaționale și de control.

7. Crearea legăturilor trainice între ministerele centrale, agenții și unitățile descentralizate.

8. Antrenarea oficialilor și a funcționarilor, atât a celor locali cât și a celor de la centru ca parte a eforturilor de descentralizare: a) formarea abilităților operaționale și b) schimbarea atitudinii și a comportamentului.

9. Organizarea beneficiarilor să participe efectiv la realizarea funcțiilor descentralizate.

10. Menținerea procedurilor de planificare și gestionare din cadrul programelor descentralizate clare și simple. [8, p.7]

În urma unei evaluări a conceptelor, metodologiilor și practicilor reformelor de descentralizare realizate de PNUD a înaintat câteva lecții care trebuie luate în considerare de inițiatorii reformelor de descentralizare:

- Descentralizarea este un proces politic și extrem de politizat.
- Descentralizarea, ca schimbare și transformare, generează rezistență.
- Guvernanța descentralizată implică mai multe niveluri (principiul subsidiarității).
- Legăturile către dezvoltarea umană durabilă sunt greu de stabilit.
- Monitorizarea și evaluarea permanentă sunt cheia succesului și a învățării. [9, p.50]

În realizarea descentralizării sunt importante și strategiile folosite pentru realizarea obiectivelor propuse. În acest scop, M. Illner oferă unele strategii de descentralizare aplicabile statelor din Europa Centrală și de Est și celor din Comunitatea Statelor Independente:

- Strategia optimă de descentralizare. Succesiunea etapelor de transformare aduce, într-adevăr, probleme și situații reale care pot exista atunci când o descentralizare pripită a guvernării ar putea fi contraproductivă. Descentralizarea rapidă și cu orice preț nu ar trebui să fie ținta reformei.

- Transferul de experiențe și de soluții instituționale din democrațiile mature. Multe sarcini care trebuie să fie soluționate de către reformele de descentralizare din fostele țări socialiste sunt probleme standard ce au fost întâmpinate de reformele de descentralizare din altă parte, pentru care sunt cunoscute soluțiile și pot fi folosite ca sursă de inspirație.

- Schimbul de informații intra-regionale. Experiența care a fost generată într-o țară post-comunistă aflată la etapa de transformare democratică este potrivită pentru învățare de către alții din regiune, din cauza similitudinii moștenirii „socialiste” și a circumstanțelor actuale. În schimb, experiența „transplantării” și „importării” experienței și instituțiilor dintr-o țară occidentală poate fi, de multe ori, sub semnul întrebării, din cauza mediilor politice și economice foarte diferite din care acestea provin. De asemenea, actorii din regiune împărtășesc în gândirea și acțiunea lor condiții comune – în pofida diferențelor culturale și a altor diferențe existente în cadrul regiunii – comunicarea lor poate fi înrădăcinată într-o măsură semnificativă în cadrul înțelegerii și „încrederii” re-

ciproce, în timp ce experții și specialiștii occidentali rămân adesea destul de departe de realitățile complexe din țările în cauză.

- Învățarea din istoria propriei țări. Un transfer de experiențe de-a lungul timpului din propria istorie politică, socială și administrativă a unei țări poate fi considerat ca o sursă de inspirație. În unele țări, cum ar fi cele din Europa Centrală și de Est, deja existau sisteme de administrare subnațională mai mult sau mai puțin moderne înaintea preluărilor comuniste de la sfârșitul anilor '40 ai sec. XX, care au fost ulterior erodate și substituie de către sistemul de tip sovietic. [7, p.398-400]

Avantajele descentralizării puterii publice pentru Republica Moldova. Asumarea procesului de descentralizare a puterii publice înseamnă și acceptarea situației că statul nu mai reprezintă singura colectivitate teritorială recunoscută, întrucât alături de acesta sunt recunoscute și colectivitățile teritoriale locale ce au propriile interese, diferite de interesele generale ale statului și dispun de mijloace materiale, financiare și resurse umane necesare pentru satisfacerea intereselor lor publice.

În general, literatura de specialitate tratează descentralizarea ca pe un fenomen pozitiv, fiind aduse un număr foarte mare de argumente referitoare la avantajele descentralizării. Majoritatea autorilor agreează opinia că descentralizarea asigură sporirea calității și a eficienței sistemului puterii publice facilitând, în același timp, participarea populației în procesul de elaborare, adoptare și realizare a deciziilor cu caracter politic, economic și social. P.Negulescu, încă la începutul secolului XX, aducea o serie de argumente privind importanța descentralizării pentru dezvoltarea statului și dă posibilitate ca interesele pur locale să se dezvolte în mod natural, adică conform moravurilor localnicilor și în măsura trebuințelor lor”, „face să se nască spiritul de inițiativă individuală, ... spiritul de libertate și interesul pentru binele obștesc”. [10, p.135] Odată cu diversificarea abordărilor și conceptelor privind formele și modalitățile de descentralizare au devenit mai diverse și argumentele susținătorilor acestora. Aceștia au susținut că descentralizarea ajută la accelerarea dezvoltării economice, creșterea responsabilității politice și poate spori participarea publică la guvernare; contribuie la depășirea blocajelor create de birocrațiile ierarhice; ajută oficialii locali și sectorul privat să reducă procedurile complexe și contribuie la luarea și aplicarea mai rapidă a deciziilor; contribuie la creșterea resurselor financiare ale administrațiilor locale și asigură flexibilitatea necesară pentru a răspunde în mod eficient la necesitățile și cerințele locale.

În contextul mai larg al guvernării, cei care au promovat descentralizarea au tratat-o ca pe o modalitate de creștere a capacității locale de guverne, a sectorului privat și a organizațiilor societății civile, extinderea serviciilor la un număr mai mare de oameni. Ar putea fi și o modalitate de a da o mai mare reprezentare politică a diverselor grupuri politice, etnice, religioase, culturale și fără destabilizarea statului.

Descentralizarea permite guvernului, sectorului privat și organizațiilor societății civile să devină mai creative și inovatoare pentru a răspunde nevoilor publice; ajută guvernele să asigure echilibrul în dezvoltarea regională, abilitarea comunităților și să mobilizeze resurse private pentru investiții în infrastructură și utilități. [11, p.7]

D.Rondinelli, unul dintre autorii consacrați ai tematicii descentralizării, a alcătuit o listă în care a inclus avantajele descentralizării:

1. Este un mijloc de depășire a limitelor planificării centralizate.
2. Este un mijloc de reducere a birocrăției și a procedurilor birocratice.
3. Este un mijloc de aprofundare a cunoștințelor privind luarea deciziilor raportate la condițiile și nevoile locale.
4. Permite o „penetrare” mai bună a politicilor naționale la nivel local.
5. Permite o reprezentare a diverselor interese etnice, religioase și politice în planificarea și gestionarea politicilor publice.
6. Extinde capacitatea administrativă printr-o varietate mai mare de organizații și le permite acestora să îndeplinească funcții care nu se desfășoară în mod eficient la centru.
7. Crește eficiența administrației centrale prin redistribuirea sarcinilor de rutină aflate în gestionarea funcționarilor înalți.
8. Asigură concentrarea ministerelor asupra coordonării problemelor la nivel local.
9. Este un mijloc de compensare a influenței negative a elitelor locale care se opun proceselor de implementare a unui proces decizional transparent.
10. Poate reduce efectele „dezeconomiilor de scară” asociate cu supraconcentrarea responsabilităților la centru.
11. Crește flexibilitatea administrației și a abilității de a experimenta cu soluții inovatoare pentru probleme locale specifice.
12. Crește interesul populației pentru sistemul politic prin asigurarea unor oportunități mai mari de participare. [8, p.4]

Și R. Crook și J. Manor pornesc de la premisa că descentralizarea democratică are un potențial considerabil în multe domenii, și mai ales în sistemele politice puternice, cu mecanisme de responsabilizare fiabile, și în care organismele descentralizate dețin fonduri și competențe adecvate. Din această perspectivă, descentralizarea:

- oferă autorităților puterii locale un sentiment de autoritate și că pot acționa mai eficient;
- oferă cetățenilor simpli o încredere mai mare privind posibilitatea de a influența atât proiectele de dezvoltare elaborate la nivel local, precum și a programelor care își au originea la nivel central;
- contribuie la o mai bună coordonare a politicilor și a personalului din numeroase ministere de resort (deși acest lucru tinde să se întâmple cu descentralizarea la niveluri intermediare (provincii, districte, județe) mai degrabă decât la nivel local;
- diminuează blocajele și reduce întârzierile în procesul de luare a deciziilor;
- consolidează participarea politică la nivel local și impulsionează activitatea asociațională locală oferind un spațiu mai mare de implicare;
- încurajează parteneriatele public-privat la nivel local;
- face procesele de administrare mai transparente pentru cetățeni (deși uneori acest lucru, le induce, în mod eronat, concluzia că autoritățile au devenit mai corupte);
- face instituțiile publice mai deschise prin oferirea de oportunități pentru reprezentanții aleși la nivelurile inferioare de a influența deciziile oficiale și proiectarea și punerea în aplicare a programelor guvernamentale;
- consolidează responsabilitatea birocrăției locale și a reprezentanților aleși față de cetățeni;

- reduce corupția în sistemul politic printr-o mai mare transparență și responsabilitate;
- contribuie la înțelegerea de către cetățeni a programelor de sănătate publică, educație și de salubritate, deoarece reprezentanții locali aleși pot explica aceste detalii mai bine decât angajații guvernului;
- face ca programele sociale să fie mai receptive și adecvate condițiilor locale. Aceasta, la rândul său, poate crește absorbția pe astfel de programe, și de a reduce absentismul angajaților autorităților locale în școli, instituții medicale și altele asemenea, consolidând astfel furnizarea serviciilor;
- face guvernarea mai legitimă în ochii populației, datorită responsabilității, transparenței, contribuie la sporirea eficacității și a capacității de reacție a guvernului la general;
- ajută la intensificarea efectelor proiectelor de succes, și, ocazional, la replicarea lor acolo unde descentralizarea democratică este mai puțin promițătoare decât în alte domenii. [12]

Unul din argumentele forte privind necesitatea descentralizării este acela că prin descentralizare se îmbunătățește calitatea serviciilor publice oferite populației. Ca urmare a transferului de puteri și responsabilități, de la nivel central către comunitățile locale, mai aproape de beneficiarul final, serviciile sunt produse direct la nivel local, astfel că și impactul lor este mai vizibil. Prin această apropiere, descentralizarea devine un mijloc de a responsabiliza autoritățile publice locale, care în mod firesc relaționează direct cu cetățenii, cunosc cel mai bine nevoile comunităților și sunt în măsură să le răspundă în mod adecvat. Astfel, prin apropierea deciziei de beneficiarii serviciului public, prin descentralizare, nu numai că se asigură o mai bună satisfacere a nevoilor cetățenilor, dar se creează un mecanism de responsabilizare a autorităților publice locale. [13, p.566, 567]

E.Foster și R.Glennester au generalizat motivele invocate în literatura de specialitate, pentru care se crede că descentralizarea poate îmbunătăți serviciile publice. Acestea sunt:

- Descentralizarea permite o diversitate mai mare a spectrului serviciilor publice livrate și a modului în care sunt livrate, astfel încât, serviciile pot reflecta mai adecvat prioritățile diferitelor regiuni ale țării.
- Prin reducerea distanței (atât geografice cât și birocratice), dintre furnizorii de servicii din prima linie și manageri descentralizarea poate reduce costurile de monitorizare din partea superiorilor și poate mări viteza și eficiența cu care managerii reacționează la nevoile existente.
- De asemenea, descentralizarea poate contribui la responsabilizarea furnizorilor de servicii prin reducerea distanței pe care consumatorii individuali trebuie să o parcurgă pentru a depune o reclamație cu privire la prestarea serviciilor și numărul nivelurilor de birocrație prin care trebuie să-l depășească pentru a înregistra reclamația lor.
- Dacă o administrație centrală are un interes aparte sau o bază de sprijin puternică în anumite regiuni și acolo există un risc de favoritism, descentralizarea poate să ajute ca banii pentru serviciile publice să fie distribuiți mai uniform între regiuni prin introducerea alocării transparente a resurselor. [14, p. 73–74]

Generalizând diversele opinii privind avantajele descentralizării conținute în literatura destul de vastă dedicată proceselor de descentralizare, putem afirma că avantajele descentralizării, din perspectiva colectivităților locale, ar fi următoarele:

- Oferă o protecție reală a drepturilor și a libertăților omului.
- Asigură flexibilitate, mobilitate și universalitate acțiunii autorităților puterii publice locale.
 - Oferă posibilitatea de a lua în considerare particularitățile colectivităților locale și a elaborării pentru ele a mecanismelor adecvate de realizare a puterii publice.
 - Contribuie la soluționarea mai rapidă, în funcție de specificul și resursele locale, a problemelor din fiecare colectivitate locală.
 - Oferă posibilitatea de a-și asuma atribuții noi și mai largi pentru a putea extinde volumul serviciilor publice furnizate către populație, de a soluționa mai eficient și în mod autonom problemele cu care se confruntă colectivitățile teritoriale locale.
 - Permite autorităților locale să aibă o anumită libertate de decizie pentru a defini standardele pentru propriile acțiuni și modalitățile de intervenție, reflectând astfel un nou echilibru în distribuția competențelor.
 - Oferă posibilitatea autorităților locale de a adopta acte sau decizii fără aprobarea autorităților centrale. [15, p.436] Faptul că nu mai sunt necesare coordonările și aprobările de la centru are ca efect sporirea operativității și a calității procesului decizional
 - Resursele materiale, umane și financiare pot fi utilizate cu mai mare eficiență și repartizate spre a răspunde unor necesități prioritare ale colectivității locale, pe care autoritățile puterii locale le cunosc mai bine decât autoritățile centrale.
 - Permite valorificarea inițiativei locale în corespundere de specificul și necesitățile locale, deoarece autoritățile puterii locale cunosc mai bine decât cele statale interesele colectivității locale, modalitățile și mijloacele adecvate de satisfacere a acestora.
 - Oferă oportunități acelor sectoare marginalizate la nivel central, însă esențiale pe plan local și o mai mare transparență și responsabilitate, ducând la o mai eficientă alocare a fondurilor. [16, p.14]
 - Favorizează apariția unei democrații de proximitate, aducând procesul de luare a deciziilor mai aproape de cetățeni.
 - Permite să se acorde o mai mare coerență acțiunii statului pe plan local, să echilibreze mai bine puterea reprezentanților locali și să se satisfacă mai bine necesităților cetățenilor. [17, p.49]
 - Contribuie la crearea unor autorități publice locale suficient de puternice ca să-și asume responsabilitatea pentru sarcinile publice de interes local. [18, p.54]
 - Contribuie la îmbunătățirea calității birocrăției locale și regionale, încurajează creșterea profesionalismului oficialilor locali fapt ce amplifică potențialul organizațional al autorităților puterii publice regionale și locale. [19, p.36]
 - Contribuie la apropierea deciziei de cetățean, luarea unor decizii mai adecvate necesităților lui.
 - Contribuie la accelerarea dezvoltării locale prin încurajarea autorităților puterii locale și colectivitățile locale să adopte inițiative pentru acțiuni necesare și reglementări pentru beneficiile lor.
 - Contribuie la creșterea autorității puterii locale datorită responsabilităților și sarcinilor asumate. Fiind instituțiile cele mai apropiate de cetățeni, autoritățile locale

cunosc nevoile acestora și se află în poziția cea mai avantajoasă pentru a le defini și a răspunde la acestea. [3, p.41]

- Contribuie la o mai bună coordonare a activității nivelelor de realizare a puterii publice.
- Eficientizează nivelul local de administrare atât din punctul de vedere al costurilor, cât și din punctul de vedere al calității și apropierii de cetățeni a serviciului. [3, p.40]
- Contribuie la asigurarea controlului democratic la nivel local. Oferă posibilitatea unui control eficient în fiecare sferă și în fiecare entitate teritorială.
- Contribuie la creșterea raționalității, eficienței și eficacității activității autorităților publice la toate nivelurile de realizare a puterii publice.
- Autoritățile deliberative și executive ale puterii locale sunt alese de populația locală, pentru care probabilitatea de a-i alege în cunoștință de cauză sporește, iar în cazul în care aleșii local nu corespund așteptărilor pot să-i sancționeze prin nerealegere sau prin referendum (în cazul primarului).
- Aleșii locali răspund în mod direct în fața corpului electoral.
- Alegerea sau numirea funcționarilor publici, pe un termen limitat, înlătură în măsură mai mare fenomenele birocratice și rutiniere în activitatea locală, aducând de fiecare dată un suflu nou în gestionarea treburilor locale. [20, p.12]
- Permite promovarea participării cetățenești la nivel local și implicarea populației în gestionarea intereselor fiecărei colectivități locale.
- Oferă posibilitatea de a crește motivația atât a populației locale, cât și a autorităților publice locale.

Din perspectiva autorităților puterii statale avantajele descentralizării ar fi următoarele:

- Scutește autoritățile publice centrale de povara unor funcții excesive, ceea ce are drept efect sporirea eficienței în realizarea funcțiilor rămase în gestiune.
- Contribuie în mod decisiv la reducerea disparităților economice și sociale, fapt ce diminuează impactul negativ al exodului rural din regiunile sărace către aglomerările urbane și al migrării.
- Contribuie la sporirea responsabilității autorităților puterii publice. (J.M. Cohen și St.B.Peterson menționau că există patru resurse importante de promovare a responsabilității în sistemele administrative: controlul politic, legile, competiția și mecanismele administrative. Printre cele mai importante mecanisme administrative fiind: profesionalismul, stimulentele și sistemele de monitorizare). [21]
- Experiența statelor care au descentralizat puterea publică ne arată că în condițiile aplicării descentralizării, repartizarea la nivel subnațional a veniturilor și cheltuielilor a avut drept urmare sporirea lor, fapt ce a generat schimbări pozitive și la nivel macroeconomic. [22, p.72]
- Descentralizarea conduce la dispariția progresivă a hotarelor dintre complexitatea și interdependența sectoarelor public și privat. [23, p.68]
- Potrivit opiniei lui I.N.Barțiș, descentralizarea furnizării garanțiilor sociale permite de a depăși obscuritatea și anonimatul sistemului public de asistență socială. [24, p. 426–427]

• Pentru Republica Moldova, care are drept scop strategic aderarea la Uniunea Europeană, descentralizarea poate contribui substanțial la însușirea mai rapidă și mai facilă a acquis-ului comunitar și la realizarea prevederilor Acordului de Asociere.

În încheiere, subliniem că descentralizarea puterii publice, cu condiția aplicării co-respunzătoare, are un set semnificativ de caracteristici pozitive care demonstrează în mod clar fezabilitatea conceptului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. PASCU Iu. Organizarea puterii executive. Iași: Viața Românească, 1928.
2. International Guidelines on Decentralisation and Access to Basic Services for all. UN-HABITAT, 2009.
3. Avizul Comitetului Regiunilor privind descentralizarea în Uniunea Europeană și rolul autonomiei locale și regionale în elaborarea și punerea în aplicare a politicilor UE. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C139, 17.05.2013.
4. Background Study on Institutions, Decentralisation and Structural Transformation in Eastern Africa. Nairobi, (UNECA/SRO-EA), 2016.
5. BILOUSEAC I., ZAHARIA P. The distinction between decentralization and deconcentration of public services. In: The Annals of The „Ștefan cel Mare” University of Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration, Vol. 9, 2009, No. 2(10).
6. BASTA L.R. Decentralization – Key Issues, Major Trends and Future Developments. http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/SDC_keyissues.pdf (accesat la 17.05.2016).
7. ILLNER M. Issues of the Decentralization Reforms in Former Communist Countries. In: Informationen zur Raumentwicklung, 2000, No 7-8.
8. RONDINELLI D. A. Overview of Decentralization in Developing Countries. Washington. D.C., 1986.
9. The UNDP Role in Decentralization and Local Governance. A joint UNDP–Government of Germany evaluation. http://web.undp.org/evaluation/documents/decentralization_final_Report.PDF (accesat la 11.05.2016).
10. NEGULESCU P. Tratat de drept administrativ român. București: Tipografia Gutenberg, 1903-1904.
11. Cheema G.S., Rondinelli D.A. From Government Decentralization to Decentralized Governance. In: Decentralizing Governance: Emerging Concepts and Practices. Washington: Brookings Institution Press, 2007.
12. CROOK R., MANOR J. Democratic Decentralization. Working Paper. Washington, D.C.: World Bank, 2000, p.23-24. <http://ieg.worldbank.org/Data/reports/demcratc.pdf> (accesat 23.06.2016).
13. VOICAN M. Cum facem descentralizarea. În: Caietul științific, 2009, nr.11.
14. FOSTER E., GLENNESTER R. Impact of Decentralization on Public Services: Evidence to Date. In: Decentralization, Democracy, and Development: Recent Experience from Sierra Leone / Ed. by Y. Zhou. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2009.
15. DRAGODAN A. Legalitatea și oportunitatea actelor autorităților administrației publice locale descentralizate. În: Caietul științific, 2009, nr.11.
16. CHIRIAC C. Emergența modelului guvernantei multi-level în România. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2009, nr.1 (23).
17. APOSTOL D. Probleme actuale ale descentralizării administrative (II). În: Studii de drept românesc, 1993, nr.1.
18. Descentralizare și Autonomie Locală: Modele europene pentru Republica Moldova / M.Roșcovan, M.Bălici, C.Moisei [et al.]. Chișinău: Epigraf, 2012.
19. FALLETI T. Decentralization and Subnational Politics in Latin America. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
20. DUMITRESCU Cr., SĂRĂCĂCIANU H. Descentralizarea în administrația publică. Craiova: Editura SITECH, 2010.
21. COHEN J.M. and PETERSON St.B. Administrative Decentralization: A New Framework for Improved Governance, Accountability, and Performance. <http://www.cid.harvard.edu/hiid/582.pdf>
22. Понкин И.В. Общая теория публичного управления. Избранные лекции. Москва: РАНХиГС, 2013.
23. VARGAS-HERNÁNDEZ J.G. Descentralización política y administrativa como mecanismos de gobernabilidad. In: Revista Brasileira de Pós-Graduação em Ciências Sociais, 2011, nr.10.
24. БАРЦИЦ И.Н. Система государственного и муниципального управления: учебный курс. Т. 1. Москва: Изд-во РАГС, 2011.

TENDINȚE ALE POLITICII DE SECURITATE NAȚIONALĂ

TRENDS OF THE NATIONAL SECURITY POLICY

Iurie RICHICINSCHI, *doctor în drept,*
Academia de Administrare Publică

Summary

This article relates about the fact that we live in an increasingly interdependent world that is more complex and more dangerous from the point of view of the contemporary challenges in which the international strategic security environment is in the constant change, due to the complexity, interaction and interdependence of the social phenomena and economic, political, military and demographic, and ecological processes from the world in which the states are interested in their safety, which in fact is the basic condition of peace and welfare of the existence of the nation and the state, which encompasses the values, interests and national needs.

Keywords: *security; security policy, security environment, national security; national defense; collective security; hazards; threats.*

Trăim într-o lume interdependentă, din ce în ce mai complexă și tot mai periculoasă din punctul de vedere al provocărilor contemporaneității, unde mediul strategic internațional de securitate este într-o profundă și continuă schimbare, în care statele devin mult mai interesate de securitatea lor, care de fapt și reprezintă condiția de bază a liniștii și bunăstării, a existenței națiunii și statului, ce are ca domeniu de referință valorile, interesele și necesitățile naționale [1, p.1].

Statele sînt puse în situația în care trebuie să facă față noilor realități ale mediului internațional de securitate, pentru a-și asigura, pînă la urmă, nivelul de securitate dorit. Astfel, pentru a răspunde acestor provocări, apare necesitatea ca statele să-și elaboreze o politică de securitate națională coerentă, adecvată și foarte logică, concepută drept un cadru strategic și un plan de acțiune necesar guvernului de a face față amenințărilor, care, de regulă, este oglindită în diverse planuri, doctrine, concepte sau strategii, diferite de la stat la stat și care prezintă modul în care se asigură securitatea unui stat și a cetățenilor săi. În acest sens, statele duc o politică de securitate națională axată pe interese fundamentale în materie de securitate ce vizează protejarea cetățenilor săi, atît în țară, cît și în străinătate, și în acest scop, guvernul trebuie să protejeze nu doar securitatea fizică a cetățenilor, dar și valorile lor fundamentale, precum și principalele instituții ale acestuia [3, p.29].

Politica de securitate națională se referă atît la amenințările interne, cît și la cele externe, atît la prezent, cît și la viitor, și definește interesele și obiectivele vitale ale națiunii privind apărarea integrității, indivizibilității, suveranității și unității naționale, stabilind liniile directorii pentru a face față amenințărilor la adresa acestor interese. În contextul politicii de securitate sînt abordate o gamă largă de obiective și viziuni strategice, dar și numeroase subiecte ce vizează mediul de securitate în încercarea de a defini amenințările, riscurile și vulnerabilitățile sistemului național de securitate.

Securitatea națională este un proces sociopolitic complex întreținut prin demersuri de natură politică, economică, socială, informațională, juridică, ecologică, socială, militară etc., care are drept finalitate starea de securitate fundamentată pe ordinea de drept.

Aceasta definește lipsa primejdiilor pentru națiune, comunități sociale, statul național și cetățenii acestuia, fiind exprimată prin următorii indicatori: dezvoltare economică durabilă și prosperitate pentru cetățeni; prevenirea și contracararea agresiunilor sociopolitice; exercitarea neîngrădită a drepturilor și libertăților cetățenești; legalitate, echilibru și stabilitate sociopolitică; libertate de decizie și de acțiune a statului național [8, p.150].

Securitatea națională are drept principale priorități următoarele obiective: promovarea democrației; lupta împotriva terorismului internațional; combaterea proliferării armelor de distrugere în masă; securitatea internă; administrație publică profesionistă și eficientă; justiție democratică; combaterea corupției; creșterea competitivității și a caracterului performant al economiei; modernizarea instituțiilor care au responsabilități în domeniul securității naționale; dezvoltarea infrastructurii și sporirea gradului de protecție a acesteia.

Principiile ce călăuzesc fundamentarea strategiei de securitate națională sînt: abordarea sistematică și cuprinzătoare a problematicii securității naționale; convergența dintre politica de securitate și politica de dezvoltare economico-socială; concentrarea eforturilor asupra siguranței cetățeanului și securității publice; concordanța dintre concluziile rezultate din evaluarea mediului de securitate, opțiunea politică și acțiunea strategică.

În domeniul politicii de securitate este necesară explicarea unor sensuri și semnificații privind unii termeni uzitați în domeniu, astfel:

a) securitatea constituie o formă specială de politică sau, altfel spus, o specie a genului mai general al politicii. Politica de securitate poate fi a statului național, a unei organizații internaționale de securitate, alianțe politico-militare sau asocieri de state democratice și suverane [6, p.39];

b) fundamentarea politicii de securitate a unui actor al mediului de securitate impune, ca premisă, investigarea principalelor repere geopolitice și geostrategice ale acestuia. Pe acest temei, sînt analizate riscurile și amenințările la adresa propriei securități, modalitățile și posibilitățile de acțiune pentru asigurarea acesteia și rolul organizațiilor/instituțiilor de securitate în luarea deciziilor;

c) politica de securitate constituie parte componentă a actului de guvernare a unei entități sociopolitice (centre de putere, state-puteri, alianțe politico-militare, asociații de state suverane-democratice, organizații de securitate etc.). Aceasta are implicații profunde asupra organizărilor sociale, respectiv a națiunilor, scopul său fiind identificarea și orientarea căilor și mijloacelor de asigurare a necesităților vitale pentru existență, afirmare, protecție/apărare și reproducere în condiții de securitate.

La modul general, politica de securitate definește modalitățile de aplicare a principiilor doctrinei de securitate asumate de o entitate sociopolitică. Aceasta cuprinde ansamblul de concepții, principii și orientări doctrinare asumate pe fundamentul cărora se stabilesc, într-un anumit context geopolitic, modalitățile de guvernare, orientările și direcțiile de acțiune în plan intern și internațional, precum și utilizarea resurselor pentru protejarea, apărarea și promovarea intereselor de securitate [4, p.84, 85].

Politica de securitate exprimă opțiunile de securitate ale administrației publice. Aceasta se fundamentează, de regulă, prin dezbateră publică a unor chestiuni de secu-

ritate internă și internațională, cele mai cunoscute fiind terorismul internațional, gestionarea situațiilor conflictuale, problematica de interes privind zone și medii de securitate.

Implementarea politicii de securitate se face prin măsuri de ordin diplomatic, economic, militar, informațional, științific, cultural, demografic, sanitar, ecologic etc. Acestea sînt inițiate și desfășurate de către puterile statale – legislativă, executivă și judecătorească – pe timp de pace, criză și război sau în alte situații deosebite [4, p.85].

Politica de securitate este viabilă dacă încorporează cerințele politicilor instituționale, publice și sociale. În orice mediu de securitate, soluțiile la problemele de interes comun sînt abordate, de regulă, în cadru național și cel regional. Acesta impune statelor, forțelor politice, organizațiilor guvernamentale, non-guvernamentale sau civice, conducătorilor politici și reprezentanților diferitelor mișcări politice să-și asume răspunderea directă pentru securitatea comună. Aceasta face ca politica de securitate să fie, în același timp, instituțională, publică și socială.

Politicile instituționale sînt aplicabile instituțiilor politice, administrative și judecătorești și, în funcție de obiectivul lor principal, se disting în: politici constitutive - care urmăresc crearea de instituții noi, cu competențe materiale în domeniul securității; politici reformatoare - care au în vedere reforme administrative în domeniul securității; politici reglatoare - care stabilesc reguli sau statute în domeniul securității.

Politicile publice sînt măsuri concrete materializate sub forma unui program de acțiune guvernamentală. Acestea urmăresc să producă schimbări favorabile pentru întreaga societate sau pentru o anumită parte a populației în anumite contexte de securitate. Ele generează cadrul general de acțiune, cu reguli orientative pentru domeniul securității, cu precădere sub forma politicii externe, politicii economice, politicii forței de muncă, politicii protecției mediului etc.

Politicile sociale sînt exprimate printr-un ansamblu de metode aplicate de stat și de comunitățile organice și spirituale pentru remedierea inegalităților sociale, politicii forței de muncă, care sînt inacceptabile raportate la justiția socială.

Necesitatea ca un stat să-și elaboreze o politică de securitate națională coerentă și detaliată rezultă, în principal, din: considerentele acordării guvernului statului respectiv a posibilității de abordare a tuturor amenințărilor într-o manieră sistemică; creșterea eficienței sectorului de securitate prin optimizarea contribuțiilor tuturor structurilor responsabile din acest domeniu; vegherea aplicării politicii și construirea consensului pe plan intern; întărirea încrederii și cooperării la nivel regional și internațional [7, p.11].

Totodată, procesul de elaborare a politicii de securitate națională trebuie să aibă drept premise primatul valorilor, intereselor și necesităților sociale față de cele de grup sociopolitic. Aceasta obligă puterea politică să fundamenteze și să realizeze cadrul legislativ și instituțional dezirabil apărării, protejării și promovării valorilor, intereselor și necesităților de securitate, să construiască și să întrețină mediul sociopolitic necesar funcționării democrației și asigurării prosperității generale, comunitare și individuale, să asigure integrarea statului național în structuri de securitate viabile și să promoveze o politică de bună-vecinătate și de relații echitabile cu toate statele lumii, precum și să dimensioneze componenta militară a securității în concordanță cu valorile, interesele și

necesitățile de securitate, cu riscurile și amenințările prognozabile, precum și cu resursele disponibile.

Politica de securitate națională trebuie definită și întreținută din perspectiva necesităților sociale. Aceasta rezidă din faptul că procesul de construire a securității are drept finalitate următoarele deziderate:

a) starea de fapt a organizării sociale (națiunii) – exprimată prin capacitatea de a fi la adăpost de orice pericol extern și intern, de a se proteja și apăra împotriva riscurilor, amenințărilor pericolelor și agresiunilor de orice natură;

b) starea de fapt a instituțiilor cu funcții gestionare – exprimată prin independența, integritatea teritorială și suveranitatea statului național;

c) starea sistemului sociopolitic construit de organizarea socială – exprimată prin modalități adecvate de administrare a treburilor publice și prin măsuri sociopolitice conforme cu valorile, interesele și necesitățile de securitate.

Prin urmare, politica de securitate națională are caracter național numai în condițiile în care puterea politică ce administrează națiunea își menține caracterul național. În construirea și menținerea acesteia sînt abilitate doar organizațiile/structurile de securitate care definesc statul național, întrucît numai acestea dispun de capacitatea de gestionare publică pe fundamentul necesităților sociale și sînt sprijinite de popor pentru a funcționa ca autorități legitime.

Astfel, politica de securitate națională poate fi definită ca un ansamblu de decizii ce privesc structurarea unei viziuni despre securitatea națională și interesele naționale, determinarea unor obiective strategice și elaborarea unor strategii naționale, dar și implementarea și evaluarea acelor strategii [5, p.41]. La modul general, politica de securitate națională face obiectul unei legislații specifice, care diferă de la stat la stat [4, p.87]. Spre exemplu:

a) în Statele Unite ale Americii, președintele trebuie să prezinte anual Congresului o strategie națională de securitate, deși în practică acest lucru nu se întîmplă chiar în fiecare an;

b) în Letonia, Parlamentul trebuie să aprobe o politică de securitate națională scrisă de Cabinetul de Miniștri și avizată de Consiliul Național al Securității, în fiecare an;

c) în alte cazuri, inițiativa elaborării unei strategii de securitate aparține executivului, cum ar fi, de exemplu, în Federația Rusă, unde Consiliul Național al Securității elaborează strategii de securitate care sînt aprobate de executiv, iar în Austria, Parlamentul a creat în 2001 un Consiliu Național al Securității care are sarcina de a stabili orientarea politicii naționale de securitate, dar nu neapărat de a prezenta un document complet privind politica de securitate națională.

d) în Marea Britanie, Ministerul Apărării, în ceea ce privește documentele ce reglementează securitatea națională, exceptînd revizuirea Strategică a Apărării, elaborează periodic Carta Albă a Apărării;

e) în cazul României, Consiliul Suprem de Apărare a Țării este autoritatea administrativă autonomă investită, potrivit Constituției, cu organizarea și coordonarea unitară a activităților care privesc apărarea țării și siguranța națională;

f) în Republica Moldova, Parlamentul aprobă politica de securitate a statului care este reflectată în Concepția și Strategia Securității Naționale.

Se poate observa că, pentru a putea răspunde cerințelor noului mediu de securitate, atât analiza acestuia, cât și politicile și strategiile din același domeniu trebuie să analizeze toate dimensiunile conceptului, întrucât securitatea multidimensională necesită soluții și instrumente similare [9, p.18]. Statele și-au dezvoltat, în acest sens, o serie de instrumente ce pot fi clasificate astfel:

✓ instrumente nonmilitare: diplomația, culegerea și analiza informațiilor, alianțele, politicile economice și sociale etc.;

✓ instrumente politico-militare: controlul armamentelor, operațiile pe timp de pace și cele umanitare, relațiile de securitate dintre entități ale aceluiași stat sau din state diferite etc.;

✓ instrumente militare, folosite în special de către SUA, precum: răspunsul neconvențional, intervenția militară redusă, puterea militară clasică, sistemele informaționale etc.

Instrumentele menționate mai sus sînt folosite în special la nivel național și sînt adaptate în funcție de circumstanțe și de domeniul în care se manifestă riscurile, pericolele și/sau amenințările la adresa securității.

Așadar, politica de securitate națională are ca scop preîntîmpinarea amenințărilor ce riscă să submineze securitatea statului sau a societății. Aceste amenințări, la modul general, pot fi îndepărtate printr-o acțiune concertată a instituțiilor competente ale statului [3, p.31]. Anume prin prisma politicii de securitate națională sunt reunite și coordonate acțiunile tuturor celor responsabili în materie de securitate, în funcție de interesele și amenințările considerate ca cele mai importante. Statul, prin intermediul acestor organe, analizează mediul în care operează și respectiv depistează amenințările, riscurile sau vulnerabilitățile existente sau posibile pentru crearea unui cadru organizațional-instituțional care ar asigura funcționarea proprie și eficientă a întregului sector național de securitate. El urmează să dirijeze și să transforme resursele în acțiuni, cu scopul asigurării protecției eficiente a securității naționale. În lipsa unei abordări sistematice și complexe a contextului de securitate națională, vor fi luate decizii bazate pe intuiție personală și interese individuale sau/și de grup. Adicional, un document strategic național trebuie să stabilească termenele și condițiile, după care să fie evaluat succesul eforturilor întreprinse pentru a asigura dezvoltarea și supraviețuirea statului [2, p.8].

În contextul actual de securitate, în care fenomenul globalizării se afirmă tot mai mult ca fiind unul ireversibil, multidimensional și omniprezent, care generează efecte pozitive, dar și negative, îndeosebi combinate cu riscurile și amenințările de securitate, statele sînt supuse unor provocări extrem de variate, dar și impuse de situație să elaboreze documente strategice ce vizează cadrul politicii naționale de securitate. Astfel, transformările profunde ale mediului de securitate au generat o nouă abordare a politicii de securitate națională, care a devenit un concept menit să definească, să apere și să promoveze valorile, interesele și necesitățile de securitate ale națiunilor, ale comunităților sociale, ale statelor naționale și ale cetățenilor acestora.

În perioada contemporană se constată dificultatea nominalizării unui singur inamic, clar identificabil ca amenințare în mediul actual de securitate, aici fiind recunoscut rolul politicilor de securitate, care identifică și prezintă mai multe tipologii de amenințări și riscuri, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată transnațională, instabilitatea globală și crizele regionale, statele fragile și eșuate, situațiile civile de urgență, schimbările climatice, competiția pentru resurse energetice, sărăcia, inegalitatea, guvernarea deficitară și altele. Pe fondul acestor amenințări și vulnerabilități s-a impus elaborarea unor noi strategii de securitate ce trebuie să rezolve noile probleme care presupun nu numai apărarea sau securitatea unor spații delimitate, ci și explozia fluxurilor necontrolate de persoane, de bunuri ori de idei. Ripostele nu pot fi decât globale, asociind toate mijloacele autorităților și ale societății civile atât la nivel național, cât și regional, și, bineînțeles, internațional, pentru că astăzi este constatat faptul suprapunerii progresive și dificultatea în a face o delimitare între apărarea națională și apărarea internațională, între securitatea internă și securitatea externă și, implicit, într-o accepțiune largă, între dimensiunea apărării și cea a securității [10, p.942, 943].

În concluzie, astăzi statele lumii mai degrabă că nu pot să-și asigure integral securitatea prin mijloace proprii. Politicile naționale de securitate și apărare trebuie să se bazeze pe principiul securității colective și indivizibile, pe statutul de țară membră a unui bloc politico-militar sau pe statutul de neutralitate, pe întărirea relațiilor bilaterale cu partenerii de interes, pe cooperarea regională și pe dezvoltarea capabilităților de apărare, care să acopere cerințele tuturor misiunilor. Deci, o soluție viabilă împotriva riscurilor și amenințărilor de securitate pare a fi integrarea regională, în cadrul căreia statele adoptă o politică de securitate și apărare comună, folosind resursele umane, materiale, financiare și informaționale de care dispune fiecare într-o manieră colectivă [3, p.5].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Botis R. Politici de apărare și securitate. www.centruldeeticasistrategii.ro/politici-de-aparare-si-securitate-nationala/ (vizitat la 12.09.2016).
2. Cebotari S. Strategii de securitate: delimitări conceptuale. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare 2011, Nr. 1 (5).
3. Duțu P., Dinu M. Politica europeană de securitate și apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
4. Duțu P., Bogzeanu C. Priorități în arhitectura de securitate și apărare a României în noul climat al globalizării și apartenențelor la tratate zonale sau regionale. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.
5. Ghica A., Zulean M. Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese. Iași: Editura Polirom, 2007.
6. Kolodziej E. Securitatea și Relațiile Internaționale. Iași: Editura Polirom, 2007.
7. Miroiu A., Unghureanu R. Manual de relații internaționale. Iași: Editura Polirom, 2006.
8. Moștoflei C. ș.a. Perspective ale securității și apărării în Europa. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Volumul I, 2009.
9. Moștoflei C., Sarcinschi A. Militar – nonmilitar în securitatea națională. Dilema armatei. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2004.
10. Tănase T. Strategii de securitate ale unor state membre ale UE – Marea Britanie și Franța. Târgu Mureș: Editura Universității „Petru Maior”, 2011.

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Valeriu MÎNDRU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Iurie CARAMAN, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article analyzed the evolution of perceptions and attitudes of the population about European Integration of Moldova. According to sociological investigations, the support of the European vector by citizens of Moldova did not had in the past decade a consistent trend in ranging. Study finds not only divergent expectations in the beliefs of the population, or more precisely, in perception of benefits and costs of European integration but also poor information of citizens about the „Europeanization “ process. Consequently, the Moldovan society is pretty fragmented and inconsistent in terms of supporting the European vector.

Keywords: *European Union, European integration, parties political, leadership.*

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a fost declarată drept prioritate a politicii interne și externe a statului atât de guvernarea actuală, cât și de cea precedentă, vectorul european fiind susținut de tot mai puțini moldoveni. Potrivit ultimelor date ale Barometrului de Opinie Publică, realizat de Institutul de Politici Publice, dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pro ar vota doar 41% din populația cu drept de vot.

Dacă facem o retrospectivă a aspirațiilor europene ale moldovenilor în ultimii zece ani, constatăm că numărul susținătorilor parcursului european al Moldovei s-a redus cu 27 la sută față de anul 2006 și cu 35 la sută față de anul 2007, când s-a înregistrat cea mai înaltă cotă a susținătorilor vectorului de integrare europeană a țării – 76%. Odată cu diminuarea numărului susținătorilor parcursului european a sporit și numărul persoanelor eurosceptice (de la 6% la 35%), care în cazul unui eventual referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană ar vota contra. Cel puțin aceasta o denotă datele Barometrului de Opinie Publică, care se desfășoară anual și în cadrul căruia sunt exprimate, inclusiv, și opțiunile populației cu drept de vot privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Lipsa unei voințe politice ferme, lipsa unor strategii coerente de reformare a diferitor domenii de activitate, absența unei politici consecvente în activitatea guvernelor etc. în mod evident au avut un impact direct asupra procesului de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, percepțiile și atitudinile populației față de spațiul comunitar variind de la an la an. (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Dinamica răspunsurilor la întrebarea: „Dacă duminică viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, Dvs. ați vota pentru sau contra”?

<i>Opțiunea</i>	Nov. 2006	Nov. 2009	Nov. 2011	Nov. 2013	Nov. 2015	Apr. 2016	2016/2006
Vota pentru	68%	63%	47%	48%	45%	41%	-27%
Vota contra	6%	12%	25%	34%	33%	41%	+35%
Nu aș participa	5%	3%	8%	7%	6%	4%	-1%
Nu știu, nu m-am decis	21%	22%	20%	11%	16%	14%	-7%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2016.

De menționat că, în vederea realizării acestui obiectiv de importanță majoră pentru perspectiva de dezvoltare a Republicii Moldova, au fost semnate mai multe acorduri (Acordul de Parteneriat și Cooperare – 1994, Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova – 2005, inițierea în 2012 a negocierilor asupra unei Zone de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător care urmează să fie parte a Acordului de Asocierie etc.) ce vizau un șir de măsuri orientate spre apropierea Republicii Moldova de Comunitatea Europeană în care Guvernul își propunea să depună eforturi susținute pentru promovarea reformelor solicitate atât de societate, cât și de comunitatea internațională: crearea condițiilor necesare pentru formarea unei economii funcționale de piață, separarea reală a puterilor în stat și asigurarea supremației legii, reformarea instituțiilor judecătorești, combaterea corupției, asigurarea libertății mass-mediei etc. [1]. În așa fel, aspirațiile europene ale Moldovei sunt foarte ambițioase și nu sunt limitate la a rămâne veșnic un „vecin” al UE - se menționa în Declarația Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova „Perspectivele europene ale Moldovei” [2].

Astăzi, după mai mulți ani de cooperare cu UE în diverse domenii de activitate, constatăm că o parte dintre angajamentele asumate au fost realizate, fie și parțial, altele însă și în prezent poartă un caracter mai mult declarativ. După cum relevă datele din *Tabelul 1*, tocmai în perioada actualei guvernări, care își desfășoară activitatea începând cu anul 2009 și care se declară proeuropeană, se înregistrează o diminuare accentuată a susținătorilor vectorului european al Moldovei, fapt ce ar trebui să îngrijoreze guvernarea, care și-a propus integrarea europeană a Republicii Moldova drept deziderat fundamental al activității sale în materie de politică internă și externă a statului.

Incontestabil, asupra acestui indicator au influențat negativ mai mulți factori, inclusiv situația social-economică din țară, nerezolvarea mai multor probleme ce țin de îmbunătățirea nivelului de trai al populației, tergiversarea și ineficiența reformelor, în speță a celei din justiție etc. (*Vezi Diagrama 1*).

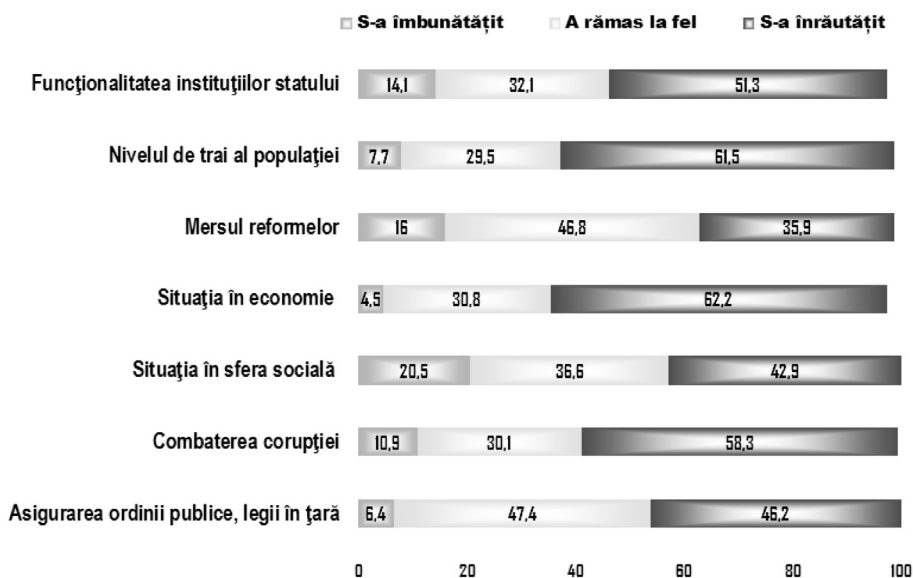

Diagrama 1. Opiniile respondenților privind schimbările care s-au produs în ultimii 5-6 ani, de când la guvernare se află partidele care s-au declarat proeuropene

Datele studiului realizat în 2015 de către Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM pe un eșantion de 156 de experți: cercetători științifici din domeniul științelor politice și relațiilor internaționale, reprezentanți ai administrațiilor publice centrale și locale, reprezentanți ai societății civile atestă doar o ușoară îmbunătățire la unii indicatori, menționate în mare parte doar de către legislatori. În rest, situația în diverse domenii ale vieții sociale, economice fie că s-a înrăutățit, fie că a rămas la fel, ca și mai înainte. De remarcat, poziția nu trebuie estimată ca ceva pozitiv, deoarece situația într-un domeniu sau altul putea fi la fel de proastă ca și acum. Din aceste considerente, pentru determinarea unei dinamici pozitive a situației ar fi necesar de analizat și de comparat, mai curând, prin prisma indicatorului *s-a îmbunătățit*, care redă un anumit progres, o ameliorare a situației percepută de populație.

Experții consideră că guvernarea în genere a făcut prea puțin pentru apropierea Republicii Moldova de spațiul comunitar. Doar 28 la sută dintre subiecții chestionați (cercetători în domeniul științelor politice, drept, parlamentari, funcționari ai administrației publice locale, reprezentați ai societății civile, mass-media) consideră că guvernarea a făcut suficiente eforturi pentru apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană.

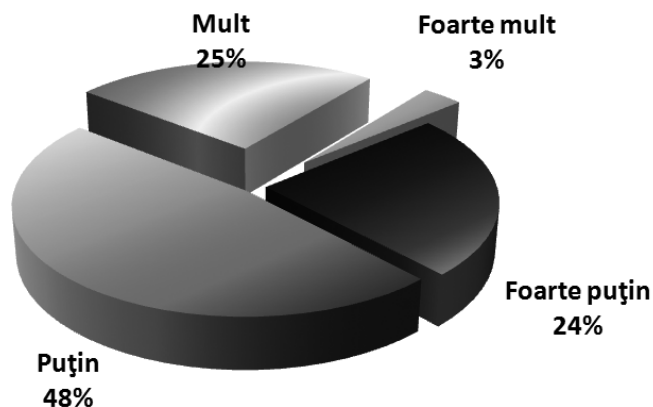

Diagrama 2. Opiniile experților privind contribuția guvernării după 2009 în vederea apropierei Republicii Moldova de Uniunea Europeană

Totodată, susținerea socială a cursului de integrare europeană și-a pierdut din intensitate și din cauza lipsei unei strategii de comunicare cu publicul larg, de informare a populației privind avantajele, beneficiile pe care le poate obține Republica Moldova odată cu apropierea de spațiul comunitar, și, în același timp, sarcinile care trebuie realizate pentru a corespunde standardelor europene. Așadar, este nevoie de o comunicare continuă, permanentă cu publicul, care să fie axată nu numai pe beneficii, dar și pe angajamente, responsabilități. E necesar de a cunoaște atât așteptările, cât și costurile sau chiar unele riscuri ce pot interveni în procesul de aderare la comunitatea europeană, pentru ca ele să fie discutate, să nu dezamăgească mai apoi cetățenii.

În pofida lipsei unei astfel de strategii de comunicare, a eforturilor insuficiente depuse de actorii de la guvernare, totuși nivelul de informare a populației despre Uniunea Europeană nu este chiar atât de scăzut. Cele mai recente sondaje de opinie arată că aproximativ 2/3 dintre subiecții investigați se declară foarte bine sau mai curând bine informați atât despre Uniunea Europeană, cât și despre Uniunea Vamală (Rusia – Belarus - Kazahstan), ceilalți, circa 1/3, consideră că sunt insuficient sau deloc informați în această privință.

De menționat, vacuumul informațional, de comunicare cu publicul pe marginea acestor subiecte importante au fost suplinite în mare parte de către unele instituții mass-media. Din aceste considerente și nivelul mai mult sau mai puțin satisfăcător de informare a populației despre UE. Aceasta, desigur, nu înseamnă că este inutilă elaborarea și implementarea unei strategii de comunicare cu publicul larg, care să consolideze susținerea vectorului european. Actualmente, după cum denotă aceleași date sociologice, pentru cei mai mulți moldoveni, Uniunea Europeană este privită mai mult ca o oportunitate de angajare în câmpul muncii și de a călători liber în spațiul comunitar. Potrivit datelor Barometrului de Opinie Publică, realizat de către Institutul de Politici Publice în 2013 (în ultimele sondaje de opinie acești indicatori au fost excluși), aceste avantaje sunt invocate preponderent de către tinerii cu vârste cuprinse între 18-29 de ani – 37%, persoanele cu un nivel înalt sau mediu de educație – 34% și de naționalitate moldoveni/români – 35%. De menționat, în acest context, că Strategia Europa 2020 a lansat o nouă viziune asupra dezvoltării economiei Europei, care are ca scop principal crearea unor condiții prielnice creșterii economice inteligente, durabile și favorabile incluziunii. Pentru a face posibilă realizarea scopului propus, Uniunea Europeană a stabilit cinci obiective esențiale, printre care și creșterea ratei ocupării forței de muncă a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani la cel puțin 75% [3].

Pentru ruși, ucrainenii și alte etnii (găgăuzi, bulgari etc.) Uniunea Europeană înseamnă înrăutățirea relațiilor cu Rusia (37- 42%) și mai puțin prosperitate economică (10 -13%), precum și libertate de a studia oriunde în Uniunea Europeană, opțiune indicată doar de 8% dintre ruși și ucrainenii. Pentru participanții la sondaj, UE mai puțin înseamnă control la granițele exterioare, dificultăți pentru agricultorii moldoveni din cauza necompetitivității cu producția din UE, birocrație, diversitate culturală etc., care au fost indicate doar de 4-6% din respondenți. În *Tabelul 2* sunt expuse doar primele cinci poziții, care au acumulat cele mai multe opțiuni exprimate în avantajul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Totodată, rezultatele investigațiilor sociologice relevă că o parte semnificativă dintre subiecții investigați acordă preferințe importante unei alte uniuni, cum este Uniunea Vamală (Rusia –Belarus - Kazahstan). Potrivit studiului, pentru 36-39% dintre persoanele cu vârste între 18 și 59 de ani, adică pentru persoanele economic active, și îndeosebi pentru cei cu un nivel scăzut de educație (47%), Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan) înseamnă locuri de muncă. De asemenea, Federația Rusă mai înseamnă și sursă de energie termică. Privite în profil comparativ, Uniunea Europeană și Uniunea Vamală, observăm o schimbare a ierarhiei importanței pentru persoanele investigate (vezi *Tabelul 2*).

Tabelul 2. Ce înseamnă pentru Dvs. personal Uniunea Europeană/ Uniunea Vamală (Rusia-Belarus -Kazahstan) ?

Uniunea Europeană	Libertatea de a lucra oriunde în Uniunea Europeană	Înrăutățirea relațiilor cu Rusia	Libertatea de a călători oriunde în UE	Prosperitate economică	Libertatea de a studia oriunde în Uniunea Europeană
%	33,0%	28,3%	28,2%	26,5%	17,2%
Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan)	Gaze naturale ieftine	Libertatea de a lucra oriunde în Uniunea Vamală	Prosperitate economică	Înrăutăți – rea relațiilor cu Uniunea Europeană	Pace
%	38,6%	36,5%	35,9%	21,3%	21,6%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2013.

După cum denotă datele din *Tabelul 2*, pentru cei mai mulți dintre respondenții Uniunea Vamală, iar mai exact Federația Rusă, înseamnă gaze naturale ieftine (?), libertatea de a lucra oriunde în Uniunea Vamală, precum și prosperitate economică. În acest context trebuie să menționăm faptul că ponderea cea mai înaltă (circa 60%) a emigranților moldoveni aflați la muncă peste hotare sunt stabiliți temporar în Federația Rusă, iar pentru multe familii remitențele trimise de moldoveni din această țară sunt cea mai importantă sursă de venit. Conform investigațiilor sociologice, fiecare a treia familie din Moldova primește bani de peste hotare, inclusiv din Federația Rusă. Unii actori politici, și nu numai, au promovat continuu și insistent oportunitățile pe care le vor avea cetățenii în cazul aderării Republicii Moldova la Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan), care, datorită trecutului istoric, pentru unii aceste perspective sunt mult mai „clare” și „mai pe înțeles”. Din aceste considerente, moldovenii sunt dispersați în ceea ce privește alegerea vectorului de dezvoltare: proeuropean sau proestic, fapt confirmat și de Barometrul de Opinie Publică din anul curent care denotă că dacă duminica viitoare ar avea loc referendumul cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, 41% ar vota pro și 41% - contra. Patru din zece respondenți (44%) sunt de părerea că Republica Moldova va avea mai multe avantaje sau doar avantaje în cazul aderării la UE, iar 41% respondenți deopotrivă susțin că țara noastră va avea doar dezavantaje sau mai multe dezavantaje.

În cazul în care s-ar cere votul cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan), 53% au exprimat intenții de vot pro, iar 32% ar vota contra aderării, iar 14% nu au putut să se decidă. Mai mult de jumătate din respondenți (55%) au menționat că Republica Moldova va avea mai multe avantaje/ doar

avantaje, dacă va deveni membru al Uniunii Vamale, iar 30% din respondenți susțin că Republica Moldova va avea doar dezavantaje sau mai multe dezavantaje, dacă va deveni membru al Uniunii Vamale. Fiind puși în fața alegerii între aderarea la Uniunea Europeană și Uniunea Vamală, prima opțiune a fost aleasă de către 36%, iar a doua – de către 47%. Alții 17% nu au oferit un răspuns.

În opinia autorilor nu este de neglijat nici modul în care sondajele de opinie, efectuate de-a lungul anilor, au abordat subiectul cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, propunând de fiecare dată subiecților investigați și o alternativă la întrebarea cu referire la viitorul țării (inițial – rămânem în CSI sau ne integrăm în UE), iar mai apoi (ne integrăm în Uniunea Europeană sau aderăm la Uniunea Vamală). Or, investigațiile sociologice nu și-au propus o cunoaștere și o promovare mai bună, mai aprofundată a vectorului european, care a fost declarat în mod oficial prioritatea statului în materie de politică internă și externă. În consecință, avem „o societate fragmentată atunci când este vorba despre susținerea vectorului european” [4]. Lipsa unei politici consecvente în vederea consolidării aspirațiilor europene are ca rezultat și un nivel redus de autoidentificare a moldovenilor ca europeni. Doar 22% dintre persoanele chestionate au remarcat că se simt pe deplin (3%) sau mai degrabă (19%) europeni [5], ceea ce este foarte puțin pentru o implicare activă a întregii societăți în procesul de apropiere și integrare europeană a Republicii Moldova.

Abordarea subiectului în cauză pe dimensiunea politologică plasează în prim-plan fenomenul *leadership-ului* politic și impactul acestuia asupra percepției retoricii cursului politicii externe - proeuropean sau prorăsăritean. Analizele sociologice relevă că performanțele conducătorului determină în mare parte opțiunea pentru vectorul politicii externe. Fără a găsi raționamentul sociologico-politic, constatăm că în perioada când Barometrul de Opinie Publică îl prezenta în topul politicianilor de încredere pe liderul comunist Vladimir Voronin, opțiunea proeuropeană atinge cote maxime [6]. Ceea ce ar presupune că politicile, în special cele sociale, promovate de guvernul comunist, erau sancționate de respondenți, care prin răspunsurile lor confirmau ineficiența și necesitatea reformelor. Totodată, președintele comunist rămânea primul în topul acreditării la capitolul credibilitate. Aici descoperim marea dilemă legată de cultura politică autohtonă și relevanța sondajelor de opinie, implicit.

În opinia noastră, aceste evoluții de leadership vor determina evoluții pozitive și în ce privește opțiunea europeană a moldovenilor. Deși mai există factori care pot declanșa un impact negativ asupra percepției valorilor integraționiste europene. Printre aceștia și slăbirea leului moldovenesc cu iminenta majorare de prețuri inerentă acestui fenomen. Populația Republicii Moldova este deosebit de vulnerabilă la probleme de ordin social-economic, caracteristice, de altfel, fostelor republicii sovietice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2011-2014. Chișinău, 2011.
2. Declarația „Perspectivele europene ale Moldovei”, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, <http://www.mfa.gov.md/din-istoria-rm-ue/>
3. Strategia Europa 2020. Comisia Europeană, 2011.
4. Raportul Național de Dezvoltare Umană. Aspirațiile Europene și Dezvoltarea Umană a Republicii Moldova. Chișinău, 2012.
5. IMAS. Barometrul Social - Politic. Chișinău, septembrie 2012.
6. Barometrul de Opinie Publică. Institutul de Politici Publice. Chișinău, 2016.

INFLUIENȚA FACTORULUI MEDIATIC ASUPRA CONSTITUIRII CLASEI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE INFLUENCE OF MEDIATIC FACTOR ON THE CONSTITUTION OF MIDDLE CLASS IN REPUBLIC OF MOLDOVA

Angela MOCANU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

This article aims at analysing the degree of reflecting in the written press the issue of forming the middle class in Republic of Moldova. There were analysed the articles of five national widely distributed periodicals. The mentioned issue is approached by the press in the context of some tangential notions as: social behaviour, style and way of life, life level, etc. The mentioned subjects are not approached in the context of creation, existence or non-existence of the middle class in Republic of Moldova. In other words there are not analysed the issues of the social structure of the republic. At the chapter of style and way of life, the publications are dedicated predominantly to the general human values (for example the life, way of thinking versus policy, happiness versus money, snobbery etc.).

Keywords: *social stratification, social behaviour, style and level of life, professional orientation.*

În studiile recente mass-media este examinată ca o instituție de bază a societății civile. Mass-media concurează cu statul, criticându-l, informează populația, exercitarea acestui rol presupune existența unui nivel înalt de informare a cetățenilor și o politică rațională deschisă. În cazul în care posibilitățile unei discuții publice se reduc doar la consumul de informație oferită de corporații sau stat, atunci acest domeniu public devine manipulabil și își pierde potențialul său critic.

Strategiile puterii / cunoștințelor realizate prin intermediul mass- mediei conduc în statele-națiune la marginalizarea unor grupuri sociale și atribuirea privilegiilor pentru alte categorii ale populației. Apare întrebarea: *Există vreo legătură între nivelul sărăciei (stratificarea socială), stat, opinia publică și reprezentările în mass-media?* În statele cu o democrație dezvoltată, mass-media au o bogată experiență la acest capitol, deși Republica Moldova înregistrează și ea anumite succese. Ne referim la influența presei, dacă nu în a cataliza sau stopa luarea unor decizii la nivel guvernamental, atunci cel puțin la sensibilizarea opiniei publice vizavi de o problemă majoră de ordin social.

În contextul studiului situației socioinformaționale vizavi de problemele studiate, au fost analizate articolele a cinci ediții periodice de mare tiraj din Republica Moldova pentru perioada 2009-2014. Dintre toate ziarele am selectat următoarele publicații periodice: *Moldova Suverană, Jurnal de Chișinău, Timpul, Săptămâna și Молдавские Ведомости*. Selecția am realizat-o în baza următoarelor criterii:

- Caracterul publicației periodice: generalist – *Moldova Suverană, Timpul, Jurnal de Chișinău, Săptămâna și Молдавские Ведомости*.
- Arealul de acoperire mediatică: național – *Moldova Suverană, Timpul, Jurnal de Chișinău, Săptămâna și Молдавские Ведомости, Săptămâna și Молдавские Ведомости*.

▪ Conceptul: tradițional – *Moldova Suverană*; nou – *Timpul, Jurnal de Chișinău, Săptămâna* și *Молдавские Ведомости*.

▪ Periodicitatea: cotidian – *Moldova Suverană*; săptămânal – *Timpul, Jurnal de Chișinău, Săptămâna* și *Молдавские Ведомости*.

Obiectivele studiului au impus realizarea următoarelor scopuri:

▪ constatarea numărului total de materiale jurnalistice pe domeniul stratificării sociale și a numărului de materiale produse de fiecare element al sistemului mass-media în parte;

▪ identificarea compoziției, per ansamblu, a fluxului mediatic și a compoziției fluxurilor puse în circuitul informational.

În scopul obținerii unui tablou mai relevant al abordării în presă a formării clasei mijlocii în Republica Moldova, am analizat următoarele subiecte: stil și mod de viață, nivel de viață, comportament social, stratificare socială, pregătire profesională. Pentru o viziune mai clară a dimensiunilor analizei am indicat lista publicațiilor și numărul de articole pe fiecare publicație și subiect în parte pentru perioada 2009-2014.

Tabelul 1. Numărul publicațiilor cu caracter social pentru perioada 2009-2014

Ediție periodică	Subiect	Număr de publicații perioada 2009-2014
Timpul	Stil și mod de viață	22
	Nivel de viață	158
	Comportament social	175
	Stratificare socială	74
	Pregătire profesională	133
Jurnal de Chișinău	Stil și mod de viață	103
	Nivel de viață	67
	Comportament social	259
	Stratificare socială	36
	Pregătire profesională	58
Săptămâna	Stil și mod de viață	29
	Nivel de viață	65
	Comportament social	54
	Stratificare socială	10
	Pregătire profesională	16
Moldova Suverană	Stil și mod de viață	31
	Nivel de viață	75
	Comportament social	51
	Stratificare socială	20
	Pregătire profesională	46
Молдавские Ведомости	Stil și mod de viață	12
	Nivel de viață	58
	Comportament social	43
	Stratificare socială	34
	Pregătire profesională	40

Sursa: calculate de autor în baza investigației.

După cum observăm din *Tabelul 1*, cele mai multe publicații cu caracter social le găsim în ziarele *Timpul* și *Jurnal de Chișinău*. Edițiile menționate acordă cel mai mult spațiu nivelului de viață (158 *Timpul*) și comportamentului social (259 *Jurnal de Chișinău*). Tot în aceste ziare găsim și cele mai multe publicații dedicate pregătirii profesionale (133 și 58)

Tabelul 2. Subiectele cu referire la clasa medie abordate în presa periodică

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Stil și mod de viață	29	18	54	39	48	64
Nivel de viață	83	71	99	75	70	52
Comportament social	88	55	117	107	106	103
Stratificare socială	28	21	20	43	39	16
Pregătire profesională	31	47	61	26	70	36

Sursa: calculate de autor în baza investigației.

Subiectele menționate nu sunt abordate în contextul formării, existenței sau inexistenței clasei mijlocii în Republica Moldova. Și nu sunt analizate problemele structurii sociale a republicii. La capitolul stil și mod de viață publicațiile sunt dedicate preponderent valorilor general umane (spre exemplu, viața, felul de gândire *versus* politica, fericirea *versus* banii, snobismul etc.).

Nivelul de viață este dedicat aproape în exclusivitate situației materiale precare a populației, bunurilor materiale și serviciilor scumpe. În unele ediții periodice această situație este redată în comparație cu alte țări. Și cât n-ar părea de paradoxal, întâlnim și publicații în care este expusă ideea unei situații economice relativ favorabile a Republicii Moldova comparativ cu cea a Uniunii Europene. Un asemenea punct de vedere este expus în ziarul *Moldova Suverană*, unde predomină ideea că situația economică bună din țările occidentale nu este una durabilă. Tot aici întâlnim frecvent publicații despre teoria conspiraționistă. În alte ediții periodice, cum ar fi *Timpul* și *Jurnal de Chișinău*, am întâlnit articole în care polurile sunt schimbate - toate acestea în funcție de orientarea politică a ediției periodice. Așa sau altfel noțiunea de nivel de viață este abordată prin prisma inegalității sociale. Expunerea în presă a inegalității sociale reflectă nu atât realitatea, cât imaginea construită a acestui fenomen, influențată de ideologii și transmisă de actorii sociali cu impact. De menționat că, de la un an la altul poate fi foarte ușor observată coloratura politică a ziarului, care în timp se mai și schimbă.

Unele cercetări sociologice denotă că în opinia publică problema sărăciei este mutată la periferia conștiinței cetățenilor. Cercetările recente ale Institutului de Sociologie al Academiei de Științe din Federația Rusă denotă schimbarea atitudinii față de cetățenii săraci din Rusia. În ultimii zece ani a crescut cota celor care sunt indiferenți față de păturile sărace și de 1,5 ori a scăzut numărul celor care au o atitudine de compătimire sau chiar stimă față de ei. Totodată sărăcia este asociată cu alcoolismul și dependența de

droguri, deși săracii văd cauza sărăciei lor în anumiți factori structurali: lipsa locurilor de muncă, insuficiența asistenței sociale și alte probleme de nivel individual.

În Republica Moldova problema percepției sărăciei este studiată mai puțin, ceea ce se face este evaluarea nivelului de sărăcie a populației. Ministerul Economiei elaborează anual un raport privind sărăcia în Republica Moldova. Conform acestui raport, coeficientul Gini (măsură a dispersiei statistice folosită pentru a reprezenta disproporții în distribuția veniturilor sau averilor) a diminuat de la 0.2824 în 2012 pînă la 0.2754 în 2013. Totuși, nivelul inegalității diferă de la o regiune la alta. Analiza datelor pe medii de reședință arată că inegalitatea în 2013 a scăzut doar în mediul urban. Cel mai echitabil este distribuit consumul în orașele mari, iar cel mai inequitabil – în mediul rural, unde s-a înregistrat cel mai înalt coeficient Gini.

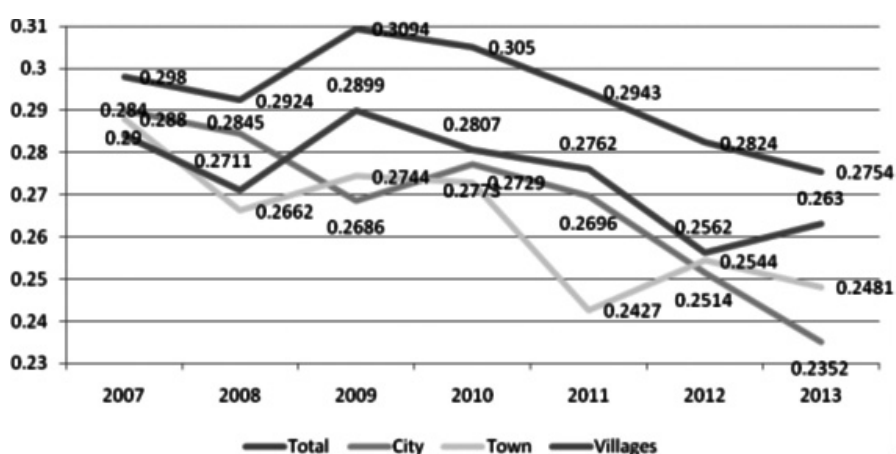

Fig. 1. Coeficientul GINI, 2007-2013

Sursa: Ministerul Economiei în baza datelor CBGC.

La capitolul comportament social, publicațiile sunt axate pe atitudinea populației vizavi de anumite evenimente social-politice, relații de familie, abuz social, violență domestică. În cotidianul *Moldova Suverană* articolele sunt dedicate preponderant criminalității juvenile, uneori cu descrierea amănunțită a detaliilor. În ziarul *Săptămâna* întâlnim informații cu caracter psihologic, unde sunt descrise relațiile interpersonale, cum ar fi crizele comportamentale, portretul psihologic al persoanei dependente de jocuri la calculator etc.

Stratificarea socială în presa periodică este axată pe analiza situației materiale a două categorii de populație diametral opuse ale societății Republicii Moldova: păturile social-vulnerabile - bătrînii săraci și bolnavi, copiii instituționalizați, mamele solitare, boschetarii, cerșetorii, reprezentanții unor etnii minoritare etc., și persoanele cu averi exorbitante și funcții de stat. Caracterul redării materialului diferă de la o ediție periodică la alta. Cotidianul *Moldova Suverană* se referă mai mult la averea unor persoane cu funcții bugetare, nu și la cei care fac parte din eșichierul politic superior al republicii. De asemenea, întâlnim și ratingul celor mai bogați oameni din lume, stratificarea socială în fosta URSS. În această ediție periodică demnitarii cu funcții înalte în stat sunt

intangibili. În *Timpul* și *Jurnal de Chișinău* sunt abordate problemele de ordin material ale păturilor puțin asigurate. Ziarul *Săptămîna* scrie mai puțin sau chiar deloc la acest compartiment.

Pregătirea profesională. La acest compartiment cele mai multe informații le întâlnim în ziarul *Timpul*. Însă, după cum și era de așteptat, nu este abordată în exclusivitate problema formării profesionale, doar în contextul altor evenimente sau anunțuri. Pe toată perioada analizată, în această ediție periodică cele mai multe publicații sunt dedicate susținerii examenelor de bacalaureat și măsurile luate de autorități în vederea evitării fraudelor de la examene, apoi urmează știrile despre diferite burse la instituțiile preuniversitare și universitare de peste hotare. Ziarul *Jurnal de Chișinău*, pe parcursul a mai multor ani, are o rubrică constantă dedicată reprezentanților diferitor profesii, unde sunt analizate căile de devenire a acestor personalități (cunoscute sau mai puțin cunoscute), aspirațiile și năzuințele lor pentru viitor. O altă serie de publicații sunt dedicate problemelor calității învățămîntului, atît celui preuniversitar, cît și celui universitar, cum ar fi "googlizarea" învățămîntului, facultăților fără studenți etc.

Stratificarea socială este o temă importantă pentru mass-media, deoarece include un șir de probleme cu caracter social-economic, fiind prezentă și în agenda de lucru a oricărei guvernări sau partid care aspiră la putere, devenind mai solicitată în special în timpul campaniilor electorale. Cu toate acestea, stratificarea socială, formarea clasei mijlocii ca fenomen și proces social este prea puțin analizată în presa periodică din Republica Moldova. Un motiv de abordare al acestei probleme îl constituie discrepanța tot mai mare dintre păturile asigurate și cele care traiesc la limita sărăciei, numărul din ce în ce mai impunător al ultimelor și creșterea prețurilor la mărfurile de primă necesitate. Mai rar sunt relatate istorii de succes ale persoanelor aflate anterior într-o situație moral-psihologică și economică dificilă. Edițiile periodice analizate în perioada de referință manifestă într-o anumită măsură o afiliere politică, în unele ziare aceasta este destul de evidentă. În mass-media nu este abordată direct problema stratificării sociale, nu întâlnim publicații dedicate anumitor grupuri sociale unde ar fi puse în discuție problemele sau succesele lor. În presa scrisă analizată destul de rar întâlnim materiale cu caracter analitic. Anume aceste materiale ar putea spori ponderea ziarelor, iar pentru cititori ar fi o sursă calitativă de informare și dezvoltare.

BIBLIOGRAFIE

1. Franklin B. *Misleading Messages: the Media and Social Policy* Social Policy, the Media and Misrepresentation. London: Routledge, 1999.
2. Засурский Я. Информационное общество, интернет и новые средства массовой информации. Информационное общество, 2001, вып. 2, p. 24-27.
3. Pascale C.-M. *Social Inequality and the Politics of Representation*, Washington American University, 2013.
4. Бедность и неравенства в современной России: 10 лет спустя. Аналитический доклад. Москва: Институт социологии РАН, 2013.
5. http://www.mec.gov.md/sites/default/files/raport_privind_saracia_in_republica_moldova

IMAGINEA POLIȚIEI ÎN RÂNDURILE POPULAȚIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA

THE IMAGE OF THE POLICE FOR THE POPULATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Diana CHEIANU-ANDREI, *doctor în sociologie,*
Universitatea de Stat din Moldova

Mircea MANOLI, *doctorand,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

A positive image of the police bodies represents an essential precondition in consolidating the population's trust in the State's institutions. The sociological researches reveal a medium / low level of populations' trust in police, in the framework of a high level of corruption, of the political instability and as an effect of political events of April 2009. Accordingly, the consolidation of the police' credibility in the eyes of the Moldovan society becomes of an urgent necessity. The present article tries to study both the general image of the police in the society, and the factors which can decisively influence this general image. The purpose of this research consists in offering some concrete measures which would improve the police image in the local society.

Keywords: *image, police, trust, society, research, credibility.*

Imaginea poliției în rândurile populației este un concept destul de larg, care reflectă sentimentele respondenților față de organele de poliție, precum încrederea, respectul, satisfacția, susținerea etc. Ar fi insuficient doar să chestionăm respondenții referitor la încrederea acestora în organele de poliție. Imaginea poliției este clădită pe un set de factori ce au un impact decisiv asupra acesteia. Cercetările internaționale evidențiază următorii factori care au o influență cardinală asupra imaginii poliției în societate: (i) imaginea generală a poliției; (ii) experiența personală a cetățenilor în contact cu poliția; (iii) imaginea poliției creată de mass-media; (iv) percepția nivelului de criminalitate în societate; (v) comportamentul colaboratorilor organelor de poliție în contact cu populația; (vi) percepția populației față de nivelul de corupție în societate[1]. Imaginea generală a poliției este una complexă, difuză și reflectă percepțiile, sentimentele și evaluările făcute de respondenți atunci când sunt întrebați despre instituții de forță la modul general, fără să se facă referire la vreun criteriu particular. Cercetarea celorlalți factori permite o cuantificare mai corectă a imaginii generale a poliției, măsurând impactul fiecărui factor în parte asupra imaginii poliției în general.

Scopul principal al prezentei cercetări constă în încercarea de a cuantifica imaginea poliției existentă în rândurile populației reieșind din impactul fiecărui factor care o influențează în final. Astfel, imaginea organelor poliției (I), la momentul cercetării, poate fi calculată după următoarea formulă:

$$I = (A + Z) / 2,$$

unde:

A este încrederea generală a populației în activitatea poliției, iar Z reprezintă ponderea fiecărui factor ce influențează imaginea poliției în parte. Z se calculează după următoarea formulă:

$$Z = E + M + R_i + C + C_{or}$$

unde:

E - experiența cetățenilor în contact cu poliția,

M - imaginea poliției creată de mass-media,

R_i - nivelul de infracționalitate în țară,

C - comportamentul polițiștilor în activitatea lor de zi cu zi,

C_{or} - nivelul de percepție a corupției.

La finele anului 2013, Centrul de investigații sociologice și marketing CBS-AXA a realizat un sondaj de opinie cu tema: „Poliția văzută de cetățean: imagine, așteptări”. La inițiativa autorilor prezentului studiu, în textul chestionarului aplicat de CBS-AXA au fost incluse și unele întrebări care ar permite determinarea impactului factorilor descriși mai sus asupra imaginii generale a organelor de poliție.

Imaginea generală a poliției în rândurile populației. Fiind un concept complex, imaginea generală a poliției în rândurile populației ar putea fi cercetată printr-o întrebare generală care ar reflecta încrederea populației în organele de poliție. În experiența internațională există o presupuziție că anume nivelul de încredere al populației dictează cel mai mult imaginea pe care o are poliția în societate [2]. Astfel, la întrebarea: „Câtă încredere aveți în poliție?”, 42,4% din respondenți au răspuns că au foarte multă / oarecare încredere în poliție, ceea ce poate fi considerat un rezultat destul de promițător [3] (Fig. 1). Totodată, experiența internațională demonstrează faptul că, cu cât întrebarea este mai generală, cu atât incidența răspunsurilor pozitive este mai mare [4].

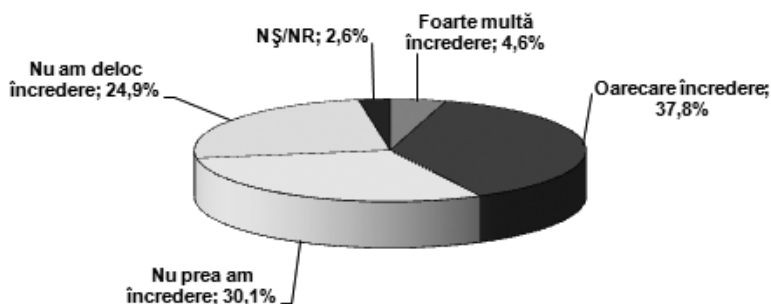

Fig. 1. Încrederea populației în poliție

Datele cercetării relevă că cea mai mare încredere în poliție o au femeile tinere din zonele rurale, cu vârsta de până la 29 de ani, cu studii medii incomplete sau fără studii, vorbitoare de limba română și cu nivel socioeconomic scăzut. Această situație trezește un interes sporit, deoarece, conform datelor cercetării, grupul respectiv de respondenți a contactat destul de rar organele poliției în ultimele 12 luni. La polul opus se află bărbații din zonele urbane, cu vârsta de 30 – 44 ani, cu studii medii profesionale, vorbitori de limba rusă și cu un nivel socioeconomic mediu. Acest grup de respondenți a contactat destul de frecvent cu organele de poliție în ultimele 12 luni. Respectiv, se creionează o interdependență invers proporțională între nivelul de încredere în poliție și frecvența contactelor populației cu poliția.

Datele cercetării nu prezintă o interdependență clară între variabila sex și încrederea respondentului în organele de poliție: dintre cei care au foarte multă / oarecare încredere în poliție, femeii au fost 42,5%, iar bărbați - 42,4%. Nici la nivel internațional nu a fost determinată vreo legătură clară între atitudinea față de poliție și gender [5]. Din perspectiva vârstei, ca factor ce ar putea influența atitudinea respondentului față de poliție, cercetarea evidențiază că persoanele tinere (18 – 29 de ani) au cea mai înaltă încredere în poliție (45,3%), fiind urmați de persoane cu vârsta de peste 65 de ani (43,6%). Respectiv, în cazul cercetării noastre, nu se confirmă ipoteza, cu cât respondentul este mai tânăr, cu atât atitudinea sa față de structurile de forță este mai negativă [6, p.67-88]. Rezultatele cercetării denotă că respondenții fără studii sau cu studii medii incomplete au cea mai mare încredere în poliție. O astfel de situație confirmă ipoteza generală, potrivit căreia cunoștințele care stau la baza creării percepției respondenților privind organele de drept sunt asimilate mai mult prin mass-media și cercul de colegi, dar nu școală sau facultate [7, p.20].

Este interesant și faptul că vorbitorii de limba română tind să aibă o încredere mai mare în poliție (43,8% din respondenți) în comparație cu vorbitorii de limba rusă (38,7%). O posibilă explicație a acestei situații ar putea fi faptul că majoritatea campaniilor de îmbunătățire a imaginii poliției sunt realizate în limba de stat, și nu în limba rusă. Respondenții din zonele rurale au o mai mare încredere în poliție decât respondenții din zonele urbane (45,4% față de 39,0%). Aici se observă o legătură cu faptul că respondenții din zonele urbane contactează mai frecvent cu organele de poliție decât cei din zonele rurale. Putem deduce aceeași dependență invers proporțională între nivelul de încredere al respondenților în poliție și frecvența contactelor cu reprezentanții poliției. Practica internațională recomandă urmarea unei întrebări generale cu o altă întrebare ajutătoare, care ar arăta pe cât de preocupată este populația de activitatea poliției, sau dacă respondenții în general s-au gândit la activitatea poliției în ultimul timp. În cazul cercetării noastre, această întrebare ajutătoare a fost: „Cât de îngrijorat sunteți privitor la nivelul de criminalitate în localitate (raion)?” La întrebarea dată, aproape jumătate din respondenți (49,5%) au răspuns că sunt foarte / destul de îngrijorați privitor la nivelul de criminalitate în localitatea în care locuiesc. Aceasta demonstrează că nivelul de criminalitate este o preocupare destul de serioasă în rândurile populației, iar acțiunile concrete ale poliției în combaterea infracționalității ar putea spori imaginea acestora în rândurile populației.

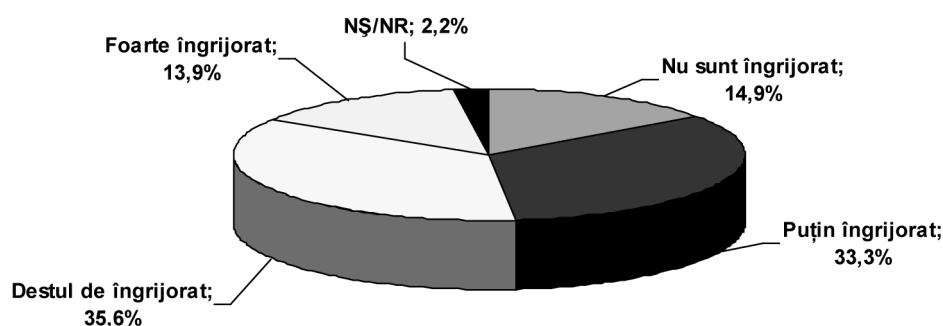

Fig. 2. Gradul de îngrijorare al populației față de nivelul de criminalitate

Din cele expuse mai sus, pot fi trase următoarele concluzii: 1. persoanele care contactează mai rar cu poliția au o imagine mai bună referitor la aceasta; 2. variabilele sex și vârstă nu par să aibă o influență decisivă asupra încrederii respondenților în poliție; 3. campaniile de promovare a imaginii poliției sunt mai puțin îndreptate spre vorbitorii de limbă rusă din zonele urbane, ei fiind cei care contactează mai frecvent cu poliția; 4. în afară de mun. Chișinău, campaniile de promovare a imaginii poliției sunt realizate foarte rar și în alte localități urbane ale țării, în care concentrația de vorbitori de limba rusă este destul de mare (spre ex. mun. Bălți sau UTA Găgăuzia).

Experiența personală a cetățenilor în contact cu organele de poliție. Pentru a cerceta impactul experienței personale a cetățenilor față de atitudinea acestora privind poliția este necesar de relevat mai multe aspecte. Unul din aceste aspecte reprezintă frecvența contactelor cetățenilor cu organele de poliție. Potrivit datelor cercetării efectuate, o medie ponderată de doar 6,7% din respondenți au contactat cu organele de poliție cel puțin o dată în ultimele 12 luni (Fig.3). O incidență destul de mică a contactelor populației cu reprezentanții organelor de poliție nu ar trebui tratată drept un fenomen negativ. Lipsa contactelor populației cu poliția ar putea fi motivată, pe de o parte, de lipsa necesității acestor contacte, iar pe de altă parte, de un nivel scăzut de încredere a populației în poliție (55,0% din respondenți au declarat că nu prea au încredere sau nu au deloc încredere în poliție).

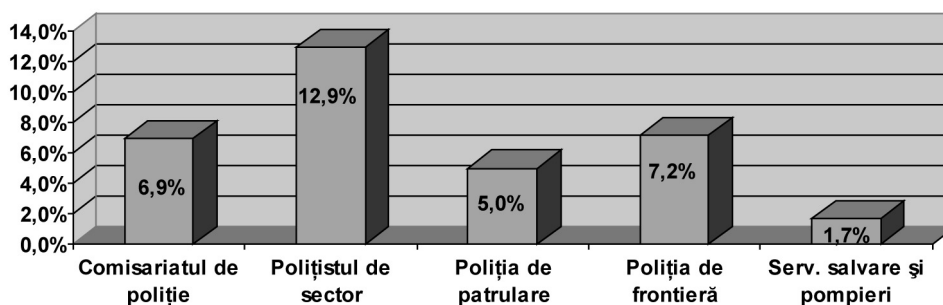

Fig. 3. Contactarea organelor de poliție

Răspunsurile respondenților privind influența propriei experiențe în contact cu poliția relevă un impact asupra formării atitudinii acestora față de poliție (21,3% din respondenți au afirmat că experiența lor personală a influențat puțin asupra atitudinii lor față de poliție). Cel mai frecvent, cetățenii contactează cu polițistul de sector (12,9%), iar cel mai rar - cu reprezentanții Serviciului de Pompieri și Salvatori (1,7%). În acest context, este important de analizat inclusiv motivele contactelor cetățenilor cu reprezentanții organelor de drept pentru a înțelege mai bine impactul acestor contate asupra formării atitudinii populației față de poliție.

Rezultatele studiului efectuat evidențiază:

- *polițistul de sector* este contactat de către cetățeni pentru a reclama o infracțiune, în care respondentul sau un membru al familiei respondentului a fost victimă (în 25,1% de cazuri din totalul categoriei respective). De obicei, acestea sunt femeii tinere (18 – 29 ani), din zonă rurală, cu studii superioare și vorbitoare de limba română;

- cu reprezentanții *poliției de frontieră* populația contactează cel mai des la traversarea frontierei de stat. Contactul are loc la inițiativa polițistului, pentru a verifica sau a întreba ceva (în 45,4% de cazuri din totalul categoriei respective). Profilul respondenților din această categorie: femei cu vârsta cuprinsă 45 – 64 ani, cu studii medii incomplete sau fără studii, vorbitoare de limbă română, din zona rurală;

- la *comisariatele de poliție* populația apelează la fel, pentru a reclama o infracțiune (în 47,1% de cazuri din totalul categoriei respective). Și aici apelanții sunt, de obicei, femei cu vârsta cuprinsă între 30-44 ani, din zona rurală, cu studii superioare, dar vorbitoare de limba rusă;

- contactele cu *poliția de patrulare* (până la reforma sistemului MAI aceștia erau reprezentanții poliției rutiere și ai patrului stradal), de cele mai dese ori au loc la inițiativa polițistului de patrulare, pentru a solicita sau întreba ceva (în jumătate din cazuri din totalul categoriei respective). Aici putem presupune că este vorba, în cele mai dese cazuri, de contactele în cadrul traficului rutier. Profilul respondenților din această categorie: bărbați de vârstă 30 – 64 ani, din zona rurală, cu studii medii incomplete și vorbitori de limba română;

- reprezentanții *Serviciului Salvare și Pompieri* sunt contactați de către cetățeni pentru a stinge incendiul (în 32,0% de cazuri din totalul categoriei respective).

Un aspect important pentru studiul nostru ține și de comportamentul reprezentanților organelor de poliție în cadrul contactelor cu populația. Din datele cercetării reiese că polițistul de sector este reprezentantul organelor de poliție cu care cetățenii interacționează cel mai frecvent. Respectiv, comportamentul polițistului de sector poate influența considerabil imaginea organelor de poliție în general. De altfel, 74,2% din respondenți au confirmat că în cadrul interacțiunii sale cu polițistul de sector ultimul s-a comportat cu atenție și simpatie sau cu oarecare atenție. Totodată, într-un caz din zece, polițistul de sector s-a comportat cu iritație sau cu ostilitate față de respondenți, iar în 14,5% de cazuri polițistul de sector s-a comportat cu indiferență, ceea ce este regretabil. Din câte am văzut mai sus, populația apelează la polițistul de sector din proprie inițiativă. Astfel, demonstrarea atenției și interesului din partea polițistului de sector față de plângerile populației este mai mult decât binevenită.

În cazul comisariatelor de poliție, ponderea respondenților primiți cu atenție și simpatie / cu oarecare atenție a fost de 76,4% (cu 2,2 puncte procentuale mai înaltă decât în cazul polițiștilor de sector). Totodată, procentajul respondenților tratați cu indiferență în cadrul comisariatelor de poliție a fost de 13,2%, iar a celor tratați cu iritație / ostilitate – 10,4%. Reprezentanții poliției de patrulare au dat dovadă de atenție și simpatie / oarecare atenție în 75,1% de cazuri, iar reprezentanții poliției de frontieră – în 78,7% din cazuri. Datele relevă că de cele mai dese ori (în 76,1% de cazuri) populația care apelează la un reprezentant al organelor de poliție este tratată cu atenție și interes. Pe de altă parte, sunt regretabile cazurile când poliția tratează cetățenii cu indiferență, iritație sau chiar ostilitate. Fiecare din aceste cazuri prejudiciază semnificativ imaginea poliției, iar conducerea MAI ar trebui să depună toate eforturile pentru a diminua maximal posibil incidența unor astfel de cazuri.

Un alt element important în cercetarea experienței personale a cetățenilor în contact cu poliția reprezintă impresia cetățenilor de după ultimul contact cu un reprezentant al poliției. Cercetările în domeniu, de nivel internațional, demonstrează că ultimul contact al interviuatului cu organele de drept influențează enorm asupra atitudinii acestuia față de toate instituțiile de forță, iar experiența negativă are un impact mai mare decât cea pozitivă [8, p.88-99]. Astfel, cercetarea realizată a evidențiat faptul că în majoritatea cazurilor (84,3%) respondenții nu au avut parte nici de experiență negativă, nici de experiență pozitivă în cadrul ultimului contact avut cu un reprezentant al poliției (Fig. 4). Doar în 11,4% de cazuri respondenții au caracterizat ultima experiență în contact cu poliția drept pozitivă, iar altele 4,3% au caracterizat-o drept negativă.

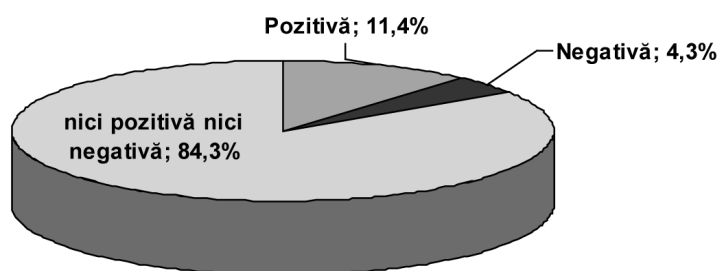

Fig. 4. Aprecierea ultimei experiențe în contact cu poliția

Fiind întrebați dacă au rămas satisfăcuți de răspunsul oferit de reprezentanții organelor de poliție în cadrul ultimului contact, 72,7% din respondenți au răspuns „da”. Astfel, experiența personală a respondenților în contact cu poliția relevă următoarele:

- populația contactează destul de rar cu reprezentanții organelor de poliție. Acest fapt ne permite să lansăm ipoteza că imaginea poliției în rândurile populației este creată mai mult de mass-media, de discuțiile cu rudele sau colegii, decât de experiența proprie a cetățenilor;

- contactul cetățenilor cu poliția are loc mai mult la inițiativa colaboratorilor organelor de poliție, iar cel mai des în contact cu poliția intră femeile;

- polițistul de sector este persoana care contactează cel mai frecvent cu populația, practic devenind imaginea structurilor de forță în rândul cetățenilor. De comportamentul polițistului de sector, în cadrul contactului cu populația, depinde enorm deschiderea populației în colaborarea cu organele de poliție;

- ponderea aprecierilor pozitive din partea respondenților a ultimului contact cu poliția este extrem de redus, cu toate că marea majoritate a respondenților sunt satisfăcuți de răspunsul primit în cadrul ultimului contact cu poliția. Această situație poate fi explicată prin faptul că, apelând la poliție, cetățenii nu se așteaptă la o experiență pozitivă, caracterizând-o din start drept una lipsită de emoții.

Imaginea poliției creată de mass-media. Un rol extrem de important în formarea atitudinii populației față de organele de poliție îl dețin sursele de informare în masă. Pentru a afla care este totuși imaginea creată de mass-media autohtone, a fost realizată o cercetare a buletinelor de știri difuzate în sursele TV din Republica Moldova, precum și în sursele on-line. Fiind chestionați privind principala sursă de informare despre ac-

tivitatea poliției, 67,9% au indicat televiziunea, iar 15,0% au indicat Internetul. În cazul televiziunii, aceasta este principala sursă de informare pentru persoanele de vârstă mai înaintată (45-64 ani) din zonele rurale, în cazul Internetului, acesta este principala sursă de informare pentru tinerii (18-29 ani) din zonele urbane. Astfel, pentru atingerea scopului propus, au fost selectate două canale TV (Prime TV și PRO TV) care au acoperire națională, o audiență solidă și care dispun de arhive ale știrilor difuzate. Din cadrul surselor on-line a fost selectat portalul de știri www.unimedia.md, care se bucură de o audiență bună și dispune și de arhivă de știri. În cadrul cercetării a fost selectat și analizat conținutul știrilor ce fac referire la organele de poliție. Perioada de cercetare a fost mai – iunie 2013, adică jumătatea de an premergătoare cercetării realizate de CBS-AXA. Din fiecare săptămână a fost selectată o zi în care, după observările efectuate, sursa respectivă face unele retrospectivă ale săptămânii curente sau trecute. Astfel, pentru PRO TV a fost selectată ziua de duminică, pentru Prime TV ziua de luni și pentru UNIMEDIA ziua de vineri.

Toate știrile care au relatat într-un fel sau altul activitatea organelor de poliție au fost împărțite în trei categorii:

- *știri cu caracter pozitiv* (știrile care prezentau în lumină favorabilă activitatea poliției);
- *știri cu caracter negativ* (știrile care relatau despre un fapt care ar putea prejudicia imaginea poliției);
- *știri cu caracter neutru* (știrile care relatau despre activitatea poliției în contracararea criminalității, fără a-i acorda o tentă pozitivă sau negativă);

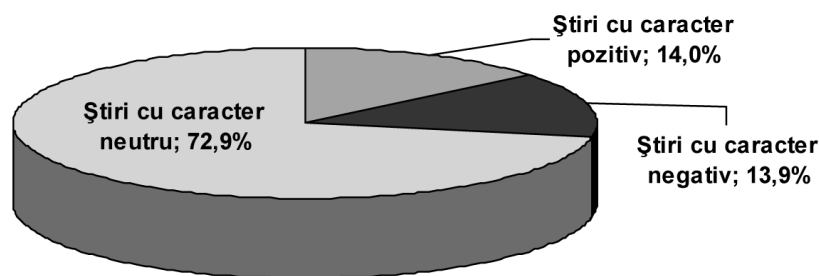

Fig. 5. Caracterul buletinelor de știri referitoare la activitatea poliției

- 72,9% din totalul știrilor în care este prezentată activitatea poliției reprezintă *știrile cu caracter neutru*, ce mediatizează crimele și infracțiunile care au loc zilnic în țară. În aceste știri poliția este prezentată doar ca organ de stat care se ocupă de investigarea cazurilor respective. Aceste știri reflectă, de fapt, activitatea de zi cu zi a poliției, fără să i se facă o apreciere pozitivă sau negativă;

- 14,0% din știrile ce fac referire la activitatea poliției reprezintă *știri cu caracter pozitiv*. Majoritatea știrilor din categoria dată au relatat succesele reformei realizate de către conducerea MAI (ridicarea performanței colaboratorilor MAI prin instruire continuă, introducerea uniformelor noi, procurarea vehiculelor noi pentru Poliția de Patrulare, instalarea sistemului video de monitorizare a traficului rutier etc.), dar și despre diferite campanii de sensibilizare a populației realizate la inițiativa MAI;

- 13,9% din total au reprezentat *știrile cu caracter negativ*, care au caracterizat activitatea poliției într-o lumină negativă, prejudiciindu-i considerabil imaginea de organ de ocrotire a normelor de drept. O bună parte a știrilor din categoria respectivă (68,5%) s-au referit la posibile acte de corupție cu implicarea polițiștilor. Totodată, în atenția presei s-au aflat și accidentele rutiere cu implicarea vehiculelor aflate în dotarea poliției de patrulare (8,5%), precum și dosarul de corupție Vama Albița-Leușeni, în care sunt acuzați de corupere inclusiv și colaboratori ai poliției de frontieră.

În urma cercetării conținutului știrilor care au făcut referire la organele de poliție în perioada monitorizată, dar și reieșind din constatările prezentate mai sus, concluzionăm:

1. în cadrul buletinelor de știri, cetățenii sunt zilnic bombardati de știri care descriu crimele și infracțiunile ce au loc în țară. Pe de o parte, odată cu creșterea accesului la informație, populația devine tot mai informată referitor la tot ce se petrece în propria localitate sau chiar la nivel de țară. Pe de altă parte, cu cât acest flux de știri este mai abundent, cetățenii devin tot mai îngrijorați de nivelul de criminalitate în țară (după cum am menționat mai sus, 49,5% din respondenți s-au declarat foarte / destul de îngrijorați față de nivelul de criminalitate în localitatea în care locuiesc);

2. principalele surse de informare în masă (TV, Internet, Radio) difuzează fluxuri de știri practic identice, doar cu unele diferențieri reieșind din specificul fiecărui post TV sau site luat în parte. Cu alte cuvinte, datorită unui nivel înalt de digitalizare, odată ce un eveniment este produs, el este preluat rapid de majoritatea surselor de informare în masă, indiferent de tipul mass-mediei;

3. știrile care reprezintă activitatea poliției în lumină pozitivă sunt realizate mai mult la inițiativa MAI. Reformarea MAI este un subiect destul de delicat, atât din perspectivă politică, cât și socială. Astfel, MAI are grijă să își mediatizeze pe larg succesele în propria reformare, dar și să dezrădăcineze stereotipul greșit, creat în rândurile populației, conform căruia poliția este un organ extrem de corupt, opresiv și incapabil de a asigura ordinea publică;

4. liberalizarea presei, dar și noile tehnologii fac extrem de dificilă ascunderea de mass-media a unui eveniment, odată ce acesta a avut loc. Mass-media, în calitatea sa de „câine de pază”, nu va pierde nici o ocazie de a mediatiza un caz în care poliția este prezentată în alură negativă;

Totodată, orice caz depistat de corupție cu implicarea unui colaborator MAI, pe de o parte, prejudiciază imaginea întregului sistem de ocrotire a normelor de drept, iar pe de altă parte, demonstrează eficiența luptei cu corupția în organele de poliție, ceea ce este, în final, un factor pozitiv. În cazul în care organele de poliție sunt prezentate inadecvat de o anumită sursă de informare în masă, MAI ar trebui să vină imediat cu o dezmințire și cu demonstrările de rigoare. Dacă totuși apare o știre negativă la adresa MAI și este o știre veridică, MAI ar trebui să își accepte oficial greșeala și să prezinte în mass-media acțiunile concrete ce vor fi întreprinse pentru a evita astfel de cazuri pe viitor.

Percepția nivelului de criminalitate în societate. În limitele prezentei cercetări, una din ipoteze constă în faptul că percepția cetățenilor față de nivelul de criminalitate, în localitatea proprie sau în țară în general, influențează considerabil imaginea organelor de poliție. Un nivel redus de criminalitate este deseori asociat cu o bună activitate a organelor de poliție și invers, un nivel înalt de criminalitate creează impresia că organele de ocrotire a normelor de drept nu își exercită meseria eficient.

Pentru a confirma ipoteza respectivă, am contrapus percepția respondenților privind nivelul de siguranță perceput în societate cu datele statistice oficiale privind situația criminogenă în țară pe parcursul perioadei evaluate (Fig. 6). În baza răspunsurilor respondenților, am primit următoarea imagine privind nivelul de siguranță pe care îl percep respondenții:

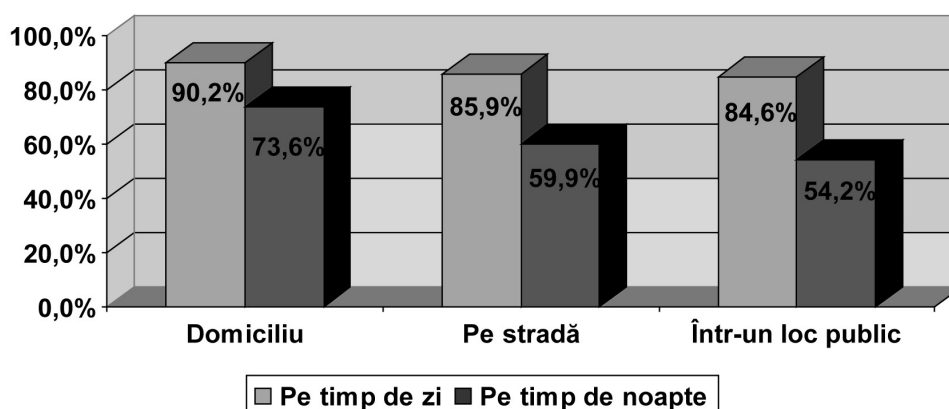

Fig. 6. Nivelul de siguranță perceput de respondenți la domiciliu, pe stradă, în loc public

Respondenții se simt în siguranță cel mai mult aflându-se la domiciliu, pe timp de zi (90,2%), iar cel mai jos nivel de siguranță îl percep aflându-se într-un loc public, noaptea (54,2%). Totuși, calculând media ponderată a indicatorilor respectivi, putem afirma că respondenții se simt în siguranță în 74,7% de cazuri, ceea ce poate fi considerat un indicator destul de bun. Doar jumătate din respondenți (50,0%) s-au arătat foarte mulțumiți / mulțumiți de activitatea poliției [9]. Totuși, acest indicator este destul de înalt, comparativ cu indicatorii la aceeași întrebare a altor organe de ocrotire a normelor de drept (Serviciul Vamal – 24,3%, Serviciul de Informații și Securitate – 23,4%, Centrul Național Anticorupție – 21,6%, Procuratura Generală – 17,9%). Conform datelor MAI, în anul 2013, pe teritoriul țării au fost înregistrate 38,2 mii infracțiuni, ceea ce constituie o creștere de 4,2% comparativ cu anul 2012. Rata infracționalității este de 107 infracțiuni înregistrate la 10 mii locuitori față de 72 infracțiuni în anul 2009.

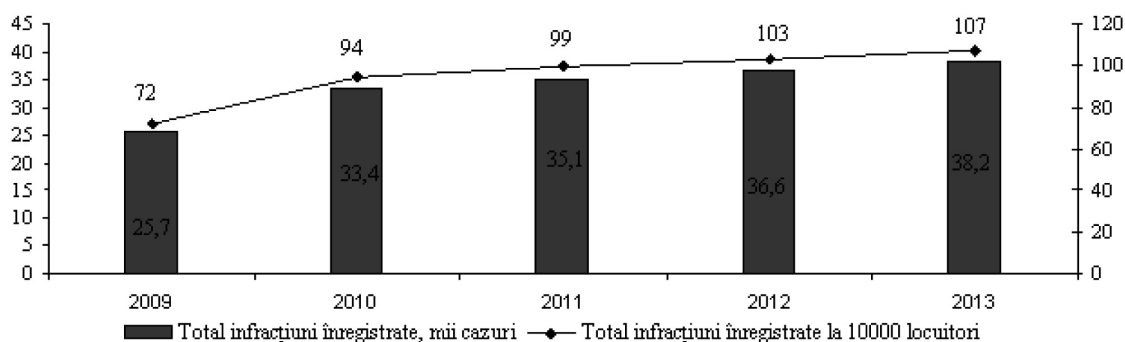

Fig. 7. Rata infracționalității în anii 2009-2013 [10]

În concluzie, putem afirma că situația în care o pătrime din respondenți (25,3%) nu au sentimentul de siguranță proprie corelează destul de mult cu faptul că jumătate din respondenți (50,0%) nu sunt mulțumiți de activitatea poliției.

Comportamentul colaboratorilor organelor de poliție în contact cu populația. Comportamentul colaboratorilor organelor de drept, conduita lor profesională în contact cu cetățenii este crucială în crearea unei impresii pozitive. Astfel, în limitele cercetării noastre este extrem de important de studiat cum sunt respectate principiile de conduită obligatorii pentru polițiști expuse în Codul de Etică și Deontologie al polițistului [11]. În rezultatul chestionării efectuate, am încercat să aflăm atitudinea respondenților față de faptul cum sunt respectate cele 12 principii stipulate în Codul de Etică și Deontologie al polițistului. Din rezultatele prezentate în *Tabelul 1* reiese că, după opinia respondenților, principiile de conduită a polițiștilor sunt respectate de ultimii, în medie, doar în 48,3% cazuri, ceea ce este un indicator destul de slab.

Tabelul 1. Atitudinea populației față de respectarea Codului de Etică și Deontologie al polițistului

№	Principiul	Afirmația	De acord / parțial de acord	Media	Media generală	
Nivel înalt						
1	Profesionalismul	Poliția știe cum să lupte cu criminalitatea, să ajute victimele și societatea în general	61,3%	56,4%	48,3%	
2	Disponibilitatea	Poliția este prezentă în locurile și în cazurile necesare	58,3%			
3	Integritatea morală	Polițiștii își păstrează calmul în timpul lucrului cu cetățenii	56,0%			
4	Capacitatea și datoria de exprimare	Poliția se străuie să răspundă nevoilor oamenilor și le explică acestora acțiunile și deciziile sale	55,4%			
5	Confidențialitatea	Polițiștii respectă principiul nedivulgării informației	51,0%			
Nivel mediu						
6	Loialitatea	Polițiștii sunt devotați patriei și cetățenilor	46,8%	46,6%		
7	Egalitatea, imparțialitatea și nediscriminarea	Poliția tratează toți oamenii egal fără diferențiere pe bază de etnie, religie, statut social etc.	46,3%			
Nivel scăzut						
8	Prioritatea interesului public	Polițiștii acordă prioritate interesului de serviciu față de interesul personal	44,0%	40,9%		
9	Respectul	Poliția tratează toți oamenii cu respect	42,7%			
10	Independența operațională	Polițiștii sunt independenți în activitatea lor de zi cu zi	42,7%			
11	Legalitatea	Acțiunile polițiștilor sunt întotdeauna legale	40,4%			
12	Transparența	Activitatea poliției este una transparentă	34,7%			

Pentru a facilita analiza acestor date, rezultatele au fost grupate în trei segmente: *nivel înalt* – acele principii care, după părerea respondenților, sunt respectate în mai mult de 50% de cazuri (acest nivel nicidecum nu poate fi numit drept bun, deoarece doar în 56,4% de cazuri este un rezultat slab); *nivel mediu* – acele principii care sunt respectate în 45% ≥ 50% de cazuri; *nivel scăzut* – principiile care, după percepția celor

chestionați, sunt respectate în mai puțin de 45% de cazuri. Analizând primul segment (*nivel înalt*), putem concluziona că respondenții, în proporție medie de 56,4%, au încredere în nivelul de profesionalism al reprezentanților poliției; consideră că poliția este disponibilă în cazurile în care aceasta este necesar și este capabilă să explice legalitatea acțiunilor sale, precum și să respecte principiul confidențialității.

Analiza celui de-al doilea segment (*nivel mediu*) demonstrează că respondenții au dubii în privința faptului că polițiștii tratează cetățenii într-un mod nediscriminatoriu și sunt absolut devotați, loiali populației pe care o deservesc.

În final, cel de-al treilea segment (*nivel scăzut*) ne arată că respondenții nu consideră activitatea poliției drept transparentă; se îndoiesc de faptul că activitatea poliției este întotdeauna legală și independentă de unii factori de influență externă; precum și de faptul că poliția tratează toți oamenii cu respect. Strategia de reformare MAI, în vigoare la momentul actual, ar trebui să includă acțiuni concrete întru consolidarea respectării tuturor acestor principii obligatorii în activitatea polițiștilor de zi cu zi. În concluzie vom încerca să formulăm unele propuneri care ar fi în stare să redreseze situația dată.

Calculul final al imaginii organelor de poliție în rândurile populației. După cum am menționat anterior, pentru a calcula imaginea generală a poliției, este necesar de cuantificat impactul factorilor care au o influență decisivă asupra formării atitudinii populației față de poliție. Cercetarea realizată a stabilit că 42,4% din respondenți au răspuns că au foarte multă / oarecare încredere în poliție.

Respectiv **imaginea generală a poliției (A) = 42,4%**

Experiența personală a cetățenilor în contact cu organele de drept (E) poate fi calculată după următoarea formulă:

$$E = \frac{E_1 + E_2}{2}$$

unde: E_1 reprezintă raportul contactelor cu caracter pozitiv din numărul total de contacte, iar E_2 nivelul de satisfacție a cetățeanului în urma ultimului contact cu un colaborator al organului de drept. Cercetarea efectuată a reliefat faptul că în 76,1% de cazuri populația care apelează la un reprezentant al organelor de poliție este tratată cu atenție și interes. Totodată, doar în 11,4% de cazuri respondenții au caracterizat ultima experiență în contact cu poliția drept pozitivă.

Respectiv **experiența personală a cetățenilor în contact cu poliția (E) =**

$$E = (76,1\% + 11,4\%) / 2$$

$$E = 43,75\%$$

Prezenta cercetare a demonstrat că doar 14,0% din totalul de știri difuzate în mass-media, în perioada de referință, au caracterizat organele de poliție într-o lumină pozitivă.

Astfel, imaginea poliției creată de mass-media (M) = 14,0%. Nivelul de infracționalitate în țară (R_i) poate fi calculat după următoarea formulă:

$$R_i = \frac{P_1 + P_2}{2} - \frac{N_x}{10000} * 100,$$

unde:

- P_1 este media ponderată a respondenților care au declarat că se simt în siguranță (74,7%)
- P_2 este ponderea respondenților foarte mulțumiți / mulțumiți de activitatea poliției (50,0%),
- N_x este rata infracționalității în țară pentru anul relevant cercetării.

Astfel:

$$R_i = (74,7\% + 50,0\%) / 2 - 107 / 10\ 000 * 100\%$$

$$R_i = 62,35\% - 1,07\%$$

$$R_i = 61,28\%$$

Atitudinea populației privind comportamentul polițiștilor (C) poate fi calculată după următoarea formulă:

$$C = \frac{C1 + C2 + Cn + \dots + C12}{12}$$

Reieșind din datele cercetării efectuate,

$$C = (40,4\% + 46,3\% + 34,7\% + 55,4\% + 58,3\% + 44,0\% + 61,3\% + 51,0\% + 42,7\% + 56,0\% + 42,7\% + 46,8\%) / 12$$

$$C = 579,6\% / 12$$

$$C = 48,3\%$$

Indicele percepției corupției (C_{or}) pentru Republica Moldova în anul 2013 a fost de 35 de puncte din 100. Astfel, $C_{or} = 35,0$.

Pentru comoditate, factorii A, E, M, R_i , C și C_{or} pot fi transferați la o scară de la 0 la 10.

În acest fel:

$$A = 4.24; E = 4.38; M = 1.40; R_i = 6.13; C = 4.83; C_{or} = 3.50$$

Pentru a asigura un nivel mai înalt de acuratețe a datelor, este extrem de important de aflat în ce măsură fiecare indicator în parte, din cele prezentate mai sus, influențează asupra imaginii generale a poliției. În acest scop, respondenții au fost rugați să aprecieze pe o scară de la 1 la 7, unde 1 este cel mai puțin, iar 7 este cel mai mult, în ce măsură fiecare din factorii enunțați mai sus au influențat asupra formării atitudinii respondenților privind poliția. Astfel, au fost obținute următoarele rezultate:

Tabelul 2. Principalii factori ce influențează imaginea poliției

	Factor	Nota medie ponderată	Ponderea din total
1	Imaginea poliției creată de mass-media (M)	4,49	25,4%
2	Conduita polițiștilor în contact cu populația (C)	4,31	24,4%
3	Experiența personală în contact cu poliția (E)	1,30	7,3%
4	Nivelul de corupție în țară (C_{or})	4,03	22,8%
5	Nivelul de infraționalitate în țară (R_i)	3,56	20,1%
	TOTAL	17,69	100%

Din *Tabelul 2* reiese că cel mai mare impact asupra imaginii organelor de poliție o au imaginea creată de mass-media, comportamentul polițiștilor și nivelul de corupție din țară. Pe de altă parte experiența personală a populației are un impact destul de redus asupra opiniei populației față de organele de poliție în general. În formula finală, fiecare din factorii descriși mai sus vor conta în următoarea proporție:

$$M * 25,4 + C * 24,4 + E * 7,3 + C_{or} * 22,8 + R_i * 20,1$$

În final, Z va fi calculat în felul următor:

$$Z = (1,40 \cdot 25,4 + 4,83 \cdot 24,4 + 4,38 \cdot 7,3 + 3,5 \cdot 22,8 + 6,13 \cdot 20,1) / 100$$

$$Z = (35,56 + 117,85 + 31,97 + 79,8 + 123,21) / 100$$

$$Z = 388,39 / 100$$

$$Z = 3,88$$

Odată ce am identificat coeficientul Z, putem purcede la calcularea imaginii poliției în rândul populației (I) la momentul realizării cercetării. Coeficientul (I) va oscila în toate cazurile între 0 și 10, unde 0 înseamnă o imagine absolut negativă a poliției, iar 10 înseamnă o imagine extrem de pozitivă a organelor de drept.

$$0 < I < 10$$

După cum am relatat mai sus, coeficientul (I) poate fi calculat după formula:

$$I = (A + Z) / 2$$

$$I = (4,24 + 3,88) / 2$$

$$I = 8,12 / 2$$

$$I = 4,06$$

Concluzii

În situația în care **10,00** ar fi valoarea maximală pe care teoretic ar fi putut să o obțină coeficientul (I), o valoare de doar **4,06** poate fi considerată destul de modestă. Acest fapt demonstrează că reforma organelor de poliție este doar la început de cale. Totodată, se evidențiază o necesitate clară în realizarea, de către conducerea MAI, a unor eforturi concrete întru consolidarea imaginii sale în rândurile populației.

Rezultatele prezentei cercetări scot în evidență un set de acțiuni clare ce ar putea îmbunătăți, pe viitor, atitudinea populației față de poliție. Grupându-le în contextul factorilor ce influențează imaginea poliției, aceste acțiuni ar putea fi:

a) Încrederea populației în organele de poliție

1. campaniile de promovare a imaginii poliției trebuie îndreptate spre bărbați de vârstă medie (cuprinsă între 30 – 60 ani), vorbitori de limba rusă și cu un nivel socio-economic mediu;

2. campaniile de promovare a imaginii poliției trebuie realizate și în alte localități urbane ale țării (în afară de mun. Chișinău), în care concentrația de vorbitori de limba rusă este destul de mare (spre ex. mun. Bălți sau UTA Găgăuzia);

3. ar fi oportună realizarea unor campanii de promovare a imaginii cu implicarea elevilor din școli / licee / școli profesionale, pentru a consolida încrederea tinerilor în poliție.

b) Experiența personală a cetățenilor în contact cu poliția

1. polițiștii de sector trebuie instruiți periodic referitor la comportamentul și modul de comunicare a acestora în contact cu populația;

2. comisariatele de poliție trebuie să asigure faptul că fiecare cetățean cunoaște numele de familie, prenumele, datele de contact al polițistului de sector, precum și adresa

sectorului de poliție de care sunt deserviți. Acest lucru va facilita contactarea poliției de către cetățeni, în caz de necesitate;

3. este necesar de exclus cazurile în care cetățenii sunt tratați cu indiferență, iritație sau chiar ostilitate. În astfel de cazuri, comisariatele de poliție trebuie să afișeze la loc vizibil, în incinta sectoarelor de poliție, metodele prin care cetățenii ar putea raporta astfel de cazuri.

c) Imaginea poliției creată de mass-media

1. conducerea MAI trebuie să încheie contracte de colaborare cu diferite mijloace de informare în masă, dar și cu organizații ce reprezintă societatea civilă, pentru ca în final, prin intermediul acestora, să mediatizeze succesele în reformarea organelor de poliție, dar și altă informație care ar putea prezenta poliția în lumină pozitivă;

2. în cadrul aparatului central al MAI este necesară crearea unui post nou de PR manager, atribuțiile cărui s-ar axa în exclusivitate asupra metodelor de îmbunătățire a imaginii poliției;

3. ar fi oportun de realizat, periodic, analiza de conținut a articolelor din presă care se referă la activitatea poliției, pentru a evidenția statistica articolelor cu tentă pozitivă, precum și a celor cu tentă negativă. Această măsură ar putea facilita identificarea problemelor curente cu care se confruntă imaginea poliției în societate;

4. reforma MAI trebuie mediatizată pe larg, ca o „istorie de succes”;

5. este necesar de exclus la maximum posibil cazurile în care reprezentanții poliției se autovictimizează, declarând că principalele impedimente în lucrul acestora este lipsa echipamentului necesar și nivelul scăzut de salarizare. Aceste probleme pot fi rezolvate, însă mediatizarea lor prejudiciază imaginea poliției în general;

6. în cazul în care organele de poliție sunt defăimate pe nedrept de o anumită sursă de informare în masă, MAI ar trebui să vină imediat cu o dezmințire și cu demonstrațiile de rigoare;

7. în cazul în care apare o știre negativă la adresa MAI și este o știre veridică, MAI ar trebui să își accepte oficial greșeala și să prezinte în mass-media acțiunile concrete ce vor fi întreprinse pentru a evita astfel de cazuri pe viitor.

d) Percepția nivelului de criminalitate în societate

1. pe lângă statistica privind situația criminogenă în țară, organele de poliție ar trebui să găsească metode de mediatizare a succeselor poliției în contracararea crimelor;

2. un accent deosebit, în cadrul mediatizării succeselor poliției, trebuie pus pe profesionalismul colaboratorilor de poliție și devotamentul acestora în deservirea cetățenilor;

3. pe site-ul oficial al MAI trebuie plasate mai multe note analitice / informative privind succesele poliției în combaterea criminalității. Notele informative respective trebuie să contrabalanseze informația privind situația criminogenă în țară.

e) Comportamentul colaboratorilor organelor de poliție în contact cu populația

1. în contact cu cetățenii, colaboratorii de poliție trebuie să explice foarte clar necesitatea contactului, pentru ca cetățenii să fie siguri că acțiunile colaboratorului de poliție sunt perfect legale;

2. conducerea MAI trebuie să identifice metode de facilitare a raportării, de către cetățeni, a oricărui caz de discriminare din partea angajaților poliției pe bază de etnie,

religie, statut social, etc. Astfel de cazuri trebuie tratate cu cea mai mare atenție de către colaboratorii serviciului de securitate internă a MAI;

3. la fel, este necesară identificarea metodelor suplimentare de transparentizare a activității de zi cu zi a poliției, pe lângă informația ce ține de Reforma MAI. În acest fel, populația va avea senzația că cunoaște mai bine activitatea poliției;

4. unul din scopurile activității serviciului de securitate internă a MAI ar trebui să fie excluderea cazurilor în care interesele personale ale polițiștilor prevalează asupra intereselor profesionale prin testarea periodică a integrității angajaților MAI;

5. în cadrul procesului de reformare, conducerea MAI ar trebui să propună perfecționarea cadrului normativ relevant în scopul asigurării independenței operaționale a colaboratorilor săi, atât pe nivel ministerial / interdepartamental, cât și față de posibile interferențe politice în activitatea organului de ocrotire a ordinii de drept.

Acestea sunt doar unele aspecte ce au ieșit în evidență pe parcursul realizării studiului în cauză. Totuși, realizarea acestor acțiuni ar putea spori considerabil imaginea poliției în rândurile populației, dar și ar putea completa calitativ eforturile conducerii MAI în reformarea organelor de poliție.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Albrecht S., Green M. Attitudes Toward the Police and the Larger Attitude Complex: Implications for Police-Community Relationships. În: *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 1977, nr.15, pp. 67-86.
2. Gallagher C. The Public Image of the Police. George Mason University. 2001. <http://www.theiacp.org/The-Public-Image-of-the-Police> (vizitat la 12.01.2015).
3. Pentru comparație, datele Barometrului de Opinie Publică realizat în noiembrie 2014 demonstrează că 39,0% din respondenți au o foarte multă / oarecare încredere în poliție (cu o creștere de 7,9 puncte procentuale față de BOP noiembrie 2013, situându-se la cel mai înalt nivel din ultimii 21 de ani).
4. Gallagher C. Op. cit. <http://www.theiacp.org/The-Public-Image-of-the-Police> (vizitat la 12.01.2015).
5. Ibidem.
6. Jesilow P., Meyer J., Namazzi N. Public Attitudes toward the Police. În: *American Journal of Police*, 1995, nr. 14, pp. 67-88.
7. Ibidem, p.20.
8. Reisig Michael D., Chandek M. S. The Effects of Expectancy Disconfirmation on Outcome Satisfaction in Police-Citizen Encounters. În: *International Journal of Police Strategies and Management*, 2001, nr. 24, pp. 88-99.
9. La acest capitol este interesant faptul că, fiind întrebați despre pe cât de mulțumiți sunt de activitatea Ministerului Afacerilor Interne, doar 31,3% au răspuns că sunt foarte mulțumiți / mulțumiți.
10. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=4335&idc=168>
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.481 din 10.05.2006 cu privire la aprobarea Codului de Etică și Deontologie al polițistului. În: *Monitorul Oficial* Nr. 75-78 din 19.05.2006.

EXPANSIUNEA ESTETICULUI – DIMENSIUNE PROLIFICĂ A CONTEMPORANEITĂȚII THE EXPANSION OF THE AESTHETIC – A PROLIFIC DIMENSION OF THE CONTEMPORARY

Lidia TROIANOWSKI, *doctor în filosofie,*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

In the report the phenomenon of aestheticization will be presented as an intrinsic and indubitable characteristic of the post-contemporary. It will be argued that the expansion of the aesthetic modifies the traditional horizons of the human being, and the challenges of the aesthetic transforms it from a subject of aesthetic perception in a product of fashion, advertising, stereotypes and foreign standards. At the same time, it will be argued that the aestheticization of the everyday is part of the total commodification; it does not matter what is promoted on the market – a product, service or a person – everything is viewed through the grid of the aesthetic. Moreover, it will be argued that the trajectory of the contemporary aesthetic values lacks a constant linear form and a classic character, because both are affected not only by information technologies, manifest and unconditional transformations in economy and politics, technology and sciences, but also artistic views and preferences, as well as by social repercussions, which also have a definite influence on aesthetic ones.

Keywords: *aesthetics, aestheticization, classical values, informational technologies, consumerism*

Un tur de orizont asupra culturii spirituale particulară epocii postindustriale cere să precizăm că ne ciocnim cu o tendință vădită de a supune unei reevaluări, reaprecieri și re poziționări totul și toate, indiferent, - principii, criterii, valori, teorii, adică per ansamblu totul ce poartă pecetea clasicului. *Grosso modo*, se promovează noi metodologii, chiar și un nou discurs în locul analizei clasice, astfel, lesne sunt marginalizate metodele tradiționale care de secole au constituit reper și fundament pentru perceperea lucrurilor, fenomenelor. Relevant devine faptul că, în procesul de apreciere estetică, se face abstracție de experiența acumulată, cercetătorul, teoreticianul ajungând să se rezume doar la o simplă constatare a lucrurilor, fapt ce devine o trăsătură generală a epocii, și, bineînțeles, element complementar al metodelor de cunoaștere și reprezentare a culturii artistice.

O latură complementară și imanentă a acestor manifeste transformări ce poartă o amprentă de caleidoscop ar fi și tendința de nivelare a valorilor și modificare a grilei valențiale. Pe de altă parte, evitând intenția eșuării lamentabile în spațiul unor afirmații eronate sau nefundamentate este necesar să subliniem că, în mod natural, traiectoria valorilor estetice nu poate avea o formă liniară constantă, deoarece ea cade nu numai sub incidența tehnologiilor informaționale, schimbărilor energice și necondiționate în economie și

politică, în tehnică și știință, ci și a concepțiilor și predilecțiilor artistice. În aceeași ordine de idei, remarcăm și repercusiunile sociale care, la rândul lor, au o influență decisivă asupra celor estetice, primele fiind abolite de criteriul raționalului, ceea ce este bine, util, frumos pentru unul/unii, este inacceptabil și poate avea rezultat nefast pentru alții, astfel în societatea globală sunt promovate, acceptate și asimilate valori, absolvite de criteriile și principiile clasice, străine modului de percepere și cunoaștere a lumii reale.

Tentativele de devoalare și comprehensiune a universului valențial al epocii globalizării ne deconspiră o particularitate majoră a ei, și anume intenția de revizuire a valorilor fundamentale umane prin promovarea accidentală a ideii libertății progresului, independenței individului și actului creației, idei care, luate integral, au creat condiții optime pentru formarea unui subiect/individ orientat în exclusivitate spre consumerism, frustrat de propria identitate, văduvit de autenticele valori, de tradițiile, istoria și cultura neamului.

Estetizarea apare și se reliefează ca o formă de existență a esteticului, este, mai degrabă, o înfiniție decât o definiție, or, fenomenul dat se identifică cu procesul de maximă mediatizare a calităților lucrurilor și realității, care nu au tangență cu esteticul. Această particularitate imanentă a postumanității, la care replicăm, conduce în mod explicit la formarea unei culturi a conștiinței umane, orientată nu la idealuri și principii, ci în special la: sensibilitatea a tot ce este voalat, deosebit, colateral și neînsemnat; pluralism, transparență; atenția față de Celălalt; prioritatea individualului, singularului, distinctului.

Intenția de reconstituire, reprezentare a imaginii epocii consumerismului, a culturii ei reliefează că cotidianul omului este supus unei expansiuni ascendente a estetizării, care se desfășoară sub semnul tendinței de teatralizare. Viața, corpul, sufletul – toate sunt supuse procesului de estetizare. Deosebit de perioada clasică, când estetica, alături de alte discipline, era axată pe momentul orientării și dirijării individului către idealuri mărețe, care puteau fi atinse doar prin efortul colectiv, azi estetica se reduce mai mult la activitatea menită să voaleze, să camufleze negativul în societate, manifestându-se nu numai ca o formă de tăgăduire a tot ce nu are tangențe cu Binele, Frumosul, Adevărul, dar chiar mai mult, susține viciile. Estetizarea de masă a cotidianului capătă un caracter global de interpretare și reprezentare a lumii, astfel că trăim o perioadă când nu numai socialul creează esteticul, dar și esteticul conturează socialul.

Cultura postcontemporană vine să se afirme în special printr-o multitudine de elemente specifice ale priorităților care se prezintă ca diferite de cele clasice și care cuprind întreaga gamă de segmente proprii vieții și activității omului, de exemplu, producerea de mărfuri este înlocuită cu cea a informației; stilul urban este substituit cu cel de suburbie; progresul social reamplasat cu cel tehnic. În acest context, nu putem face abstracție de artă și transformările pe care le suferă domeniul desemnat sub incidența tehnologiilor informaționale, spațiu unde atestăm vădite deplasări cardinale de accente. Astfel, dacă în perioada clasică interesul era concentrat pe opera de artă, azi îl atestăm axat pe zona ce vizează procesul creației; în artă contează auditoriul, dar nu autorul; cât privește comunicarea verbală, aceasta este substituită de cea neverbală ”binele se mai plasează pe cealaltă parte a răului, nimic nu are un loc determinat în sistemul artei, orice particulă se mișcă în direcția dată de propriul impuls, fiecare valoare sau parte a ei pentru o clipă

doar sclipește pe orizontul carnavalului total și apoi dispare fără urmă, deplasându-se de-a lungul liniilor rupte, rar contactând cu traiectoriile altor valori. Aceasta e schema fracțiilor – schema actuală a culturii noastre”[1].

Pornind de la ideea că cultura estetică înseamnă nu altceva decât capacitatea individului de a asimila și modifica natura și viața după legile Frumosului, subliniem că simultan ea mai presupune și schimbul de experiență între generații, valorificarea rezultatelor și aplicarea lor în practică, trăirea frumosului și perceperea emoțională a frumuseții lumii, dezvoltarea și promovarea lui, la fel și conturarea unor proiecte de păstrare a tezaurului spiritual acumulat de generațiile anterioare. În pofida aparențelor, estetica, ca o parte complementară a culturii spirituale umane, în ultimele decenii își păstrează emanciparea, mai mult decât atât, sub influența transformărilor manifeste proprii contemporaneității se dezvoltă procesul de estetizare, care marchează atât filosofia, cât și mai multe științe umanitare – filosofia culturii, teoria artei ș.a. În sens univoc, subliniem, cad sub incidența procesului de estetizare și așa domenii cum ar fi politica, sportul, businessul, sănătatea, cotidianul.

Important să decelăm că, în epoca contemporană, spre deosebire de cea clasică, monopolul asupra culturii nu mai aparține tradițional elitelor. Pe acest temei, ca o consecință a situației reliefate, atestăm o marginalizare, eliberare a individului uman din cadrele valorice și formele culturale care anterior îi erau oferite cu dezinvolt, astfel, acesta rămâne în conformitate cu dorințele și pasiunile să-și aleagă aceea ce-i corespunde nivelului de dezvoltare și pregătire spirituală, psihologică și culturală. În debutul Mileniului trei cultura devine una a divertismentului, lucru atestat în unanimitate de teoreticienii cei mai reprezentativi ai timpului, mai mult ca atât, mulți dintre ei chiar apelează la un șir de sintagme de identificare a segmentului respectiv - *epocă a consumerismului, civilizație a divertismentului, societate a spectacolului* ș.a., care le atestăm adecvate atât conținutului, cât și formei spirituale, estetice, artistice a acestui interspațiu, mai ales dacă nu facem abstracție de situația artei contemporane. Or, libertatea de care se bucură actualmente atât arta, cât și omul de creație, conduce inevitabil domeniul la care replicăm în niște limite absolut sorginte de criteriile clasice ale acesteia, *in summa*, ceea ce este declarat azi artă puțin corespunde principiilor și distincțiilor valorice ale artei clasice: ”Arta este peste tot, deoarece în inima realității stă artificialitatea”[2].

Nu ni se pare discutabilă teza general acceptată că cultura este în mare expresia epocii, tendințelor, aspirațiilor sociale politice și spirituale ale societății. Prin urmare, această cultură agresivă a divertismentului este o imagine veritabilă a societății spectacolului menită să înecă întreaga diversitate în *supa estetizării*, expresia lui J.F. Lyotard, în așa fel, constatăm că, cu cât individul tinde mai mult spre artă, frumos, cu atât riscă să se ciocnească de valori contradictorii acestora. Democratizarea artei care favorizează infiltrarea esteticului în cotidian, începând de la modă, design, cosmetică și finalizând cu industriile creatoare de stil, trebuie să recunoaștem, toate aceste domenii nu urmăresc educarea în exclusivitate a gustului și percepțiilor, dimpotrivă, încurajează kitsch –ul, impulsionează întronarea unui hedonism vulgar, estetizat, care are în calitate de ax director cumulul senzațiilor și plăcerilor.

Menținându-ne în aceleași limite ideatice, subliniem că caracterul estetic eterogen și eclectic al cotidianului alimentat de mass-media, show-business, design, reclamă, cinema, Internet conduce până la o sucombare a hotarelor dintre stilurile și genurile artistice. Nu întârziem să remarcăm că se profilează destul de clar și o lipsă a unor hotare clare între cotidian și agrement. Se poate demonstra implicit că anume procesul estetizării este orientat către divertisment, distracții, plăcere, fapt care produce o situație paradoxală, la moment cotidianul tinde să devină sărbătoare spre deosebire de situația clasică, când sărbătoarea era prezentă sporadic, rar în contextul cotidianului, astfel, „estetic, devastator de estetic, devine totul” [3].

O altă problemă menită și ea să difuzeze destul de coerent imaginea epocii contemporane și cu siguranță a esteticii ei, este faptul că nu avem canoane, principii care ar permite ca altă dată să considerăm ceva frumos și ceva urât. Rămâne doar cu stupoare să constatăm în prezent soarta celui talentat sau a mediocrităților, nulităților depinde numai și numai de PR și reclamă, deoarece anume acestea le oferă și favorizează succesul sau eșecul. În această ordine de idei, minunat se înscrie una din ideile pictorului avangardist, filosofului G.L. Debord, care în lucrarea cu sugestivul titlu *Societatea spectacolului* consemna: „Instaurarea independenței artei înseamnă începutul putrefacției acesteia” [4]. Azi artistul îndeplinește funcția de manager al proiectului, iar însuși proiectul capătă toate calitățile de întreprindere comercială contemporană - PR însoțire, mediatizare, tirajare ș.a.

Expansiunea esteticului modifică orizonturile tradiționale ale omului, azi nu individul tinde spre frumos, ci frumosul către om. Traversăm un segment temporal când omul nu este pregătit să-și propună scopuri mărețe or, ele cu ușurință sunt înlocuite cu cele de zi cu zi, aceasta însă, nici pe departe nu înseamnă că ele nu vor fi catalogate de către *homo festivus* din perspectiva frumosului, categorie, care mai mult ca oricând, la intersecție de milenii, este supusă inflației, cât privește individul, el ajunge să menajeze un tip de estetică cinică, pragmatică.

Fenomenul estetizării favorizează dezvoltarea artei în forme noi, originale, însă după cum avea să sublinieze J. Baudrillard, situația când ”tot ce este mai derizoriu în lume este transformat în estetic” [5] mai devreme sau mai târziu va ajunge la un punct culminant când totul va fi estetic, nimic nu va fi frumos sau urât, chiar și arta va dispărea. Constatăm că filosoful și teoreticianul francez J. Baudrillard nu numai că contribuie la perceperea adecvată a fenomenului nuanțat și a crizei culturii societății consumerismului, care ”trecând prin eliberarea de linii, forme, culoare, prin amestecul culturilor și stilurilor, ajunge la momentul estetizării totale” [6], dar și o caracterizează ca pe o perioadă a hiperrealității simulative, afectată de recesiunea reprezentării realității. Incursiunile vizavi de caracterul ideatic și conceptual al fenomenului estetizării trebuie remarcat, în mare reprezentă nu altceva decât tendința de estompare a hotarelor dintre viața cotidiană și arta propriu-zisă. Consemnăm în aceeași ordine de idei că termenul respectiv se utilizează în două cazuri, și anume: primul – omul își transformă viața cotidiană într-un vădit proiect estetic prin tendința consecventă către un anumit stil pe care ș-il adoptă, al doilea – estetizarea cotidianului, lucru manifest prin dispoziția oamenilor de creație față de obiectele cotidiene și transformarea lor în obiecte de artă.

În lucrarea *Transparența răului* autorul conchide că modelul utilizat în economie, politică, morală, artă, știință nu exprimă și nu reprezintă realitatea, nu camuflează și nu demonstrează particularitățile ei neexpresive, ci doar tinde să capete autonomie și autosuficiență. Se poate demonstra explicit că fenomenul estetizării a focalizat interesul celor mai reprezentativi teoreticieni ai contemporaneității, fiecare abordând-o și identificând-o în mod diferit, în dependență de perspectiva conceptual-teoretică și filosofico-metodologică. În acest con ideatic, menționăm că J. Vattimo înregistrează aserțiuni contradictorii filosofului francez Baudrillard, or primul ia în calitate de reper ideile lui W. Benjamin, ajungând să constate că estetizarea, la fel ca și satelitul ei – de-realizarea, reprezintă panaceul pentru dezvoltarea, securitatea principiilor raționale ale modernului. Suficient de edificatoare se prezintă concepția lui W. Welsch despre cele două componente ale fenomenului desemnat: prima se referă la modul estetic de apreciere a sferelor de activitate spirituală care posedă o ierarhie valorică – religie, morală, știință, cu alte cuvinte, aceasta se profilează ca o formă de estetizare a conștiinței sau gândirii, prin esența sa deconspirând un caracter mai profund și mai complex decât cea de-a doua componentă, care devine imanentă dispozițiilor de a orna/ înfrumuseța lumea, spațiul, în încercarea de a decora artificial, estetic realitatea.

Analiza particularităților maladiei estetice proprie epocii postcontemporane și intenția de a fixa punctele nevralgice ale acesteia evidențiază că pornirile de armonizare a lumii conduc la exploatarea activă a frumosului și idealurilor acestuia, care se încearcă a fi implementate cu orice preț în cotidian. Procesul dat, realizat în afară de orice condiții, duce la deprecierea frumosului, deoarece categoria în cauză este înlocuită cu frumusețea, banalul și amoralul. În aceeași ordine de idei, subliniem că o altă trăsătură proprie estetizării în particular și a esteticii în general este cea care de-a lungul anilor a reprezentat subiect constant de predilecție pentru cercetători – încălcarea canoanelor clasice și transferul noțiunilor, categoriilor: esteticul înlocuit cu neesteticul, fapt ce determină actualizarea răului, urâtului, mizerabilului etc. Oportună mențiunea că, datorită fenomenului estetizării, categoria urâtului devine dacă nu centrală, atunci destul de solicitată în filmele de groază, violența, cruzimea reprezentând centrul de greutate pentru mulți autori de filme, ”în urât legea formei capitulează, demonstrându-și întregă slăbiciune” [7]. Estetizarea urâtului, răului, oribilului devine o tendință manifestă, deoarece categoria la care replicăm, la fel ca și formele ei, este investită cu particularități diferite de criteriile inițiale ale ei, în rezultat fenomenul negativ devine un obiect al plăcerii și un principiu al creației artistice. Trebuie de consemnat că sucombarea hotarelor dintre categoriile clasice, în mod inevitabil, va demara procesul de contrapunere a esteticului cu eticul.” Se creează impresia că imensul sector al artei contemporane ia parte activă la distrugerea artei propriu-zise, suprasolicitarea sferei modelului și imaginației cu tristețe obligatorie, cu senzația de timp pierdut, lucru ce presupune un ansamblu melancolic, care impregnează întregul domeniu al esteticii, astfel încât acesta este capabil să-și prelungească existența din mitul *reciclării*, a reproducerii elementelor artificiale proprii istoriei sale și exploatarei urmelor istoriei” [8].

Manevrând tactic conceptul de artă, cât și tot ce este menit s-o definească, P. Valery avea să sublinieze că ”devenirea artelor și fixarea genurilor s-a desfășurat într-o epocă care se deosebea cardinal de a noastră și era realizată de oameni a căror putere asupra lucrurilor era neînsemnată comparativ cu cea pe care o posedăm astăzi. Creșterea ascendentă a posibilităților tehnice, flexibilitatea și precizia lor manifestă ne permite să afirmăm că în industria veche a frumosului se vor produce schimbări.” [9]. În așa fel, artiștii, în epoca tehnologiilor informaționale, își rezervă dreptul și funcția de arbitri ai segmentului lumesciintă, prin urmare, devine esențială problema creării vieții, indiferent dacă e virtuală sau reală. Ei, oamenii de creație, își focalizează eforturile în vederea conturării de situații care permit spectatorului să-și aleagă idealurile etice, cu toate că ”majoritatea distracțiilor video, pictura, artele plastice, mijloacele audiovizualului - toate acestea constituie imagini pe care este imposibil să le percepi, toate sunt absolvite de umbre, urme și consecințe. Tot ce putem sesiza privind la oricare din aceste imagini este voalarea a ceva care înainte a existat. Ele nu conțin nimic decât amprente de a ceva care a dispărut. Tot ce te copleșește în tabloul realizat monocromatic – fermecătoarea lipsă a oricărei forme. Aceasta-i ștergerea oricărei sintaxe estetice ce se desfășoară sub semnul artei” [10].

Indiferent sub ce noțiune o percepem – artă minimală, antiartă, efemeră, se pare că fiecare din aceste tipuri vin să reliefeze un lucru simplu – criza și chiar posibil sfârșitul artei. ”Ne-am pomenit prizonierii ultraesteticii sau ai infraesteticii. N-are rost să cauți în arta noastră careva sensuri sau menire estetică. În așa fel, pictura contemporană, strict vorbind, cultivă nu oribilul (care încă posedă valoare estetică), dar ceva mai monstruos decât oribilul – kitsch-ul, oribilul la pătrat” [11].

Nominalizată ca *infecție a esteticii*, capabilă să se răspândească la nivel atât material, cât și spiritual, estetizarea conduce la faptul ca „toți să dorească a fi creatori, să tindă spre autoexprimare, tot ce-i mai banal și amoral tinde spre estetică, se infiltrează în cultură și are pretenția să devină muzeu” [12]. Însuși individul se poziționează ca o formă a cotidianului estetizat, care, fără jenă, este inclus în anumite standarde, provocat să accepte stereotipuri acceptate ca etaloane de comportament în societate. El, *homo festivus*, se transformă într-un produs menit consumului, deși ”scopul omului nu rezidă în a posedea mult, dar a fi mult. Modul existenței este o complexă practică de ”a fi” – a fi independent, a fi liber, a fi activ, a-și dezvolta capacitățile și talentele, a fi înseamnă a crește, a evolua, a demonstra interes de viață. Însă pentru a te reorienta de la modul posesiei la cel al existenței trebuie etos, un om nou, o societate nouă, bazată pe alte valori neconsumeriste.” [13].

După esența antropologică, estetizarea etalează un caracter diacronic. Pe de o parte, ea voalează ignoranța omului, îl ajută să fie aparent mai bun decât în realitate, prin imaginea pe care i-o constituie și i-o oferă cu generozitate, pe de altă parte, ea se axează spre individualizarea lui. Omul epocii consumerismului și pluralismului cultural, conform lui B. Hubner, se ”instalează în estetică, alegându-și, selectându-și esteticul în calitate de moment determinant al cotidianului, astfel, în mod natural, el devine ceea ce este Eu=Eu, este de-proiecția asupra propriului Eu. Acest om se oferă discreției existenței întâmplării” [14]. Prin urmare, consemnează B.Hubner, estetizarea vieții nu este altceva decât actualizarea necesității metafizice a omului de a evada după hotarele golului senzorial al cotidianului.

Plauzibil să decelăm, în același context, că înconjurat în permanență de o diversitate de lucruri, forme, care n-au nimic comun cu esteticul, individul pierde capacitatea de a face distincții între frumos și frumusețe, etic și estetic, frumos și urât. Prin urmare, dispoziția de a opta în favoarea esteticului, de a-l alege și promova, a face din el un element indubitabil al propriei vieți, societăți și culturi, devine problema cea mai actuală și stringentă a epocii pluralismului valoric, perioadă ce deconspiră o profundă recesiune spirituală, cât privește "estetismul, care acoperă acest gol spiritual – a doua parte a crizei" [15] or, "conștiința socială, ipocrită, în hotarele estetismului programat, se exprimă în tonul strident, care sancționează estetismul cu duplicitate" [16]. Orice domeniu, ramură de activitate umană, construcții, industrie grea, alimentară, modă etc. - toate devin obediente acestui proces, care, pe zi ce trece, se conturează tot mai complex, pluridimensional și polistilistic, or toate obscuritățile lumii au căzut sub incidența esteticii. Spectaculosul proces de estetizare a vieții ce generează din cosmopolitizarea spațiului, polisemia reprezentărilor determină ascendența materialismului de piață și a transformărilor manifeste secundate de industria reclamei și tehnologiilor de masă ce creează cadrul prioritar pentru ca orice obiect de consum să capete caracter de simbol. Chiar și cele mai banale, insignifiante lucruri de larg consum capătă valoare și simbol estetic.

Estetizarea azi, ușor de realizat, a cuprins societatea în întreaga ei pluridimensionalitate, aproape că nu atestăm domenii de activitate umană străine sau vitregite de tendința estetizării. Decorul, stilizarea realității devin factori omnipotenți în tot și peste toate, aproape că nu avem sfere ale vieții care să nu cadă sub incidența fenomenului dat, prezența lui devine o realitate chiar și în acele domenii care se pare că nu înregistrează afinități cu estetica – politica, ecologia. Filosoful și criticul literar W.Benjamin avea să sublinieze în arhicunoscutul său eseu *Opera de artă în epoca reproducerii mecanice* că cinematografia constituie elementul propice care conduce la estetizarea politicii: "primele vedete devin personalități de stat" [17]. Cel mai palpabil, procesul respectiv devine în domeniul economiei, sferă care ultima perioadă își concentrează potențialul nu atât pe producerea mărfurilor, cât pe promovare, PR, poziționarea produsului. "Lumea modernă - lume a publicității prin esență crezi că această lume a fost inventată doar pentru a fi promovată în alta" [18]. Reclama nu numai că rămâne a fi cheia cardinală a succesului pe piață, mai mult, ea dirijează, orientează, inspiră și sugerează gustul și dorințele pentru *homo consumens*. Ea își concentrează atenția nu la calitatea produsului, ci la modalitățile și principiile de prezentare a lui ca element indispensabil al contextului imaginii, prestigiului, statutului social al consumatorului. În acest context, o atenție deosebită este rezervată ambalajului, atât propriu-zis, al produsului, cât și al celui ideatic cu care este însoțit în procesul campaniei publicitare. Cu siguranță, dacă pe ambalaj este prezent și un brand cunoscut, atunci succesul este asigurat. Ambalajul este necesar ca o parte complementară nu numai unui produs, ci și unui politician, or anume el are capacitatea de a ne prezenta acele aspecte, merite pe care trebuie să le cunoască publicul larg și cu ipocrizie să le voaleze pe cele mai puțin demne de a fi tirajate. "Trăim între mărfuri transformându-ne singuri în anume forme de „bunuri personale” (relațiile marfă-bani). Mărfurile trebuie să

fie atractive din punct de vedere estetic. Caracterul de marfa a tuturor relațiilor sociale în care este antrenat omul contemporan, în mod evident determină procesele estetizării ale multor aspecte și caracteristice ale realității socioculturale”[19].

Precizăm, impregnarea fenomenului la care replicăm, în cultură înregistrează o istorie solidă, idei, deși destul de sporadice, atestăm la romanticii germani, care puneau problema caracterului absolut al dominanței sferei esteticului asupra celorlalte. Însuși termenul apare alături de concepțiile prerafaeliților J. Millais, D. Rossetti și W. Hunt, care la 1848 intenționau să reformeze arta. La fundamentarea principiilor estetizării vieții își aduce aportul și controversatul scriitor O. Wilde, remarcabile preocupări față de același spațiu ideatic înregistrăm și la *Bloomsbury Group* – o uniune elitară de intelectuali englezi, activitatea cărora poate fi identificată cu prima jumătate a sec. al XX-lea. Dacă estetismul vine să afirme ideea despre primordialitatea frumosului ca Bine și Adevăr suprem, azi contemporaneitatea ne oferă diferite variante de concepții manifeste în filosofia timpului – „viața estetică”, „viața ca operă de artă”, „autoconstruirea estetică” (R. Rorty, R. Șusterman, J. Abrams).

Deceniile dintre cele două Milenii demonstrează explicit transformările manifeste ce vizează domeniul esteticii, *verbi causa*, devin din ce în ce mai frecventate proiectele cu caracter interdisciplinar, genul de interpretare filosofic-culturologic al artei, momente dictate de particularitățile anumitor concepții filosofice în trend, care mizează pe latura estetică, însă care se rezumă de cele mai multe ori la o abordare superficial-specifică a artei, diferită, după cum constatăm, de metodele analizei clasice. Un alt mobil al crizei domeniului la care ne referim, problema centrală a căreia în mod tradițional a fost de-a lungul veacurilor creația artistică, legitățile dezvoltării culturii artistice, conștiința estetică socială, genurile și speciile artei, caracterul complex și pluridimensional al esteticului ș.a., datorită artei secolului XX, care, cu insistență, etalează un negativism bine conturat față de aparatul categorial și al teoriei estetice, ignorând clasicul, afirmându-și dezacordul cu analiza calitativă în conformitate cu criteriile și principiile artistice, a determinat demoralizarea domeniului în cauză. De aceea, în mod firesc, devin acceptate, la modă, și diferite concepte despre *viața estetică*, teorii în care atestăm că relația dintre etic și estetic este analizată dintr-o perspectivă divergentă celei obișnuite, tradiționale. De exemplu, P. Schusterman vine să fundamenteze teoria despre viața estetică ca pe o formă a eticii gustului estetizat, J. Abrams o interpretează ca pe etica autoidentificării estetice, nu poate fi contestat nici rolul lui R. Rorty în definirea și promovarea teoriei similare, atestată – viața estetică face corp comun cu cea etică, caracterul cardinal novator al căreia este stimulat de experiență și limbajul original, capacitatea și efortul individului de a descoperi narațiuni, forme de alternativă, apte să genereze inovații. Adăugăm la cele menționate că azi nu constituie o surpriză afirmațiile că estetica secolului al XXI-lea și-a pierdut caracterul fundamental odată cu paradigma clasică, denotată ca neadecvată și neactuală timpului. Plecând de la aceste premise, T. Adorno, în fundamentala lucrare *Teoria estetică*, confecționează o metaforă gnoseologică proprie, deși nu într-un tot originală, menită să deconspire că criza domeniului în cauză a fost condiționată de propriul caracter specific al obiectului de studiu, care elucidează o dialectică a generalului și

singularului, reflecții și emoții exprimate prin inevitabila indeterminare a conținutului, nu numai a obiectului propriu-zis, dar și a raționamentelor despre el [20]. Sociologul și filosoful german T. Adorno contribuie substanțial la aprofundarea conceptului estetizării, însă pe lângă multe alte aspecte abordate de eminentul teoretician al muzicii atestăm o ancorare perseverentă cu privire la criteriile, circumstanțele ce animează acest proces. Conform celor decelate de autor, izvoarele procesului dat sunt alimentate de către însuși individul uman, care găsește în mediul artei un refugiu din moment ce abandonează realitatea cu toate problemele, eșecurile, frica, frustrările și insuccesele proprii. Astfel „omul de masă nu dorește să dețină adevărul, la fel cum nici nu pretinde a cunoaște chiar și esența vieții personale.” Distincția rușinoasă între artă și viață, cu care trăiesc acești oameni și la care n-au de gând să renunțe, adevărul pe care nu vor să-l știe, pentru că nu vor suporta atunci dezgustul față de ea, această diferență, consideră ei, ar trebui să dispară – acesta-i fundamentul subiectiv pentru transformarea artei în element ordinar al giganticei armate a bunurilor de consum...” [21]. Notabil că modificarea distanțelor dintre opera de artă și consumator pentru epoca contemporană devine un dat obiectiv, astfel apropierea hotarelor dintre obiectul de artă și omul de masa conduce la apariția și susținerea unor impedimente care ”nu permit artei să fie ceea ce trebuie să fie”[22].

Glosând și asupra altor particularități ale valorilor esteticii postcontemporane, subliniem că situația cu care se confruntă această disciplină filosofică este rezultatul unor schimbări istorice, sociale și culturale care au afectat și alte domenii. Ea este învinuită de rigiditate la capitolul teorie și metodologie, de empirism, lipsă de criterii adecvate de apreciere, autenticism și pledoarii afișate în favoarea obiectului, dar nu a subiectului. „Nu mai există nici legea de bază, nici particularități de judecată, nici plăcere. Azi, în domeniul esteticii, nu mai există Dumnezeu capabil să-și recunoască supușii... nu există secțiunea de aur pentru raționamentele și plăcerea estetică” [23].

În concluzie scublinem, expansiunea fenomenului estetizării în toate domeniile de activitate a omului face mai evidentă tendința de depreciere a esteticii, ea fiind absolută chiar și de prioritatea cercetării proprii problematici, pe de o parte, iar pe de alta, pluralismul care devine o trăsătură imanentă a tuturor componentelor esteticii fortifică procesul de devansare a acesteia din sfera metafizică în cea empirică. Epoca pluralismului declară tranșant: canonul în estetică înseamnă lipsa oricărui canon, fapt ce declanșează procesul de transformări manifeste și în sfera aparatului categorial clasic, prin urmare, comicul devine o categorie magistrală, cu pretenția de a se ascunde sub haina ideatică a ironiei; tragicul este substituit de paradoxal, iar sublimul – cu surprinzătorul. Remarcă în aceeași ordine de idei că, după aceeași schemă, capătă statut categorial entropia, haosul, absurdul, violența etc. Încă un moment distinctiv care vine să reliefeze starea esteticii din această perioadă identificată și ca neo-post-postmodernă, domeniul respectiv începe să fie privit ca filosofia artei și culturii, prin urmare, hotarele dintre cele două discipline absolut autonome – estetica și teoria artei – se estompează. Polemicile pe marginea situației elucidate pericliteză cultura spirituală universală, discuții care, în special, au fost animate și de statutul *Asociației Internaționale de Estetică*, care declara că domeniul esteticii include în

sine totalitatea cercetărilor consacrate creației artistice; valorilor estetice ale artei, naturii, industriei, cotidianului; corelația activității esteticii cu economia, politica, științele sociale și alte forme ale culturii. Un lucru e cert, înglobând toate aserțiunile expuse, putem lesne conchide că epoca pe care o traversăm necesită în mod imperios o teorie estetică, care ar putea deveni o coloană vertebrală și un punct de reper pentru om și valorile pe care ar trebui să le adopte. Și aceasta nu în detrimentul experienței clasice, care a oferit cu generozitate modele de dezvoltare spirituală fundamentate de aspirații și idealuri, care nici pe departe nu sunt perimate și neactuale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. Москва. Издательство Добросвет. 2000, p.1
2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. Москва. Издательство Добросвет, 2000, p.154.
3. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту. Екатеринбург. 2006, p.48.
4. Дебор Г. Общество спектакля. // <http://aesthetics.philosophy.spbu.ru/userfiles/files/deborobsp.pdf>
5. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла, p. 26.
6. Ibidem, p.25.
7. Адорно Т. Эстетическая теория. Москва. Издательство, 2001, p. 72.
8. Бодрийяр Ж. Эстетика иллюзий и эстетика утраты иллюзий. // <http://gtmarket.ru/laboratory/expert>.
9. Валери П. Об искусстве. Москва. Издательство Искусство, 1976. // <http://www.bib.ru>. м 12.08 2012.
10. Бодрийяр Ж. Пароли, От фрагмента к фрагменту, p. 28.
11. Ibidem, p. 29.
12. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла, p. 25.
13. Фромм Э. Иметь или быть. Москва, 1999, p.36.
14. Хюбнер Б. Произвольный этос и принудительность эстетики. Минск. Издательство Прополис, 2000, p. 59.
15. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. Москва: Издательство Искусство, 1986, p.179.
16. Адорно Т. Op. cit., p. 153.
17. Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. În: Избранные эссе. Москва: Издательство Медиум, 1996.
18. Бодрийяр Ж. Эстетика иллюзий и эстетика утраты иллюзий. // <http://gtmarket.ru/laboratory/expert> .
19. Бодрийяр Ж. Общество потребления. // <http://development.placeforpeople.com>.
20. Idem.
21. Адорно Т. Op. cit.
22. Idem.
23. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла, p.25.

**CRITICA REPREZENTAȚIONALISMULUI
ÎN PSIHOLOGIA CUNOAȘTERII**

**THE CRITIQUE OF REPRESENTATIONALISM
IN PSYCHOLOGY OF COGNITION**

**Andrei PERCIUN, doctor în filosofie
Institutul de Istorie al AȘM**

Summary

Beside the conceptions of philosophers, psychology of cognition has an important contribution in the research on the concept of image. Its merits consist in an analysis of concepts as image, imagination, and imaginary. Despite this, certain views on these topics are partial. Accordingly, we offer in the present article a summary description of certain views of psychologists on image and imagination, as well as a minimal critique of their shortcomings.

Keywords: *psychology of cognition, history of philosophy, associationism, representationalism, psychology, image, mental image, perception, memory, phenomenology, reflective analysis.*

Alături de concepțiile din filosofie, psihologia cunoașterii dispune de o contribuție importantă pentru cercetările efectuate asupra conceptului imaginii. Meritul concludent al psihologiei proceselor cognitive nu se referă doar la conceptul de imagine, dar și asupra imaginației. În mod firesc, determinările și definițiile imaginii și imaginației aduse în psihologia cunoașterii se află într-o strânsă legătură cu teoriile și concepțiile elaborate în filosofie, dar și în alte domenii.

Cu scopul de a avea o viziune mai amplă asupra imaginii vom realiza o investigație sumară a literaturii de specialitate în care vom descrie și vom analiza mai multe concepții din psihologia cunoașterii. În vederea îndeplinirii acestui plan vom fi ghidați de tratatul de psihologie a proceselor cognitive al lui Mielu Zlate. Expunerea amplă și concisă a concepțiilor psihologice cu privire la imagine, imaginație și imaginar ne-a justificat preferința de a ne conduce după această expunere.

Într-un articol anterior publicat la tema *evoluției concepțiilor despre imagine în filosofia modernă și psihologia secolului XIX* [5] ne-am propus să investigăm modul în care este abordată imaginea în filosofia modernă și psihologia secolului al XIX-lea. Astfel, am ajuns la concluzia că teoriile reprezentationaliste periclitează studiul adecvat al imaginii. Reprezentationalismul nu clarifică, ba chiar confundă precar imaginea cu amintirea sau percepția. Discursul despre imaginea mintală se menține în psihologia secolului XIX și pe tot parcursul secolului XX. Prin urmare, reprezentationalismul este teoria ce corespunde componentelor dominante ale paradigmei moderne, care afirmă imposibilitatea cunoașterii obiectului în sine, ultimul fiind accesibil doar printr-o reprezentare sau imagine de a lui. Reprezentarea intervine persistent în raportul dintre conștiință și lume. Adepții acestor teorii vor să ne asigure că, dacă lumea este experimentată doar prin reprezentări, în spatele acestor reprezentări se pot afla lucrurile adevărate.

Încă o chestiune pe care trebuie să o menționăm în legătură cu tematica imaginii este desprinderea ei de imaginație. Nu este vorba despre o separare organică sau definitivă a imaginii din procesul mintal al imaginației, ci mai mult despre o schimbare de accent în interpretarea termenului de imagine mintală, care s-ar situa nestingherit în interiorul imaginației, iar cea din urma s-ar asocia cu un tip aparte de „depozit” în care s-ar conserva toate imaginile acestea. Investigațiile fenomenologice ale imaginației concordă asupra ideii transcendenței obiectului imaginat, care poate fi atât real, cât și ideal sau fictiv. O altă sursă din care este extras caracterul problematic al *imaginilor mintale* ține de suprapunerea modalității de funcționare a percepției și amintirii asupra acestor *imagini*. Cu alte cuvinte, ne imaginăm obiecte și nu imagini. Aceste obiecte, chiar dacă sunt fictive sau nu, dispun de un caracter transcendent, ceea ce înseamnă că obiectele imaginație nu sunt localizate într-un mod inerent în actele conștiinței. Ceea ce rămâne intact cu privire la realitatea sa este însuși actul imaginației. Imaginea, la rândul său, constă într-o experimentare indirectă a obiectului. Când putem vorbi despre o *imagine în minte*? Atunci când însăși imaginea se dă și se manifestă ca obiect și nu doar ca o modalitate de a experimenta ceva în absența acestuia. De regulă, imaginile apar pe diferite tipuri de suport (material sau digital). Aceste suporturi compun ceea ce în fenomenologia husserliană este fixat ca date hyletice ale trăirii și calitățile sensibile ale obiectului. Astfel, datorită suportului său, imaginea poate fi luată drept obiect întâlnit direct în experiența noastră.

Mielu Zlate [12], în tratatul său de psihologie a proceselor cognitive, susține complexitatea determinării imaginației în șirul mecanismelor psihice cognitive. Din aceste considerente, imaginația este deseori ocolită, menționată în treacăt sau chiar ignorată în unele lucrări ale psihologilor. Aceasta se datorează caracterului său contradictoriu, în care imaginația este „necesară, dar și deranjantă, delicioasă, dar și periculoasă, devalorizată în profilul gândirii sau al altor facultăți psihice, dar și asociată dezvoltării puterii de sine a individului” [11, p. 480]. Imaginația cu greu se desprinde și se diferențiază de așa procese ca amintirea și percepția, confundându-se uneori cu acestea în interpretarea unor autori.

O altă dificultate accentuată de Mielu Zlate ar fi imposibilitatea imaginației în calitate de activitate a unui subiect să fie redusă la producția acestuia, care sunt imaginile mentale, materiale, imaginare, ce constituie un tot dotat cu semnificații proprii subiectului [12, p. 480].

Pentru noi această totalitate de imagini însoțite de predicțiile respective se prezintă ca cel puțin problematice, anume din cauza lipsei unui caracter statutar determinat al imaginației, care „împrumută” moduri de a se înfăptui de la amintire, percepție sau gândire.

O altă dificultate pentru abordarea adecvată a imaginației ține de aspectul ei cognitiv, care este compromis de lipsa unor teorii unitare. Pe lângă aceasta, mai multe domenii își asumă propriile lor metode și finalități.

Să trecem în revistă traseul cercetărilor din psihologie asupra imaginației și imaginii. În opinia lui M. Zlate, psihologia imaginației este împărțită în trei etape:

1. Până la 1900 (anul în care a apărut psihologia experimentală) - această perioadă este cea a încercărilor, în care sunt formulate două probleme de bază: prima se referă la statutul autonom al imaginației ca și funcție psihică, iar a doua ține de rolul imaginației

în ansamblul vieții umane. În acest context, trebuie menționați H. Joli, care optează pentru prestația neautonomă a imaginației, și J. Dewey, pentru care imaginația constituie un centru de greutate în ansamblul vieții umane, fiind o modalitate de adaptare la condițiile mediului și al activității umane [12, p. 482]. Tot în această perioadă părintele psihologiei americane W. James afirmă faptul că orice senzație reapare în conștiință sub forma unei imagini, care este o copie, iar imaginația este capacitatea de reproducere a unui original și că „este adevărat că ne opunem, de obicei, imaginile noastre interioare la obiecte, și avem în vedere exemplare la fel de mici ca straturi” [4, p. 59]. Imaginile interioare se aliniază unui alt mod de amintire;

2. 1900-1950 este o perioadă productivă pentru cercetarea imaginației, astfel încât sunt formulate unele fundamente în legătură cu natura, caracteristicile, formele, funcțiile și relațiile imaginației cu alte capacități psihice. Th. Ribot (1839-1916) [7] și L. Dugas (1857-1942) sunt reprezentativi pentru această perioadă. În opinia lui M. Zlate, Th. Ribot a surprins o formă aparte de imaginație identificată cu invenția, dar diferită și separată de cunoaștere. Imaginația preia determinările subiectivului, personalului, antropocentrismului, venind din interiorul individualului și fiind reglată de subiect. Astfel, imaginația se opune obiectivității și impersonalului cunoașterii, care pornește din exterior și care tot din exterior este reglată. Percepțiile sunt sintetice, or odată ce aceste date sunt eliberate de sinteza percepției, prin disociere se deschide capacitatea de a construi combinații noi. Însă teza de față nu mai este abandonată de psihologia contemporană [12, p. 482]. Pentru L. Dugas imaginația există câte puțin în toate. În activitatea imaginației se află raportul dintre idei pure, abstracții și realități concrete: materiale, spirituale, psihologice, fizice. Din aceste apropieri distincția dintre raționament și imaginație, concept și imagine dispare. Forța imaginației poate readuce obiecte absente, ceea ce în principiu se atribuie amintirii, și tot ea poate produce obiecte ce nu au fost niciodată. Imaginația conține în sine toate formele psihicului, prezentându-se ca o formă a voinței.

Caracterul investigației memoriei și imaginației întreprins de H. Ebbinghaus (1850-1909) nu poate fi scos din circuitul cercetărilor din această perioadă. Studiile lui H. Ebbinghaus asupra memoriei reprezintă o contribuție asupra psihologiei experimentale. În concepția acestuia imaginația este una și aceeași cu fantezia, prin care se realizează o interpretare și o modificare a amintirilor, astfel încât ceea ce este preschimbat este o „amintire opusă”. Memoria conține reprezentări cu care este confundată imaginația, iar „re-apariția non-voluntară în lumina conștiinței a unor imagini mintale din memorie are loc, nu la întâmplare și în mod accidental, dar în anumite forme regulate în conformitate cu așa-numitele legi de asociere.” [2, p. 90].

Psihologul introspecționist, care o vreme a studiat la W. Wundt, E. B. Titchener, realizează o clasificare a diferitor tipuri de imagini din conținutul psihicului. Urmărind firul logic al concepției lui E. B. Titchener, pe care o includem alături de majoritatea concepțiilor psihologilor din aceste etape în conținutul doctrinar al reprezentationalismului, remarcăm două tipuri de așa-zise imagini ce corespund cu activitatea și pasivitatea psihicului. Trăsătura distinctivă a imaginației pasive ar fi reproductivitatea, ceea ce ar justifica prezența în memorie a unor imagini-amintiri cu specific personal ce presupun o asociere de timp și spațiu, reprezentând evenimentele trecute

ale subiectului. Așadar, „conștiința în care ideea imaginației poate fi setată în așa mod ca mai apoi să afișeze oricare patern al atenției primare sau secundare, în consecință ne face să vorbim despre pasivitate sau reproducere alături de activ, imaginație creatoare și constructivă” [10, p. 422]. Activitatea psihicului se exprimă prin imaginație, din care apar imaginile supuse unor combinații caleidoscopice. Imaginile-imaginației întrețin un sentiment nefamiliar, din cauza noului aplicat lor, acestea rămân izolate în conștiință. În acest context ideea este produsă de imaginație. De aici rezultă faptul că prin imagini sunt definite obiectele ca amintite, amintirile pe scurt, sau ideile produse de conștiință. M. Zlate menționează mai mulți autori care s-au remarcat prin studierea imaginației: J. Segond, A. Adler, I. Meyerson, L. S. Vîgotski, J.-P. Sartre, J.-J. Biervliet, N. Lacroze, Șt. Zisulescu, G. Bachelard [12, p. 484].

În a treia etapă istorică de cercetare a imaginației, începută din 1950, M. Zlate descrie o evoluție ascendentă în paralel cu o scădere a interesului de cercetare cu referire la aceasta. Acest declin se explică prin lansarea în anii '50 ai secolului XX a conceptului de creativitate, ce a înlăturat funcțional imaginația și apariția în anii '60 a psihologiei cognitive [12, p. 485]. Totuși mai mulți autori se remarcă prin cercetările sale realizate asupra imaginației. Printre aceștia îi putem menționa pe A. F. Osborne, care include brainstormingul ca o tehnică de stimulare a imaginației; P. McKellar, care analizează raportul dintre imaginație și gândire; J. P. Guilford, care tratează imaginația ca o structură a personalității; W. J. Gordon, care abordează o nouă tehnică de stimulare a imaginației; C. G. Jung, care pe baza procesului amplificării investighează visele aplicând metoda imaginației active; la fel o serie de autori români printre care P. Popescu-Neveanu, A. Tucicov-Bogdan, care includ imaginația în manualele de psihologie [12, p. 484].

La capitolul accepțiunilor termenului de imaginație un prim înțeles i se acordă în formarea și producerea de imagini, de altfel o teză problematică pentru noi. Într-un așa sens imaginația este capacitatea de a produce imagini, care se definesc ca simple reproduceri ale senzației, din momentul în care obiectul ce le-a provocat este absent, sau libere creații ale unei fantezii.

În concepția noastră edificată pe ansamblul instrumentelor fenomenologice, noțiunea de imagine mintală este problematică. Clarificarea acestora pe seama amintirii, percepției sau gândirii abstracte nu este suficientă și nici viabilă. În pofida acestui fapt, pentru prezentarea sumară a studiilor realizate în psihologia cunoașterii ce vizează imaginația vom admite în calitate de concept operațional și într-un mod provizoriu noțiunea de *imagine mintală*.

J.-J. Wunenburger desemnează imaginația ca o activitate mintală de producție de imagini, reprezentări sensibile, care se disting de percepțiile exterioare, la fel și de conceptualizarea ideilor abstracte și desemnate într-o configurare ca „forme fără o adevărată înscriere fizică” [11, p. 211]. Îndepărtată de modalitatea de a fi o copie, imaginația se intelectualizează. G. Dwelshauvers (1866-1937) conferă imaginației un șir de sensuri, printre care cel al acțiunii cu reprezentări sensibile, sau cel al sintezei elementelor sensibile în imagini care se supun unor legi, sau cel al imaginii mintale autonome predispusă să se combine în mai multe feluri, sau combinații apărute din intențiile unui artist sau a unui savant [12, p. 489]. Imaginile mintale însoțite de imaginile de combinare sau de

construcție sunt schițate în procesul psihic al imaginației definit de P. Popescu-Neveanu [6] în dicționarul său de psihologie. Conform psihologului român, toate aceste imagini sunt produse pentru a forma reconstruiri imagistice, tablouri mintale, planuri sau proiecte iconice [6, p. 324-337]. M. Zlate circumscript formulează și el o definiție în dezvoltarea aceleiași direcții de abordare, în care „imaginația este procesul de combinare și de recombinație a datelor din experiența anterioară în vederea dobândirii unor imagini noi, fără un corespondent în realitate sau experiența noastră personală; imaginația este crearea noului în formă ideală” [12, p. 490].

Imaginația preia un sens aparte alături de imaginar. Astfel se justifică atenția deosebită a psihologilor dedicată acestui raport, în care sunt punctate și rearanjate unele aspecte ale activității mentale de imaginare. Imaginarul este produsul imaginației, ce apare în urma capacității de a delimita realul de ireal. Imaginarul, referindu-se la Sartre [8, p.158], este o iluzie, o ficțiune, o lume aparte și „nu un echivalent al lumii obiective” [12, p. 492]. Imaginarul este o parte a lumii psihice a unui subiect, care „mijlocește” relațiile acestuia cu lumea, prin urmare imaginarul capătă anumite valențe reglatoare [12, p. 492].

În conformitate cu metoda de lucru preluată de noi în această cercetare, termenul „mijlocire” poate prelua mai multe înțelesuri. În primul rând, „mijlocirea” cu sensul de a intermedia obiectul experimentat de conștiință în modul nostru de abordare este tratată ca o întâlnire indirectă a obiectului catalizată datorită imaginii unui obiect original perceput. Pentru noi „mijlocirea” s-ar atribui tipului de experimentare a unui obiect realizată într-o întâlnire indirectă a lui pe baza imaginii acestuia. Nu doar imaginea favorizează apariția unui obiect absent în fața conștiinței, dar și alte modalități de raportare indirectă precum ar fi cuvintele sau indiciile [3]. În acest sens „mijlocirea” ar fi o modalitate prin care se întâmplă o întâlnire indirectă a obiectului, adică în lipsa efectivă al acestuia, pe bază de imagine, text sau indice. Imaginile ce prilejuiesc întâlnirea indirectă a obiectului, pe care îl fac să apară, sunt prezentate pe suporturi fizice sau virtuale. Ar fi inacceptabil să identificăm și să căutăm o asemănare totală a suportului propriuzis al imaginii cu obiectul pe care îl desemnează. Deseori acest suport nu este observat, deoarece nu el este obiectul vizat, ci ceea ce apare pe seama lui și este întâlnit indirect.

Totodată imaginarul este constituit în calitate de păstrător al diferitor tipuri de apariții ale unui obiect, fundamentate de percepție și amintire. Suntem atenți cu privire la conținutul imaginarului, care nu este format doar din imagini posibile, fictive și fantastice a unui obiect, ci dintr-un spectru vast de apariții printre care cea vizuală este mai prevalentă decât altele, ceea ce nu înseamnă că o apariție se reduce doar la aspectul ei vizual, în afara ei mai sunt și alte moduri de apariție în care obiectul ne este dat într-un fel anume. Limitarea doar la „imagine” ca la apariția vizuală a unui obiect nu este fondată. De obicei vizarea din cadrul imaginarului presupune o deschidere a unui obiect în mai multe registre de apariție, ce admite schematizarea spațio-temporală a obiectului cu tot șirul său de prezențe pentru conștiință, ce ține nu doar de vizual, dar și de alte moduri de apariție (auditiv, olfactiv, tactil, gustativ, etc.), care nu sunt imagini, de exemplu auditive ale obiectului, ci modalități de a percepe și sesiza obiectul. Astfel, obiectul în imaginar este dat printr-un ansamblu variat de apariții.

În opinia noastră, este eronată poziția în care imaginarul ar „mijloci” cu sensul de a înlocui printr-un produs imaginar întâlnirea directă a obiectului. Această modalitate de raportare se determină ca fiind una reprezentationalistă. Sigur putem avea conștiința unor obiecte neîntâlnite direct niciodată, fiind aduse indirect sau prin închipuire. Avem anumite închipuiri atribuite unor fapte istorice din trecut, acestea fiind date și aflate prin surse indirecte. Ceea ce rămâne intangibil este modalitate de a se raporta a conștiinței, chiar dacă obiectele vizate nu sunt contemporane cu percepția acesteia. Cât de „adevărate” ar fi lucrurile vizate în așa mod este o chestiune ce ține de ansamblul poziționărilor (acte, trăiri ale conștiinței: voință, valorizare, credință) fluxului intentiv al conștiinței [3].

Direcția în care subiectul introduce în propria sa lume psihică imaginarul se dezvoltă în paralel concepției noastre. În acest sens, lumea imaginară este creată de subiect, iar imaginarul își atribuie mijlocirea relațiilor individului cu lumea. Imaginarul își asumă o funcție dublă: prima, izolează individul, astfel încât acesta este detașat de realitate și a doua, dezvăluie posibilitatea de expresie și realizare a subiectului. Aspirațiile private conținute în imaginar sunt coordonate și confruntate cu mediul de trai al individului, în măsura în care „imaginarul nu e nimic altceva decât acest traseu în care reprezentarea obiectului se lasă asimilată și modelată de către imperativele impulsionale ale subiectului și în care reciproc reprezentările subiective se explică prin acomodările anterioare ale subiectului la mediul obiectiv” [12, p. 493]. În rezultat imaginarul conține în sine nu doar modalități indirecte (simbolism) de vizare a realității, dar și ansamblul de poziționări – credințe, dorințe și valorizări – în legătură cu aceasta. În ceea ce ține de funcțiile imaginației, L. Dugas dezvăluie puterea de obiectivare și forța combinatorie. Aceste două se completează una pe alta. Pe de o parte, imaginația este puterea de a forma imagini sau reprezentări. Vom consemna încă o dată că pentru noi formarea imaginilor în mod necesar presupune vizarea unui obiect. În virtutea acestui fapt, ținem să notăm legătura indispensabilă a imaginii cu obiectul. Pe de altă parte, L. Dugas conferă imaginației puterea de „a atribui viață reprezentărilor, de a le transforma în credințe, acte și a le obiectiviza” [12, p. 500].

Imaginația stimulează și alimentează dialectica dorinței și aspirației în paralel cu valorizarea, credința și convingerea. Prin urmare, imaginea este afișarea unui obiect față de care avem tot felul de poziționări de credință, valorizare sau dorință. Însă aceasta nu semnifică faptul că imaginea se va transforma cumva într-o credință sau dorință. De exemplu, dorința, fiind îndreptată spre viitor, contribuie la inițierea unui act, îndreptându-se către obiectul imaginii și nu către imaginea însăși. Imaginea contribuie la apariția dorinței și sub nici o formă nu poate fi identificată cu aceasta. E firesc ca o imagine așezată pe suprafața bidimensională a unui suport fizic, precum ar fi o fotografie sau un tablou, în calitate de obiect frust al întâlnirii directe, să servească drept un obiect al dorinței. În cazul acesta dorința este îndreptată spre obiectul dat nemijlocit într-o întâlnire directă a lui. Cu totul altfel stau lucrurile în cazul în care obiectul dorinței ar fi obiectul livrat de această imagine. Întâlnirea acestuia are loc prin intermediul imaginii, adică într-o întâlnire indirectă. Acceptarea obiectivării descrise de L. Dugas poate fi condiționat acceptată de noi în maniera în care această obiectivare se explică ca o clarificare cu privire la un obiect față de care sunt inițiate variate poziționări.

Combinatorica imaginilor are loc sub două forme, printre care prima este reproductivă. Forma aceasta reface și restaurează trecutul, nu aduce nimic nou și creativ. Cea de a doua reorganizează reprezentările, fiind productivă și creatoare.

În opinia noastră, prima formă de combinare, care aparține așa-numitor imagini, reproduce trecutul, este, de fapt, amintirea ca formă de experimentare directă a unui obiect întâlnit în trecut. Astfel încât nu imaginile sunt combinate, ci obiectele ca amintite. Imaginația se caracterizează prin concret și semnificativ, fiind un tablou ce ilustrează și realizează, dar și semn care indică. Funcția de ilustrare a imaginației dezvăluie (ilustrează) conținutul conștiinței, care se poate configura concret și intuitiv; imaginația ilustrează și rezumă, fiind o figurare simbolică. Funcția de indicare determină imaginația ca o etichetă, aluzie, marcă și un indiciu. Funcția de realizare obiectivează și este o materializare a abstractului; în așa fel imaginația înștiințează gândirea. Gândirea operează cu idei și concepte generale și sintetice, ce se materializează prin imagini. Conceptul demonstrează concretul, procesul invers este posibil prin imaginație. Această funcție se apropie de variația eidetică realizată în închipuire, formulată în fenomenologie. La fel funcția de realizare își asumă exemplificarea și verificarea unei idei abstracte. Prin funcția de semnificare imaginația explică, rezumă, precizează servind gândirii, care generalizează.

Vom evidenția următoarele funcții ale imaginației în psihologia contemporană: funcția de expresie a realului, simțit sau gândit; funcția de deformare a realului în vederea simulării acestuia și explorării posibilului; funcția de revelare a unui real ascuns [12, p. 501]. Acestea sunt completate cu funcții de ordin transformativ, de creare a noului pe plan mintal; proiectiv, de vizare a viitorului; compensatoriu, de satisfacere pe plan fantastic al dorințelor și aspirațiilor; substitutiv, de înlocuire a scopurilor ilicite cu scopuri posibile în plan imaginar; autoreglator, de dirijare și adaptare a comportamentului uman [12, p. 519].

O altă problemă formulată în cadrul psihologiei mecanismelor cognitive este raportul dintre imagine și percepție. Deseori această problemă se soluționează prin reducerea imaginii la percepție, cum o face W. Wundt [12, p. 503], pentru care imaginația era formată din capacitatea de a reproduce reprezentările într-o ordine modificată. La fel un atu al imaginației ar fi această reuniune a reprezentărilor.

Rezultând din metoda fenomenologică, se exprimă o îndoială în legătură cu faptul că reprezentarea ar fi element component al percepției. Percepția este definită de noi ca o întâlnire directă a obiectului și nu a reprezentării sale, chiar dacă acest obiect nu este fizic, adică nu este dat într-un sens empiric, acesta este vizat și în cazul în care se dă într-un mod ideal, sau în amintire ca amintit, sau în așteptare ca așteptat, sau în imaginație (închipuire) ca închipuit. Conștiința percepe obiectul indiferent de faptul dacă este prins într-o reprezentare a lui sau nu. Cert este, în concepția noastră, faptul că în percepție noi întâlnim obiectul și nu exclusiv reprezentarea lui în condiția în care acesta nu ne va fi dat niciodată și nicum. Obiectele sunt transcendente în tot ansamblul lor de adumbriri în care se arată conștiinței.

Suntem în acord cu teza lui W. Wundt și Th. Ribot în care imaginația combină diverse elemente ale obiectelor întâlnite anterior, adică percepute și ulterior amintite. Indubi-

tabil, sursa din care se hrănește imaginația este percepția și amintirea obiectului. Totuși, acești doi psihologi opinează dubii în ideea caracterului creator al imaginației, adică a producerii unor elemente noi. „Fantezia omului este limitată de cantitatea de imagini obținute pe cale asociativă” [12, p. 503], scrie M. Zlate referindu-se la această concepție. Ceea ce ne atrage atenția este utilizarea inadecvată a conceptului de imagine. Imaginația (închipuirea) este o trăire (act) a conștiinței în care se dau obiecte și imaginile acestora. Conceptul de imagine se regăsește într-un context operațional în care este etalată capacitatea acesteia de a livra obiectul în lipsa acestuia. În cazul închipuirii unei imagini este închipuită imaginea-unui-obiect, iar cel care primează este obiectul. Citându-l pe L. Vîgotski, care, la rândul său, dă exemplul lui W. Wundt, M. Zlate notează că impresia, ideea sau contemplarea unei căsătorii poate provoca o reprezentare opusă, și anume imaginea despărțirii [12, p. 503].

Concepția sartriană despre imaginație se include în teoriile care separă imaginația de percepție. Conștiința obiectului concordă cu posibilul în imaginație. Prin urmare, iese în evidență diferența dintre percepție și imaginație, care se rezumă la capacitatea de a produce liber obiecte noi în imaginație pe seama materialului pus la dispoziție de percepție și amintire. Imaginația astfel își ia asupra sa forma unei activități libere a conștiinței, în care sunt vizate obiecte producerea cărora de-a dreptul depinde de intenția și dorința subiectului creator. Obiectul perceput este supus la o infinitate de determinări și raporturi posibile, pe când obiectul imaginat depinde direct de conștiința ce-l determină în diverse moduri. Sartre atribuie imaginației intenționalitate, prin care sunt vizate obiectele imaginației, transcendente și ele la rândul lor, nefiind localizate nici în conștiință sub forma unor imagini, nici în realitatea experienței strict empirice.

Sensul dat imaginii constă în raportul conștiinței cu obiectul imaginar. Decurge o conștiință imaginativă reprezentativă, spontană și creatoare. Reprezentativă este în sensul stabilirii unor elemente sensibile din care este constituit obiectul închipuit și care este căutat pe terenul percepției. Calitățile sensibile ale unui obiect imaginar sunt primite anterior în percepție, în care obiectele propriu zise sunt accesibile intuiției originare donatoare. Imaginația produce aceste elemente în urma unei activități conștiente. Obiectele imaginației depind într-un mod direct de conștiință. Ca să devină mai clar, Sartre, de exemplu, se referă la Im. Kant, care „a reliefat foarte bine în *Critica rațiunii pure* diferența radicală care separă intuiția sensibilă, în mod necesar pasivă, de o intuiție activă care și-ar produce obiectul” [8, p. 72]. Apoi Sartre dezvoltă ideea unei sinteze pasive și active a conștiinței într-un acord cu E. Husserl, pentru care „principiul legăturii conținuturilor sensibile este geneza pasivă prin asociere, a cărei formă esențială este *curgerea temporală*. Conștiința psihologică nu ar putea dirija această succesiune; însă întrucât orice conștiință este un act, ea o *constată*” [8, p. 122]. E. Husserl, așadar, „distinge sintezele pasive, care au loc prin asociere și a căror formă este scurgerea temporală (*și n.a.*) sintezele active (judecată, ficțiune etc.).

Astfel, orice ficțiune ar fi o sinteză activă, un produs al spontaneității noastre libere; orice percepție, dimpotrivă, este o sinteză pur pasivă. Diferența dintre imagine-ficțiune și percepție ar proveni așadar din structura profundă a sintezelor intenționale” [8, p. 154-155].

Teza despre imaginile conținute în conștiință se clarifică în analiza sartriană a concepției lui Husserl, pentru care acestea sunt niște imagini vagi, generale, „deșertate” de orice individual, care nu se leagă într-un mod necesar de un caz empiric concret determinat. La aceasta se referă și psihologul cognitivist M. Zlate în interpretările sale asupra concepției lui Sartre: „Un iepure vag perceput este în sine un iepure determinat, pe când un iepure obiect al unei imagini vagi este un iepure indeterminat” [12, p. 504]. În pofida caracterului general al acestor imagini, cel ce este și rămâne vizat de conștiință este obiectul intențional și nu imaginea, care condiționează intuiția obiectului respectiv.

Conținutul sensibil al imaginii o face să aibă existența lucrului și respectiv să urmeze legile lucrurilor. Spiritului îi este dificil să o diferențieze de alte lucruri. Cum se raportează această imagine la gândire este greu de lămurit. Școala de la Würzburg (între anii 1905-1908 se dezvoltă Școala de la Würzburg reprezentată de N. Ach și O. Külpe, care inițiază introspecția experimentală (provocată) ca o cale intermediară între psihologia obiectivă și cea subiectivă) [8] susține ideea imaginii, care împiedică procesul gândirii. Imaginea în calitatea ei de reviviscență senzorială impune acceptarea asociaționismului, psihologiei atomiste și juxtapunerea conținuturilor gândirii. Există trei moduri de a fi ale limbajului interior: prin cuvinte, prin imaginile cuvintelor și prin idei pure. Imaginile sunt realități metafizice care nu corespund experienței. Émile-Auguste Chartier (1868-1951), cunoscut mai bine sub pseudonimul Alain, exprimă o atitudine de negare radicală. O imagine nu ar putea exista, deoarece imaginea este întotdeauna o falsă percepție, iar „imaginația este întotdeauna dușmanul nostru, deoarece nu găsim nimic pentru a lua din ea” [1, p. 40]. Există trei cauze pentru faptul imaginii: lumea exterioară, starea corpului și mișcarea. Dacă imaginea este o falsă percepție, atunci întrebarea cu privire la ce ar fi și cum s-ar defini o percepție adevărată ar fi cel puțin binevenită. Așadar, a percepe înseamnă a judeca, a avea un raționament adevărat. Un raționament grăbit se poate transforma într-un raționament fals, care provine dintr-o percepție ce nu a fost dusă până la capăt, fiind, cu alte cuvinte, superficială. Imaginația este alimentată din această dezordine corporală și expediază erori în minte. Alain admite echivalarea carteziană a imaginii cu percepția, deși descoperă multe dificultăți în acest sens, ce se reduc la absurd. Percepția are sub mână obiecte, imaginația însă operează cu produse. În virtutea acestei diferențe se înrudește raportul dintre adevăr și eroare cu cel dintre percepție și imagine. Orice percepție falsă este o imagine. Există mai multe tipuri de judecăți false. Printre acestea una este direcționată în exterior, iar alta spre interior. Astfel imaginea devine o percepție denaturată. Acceptând condițiile în care imaginea este o percepție alterată, iar odată ce nu mai există conținuturi reviviscente, vor fi anulate asociațiile de idei și selectările operate de gândire. Această din urmă activitate este o judecată spontană, adevărată sau falsă. Alain definește imaginea ca o credință într-un obiect fals și în continuare susține că imaginea este o realitate psihică, care nu se reduce și nu se constituie pe baza unui conținut sensibil.

Un raport semnificativ pentru definirea imaginii este raportul acesteia cu gândirea. Imaginea are un conținut sensibil. Acest conținut reprezintă materia formată din impresii, care este un dat irațional și care solicită un *feedback* din partea spiritului. Percepția operează această materie. A lua cunoștință se echivalează cu a constata, iar aceasta are loc prin imagine și percepție. Obiectul se opune și se impune gândirii. După el se reglează cursul ideilor în gândire. Obiectul este așteptat pentru a fi observat. Poate oare imagi-

nea înlocui obiectul în gândire? Asimilată de percepție, imaginea ține de gândire. Corpul formează imagini și construiește scheme cu privire la un obiect exterior, însă cum apar ideile despre el? După Spaier, este necesar de recurs la judecată și la raționament pentru a detașa imaginea de percepție. În opinia acestui filosof în mare parte nu există imagini și idei, dar există concepte cu un diferit grad al concretului. Așadar, gândirea elaborează imagini pe baza percepției. Orice imagine este o semnificație, pentru că fiecare percepție este o judecată [9]. Gândirea nu este identică cu conținuturile sensibile. Acestea trec printr-un procedeu de raționalizare făcut cu efortul gândirii. La fel, funcțiile percepției și imaginii sunt diferite. Or, această oponentă interpătrunde în raportul conștiinței cu conținutul sensibil și percepția, ce este exterioară și obiectivă. Conștiința observă, așteaptă, presupune conținutul sensibil al percepției, care este, după cum a fost menționat, exterioară și obiectivă. Acest conținut sensibil participă la elementele subiective ale conștiinței, precum ar fi fluiditatea, mobilitatea și transparența.

Spre încheierea acestui articol ne putem focaliza atenția asupra unor soluții pe care le dă fenomenologia în legătură cu problema reprezentationalismului depistată în numeroase concepții psihologice. Faptul că imaginea este o urmă sau amprentă fiziologică lăsată de un obiect perceput, care corespunde cu constructul „imaginii mintale” sau faptul că în percepție ne sunt date doar niște imagini ale obiectelor, și nu acestea însele, corespund cu doctrinele naturalismului și psihologismului. Fenomenologia le contestă și tratează imaginea ca ceva ce este diferit de percepție sau amintire, punând la îndoială valabilitatea ideilor despre imaginea mintală. Imaginea înșiruită și recunoscută pe un oarecare suport este definită de capacitatea ei de a aduce obiectul în lipsa acestuia, și nu să-l înlocuiască, astfel, atribuindu-și statul unei experimentări de gradul doi a obiectului, în care este întâlnit într-un mod indirect. Imaginea, la fel ca și semnul lingvistic, face ca obiectul să fie accesibil în absența acestuia. Bunăoară, dacă vizăm un obiect în intuiția lui originară (percepție), tot așa vom fi orientați spre el în modul prezentificării lui în amintire, așteptare sau imaginație și nu vom întâlni nici o „imagine mintală”, ci obiectul intenționat în amintire, în așteptare sau în imaginație în calitatea lui de a fi prezentificat *ca amintit, ca așteptat sau ca imaginat*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Chartier E-A. *Propos sur le bonheur*. Paris: Éditions Gallimard, 1928. 218 p.
2. Ebbinghaus H. *Memory. A contribution to experimental psychology*. New York: Crathers College, Columbia University, 1913. 123 p.
3. Embree L. *Analiză reflexivă. O primă introducere în investigația fenomenologică*. Cluj: Casa cărții de știință, 2007. 190 p.
4. James W. *Essays in radical empiricism*. <http://manybooks.net/titles/jameswil3254732547-8.html>. 1912. 85 p. (vizitat 15. 09. 2016).
5. Perciun A. *Evoluția concepțiilor despre imagine în filosofia modernă și psihologia secolului XIX*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2016, nr. 1, pp. 174-186.
6. Popescu-Neveanu P. *Dicționar de psihologie*. București: Editura Albatros, 1978. 784 p.
7. Ribot Th. *Essay on the Creative Imagination*. http://s3.amazonaws.com/manybooks_pdfirg_new/ri-bott2643026430-8pdfLRG.pdf. (vizitat 24. 04. 2016).
8. Sartre J-P. *Imaginația*. Oradea: Editura Aion, 1997. 158 p.
9. Spaier A. *La pensée concrete. Essai sur la symbolisme intellectuel*. Félix Alcan, Paris, 1927. 447 p.
10. Titchener E. B. *A text-book of psychology*. New York: The macmillan company, 1928. 565 p.
11. Wunenburger J-J. *Filozofia imaginilor*. Iași: Polirom, 2004. 416 p.
12. Zlate M. *Psihologia mecanismelor cognitive*. Iași: Editura Polirom, 2006. 521 p.

STRATEGII MODALE ÎN DEZBATEREA ELECTORALĂ TELEVIZATĂ (STUDIU DE CAZ)

STRATEGIES OF THE MODALITY ÎN TV ELECTORAL DEBATES (CASE STUDY)

Victor MORARU, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Valentina CIUMACENCO, *doctorandă,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

Televised electoral debate are a special type of communication and a specific television genre. Approach in terms of political discourse pursuing understanding of the pragmatic communicative effects of the public/mediatic speech reveals the importance of modal strategies used. Pragmatic analysis of situational context, formal and informal distribution of politicians roles in the political discourse creates new possibilities for knowledge of how is constructed the electoral debate. Based on a case study - participants practice in the televised debates – the paper highlights the role of linguistic means, in particular, of the modality, for establishment of the efficient electoral strategies.

Keywords: *political communication, political discourse, public speech, political linguistic, means of expression of modality, televised debates, process of argumentation*

Dezbaterea electorală televizată constituie un tip special de comunicare și un gen televizual specific. Este deja axiomatică reprezentarea televiziunii drept spațiu de formare a opiniilor cu privire la evenimentele desfășurate în arena politică, cu un grad mare de influență asupra orientărilor politice ale audienței. Faptele vieții politice, interpretate de televiziune drept importante, obțin statut relevant și în conștiința telespectatorilor [1]. Istoria dezbaterilor televizate oferă un vast material pentru observarea anumitor legități ale desfășurării campaniilor electorale, evidențierea strategiilor, tacticilor, formelor și modalităților utilizate de participanții la dezbateri, relevarea comportamentului electoral al candidaților, sesizarea particularităților și efectelor comunicării televizuale.

În acest context, apare oportună abordarea discursului politic din perspectiva dezbaterii, urmărind înțelegerea efectelor comunicativ-pragmatice ce singularizează genul discursiv al dezbaterii televizate în cadrul celorlalte forme de discurs, precum și importanța strategiilor modale utilizate. Analiza pragmatică a contextului situațional, a distribuției formale și informale a rolurilor mediatică, în cadrul discursului instituțional, creează noi posibilități de cunoaștere a modului în care se construiește dezbaterea electorală ca emisiune-eveniment [2, p. 29].

Campania electorală constituie un demers privilegiat de construcție a realității politice la care contribuie toți actorii politici, după resursele și interesele lor. Ca ritual, campania electorală se desfășoară după anumite coduri sociopolitice, care reglementează interacțiunea

între participanți, aceștia raportându-se unii la alții de pe poziții concurențiale. Comunicarea electorală trebuie să se adapteze la timpul prezent, dinamica sociopolitică făcând inefficientă aplicarea unei singure formule. Comunicarea претенdenților la putere rezidă în eforturile depuse pentru exercitarea unui control simbolic asupra circumscrierii și definiției situației politice. Acțiunea simbolică (exprimată prin cuvinte, imagini, filme, povestiri, argumente, discursuri, afișe etc.) are forța de a face să se vadă și de a face să se creadă, de a confirma sau de a transforma viziunea asupra lumii și, astfel, de a influența asupra auditoriului. Eficiența acestei acțiuni se datorează raporturilor de sens pe care le poate institui. În această ordine de idei, este justificată afirmația că „limbajul nu este „politic” pentru că este utilizat de politicieni, ci pentru că este limbajul puterii și al relațiilor de putere” [3, p. 116]. Iar relațiile de putere presupun competiție, concurență, confruntare. O formă particulară a acestei confruntări este dezbateră televizată, reglementată instituțional și puternic ritualizată.

Pentru a distinge specificitatea generică a dezbaterii electorale televizate, remarcăm faptul că acest gen de confruntare politică se caracterizează prin două tipuri de comportament comunicativ. Pe de o parte, un comportament interlocutiv, care se manifestă în situațiile înscrise în desfășurătorul dezbaterii în care moderatorul le oferă candidaților șansa de a dialoga liber sau, în situațiile de dialog polemic pe care candidații și le oferă ei înșiși, ignorând „regulile jocului”. Pe de altă parte, se observă și un comportament monolocutiv, manifest în secvențele de monolocuție alocutivă, pe care formatul dezbaterii îl oferă candidaților pentru a-și expune programele și viziunile politice.

Căutarea și prezentarea unei identități politice a omului politic care să fie diferită de cea a adversarilor politici este esențială pentru realizarea unei identități minimale. Aceasta este circumscrisă unei tentative strategice, întrucât urmează să se confrunte cu prestațiile rivale, pentru a cuceri adevărul receptorilor și, implicit, puterea politică. Candidații la putere apelează la o multitudine de mijloace, dintre care cele discursive sunt cele mai semnificative pentru motivarea pretențiilor de legitimare.

Deși normele de conduită în timpul dezbaterilor sunt cunoscute de toți participanții, se comit și abateri de la ele, de cele mai multe ori reprezentând strategii intenționate pentru evidențierea statutului autoritar sau a ignorării adversarului (se folosesc expresii licențioase, argumente plagiate, se întrerup discursurile conlocutorilor în interiorul intervalului de timp alocat pentru fiecare ș.a.). În esență, dezbaterile televizate trebuie să scoată în evidență anumite calități, abilități ale participanților, precum: toleranța față de opiniile adverse, concizia în exprimare, gândirea critică, ascultarea activă, persuasiunea, stilul de prezentare într-o apariție publică, abilitatea de lucru în echipă. Cert este că imaginea pe care și-o formează actorii politici la dezbateri poate influența considerabil parcursul campaniei electorale.

Comunicarea nonverbală, uneori, este mult mai sugestivă decât cuvântul, considerată *armă ce poate distruge*. Gesturile unor participanți (ignorarea, semne simbolice ș.a.) spun mult mai mult decât discursul verbal al acestora sau accentuează o atitudine sau o intenție. Zâmbetul ironic, postura corpului sunt definatorii pentru evidențierea, accentuarea mesajelor intenționate, cum ar fi încrucișarea brațelor la piept semnificând

închiderea în sine față de interlocutor sau indiferența față de subiectul discutat, evidente fiind și expresiile feței care uneori exprimă dezacord, dezamăgire, supărare, dezinteres, alteori susținere, acceptare, interes ș.a. Menționăm că și limbajul tăcerii dezvoltă implicite anumite atitudini.

Ca orice formă de dezbateră televizată, dezbateră electorală, mai ales cea cu elemente de *talk show*, include o latură „serioasă”, dar și una de spectacol mediatic, cea din urmă având ponderea esențială, în măsura în care lupta pentru imagine nu este gratuită, secundară, ci motivează întregul comportament comunicativ al participanților, urmărind să influențeze decizia electorală a publicului [4, p. 236]. A fost observat, de altfel: „Ce este o confruntare la televiziune? O dispută în care sunt angajate nu atât idei, temeinicia pozițiilor, cât replici cu efect, clișee construite din vreme, modalități de adresare, prestații compuse pentru a sugera adevăruri, a stimula anumite percepții, a prilejui reliefaarea unor atitudini” [5, p. 240].

Așa cum noțiunea de *discurs politic* se referă la ansamblul de schimburi comunicative între actorii arenei politice, circumscrise aspectelor retorice, structurale, modalităților și strategiilor conversaționale (din perspectiva gramaticală, textuală, contextuală, stilistică, exprimate prin utilizarea limbajului) [6, p. 112], de notat că în dezbaterile televizate pot fi urmărite confruntări manifestate nu doar comportamental, dar și de ordin lingvistic.

Pentru exemplificare, s-a recurs la analiza unei emisiuni din ciclul „Bună seara”, realizată în direct (producător și moderator – jurnalistul Mircea Surdu), difuzată la 24 ianuarie 2014 [7], în cadrul căreia au fost supuse discuției prioritățile partidelor politice din Republica Moldova, antrenate în ultima campanie de alegeri în forul legislativ al republicii (2014, Legislatura a XX-a). La emisiune au participat șase reprezentanți ai partidelor politice¹.

În scopul conturării caracteristicilor discursului politic propriu protagoniștilor emisiunii, am considerat oportun a recurge la o serie de abordări conceptuale aferente lingvisticii politice, cum ar fi *Teoriile politeții / impoliteții* (în accepția lui P. Brown și S. Levinson [8]) – instrument de lucru privilegiat în cercetarea raporturilor relative între instanța discursivă dominată și cea dominantă [9, p. 282].

S-a observat că invitații la emisiune utilizează anumite strategii ale politeții pozitive, precum: *simpatia pentru receptor* (satisfacerea dorinței receptorului de a fi ascultat: *Dacă îmi permiteți, Îmi cer scuze...*), *folosirea pronumelor de politețe* (*Dumneavoastră, Dumneata, Domnule*), *forme familiare de adresare, referire* (adresarea pe nume: V.M. către I.C. – *Ion, Ion...* și către S.S. – *Sergiu* sau I.C. în adresa lui G.M. – *George*).

De remarcat faptul că adresarea politicoasă poate fi transformată ușor în impolitețe, când se trece la dezbateri și la acuzații, persistentă fiind adresarea *per tu*: „*Nu ești tu cel care decizi în partidul pe care îl reprezinti*” (I.C. în adresa lui G.M.) sau V.M. către I.C.: „*Tu nu știi, tu ai crescut la balcon și vorbești niște chestii pe care le auzi doar în ziare*” sau

¹ PLDM - Gheorghe Mocanu (G.M.), PL - Valeriu Munteanu (V.M.), PDM - Sergiu Sîrbu (S.S.), PLR - Ana Guțu (A.G.), PSRM - Ion Ceban (I.C.) și PCRM - Igor Vredea (I.V.).

adresarea la persoana a treia a A.G. către I.C. „*Vorbind despre ceea ce spune persoana care domină discuția... ce-și impune opinia că trebuie să mergem la referendum... azi ești, mâine nu ești!*” sau chiar „*Merită să fie huiduit acest cetățean, care vorbește cu atâta răutate*”.

În cele din urmă, prin diferite acte agresive care amenință eul adversarului (contrazicere, contestarea dreptului de a vorbi, recursul la imperativ) se trece de la impolitețea pozitivă la una negativă: dispreț, aluzii ironice, sarcasm sau batjocură, minimalizare ș.a.

O altă particularitate a discursului-dezbatere este: *amestecul registrelor (ca marcă lingvistică a impoliteții)*. Odată ce are caracter oral, discursul politic implică emoțiile vorbitorilor, verbalul, paraverbalul și nonverbalul imprimând un caracter afectiv discursului, propriu stilului colocvial. Este evident, discursul instituționalizat glisează deseori spre discursul caracteristic situațiilor de comunicare informale, dezbaterea luând forma unei conversații sau chiar animozități. Iar participanții intenționat apelează la forme populare ale pronumelor demonstrative (*ăla*), apelative interjecționale (*măi*), tutuiala, interjecții pentru a evidenția sau a submina oponentul. De menționat, cu cât evoluează conflictul spre punctul culminant, cu atât limbajul utilizat este mai colocvial (V.M.: „*Ok, hai*”; „*Mai ia-o de la început ...*”).

Printre procedeele retorice și structurile lingvistice la care s-a recurs în emisiune s-au înregistrat: atacurile verbale (V.M. în adresa lui I.C.: „*Ați fugit ca șobolanii de pe corabie, Tu unde ai învățat?!*” ș.a. sau I.C. în adresa coaliției: „*V-ați strâns și vă da acolo o doză ca la narcomani...*”), utilizarea construcțiilor impersonale (*se creează, se pledează...*), manipularea presupuzițiilor și a implicaturilor, întrebările retorice (A.G.: „*Noi suntem responsabili*”), ironia („*Mai spune o dată... Ia-o de la început, Ha, ha, ha... Dacă voi, democrații, o să reușiți să-i puneți pe liberali-democrații în ghenunchi, atunci...*”) ș.a. Expresivitatea limbajului este reliefată de imaginile artistice inedite ce demonstrează pragmatismul discursului televizat, orientat spre exercitarea unui impact emotiv, influențând viziunile și reprezentările receptorilor, în special ale telespectatorilor.

În același scop este utilizat și deixisul temporal exprimat prin timpul gramatical al verbelor: *vom contribui, vom acționa, vom realiza, vom ghida, să combatem, să susținem, să acordăm, să continuăm, integrarea, transformarea, oferirea* etc. – timpul viitor fiind cel mai utilizat cu formele: viitorul I, forma substantivizată a verbelor și conjunctivul, primat având formelor infinitivale substantivizate. Se poate ușor observa că se recurge la substantivizarea cuvintelor abstracte, cu caracter pozitiv, ce inspiră optimism (*crearea, dezvoltarea, modernizarea, evaluarea, promovarea, soluționarea, efectuarea, oferirea* etc.). Cu ajutorul lexicului pozitiv cu conotație de efect se creează un spațiu al frumosului firesc, când totul decurge și are loc de la sine. În același timp, putem susține că în rezultatul substantivizării se face o falsă concretețe a discursului, fiind vorba de o susținere de la precizia verbală prin obținerea pentru echivocul atemporalității. Se va face, se va modifica, se vor lua măsuri doar în viitor și doar atunci când votul pus în dreptul partidului respectiv va aduce victorie în campania electorală.

Recurgerea la aceste forme (lipsite de timp, număr, persoană) nu este întâmplătoare, dimpotrivă, intenționată, întrucât nu implică participarea personală a emițătorului, și deci – nici responsabilitatea concretă. Spre exemplu, în: *oferirea serviciilor calitative*

(G. M.) sau *liberalizarea vizelor* (V.M.) este clară acțiunea, spre exemplu de oferire și/sau propunerea unor servicii calitative, dar nu se spune concret *cine* va face această acțiune, *când* anume și *cum*. Astfel, substantivizările devin niște „forme de intenție” care nu obligă la responsabilități concrete.

Cele menționate mai sus demonstrează caracterul ambiguu al discursului politic televizat, care, deși trebuie să fie unul clar, concret, întrucât este vorba de dezbateri la care emitătorul și receptorul sunt têt-a-têt, se produce, totuși, pentru a fi difuzat: destinatarul acestor discuții nu ar fi cei prezenți în platou, ci acei din fața ecranelor televizoarelor.

În cele din urmă, *ambiguitatea* discursului politic de tip dezbateră este intenționată și rezultă din suprasaturația de sens, datorită căreia receptorul este pus în fața unei alegeri. Ambiguitatea este un instrument eficient al persuadării, măbind șansele ca tot mai mulți dintre receptori să adere la ideile expuse și să acționeze în consecință. În discursul politic se apelează la argumente diverse, sentimente, insinuări, conștiința datoriei. Emițătorul/actorul politic se poate refugia strategic în unul sau altul dintre sensurile care nu sunt vizate prin atac. Este o cale de elucidare a respingerii brutale care poate fi utilizată cu rezultate bune (comportamentul A.G, G.M.).

O altă particularitate a discursului politic analizat este *caracterul disimulat*, ce trebuie înțeles de către auditoriul cărui i se adresează nu în litera lui, ci mai degrabă în spiritul pe care îl degajă. Un astfel de discurs nu poate să exprime întotdeauna cu toată franchețea o anumită realitate, o anumită situație. Se folosesc *considerații aluzive, anti-teza, situații discursive* ce țin de *eufemism, interogație retorică*, formule aruncate în lupta discursivă și care mai mult ascund decât dezvăluie. Prin urmare, discursul politic de tip dezbateră a fost, este și va fi întotdeauna un discurs partizan, pragmatic.

Întrucât dezbateră implică un atac permanent la adresa ideilor acelora care susțin interese opuse (orientarea estică sau vestică), *caracterul polemic* al discursului politic este, pentru receptor, semnul luptei pentru putere, cunoașterea alternativelor posibile, confirmarea unei așteptări, semnul neîmplinirii idealurilor sale sau chiar semnul eșecului. Totuși, să nu uităm că un rol important în procesul discursiv politic îl are *receptorul*, electoratul. Întreaga masă a cetățenilor cu drept de vot este vizată de toți reprezentanții politici, de unde putem concluziona: comunicarea electorală are cel mai larg public dintre formele de comunicare similare. Chiar dacă se adresează majorității alegătorilor, omul politic nu își poate permite să adopte mereu același mesaj, ci trebuie să-și adapteze discursul politic, operând câteva segmentări în cadrul marelui grup țintă pe care îl vizează: necesită sensibilizare nu doar grupurile recunoscute pentru dezinteresul manifestat față de „politică”, ce trebuie satisfăcuți și avizați de mesaje electorale, ci și trebuie înfrântă reticența celor care înclină să le respingă, din suspiciune sistematică sau dezinteres total. De notat și faptul că într-o dezbateră televizată se pot observa diferențe clare între participanții acesteia, reprezentanții opoziției fiind mai agresivi decât reprezentanții puterii, cei de la putere fiind mai cumpătați, mai echilibrați, mereu având o atitudine savantă și o ipostază didacticistă.

În cadrul polemicii electorale, fiecare enunțare ocupă un anumit loc în structura interacțiunilor discursive, fiind efectul unei enunțări anterioare și pregătind, la rândul ei, rostiri ulterioare. Dezbateră politică aparține unui câmp problematic politico-ideologic,

în care se creează situații de argumentare și contra-argumentare, finalitatea avută în vedere fiind impunerea propriilor teze și convingerea unei părți cât mai mari a auditoriului ce urmează să-și exercite dreptul de a vota.

Situația de comunicare, fondată pe un process inferențial care dă șansă subiectului interpretant să acceadă de la sensul exprimat la presupozitii și, implicit, la sensul secund este marcată de raportul dintre intenționalitate și competență interpretativă. Discursul polemic integrează, pe de o parte, un *discurs persuasiv* și *procedee de descalificare* a competențelor și a performanțelor adversarului, iar pe de altă parte, un *discurs didactic*, de argumentare și asumare a competenței personale, *competență semantică* (enunțiatorul are rolul unui programator) și *competență modală* (a ști, a voi, a putea, a trebui să facă etc.). Este vorba, de fapt, de a fi identificate și explicate elementele care permit definirea cadrului situației de confruntare politică unde evoluează, ceea ce Patrick Charaudeau numește subiecții care acționează (EU_c - TU_i-EL°) [10, p. 188].

Fiecare actant, care intervine într-o dezbatere, construiește o strategie raportată la relația cu sine - ca proces de autoafirmare. Strategia locutorie conferă coerență comportamentului global al subiectului. Afirmarea *eului* nu poate fi înțeleasă decât prin relația acestuia cu un *tu*, relație de altfel reciprocă. Întâlnirea față în față a subiecților (personaje politice), preocupați să persuadeze și să interpreteze, pune în mișcare operațiile cognitive corespunzătoare, care circumscriu un discurs persuasiv și un discurs interpretativ într-o dimensiune sintagmatică, subiectul se definește prin parcursul discursiv pe care-l îndeplinește ca subiect al unui program; într-alta paradigmatică, el își afirmă prin diversele ipostaze pozitive sau negative competența sau incompetența. Oratorul se construiește pe sine prin limbaj și construiește, simultan, obiectul politic care semnifică un micro-univers. În planul enunțării, discursul pleacă de la o situație, dezbaterea televizată se înscrie în cadrul unui schimb de întrebări - răspunsuri, actorul politic acționând asupra interlocutorului său prin discurs.

Punerea în scenă compoartă în plan semantic: un nivel figurativ de reprezentare a practicilor, un nivel de reprezentare a spațiului și timpului, un nivel axiologic de reprezentare a valorilor. Construind „obiectul” (micro-universul politic), actorul politic caută totdeauna să fie, mai întâi, recunoscut și apoi să ocupe un loc. El se structurează prin limbaj, raportându-se la antecedentele sociale, la situația globală și la obiectul limbaj pe care îl utilizează în scopul construirii unui micro-univers și ocupării unui loc. Actorul politic pretinde interlocutorilor săi să-l recunoască ca reprezentant al unei ideologii, el trebuie să manifeste o stăpânire perfectă a situației și să producă însemnele specifice dorinței inconștiente. Indicatorii nonlingvistici (mimo-gestuali, posturali, decorativi), paralingvistici (fluență, elocință, ezitare, bâlbâieli) și lingvistici (impunerea unui anumit tip de schimb, un ideo-stil, un tip de interacțiune, ocuparea spațiului discursiv, întreruperea, afișarea unei superiorități, impunerea unor anumite teme, a unei interpretări a faptelor, răstălmăcirea discursului) sunt elemente care constituie modul de prezentare a sinelui la televiziune. Stăpânirea strategiilor discursive conduce la multiplicarea amenințărilor pentru *fața* adversarului: întrebări suplimentare, adresări autoritare (ordin, interdicție, sugestie, fapt), comportamente lezante (critică, persiflare, invective). Subiectul comunicant angajat într-o modalitate discursivă intersubiectivă construiește veridi-

itatea discursului său după un model care actualizează categoriile semiotice *a fi/a părea* într-o structură polemică înglobată de o situație spectaculară [11, p. 111].

Discursul politic la televiziune construiește o nouă formă de credibilitate fondată la nivelul expresiei pe structurarea discursului, iar la nivelul conținutului - pe operațiile cognitive de construire a unui univers de cunoaștere. Organizarea cognitivă a discursului este o ierarhie de subiecte și obiecte cognitive puse în scenă în scop de manipulare. Manipularea enunțiarului de către enunțiator se face prin *identificare*, care semnifică, în plan semantic, *fuziunea* în punctul de vedere ce orientează interpretarea. Foarte importantă în acest proces este relația pragmatică instaurată de interlocutori. După cum afirmă P. Bourdieu, forța cuvintelor nu rezidă în cuvintele înseși, ci în condițiile instituționale ale utilizării lor [12, p. 101]. În orice act lingvistic, există efecte de dominare simbolică, datorate contextului, în cazul de față mediumului televizual care intervine în raporturile comunicaționale.

Strategiile discursive se sprijină pe două tipuri de conduite: cognitive și pragmatice. În plan cognitiv, se dezvoltă *strategiile de manipulare*, care se descompun în *a ști să facă*, *a vrea să facă și a face*. În plan pragmatic, intervin *strategiile de punere în practică*, adică *tactici de acțiune*. Interacțiunea polemică presupune construirea de către subiecți a unor *spații simbolice* disjuncte având conținuturi și valori opuse. Construirea spațiilor simbolice reprezintă o veritabilă punere în scenă în care se structurează rolurile intersubiective instalate în conversație. În cele din urmă, într-un discurs politic – dezbateră, la nivel retoric, se utilizează nu doar figuri sintactice precum repetiția, interogația, enumerația, polemica, ci și figuri semantice (epitete, comparații, metafore) și figuri de gândire (ironia, hiperbola, paralela ș.a.) ce antrenează o amplă desfășurare de formă intelectuală, gradată de provocări discursive cu rol persuasiv.

Analiza pragmaticii argumentării din perspectiva modalizării relevă, în baza dezbaterii televizate în cauză, dinamica strategiilor de argumentare în vederea obținerii adeziunii electoratului. Se constată faptul că modul de desfășurare a confruntării dintre candidați este marcat de intenția fiecăruia de a obține adeziunea publicului telespectator, concretizată prin acordarea viitoare a votului legitimant, perspectiva modalizării aducând o contribuție în acest sens, scoțind în evidență intensificarea/atenuarea și atitudinea locutorului:

I.C.: „*Ar fi foarte bine să discutăm* despre rata și creșterea gradului de criminalitate în Republica Moldova. Dvs., A.G., știți cu cât au crescut crimele grave, extra-grave, furturile? Marile crime grave care au fost din 2009, acuma niciuna nu este descoperită. Dacă știți vreo una, spuneți-mi și mie?” (Candidatul apelează la interogație ca strategie argumentativă, răspunzând cu o întrebare; în acest fel, I. C. dorește s-o determine pe A.G. să exprime o poziție clară cu privire la tema abordată). A.G.: „Știți care e cea mai mare crimă? Cea mai mare crimă pe care ați făcut-o Dvs. la 7 aprilie 2009, când l-ați ucis pe Boboc, ați dat foc Declarației de Independență și ați făcut ceea ce ați făcut”. (Candidatul atacă printr-o interogație (retorică), amintind de protestele violente produse (ceea ce a determinat protestele a fost anunțarea rezultatelor preliminare din 5 aprilie, pentru a ridiculiza și a minimaliza argumentarea contracandidatului său și pentru a-și determina interlocutorul să consimtă la teza pe care a lansat-o). V.M.: „*Eu vreau să-l*

întreb pe Domnul C. care sunt crimele extra-grave?” (Intervenție cu apel la ironie). I.C.: „Sunt crimele care țin parte componentă de omor, omor cu maltratare, excepționale”. V.M.: „*Ar fi bine* dacă vorbești despre lemne, *să știi* ce înseamnă cum se taie lemnele și se pun în sobă, dacă vorbești de crime, *să știi* că nu există crime extra-grave. Nu vorbim așa despre tot și despre nimic, hai să încercăm să vorbim aici fiecare despre ce știe”. (Candidatul crește progresiv forța argumentelor sale și continuă să-și atace adversarul politic, ironizându-l, pentru a-i afecta imaginea și pentru a se valoriza pe sine, fiind de profesie jurist). I.C.: „*Vrei să facem un exercițiu?*” (Încercare de contraatac și impunere de a fi sigur pe competențele sale. Pretinde asumarea afirmațiilor pe care le-a făcut. Strategie argumentativă angajantă, candidatul se comportă ca și cum are certitudinea că va câștiga duelul, iar acest fapt îi consolidează imaginea de om hotărât, gata de acțiune). V.M.: „*Eu cred că* numai despre lemne și o să faci”. Replică introdusă de un verb al cogniției *a crede*, cu valoare epistemică, care exprimă universul credințelor, al convingerilor. Candidatul își exprimă îndoiala prin ironizare, urmărindu-se un efect de intimidare.

Observăm, că ironia este introdusă prin construcția modalizatoare *Eu cred că*, alcătuită din pronumele personal I sg. și verb al cogniției *a crede* cu valoare epistemică, prin care se presupune că vorbitorul își exprimă atitudinea față de conținutul propriei fraze și se responsabilizează față de valoarea de adevăr a acesteia. Ca și în cazul verbelor modale, se observă o lipsă de autonomie a expresiei modale: luată izolat, fără context, fără posibilitatea de a recupera semantic sensul, ea este lipsită de semnificație. Propoziția secundară transmite informația presupusă adevărată, arată convingerea, gradul de siguranță al vorbitorului față de cele spuse, cu valoare axiologică: *Ar fi bine dacă vorbești despre lemne, să știi...* De asemenea, arată gradul de cunoaștere a realității și a circumstanțelor, prezentarea acestei informații ca pe un dat, fără să exprime, însă, atitudinea acestuia.

Prin urmare, pentru a avea acces la atitudinea vorbitorului (mai ales în cazul ironiei), nu este suficientă expresia modalizatoare, ci și propoziția suport semantic și, nu în ultimul rând, contextul situațional. În timp ce conținutul propoziției secundare poate fi prezentat ca autonom, structurile/expresiile modalizatoare pot fi rostite și ele fără structuri suport, dar atunci se presupune că structura suport a fost rostită anterior și că poate fi reconstituită semantic.

S.S.: „Eu propun să vorbim despre integrare” (intervenția unui alt candidat pentru schimbarea subiectului). V.M.: „Ok, hai”. S.S.: „Domnul C. a vorbit despre integrare, de faptul că nu se consultă cetățenii atunci când este vorba de vectorul de dezvoltare externă a țării ... *Să știți* Domnul C., că *obligatoriu* cetățenii vor fi consultați. Și *ne dorim noi sau nu ne dorim...* Prevederile constituționale prevăd expres atunci când se cedează o parte din suveranitate *este obligatoriu să consultăm* cetățenii într-un referendum și, *să știți* că decizia este extrem de dificil de aprobată, deoarece *este nevoie* de cel puțin 50% din toți alegatorii înscriși în listă. *Să știți* că noi nu ne vom integra în nici o organizație internațională, fie la est fie la vest, fără consultația cetățenilor, aici să fie foarte clar”.

Politicienii recurg la ideea de comunitate pentru a-și susține acțiunile proiectate în viitor pentru că argumentul pluralității este mai puternic și conotat pozitiv în comparație cu autoritatea individuală: în timp ce singularul și verbul *a crede* reprezintă *opinia*,

izolată și cu mai puțin impact social, verbul *a ști* și pluralitatea reprezintă cunoașterea și implică o forță persuasivă mai mare.

Scopul a astfel de strategie discursivă este de a permite cel mai înalt grad posibil de experiență comună sau identificare a locutorului cu auditoriul. Influențarea auditoriului, în același scop, este realizată prin argumentum *ad populum*, cu ajutorul unor expresii remarcate în dezbateră analizată cum sunt: „*ca și alții*”, „*se cunoaște/se știe foarte bine*”, „*toată lumea știe*”. Aceste expresii, care fac apel la un univers de cunoaștere al locutorului, presupus în relație cu cel al alocutorului, poate fi apreciat și ca un conector argumentativ de cooperare.

De menționat, că discursul fiecăruia din candidați urmărește, pe de o parte, convingerea telespectatorilor cu privire la justețea propriului program, iar pe de altă parte, impunerea propriei imagini, respectiv descalificarea imaginii oponentului. Unii din ei, în urma intervențiilor discursive apar în chip de exponent al continuității puterii politice, alții se manifestă ca agenți ai schimbării și adepți ai unei doctrine politice democratice.

Apreciem că dezbateră analizată are un caracter polemic. Fiecare dintre formațiunile discursive ale spațiului rostirii nu poate decât să „traducă” ca inacceptabile (sau negative) unitățile de sens construite de „celălalt”, definindu-și, astfel, propria identitate. Activitatea discursivă a candidaților opune două ansambluri de categorii semantice: 1) formația noțiunilor semantice fundamentale pe care le revendică; 2) ansamblul conceptelor semantice pe care le respinge.

Deși în cazul candidaților prezenți la dezbateră se poate vorbi despre un ethos de identificare, soluțiile pe care le aleg în cursul confruntării sunt diferite. Optând pentru strategii de confruntare, fiecare își revendică un anumit tip de ethos și, în același timp, încearcă să submineze construcția adversarului. Strategiile alese în acest sens de unii candidați, precum A.G, S.S - urmăresc să configureze un ethos al puterii. Ei se prezintă auditoriului ca oameni al faptelor, activi, direcți și responsabili, critici față de adversari. Ethosul construit de ceilalți participanți la dezbateră, precum V.M., I.C., este mai degrabă unul al caracterului, mizând pe provocări și pe polemică deschisă cu adversarul, pe reacția curajoasă la afirmațiile acestuia.

Există forme discursive în care construirea ethosului joacă un rol esențial atât pentru reușita ilocutionară a activității comunicative, cât și pentru eficiența perlocutionară a acesteia. Discursul electoral reprezintă cazul prototipic, în măsura în care este în joc nu numai câștigarea unui duel verbal, ci și decizia concretizată prin vot a audienței.

Într-o polemică pot fi implicate și alte dimensiuni ale discursivității, ca în fragmentul ce urmează. I.C.: Eu i-am spus o dată primului ministru când a venit să prezinte proiectul bugetului, Dvs. vorbiți de creșterea PIB-ului, duceți-vă cu creșterea PIB și plătiți facturile la Banca de Economii, la farmacie, la piață și cumpărați cu creșterea PIB-ului 10 ouă, un kilogram de cartofi și tot așa mai departe... (Acuzație adusă guvernării). A.G.: „Domnule C., dar cu ce gaură ați lăsat Dvs. bugetul în 2009 când a venit coaliția europeană la guvernare? ... Atunci când faceți niște afirmații populiste de doua parale, știți că nu are acoperire financiară nici o inițiativă de a Dvs. Când ați tănuit faptul că suntem în criză financiară severă și că Dodon spunea „totu-i bine?”...” (Candidatul adoptă ca strategie *dezmințirea*, negând direct alegațiile sau intențiile ce privesc acuzațiile aduse

de contracandidatul său din opoziție). I.C.: „Când se ocupa Dodon de economie, 800 de milioane erau investiții străine direct ...” (Candidatul intră în defensivă și consideră corectă poziția cu privire la problema dezbătută. Strategia abordată este *transcenderea*, ce presupune încercarea de a „te ridica” deasupra oricăror capete de acuzare). A.G.: „Dodon se ocupa de economie și în paralel era cercetător al Academiei de Științe și lua bani de la stat din două părți și nu făcea nimic...”. (Discurs implicit: se dorește încă o dată impunerea unei imagini negative a contracandidatului său ca persoană ce apără fosta guvernare care a fost incapabilă de acțiune/guvernare). Menționăm că accentul pe insuccesul/incapacitatea rivalului politic este redat indirect prin modalizatorul deontic al verbului „a trebui”, cu referire la trecut, care are rolul de intensificator - „a micșorat salariile pe care *a trebuit* noi după aceea să le mărim”, care poate fi decodificat ca „noi am fost nevoiți să majorăm ulterior salariile din cauză incapacității voastre”. Observăm că acest verb modal se asociază cu pronumele *noi*, marcând o subiectivitate asumată, dar nu individual, ci de către grup.

În discursul lui A.G, raportarea la trecut are o funcție critică. Reproșul și antiteza – conjugate, uneori realizate în forme directe sau indirecte, sunt principalele strategii de confruntare la care apelează, aducând în prim-plan aspectele vulnerabile ale identității adversarului sau partidului pe care-l reprezintă și potențând, în același timp, atitudinea de disociere față de acesta.

O strategie utilizată frecvent în dezbateră analizată, dar, considerăm și în lupta politică în general, este *comparația în timp* la care se apelează, mai ales atunci când se poate adopta ca perioadă de referință un interval temporal în care adversarii politici, fiind la putere, au realizat mai puține performanțe în raport cu promisiunile (acuzări de acest tip pot fi remarcate pe întreg parcursul dezbaterii). Astfel, neîmplinirile prezentului sunt puse pe seama unei „grele moșteniri”, dobândite de la guvernarea anterioară, când s-au luat decizii politice și economice eronate sau nefericite, iar succesele care pot fi relevate în perioada actuală sunt accentuate și asumate (G.M: „În anul acesta avem cel mai mare buget din ultimii ani, în 2009 l-am moștenit cu circa 14 miliarde de lei, anul ăsta este de 28 de miliarde de lei, deci un buget dublu și respectiv, investiții duble sau triple pe diverse domenii ...”).

Reprezentanții opoziției, care au un trecut guvernamental încă prezent în memoria cetățenilor, vor insista, în discursul lor argumentativ, asupra necesității orientării numai către viitor. Ei insistă asupra eșecurilor celor care se află la guvernare, iar viitorul este întrevăzut ca având perspective sumbre, dacă aceștia vor rămâne la putere (I.C.: „Evident, pregătim mai multe lucruri importante pentru țară, și este vorba despre un program național de dezvoltare a țării pe următorii zece ani, ceea ce, practic, nu are guvernarea. Un program de dezvoltare a orașului, dar și nemijlocit, vom urmări că împreună cu toții, cu alte partide, care astăzi nu se află la guvernare, să cântăm un marș funerar, la sfârșitul acestui an, acestei coaliții, care în fiecare zi își bate joc de oameni. Deci, prioritatea finală este că la alegerile parlamentare, acești domni care reprezintă astăzi coaliția, să termine să-și bată joc de oameni, și țara să poată să fie reîntoarsă în albia stabilității și normalității, oamenii să poată să trăiască normal”).

În consecință, opozanții politici vor insista asupra faptului că soluția o reprezintă alternanța la putere și promovarea altor soluții politice pe care ei le-au identificat și le

vor promova (A.G: „Partidul nostru, în noua sesiune parlamentară, vine cu priorități care sunt legate în primul rând de adoptarea pachetului de legi care decurge din Acordul de Asociere... Acest pachet de legi de asemenea ar include legile ce țin de reforma procuraturii și această obligațiune pe care o avem în fața Consiliului Europei trebuie să o ducem până la bun sfârșit... Pentru ca vara anului 2014 să se încununeze, pe de o parte, cu liberalizarea regimului de vize, pe de altă parte - cu semnarea Acordului de Asociere și ratificarea acestui Acord în parlament, pentru a putea pași în noua campanie de alegeri parlamentare sub majestic marș, nu pompele funebre despre care spuneau socialiștii ”).

Putem astfel încadra polemica participanților la emisiune în reprezentarea sintetică a polemicii politice discursive, elaborată de sociologii francezi. Raportarea diferită la coordonatele temporale atât din partea guvernărilor, cât și a celor din opoziție ilustrează scopul urmărit: persuadarea și obținerea unor avantaje în raport cu adversarii politici.

Tabelul 1. Reprezentarea confruntării discursive pe axa temporală a adversarilor politici

	PREZENT (t)	TRECUT (t-1)	VIITOR (t+1)
Guvernanții	Muncim cu dăruire. Realizările noastre sunt tangibile <i>CONVINGERE</i>	Povara unei moșteniri nefaste. Importanța unui drum parcurs. <i>PROGRES</i>	Rămân multe de făcut. Dați-ne timpul necesar <i>OPTIMISM</i>
Opozanții	Imobilism dezastruos. Rezultatele sunt iluzorii <i>MĂHNIRE</i>	Noi ne aflăm cu fața către trecut! <i>INVITAȚIE LA SCHIMBARE</i>	Viitorul e sumbru; soluția e o altă politică! <i>DRAMATIZARE, OPTIMISM CONDIȚIONAT</i>

Sursa: Philippe Braud. Sociologie politique [13, p. 476].

Putem constata că, pe planul acțiunii politice se întâlnesc *două tendințe fundamentale*: pe de o parte, de păstrare a puterii politice de către cei care se află la guvernare, iar pe de altă parte - demersul discursiv de schimbare, de inițiere a preluării politice de către cei aflați în opoziție. În această ordine de idei, cauza și finalitatea argumentării politice o constituie legitimarea. Locutorul politic propune auditoriului său o schematizare discursivă, respectiv o imagine „sumară, dar esențială” cu privire la un anumit conținut doctrinar, pentru a-l determina să adere la apărarea și menținerea acestei imagini. Intenția realizării schematizării discursive o constituie încercarea de legitimare.

Am remarcat că verbele „a crede”, „a gândi/a considera”, „a ști” etc. nu sunt aproape deloc folosite parantetic, ca structuri incidentale, ceea ce ar presupune comentariul detașat al enunțatorului asupra conținutului propozițional al enunțului pe care îl însoțesc. Folosirea predilectă a acestor verbe cu funcția de predicat al propozițiilor regente dovedește că politicienii își asumă și își exprimă explicit credințele. Multe dintre actele de vorbire subînțelese de aceste structuri sunt acte promissive indirecte. Un exemplu în acest sens poate servi următorul fragment discursiv al lui S.S.: „Câteva zile în urmă am participat la discuții cu delegația Comisiei de la Veneția. Am abordat o problemă extrem de importantă ce ține de sistemul

electoral în Republica Moldova. Și *să știți* că este o problemă într-adevăr importantă, deoarece, eu *nu știu*, cum mulți deputați, când merg în teritoriu și încep să discute cu oamenii, *să știți* că este o problemă foarte mare, această distanță dintre deputați și cetățenii simpli... Evident, *cred* că noi ar trebui să luăm cele mai bune practici europene în acest sens... *vom dezvolta* o democrație veritabilă, și un stat de drept Republica Moldova...”

Actele de vorbire promisiive indirecte rezultă și din enunțurile prefațate de verbele subiective „a vrea”, „a dori” etc. Ambele categorii de verbe subiective la persoana I singular compun etosul liderului puternic care se oferă ca garant al ideilor și al acțiunilor sale. În dezbateră analizată aceste verbe se întâlnesc cel mai frecvent la persoana I plural: G.M.: „... avem planificat mărirea salariilor medicilor cu 20% și *ne-am dori* foarte mult să ajungem și la profesori”; A.G.: „... *ne dorim* foarte mult ca actuala administrație din Transnistria să nu constituie un cap de pod pentru politica din est pentru afirmarea politicii din est a Rusiei”; I.C.: „... programele de locuințe, dacă *noi vrem* tineri pedagogi, dacă *noi vrem* tineri asistenți sociali, dacă *noi vrem* tineri în domeniul culturii, în domeniul agriculturii, undeva la sat sau undeva în centrul raional, *noi trebuie să avem* un program în acest sens”.

Atât întrebuițarea verbelor cu sens epistemic, cât și ale celor cu sens volitiv pot fi asociate cu expresia preferințelor politicianilor pentru anumite idei și acțiuni. Valorile modale exprimă aprecierea, evaluarea axiologică a conținuturilor propoziționale. În acest mod candidații garantează importanța temelor pe care le selectează. De pe poziții de autoritate, ei lansează judecăți de valoare prin intermediul verbelor menționate mai sus. În cazul dezbaterii electorale televizate, discursul evaluativ implică subiectivitatea explicită a enunțătorilor. Prin folosirea verbelor „a crede”, „a gândi” sau „a ști” candidații își susțin programul ideologic, iar prin folosirea verbelor volitive și de acțiune ei își prezintă planurile concrete de acțiune. Construcțiile cu verbele „a fi” și „a avea” reprezintă suportul lingvistic prin care candidații se autopezintă în termeni pozitivi și își definesc strategic identitatea. Prin varietatea de nuanțe semantice ale verbelor modale candidații electorali realizează acte de limbaj performative pentru a face promisiuni, a contrazice, a avertiza, a sfătui etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Iyengar S., Reeves R. Do the media govern? New Delhi: Sage, 1997.
2. Boicu R. Dezbateră electorală televizată. Royal și Sarkozy în finală. București: Ars Docendi, 2012.
3. Mazzoleni G. La comunicazione politica. Bologna: Il Mulino, 2004.
4. Ionescu-Ruxăndoiu L. Dezbateră electorală televizată ca formă discursivă. În: G. Pană Dindelegan (coord.). Limba română – stadiul actual al cercetării. București: Universitatea din București, 2007, pp. 235-240.
5. Dobrescu P. Iliescu contra Iliescu. Analiză din interior a campaniei electorale 1996. București: Editura Diogene, 1997.
6. Mazzoleni P. Op. cit.
7. Bună seara. Postul de televiziune TRM, 24 ianuarie 2014. [On-line]: <http://trm.md/ro/buna-seara> (Accesat 15 mai 2016).
8. Brown P., Levinson S. Politeness: some universals in language usage. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1987.
9. Verdeș T. Discursul politic din perspectiva dezbaterii. In: La Francopolyphonie. (Chișinău), 2014, vol. 2, nr. 9, pp. 280-285.
10. Arsith M. Semiotica discursului politic. Iași: Editura „Ștefan Lupașcu”, 2005.
11. Haineș R. Televiziunea și reconfigurarea politicului. Studii de caz: alegerile prezidențiale din România din anii 1996 și 2000. Iași: Polirom, 2002.
12. Ibidem.
13. Braud Ph. Sociologie politique. Vol I. Paris: L.G.D.J., 1999.

**REFLECȚII DESPRE IDENTITATE:
DISPUTE MAI VECHI ÎN REALITĂȚI NOI**

**REFLECTIONS ABOUT IDENTITY:
OLDER DISPUTES IN NEW REALITIES**

**Loreta HANDRABURA, doctor în filologie,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"**

Summary

Identity problem - Moldovan or Romanian? - returned to political discourse in Republic of Moldova. Political parties, like the Democrats by its leader in particular, but especially the socialist party programmatic exploits in political battles for presidential election in 2016. Identity is revived dispute in the context of choosing the vector of development of the country, although Moldova-EU Association Agreement was ratified and signed two years ago. Unionist parties and their candidates maintain this discourse. They promote „unity of the nation”, the reunification of Moldova with Romania with more consistency and determination now. For the first time in the history of 25 years of independence of the Republic of Moldova when witnessing an open confrontation of unionists and statehood on the subject. Through our reflections bring back the day, even sequentially, this theme of identity and otherness, inexhaustible by nature dynamic and contradictory.

Keywords: *identity, alterity, differences, common appurtenance, diversity*

Problema identității și cea a alterității [1] rămâne să fie discutată nu doar în mediile academice, educaționale și politice. Unele voci afirmă că este depășită, consumată, dar realitățile de la noi demonstrează că ea a revenit în discursul public urmare a consolidării poziției politice a partidului socialiștilor, care promovează moldovenismul și statalitatea, pe de o parte, și mesajul identitar pro român, acțiuni tot mai vizibile ale partidelor unioniste, pe de altă parte. Nu ne propunem să abordăm acest subiect din perspectiva politologică, lăsându-i pe specialiștii domeniului să o facă. Readucem la zi, fie și secvențial, acest complex tematic, inepuizabil prin natura lui dinamică și contradictorie, prin câteva reflecții imagologice [2].

Luând în considerare dinamica accentuată din societatea contemporană, identitățile (ne referim la câteva dintre palierele sale: național, etnic, cultural) sunt supuse unor permanente schimbări [3]. Respectiv, sensul conceptului de identitate nu este și nu va fi nicicând stabil, rămânând deschis polemicilor și dezbaterilor în rândul antropologilor, istoricilor, sociologilor, psihologilor și nu doar a acestora. Căci, după cum nota Pascal Bruckner, „într-o epocă în care istoria năvălește ca o vijelie peste noi într-o zdrobitoare acumulare de fapte, a înțelege pur și simplu ce se întâmplă devine din ce în ce mai greu, iar noțiunea de „complexitate” a devenit noul fetiș intelectual, consfințind neputința.” [4, p.7], limita interpretării, am completa noi.

Două experiențe de cercetare au reprezentat începutul preocupărilor noastre de investigare a acestui subiect complex al identității și alterității. Prima se referă la elaborarea capitolului „Literatură găgăuză” în colaborare cu P.Cibotar și V.Goraș-Postică din manualul *Să ne cunoaștem mai bine. Educație interculturală pentru înțelegerea alterității prin intermediul literaturii etniilor conlocuitoare în Republica Moldova (română, ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară)* [5, p.183-224]. Cea de-a doua experiență constă în anali-

za și comentarea datelor din primul și singurul etnobarometru de la noi [6, p. 226-244]. Informațiile fundamentate științific despre situația etnică de acum zece ani din țară despre dinamica reprezentărilor și stereotipurilor diferitor grupuri etnice (moldoveni/români, ruși, ucraineni, găgăuzi și bulgari) ne-au motivat să scrutăm ulterior, într-un studiu de imagologie la care lucrăm acum, nu numai imaginile despre sine și alții din perspectivă etnică, dar și de gen, conservate de mentalul popular în documentele de folclor literar românesc din spațiul dintre Prut și stânga Nistrului.

Identitatea ca sistem dinamic de reprezentări, prin care actorul social (individual sau colectiv) își orientează comportamentul, își construiește istoria, își organizează proiectele, trece printr-un proces contradictoriu și devine o sursă de conflict și de iluzii. De ce? Fiindcă, identitatea – noțiune “polimorfă și bulimică” [7, p.7] - este pentru om, ca ființă socializată, orizontul care-i permite să se situeze permanent în raport nu numai cu Sine, dar și cu Ceilalți.

În cadrul acestui parcurs identitar, nouă nu ne scapă nici ceea ce ne deosebește sau singularizează în raport cu cineva sau alții, nici ceea ce ne reunește sau punctul nostru comun, deși suntem persoane diferite, toate de un același Altul. Prin urmare, identitatea înseamnă diferență mai întâi, care diferență, înainte de a o respinge, stigmatiza sau accepta, trebuie înțeleasă.

Frica de diferență, care continuă să ne încerce și astăzi, atunci când, în mod sentențios, se mai pun încă accentele pe identitatea culturilor majore și minore, trebuie depășită. Această autoterapie dă rezultat numai în momentul în care conștientizăm unicitatea propriei valori umane, implicit culturale/naționale în raport cu ceilalți. A fi altfel decât alții este un drept al fiecăruia, mai cu seamă acum, la început de Mileniu III. Câți dintre noi, însă, în relațiile interumane pun accentul nu pe uniformizarea comportamentelor, ci pe individualitățile umane, care trebuie să conteze din ce în ce mai mult în societățile și comunitățile tot mai eterogene din punct de vedere etnic.

Noțiunea de *identitate* tinde să înlocuiască noțiunea de *națiune* și a defini, în zilele noastre, identitatea culturală a unei națiuni înseamnă, automat, a introduce în ecuație concepte noi, cum ar fi: „la pluralitate identitară”, „l'identité de soi” („ego identity”), drepturile minorităților, „psihologie morală”, „multiculturalitate” și „multiculturalism”, „semantică istorică” etc. Reproducem aceste noțiuni dintr-o carte care a apărut acum trei ani (*Les ambarras de l'identité*, de Vincent Descombes, Gallimard, 2013) și din alta, deja celebră (*Présent, nation, mémoire*, de Pierre Nora, Gallimard, 2011). Amintim de ele pentru că vechiul tip de discurs identitar (numit și discursul despre specificul național), acela în care sunt puse pe două coloane virtuțile (calitățile) și insuficiențele, inerțiile spiritului unui popor, este abandonat.

Totodată, identitatea înseamnă nu numai diferență, dar și apartenență comună la un sistem de valori, la o cultură, la un spațiu, la o etnie, la o națiune [8]. Spre exemplu, a fi român în Republica Moldova este doar o autoidentificare culturală (sic!), consideră fundamentalistii moldoveni, unii reprezentanți ai altor etnii conlocuitoare, românofobi de regulă, precum și o parte din populație care își spun moldoveni. Circa 200 de ani ni s-a impus identitatea moldovenească [9] - o identitate artificială, inventată. Formațiuni

politice, precum cea a democrațiilor prin liderul său mai cu seamă, dar în special a partidului socialiștilor, o exploatează programatic în bătăliile politice pentru alegerile prezidențiale din 2016, reanimând disputa identitară în contextul alegerii vectorului de dezvoltare al țării, deși Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană a fost ratificat și semnat acum doi ani.

Partidele unioniste și candidații acestora întrețin acest discurs al ”unității de neam”, reunificării Republicii Moldova cu România, cu mai multă consecvență și hotărâre acum. Pentru prima dată în istoria celor 25 de ani de independență ai Republicii Moldova asistăm la o confruntare deschisă a unioniștilor și staliștilor pe această temă în cursa pentru fotoliul primei persoane în stat. Câți însă dintre cetățenii noștri care au pașapoarte române au și conștiința identitară de român pentru a susține ideea unirii, implicit a candidatului care o promovează? Este greu de estimat, deoarece pentru mulți încă dobândirea cetățeniei este doar un act de valorificare a șanselor pe care le au românii ca cetățeni europeni, nu și de autoidentificare cu poporul român (românofobia unor persoane publice – politicieni, artiști de ex. - cu acte românești este cunoscută, iar în câteva cazuri a fost taxată corect, după noi, prin retragerea cetățeniei de către statul român). O realitate dură, care derivă din nivelul tot mai scăzut de viață al populației Republicii Moldova, problemele de ordin economic, social și politic, fluxul migrațional tot mai intens și pragmatismul celor care își revendică cetățenia română și ”mimează” atașamentul pentru Țară, pentru a beneficia în special de efectele de cetățean român/european.

Cert este că cei care se identifică cu românii din România se regăsesc nu numai în cultura de peste Prut. Contestatarii identității românești continuă să ignore faptul că în spate avem o istorie, tradiții edificatorii, valori competitive care certifică identitatea noastră originală, chiar dacă ea mai este contestată și, respectiv, neglijată în unele manuale de istorie ale unor istorici de curte. Putem vorbi, așadar, și în situația analizată mai sus de două moduri de identificare (etnică, în acest caz), variabile în cursul istoriei colective și al vieții personale, atribuirii la categorii diverse care depind de context. Este vorba de identificările atribuite de alții, numite de sociologul francez Claude Dubar „identități pentru Celălalt” și identificările revendicate de sine însuși sau „identități pentru sine” [10, p. 9]. În discursul identitar de astăzi, aceste identificări sunt numite hetero-identificare și autoidentificare.

Bineînțeles că te poți identifica pe tine însuși altfel decât o fac alții, străini etnici sau chiar conaționali, acceptând sau refuzând identitățile care ți se atribuie. Relația dintre aceste două procese de identificare se află, precum au demonstrat mai mulți cercetători [11], la temelia conceptului de forme identitare.

Revenind la noțiunea de identitate, deducem că aceasta se construiește din confruntarea similitudinii cu diferența și a identicului cu alteritatea (existența, ființa privită din punct de vedere diferit de ea însăși; diversitatea) [12]. Reținem că acestea se condiționează reciproc și nu se exclud. În continuarea ideii anterioare, precizăm că identitatea este condamnată să se înscrie la granița singularului și a pluralului [13], a ființei și a acțiunii, a asimilării și a discriminării.

Paradoxul identității, definit ca „ceea ce este unic este ceea ce este împărțit”, poate fi omis, dacă luăm în considerare că diferența și similitudinea au un element comun și anume identificarea Celuilalt și prin Celălalt. Reieșind din această interdependență, este firesc să ne întrebăm, ca și eroul liric din poezia „Bucurați-vă” a lui Grigorie Vieru, nu numai *Cine sunt eu, român sau moldovean?*, dar să ne preocupe, deopotrivă, și *Cine ești tu, prietenul meu bulgar de naționalitate?* sau *Cine e dânsul, profesorul nostru de istorie, rus de naționalitate, dar care vorbește o română impecabilă și nu plătește tribut decât adevărului istoric?*

Necesitatea cunoașterii Celuilalt / Celorlalți din preajmă se declanșează și din considerentul de ordin sociologic, ”Nu-ți poți fi suficient sie!” și din realitatea că locuim într-o republică multietnică, în care conviețuiesc, de peste o sută de ani încoace, români, ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, evrei, armeni, romi și alte etnii.

Zi de zi interacționăm unii cu alții nu numai ca reprezentanți ai unor etnii, dar și ca individualități cu roluri private și publice variate. Coexistăm, respirăm cu aceleași probleme, prin urmare, trebuie să căutăm împreună soluții, să colaborăm și să cooperăm, chiar dacă, prin natura noastră etnică, de gen, vârstă, apartenență religioasă, politică suntem diferiți.

Contează, în opinia noastră, să găsim, ca cetățeni ai Republicii Moldova, punctele care ne unesc în mediul geo-cultural comun. Să disociem între latura comună consubstanțială și cea particulară a fiecărei etnii, să recunoaștem drepturile istorice ale românilor, ca etnie majoritară, dar și a găgăuzilor, bulgarilor etc. – toate acestea ajutându-ne să depășim atât problemele spinoase ale trecutului, cât și cele ale prezentului, ce tensionează iarăși relațiile interetnice și, în rezultat, pentru a nu specula continuu pe acest subiect. Nu putem accede la cultura europeană și, implicit, la identitatea europeană – aceasta se definește prin deschidere, comunicare, cooperare cu ceilalți, nu prin orgoliu autarhic –, dacă nu vom avea și conștiința identității individuale și naționale.

Procesul de redescoperire și reabilitare a propriei imagini este contingent celui de cunoaștere și definire a imaginii celorlalți [14]. Desigur, cunoașterea și înțelegerea altuia/diversității este un proces progresiv și complex. Orice studiu identitar câștigă, însă, neîndoielnic, din provocările alterității. Aceasta reclamă respect pentru celălalt, a cărui cultură sporește cunoașterea-de-sine; formează capacitatea de obiectivare; declanșează percepția interesului comun și dorința de a construi ceva în echipă, în numele unui scop generos pentru propria societate, cu care ne identificăm și tindem s-o consolidăm într-un tot unitar, al nostru, comun și nicidecum s-o fracționăm.

În ce măsură ne cunoaștem unii pe alții și fiecare pe sine pentru a conviețui? Întrebarea reapare astăzi iarăși și iarăși în diverse medii și țări urmare a exodului masiv al migranților din Siria din ultimii doi ani, dar și a mutațiilor tehnologice și sociale, a mobilității profesionale și geografice. Reconceptualizarea identității culturale/naționale [15], europene rămâne o chestiune vitală chiar și într-o lume a globalizării tot mai diversă și mai tensionată.

Este necesar, așadar, să acționăm, responsabili, fără a neglija aspectele particulare, specifice, respectul pentru diferențele Celuilalt. Iar conviețuirea bazată pe respectarea

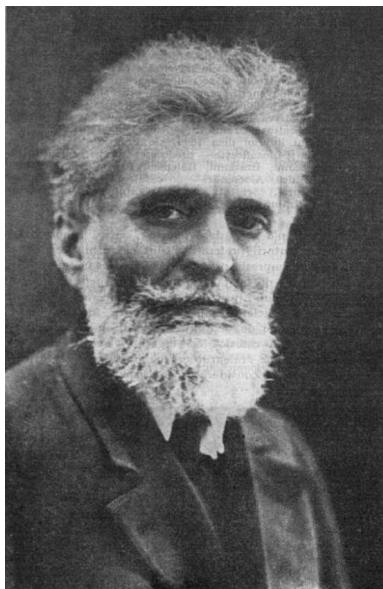
Celuilalt derivă, mai întâi, dintr-o bună cunoaștere a propriului sistem de valori intrinseci sau extrinseci. Renunțarea la ele, pentru a fi acceptați de ceilalți, este o falsă înțelegere pe care o au, cu regret, încă mulți dintre concetățenii noștri care au rămas în țară, dar și o parte din cei care au emigrat. Or, acesta este un alt subiect de analiză, care, desigur, derivă din istoria noastră sinusoidală, respectiv, complexe identitare mai noi sau mai vechi care ne-au deformat conștiința sinelui/identitară și alimentează în continuare deviantul.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ferréal Gilles, Jucquois Guy. Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale. Traducere de Nadia Farcaș. Iași: Polirom, 2005, 679 p.
2. De această perspectivă de abordare se ocupă astăzi imagologia – ramură a psihosociologiei care studiază imaginile pe care diferite popoare le au despre ele sau despre altele. Cf. Dan Horia-Mazilu. NOI despre Ceilalți. Fals tratat de imagologie. Iași: Polirom, 1999, carte care "reunește datele necesare unui dosar revelator pentru modul în care românii s-au descoperit și au învățat (încă mai învață?) să-l accepte pe Celălalt".
3. Dumitru Marius. Identitate. Poliidentitate. Criza identităților. În: Revista Sinapsa, 2008, Nr. 2, p. 168-193.
4. Bruckner Pascal. Melancolia democrației. Cum să trăiești fără dușmani? București: Antet, 1990, p.7.
5. Cartaleanu Tatiana, Cebotar Petru ș.a. Să ne cunoaștem mai bine. Educație interculturală pentru înțelegerea alterității prin intermediul literaturii etniilor conlocuitoare în Republica Moldova (română, ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară). Curs opțional pentru licee, colegii și universități. Chișinău: Cartier, 2005, p.183-224.
6. Handrabura Loreta. Identitate etnică/națională și autoidentificarea grupurilor etnice din Republica Moldova. În volumul Petruți D., Roșca A., Cărăuș N. ș.a. Etnobarometrul în Republica Moldova/ Institutul de Politici Publice. Chișinău: Gunivas, 2006, p. 226-244.
7. Expresie a lui Péloile Bernard. Anchetă asupra unei dispariții. Noțiunea de identitate națională ca negare a națiunii. În: La Pensée, 308, 1996, p. 97-114. Apud Dubar Claude. Criza identităților. Interpretarea unei mutații. Chișinău: Știința, 2003, p.7.
8. Pentru cei care vor să cerceteze suplimentar relația dintre identitatea națională, construirea națiunii, tradițiile politice, tendințele culturale, amintim de lucrarea lui Charles King. Moldovenii. România, Rusia și politica culturală. Chișinău: ARC, 2002. 304 p.
9. Celor interesați de interpretarea trecutului în conformitate cu principiul competitivității identităților sociale și naționale, recomandăm: Frunțașu Iulian. O istorie etnopolitică a Basarabiei 1812-2002. Chișinău: Cartier. 2002. 624 p.
10. Dubar Claude. Idem, p.9.
11. Identitate/alteritate: despre experiența românească a străinului. Coordonator Al. Zub. Iași: Universitatea «Al. I.Cuza», 1995. 400 p.
12. Chestiunea alterității este abordată de Tzvetan Todorov. Nous et les autres. Paris: Seuil, 1988; Paul Ricoeur. Soi-mêmes comme un autre. Paris: Seuil, 1990; Jean Baudrillard, Marc Guillaume. Figuri ale alterității. București: Paralela 45. 2002; Florinela Floria. Retorica alterității. 2014. 270 p.
13. Sugestivă ca exemplu este formula lui Norbert Elias: "Nu există identitate a lui Eu fără identitate a lui Noi". Cf. La société des individus. Paris: Fayard, 1991.
14. Solomon Marcus. Identitatea și alteritatea sunt de nedespărțit. În: Secolul 21:Alteritatea, 2002, nr. 1-7.
15. Identitatea românească în context european: Coordonate istorice și culturale. Volumul III. Coordonat de către Vasile Boari, Ștefan Borbély și Radu Murea. Cluj-Napoca: Risoprint, 2009.

GARABET IBRĂILEANU: PLEDOARII PENTRU O LITERATURĂ ADEVĂRATĂ

GARABET IBRĂILEANU: SOME PLEADINGS FOR A TRUE LITERATURE

Summary

This article examines the effort of the art critic and historian G. Ibrăileanu to harmonize the relationship between the foreign influences and national specificities in Romanian literature. From the standpoint of aesthetic poporanism, G. Ibrăileanu demonstrates that the true character of a literature resides only in the harmonious balance between the two elements - foreign influences and national peculiarities.

Keywords: *foreign influences, literature, sămănătorism, symbolism, poporanism.*

Un critic de artă dintotdeauna a fost și trebuie să fie adeptul unei perspective de abordare, care presupune în mod cert deschiderea către orizontul teoretic și investigația hermeneutică, însă fără să neglijeze și echilibrul dintre analiză și sinteză, fapt care devine principiu și în semn distinctiv al demersului explorativ realizat cu succes la intersecția dintre cele două secole - XIX-XX, de către criticul, istoricul literar, colaboratorul la un număr impresionant de publicații [1], eseistul și redactorul literar Garabet Ibrăileanu (1871-1936). Spirit critic și cuprinzător, Ibrăileanu a lăsat posterității un tezaur demn de toată considerația, care, spre regret, ultimele decenii nu mai suscită atenția publicului larg ca altădată, moment care nici pe departe nu înseamnă că opera sa este ignorată. În susținerea celor afirmate evidențiem cele două volume de *Opere* editate în 2014 de Academia Română și Fundația Națională pentru Științe și Artă. Nu putem face abstracție în acest sens cu o lucrare, mai puțin recentă, semnată de Antonio Patraș. Este vorba despre eseul *Ibrăileanu către o teorie a personalității*, care ne reliefează din perspectiva romancierului, adică a autorului *Adelei*, și nu mai puțin convingător pune în valoare meritele sale în calitate de critic.

Anul curent marcăm 145 ani de la nașterea lui G. Ibrăileanu, personalitate pluridimensională, care singur se aprecia ca pe un critic artistic și istoric artistic, teoretician ce deconspiră mai ales în perioada timpurie a creației, când mai resimțim încă influențele

lui C. Dobrogeanu – Gherea, predilecții pentru abordările sociologice ale artei, ulterior abandonate în favoarea cercetării structurii psihologice a scriitorului pe care o deduce din operă, adică creația acestuia. A fost adept al metodei biografiste, căreia îi rezervă spațiu și prezență sensibilă în critica sa. „Privită retrospectiv, activitatea lui Ibrăileanu are marele merit al căutării unui specific și unui principiu coagulant pentru a instala discuția literaturii într-un cadru propriu. Privirea sintetică a lui Ibrăileanu din *Spiritul critic* în cultura românească este prima de o asemenea amploare asupra unui întreg secol..., moment când orice încercare de extragere a unui criteriu sau a mai multora care să permită compararea și introducerea tuturor fenomenelor culturale, implicit literare, într-o viziune coerentă” [2]

Din vasta și prodigioasă creație a lui Ibrăileanu ne propunem să abordăm problematica unui articol scris și publicat în timpul activității la *Viața Românească*, și anume, *Influențe străine și realități naționale*, în care, pe lângă subiectul pe care îl putem facil sesiza chiar din titlul lucrării, Ibrăileanu abordează direct sau tangențial un șir de aspecte de teorie estetică și critică literară, multe din care rămân actuale și azi. Chiar din debutul materialului remarcăm eleganța și sobrietatea comentariului critic, maniera și stilul de reliefare a gândurilor și argumentelor pe care îl mânuiește cu abilitate și care, la rândul său, facilitează percepția și comprehensiunea mesajului. Ibrăileanu anunță din start că cercetarea aspectului enunțat, împrumuturile străine constituie o problemă cardinală pentru istoria literaturii românești, influențe care nu permit o atitudine simplistă de apreciere, or ele au avut atât efecte pozitive, cât și impact mai puțin benefic asupra evoluției literaturii de la 1800 la 1880, segment temporal în care, conform criticului, are loc apariția și devenirea literaturii beletristice. Un prim efect pozitiv al efectelor influențelor străine se referă în special la cele de origine franceză, autorul îl sesizează în posibilitatea punerii în valoare a valențelor spirituale ale poporului românesc, situație care în mod natural a demarat un alt proces, la fel de remarcabil, “afirmarea tot mai puternică a spiritului național în această literatură creată cu ajutorul modelelor străine” [3].

Decupăm din speculațiile criticului cu privire la importanța rolului influențelor străine, și a literaturii franceze în special, mai multe justificări. Astfel, Ibrăileanu susține că modelele străine au constituit nu numai subiecte de inspirație dar și impuls pentru apariția și dezvoltarea beletristicii, care până la 1800 din anumite considerente istorice nefavorabile nu exista. Culegerile de folclor, ideea de a aduna poezie populară, apelul la motivele naționale, la fel abilitatea de a scrie o bucată literară, cunoștințele și măiestria de a compune sau a dialoga au fost stimulate, declară el, în exclusivitate de influențele străine. Nu uită să alinieze în această listă opera lui Creangă și Alecsandri și “...*Juni-mea* și *Convorbirile* produse și ele de influențele literare străine”. Glosând asupra facturii influențelor străine, punctează câteva traseuri care în aserțiunea sa au fost expresie a manifestărilor acestor împrumuturi, care, dacă să urmărim firul logicii lui Ibrăileanu, au avut forme de manifestare ce nu pot fi atestate ca negative, or, conform lui, scriitorii români au împrumutat doar formele noi, prin urmare n-au încercat să transplanteze literatura străină, fapt pe care îl consideră absolut inacceptabil. Vorbind despre gradul

de impregnare a influențelor străine în orizontul cultural și artistico-literar, Ibrăileanu demonstrează că permeabilitatea sau impermeabilitatea manierei și creației unui artist este până la urmă determinată nu de simpla tentativă a deschiderii către segmentul valoric străin, ci de nivelul de libertate și talentul scriitorului, și, nu în ultimul rând, de gradul de familiarizare a acestuia cu literatura națională și proveniența proprie socială. Năzuința pătrunderii în structura complexă a situației abordate îl determină să ia caz nu numai de componentele de manifestare a influențelor la nivel major, adică asupra structurii, calității creației artistice, dar și a personalității artistului, or, fidel metodei biografiste, nu poate face abstracție de momentul care reliefează anumite aspecte particulare artistului și care au capacitatea de a lăsa o amprentă definitorie și asupra creației proprii: „Scriitorul care a avut un organism sufletesc destul de robust (ca talent și ca originalitate națională) ca să-și asimileze modelele străine, să și le transforme în substanță proprie, a dat operă literară națională și viabilă; ceilalți au fost mai mult niște pastșori, și opera lor n-a putut „rămânea”[4].

Consemnăm că Ibrăileanu rezumă o hipersensibilitate activizată pentru mediul din care provine artistul, acest moment nu este întâmplător, într-un fel el reprezintă reminiscențe clare ale teoriei pe care o dezvoltă într-un material publicat în *Critica socială* (1892)[5], scris cu trei decenii înainte de *Influente...*, în care pune problema reformării societății. Reformarea societății criticul o vede posibilă prin selecția naturală și lupta de clasă, două teorii care îi par mai adecvate pentru traducerea în viață a scopului pe care îl sesizează în egală măsură nobil, și anume prin corelația dintre teoriile lui C. Darwin și K. Marx. Cât privește conceptul de clasă[6], este transferat de Ibrăileanu și în critica literară, care, cu timpul, mai precis odată cu eșecul socialist, va fi înlocuit cu unul care practic nu deconspiră conotații ideologice și politice –mediul. Iată ce consemnează/argumentează în publicația *Evenimentul literar* importanța conceptului de mediu la care apelează alături de cel de temperament înăscut al artistului: „... cine poate fi sugestiv de simțirile unui artist, cine, cu alte cuvinte are o viață asemănătoare sufletească cu a lui? Desigur aceia care au trăit și s-au dezvoltat în și prin aceleași împrejurări sociale ca și dânsul. Prin urmare, va înrâuri asupra celor din clasa sa, căci numai acestuia vor fi sugestibili de simțirea sa”. Problema conceptului de mediu și rolul lui în selecția literară este preluat de la scriitorul și teoreticianul francez F. Brunetière.

Vine să susțină că numai acele modele care se conformau cu spiritul național și nivelul de inteligență a păturii culte erau acceptate și puse în circuit, ca prin urmare să-și aducă prinosul la progresul cultural artistic. Criticul realizează o trecere în revistă a unor aspecte și evenimente începând cu sec. XVIII, pe care le consideră mai esențiale pentru a-și susține poziția despre rolul și importanța influențelor străine asupra culturii în general și a literaturii românești în particular. Consemnăm, problema respectivă nu este una originală, ea și până și după Ibrăileanu a suscitat atenția unora dintre cele mai strălucite personalități ale culturii românești: M. Kogălniceanu, P. Eliade, V. Alecsandri, T. Maiorescu, G. Călinescu, C. Petrescu, A. Holban.

Cât se poate de parcimonios cu cantonarea argumentelor, Ibrăileanu prin reliefaarea unor detalii bine instrumentate demonstrează că doar acele modele care deveneau con-

forme sufletului, gradului de dezvoltare și specificului național au fost asimilate ca ulterior să favorizeze la devenirea literaturii românești. Simptomatic faptul, criticul își dă bine seama de faptul că progresul literaturii naționale a fost posibil prin tendințele de emancipare de modelele străine – franceze, slavone, turcești, grecești etc., însă aceasta nu înseamnă dispoziții de autonomie față de influențele din exterior. O permeabilitate exagerată neregulată, necontrolată are aceleași efecte negative atât pentru literatura unui popor, cât și pentru cultura acestuia, la fel ca și o impermeabilitate neselectivă a ei: ”orice literatură, cât de veche, de mare și de autonomă, nu poate să nu se influențeze de alte literaturi”[7]. Precizăm, cultura franceză și cea germană de-a lungul veacurilor au constituit pentru cultura națională subiect de inspirație și model intelectual. Iată cum se pronunță pe marginea acestor influențe filosoful L. Blaga, care în concluziile sale încearcă să elucideze gradul de libertate, în vederea unei eventuale emancipări intelectuale a individului, oferit de cele două culturi: ”... franceză te înfeudează, dictându-i fiecărui străin: „Fii cum sunt eu!”; o atitudine de neacceptare din partea acestuia i se pare de-a dreptul monstruoasă; cultura germană are conștiința măreției sale, dar se simte particulară, își cunoaște bine înălțimile și adâncimile. Nerecomandându-se ca model, pe străin ea îl sfătuiește mereu: „Fii tu însuși!” Este deci modelul care-ți stimulează felul de a fi; este modelul care, de fapt, te automodelează”[8].

În scopul unei comprehensiuni cât mai adecvate a subiectului abordat, Ibrăileanu își regizează în așa fel ideile încât cititorul să poată trece în revistă fenomenele, evenimentele fără nici o dificultate, astfel să perceapă că printre primele forme atestate de influență a literaturii franceze devine remarcabilă prin poezia pseudoclasicistă, una de speță pompoasă, manifestă prin abuz de elemente retorice, lipsită de conținut, însemnul cardinal al căreia rămâne elocvența emfatică. Acest tip de poezie inferioară convine boierimii primitive și decadente a sec. XVIII. Subliniem, pseudoclasicismul este o orientare în literatură ce manifestă interes sporit față de modelele și idealurile poeziei clasice antice.

Rigiditatea etalată cu tact de Ibrăileanu nu este una alimentată de incompetență sau perspective exclusiv ancorate dogmatic, ci este fundamentată pe convingerea că caracterul ordinar al poeziei pseudoclasice, chiar cu tot talentul lui C. Conachi și A. Văcărescu, a fost determinat în mod indubitabil de faptul că acest tip de poezie n-a fost estetizat de influențele poeziei populare, deși mai ales Conachi era un bun cunoscător al poeziei lăutărești. Notabil în această ordine de idei, versurile lui C. Conachi (*Poezii, alcătuirii și tălmăciri*, 1856) sunt realizate în maniera galantă a clasicismului decadent astfel, pe lângă caracterul erotic elucidează și peremptorii dimensiuni de solemnitate filosofică, care anume fac să fie apreciată mult de Eminescu.

O altă etapă alături de care Ibrăileanu cercetează impactul literaturii franceze, în special al poeziei romantice, asupra celei naționale este perioada pe care criticul o identifică ca sinonimică creației lui V. Alecsandri. Glosând asupra facturii influențelor franceze după 1830, evitând a cădea în vulgaritate, speculează cu maximum de efecte momentului că din vasta poezie romantică a devenit familiară românilor doar creația lirică a lui V. Hugo și A. Lamartine, pe când poezia filosofică a lui Alfred de Vigny și cea a lui

Alfred de Musset n-au găsit calea către sufletele românilor, or era una cu un mesaj mai dificil, mai complex cu veleități de singularizare.

După aceste constatări, vectorul gândirii lui Ibrăileanu se orientează către creația lui M. Eminescu, care este „înruparea celei mai puternice influențe străine și în același timp a celui mai pronunțat spirit specific național, ilustrează admirabil teza noastră” [8]. Susține aproape patetic că influența străină –manifestă prin literatura reacționară, pesimistă germană asupra liricii lui Eminescu, este nu pur și simplu adecvată dar chiar armonioasă. Geniul poeziei românești s-a lăsat influențat nu numai de elementul literar străin/german, dar a asimilat și filosofia germană, mai ales acel gen de filosofie care este conformă spiritului și naturii sale și care este dezvoltată în operele unor gânditori eminenti ca Im. Kant, A. Schopenhauer, Hegel și J.G. Fichte. Nu trebuie uitat, sau cu premeditare neglijat, că M. Eminescu a studiat timp de cinci ani filosofia la Viena și Berlin, unde a avut în calitate de dascăl de notorietate incontestabilă așa ca filosoful și esteticianul R. Zimmermann (1824-1898), autorul unor lucrări de referință în domeniul esteticii: *Istoria esteticii ca disciplină filosofică*; filosoful E. Zeller (1814-1909): *Istoria filosofiei, scopurile și perspectivele ei; Filosofia greacă în procesele ei de dezvoltare istorică; Schițe de religie și filozofie romană; Statul și Biserica*, și filosoful, specialistul în istoria filosofiei antice, un cunoscător eminent al operei lui Aristotel și Platon - H. Bonitz ș.a. Fără îndoială, timp de cinci ani Eminescu a cunoscut din aproape nu numai filosofia, arta, tradițiile, dar și cultura germană în general, despre care avea să consemneze că este „una înaltă întemeiată de veacuri și are școala cea mai perfectă” [10].

Fără a încerca o diminuare a interesului lui Ibrăileanu față de influențele străine asupra culturii românești în general și impactul culturii germane asupra creației lui Eminescu în particular, subliniem că în mare interesul față de acest aspect îl atestăm în creația mai multor critici, opera cărora anticipează lucrarea *Influente străine... : C. D. Pencioiu, N. Petrașcu și W. Rudow, E. Cristea, I. Chendi*. În acest sens, nu facem abstracție nici aportul lui R. Ionescu-Rion, care, implicându-se în polemica cu *Junimea*, cercetează un segment destul de dificil, și anume, similitudinile în creația lui Eminescu și ale poetului Lenau, practic Ionescu-Rion face eforturi serioase în vederea reabilitării reputației autorului poemului *Lucașfărușul*, care era învinuit de plagiere. Cât privește impactul filosofiei clasice germane asupra operei literare eminesciene, subiectul enunțat va căpăta o dezvoltare pe măsura genialității marelui Eminescu în opera unor cercetători ca I. E. Petrescu, G. Călinescu și T. Vianu ș.a. Deși exegeta I.E. Petrescu insistă cu prisosință că „mai mult decât în Schopenhauer, în confluențele parțiale cu hegelianismul se află premisele marii modernități a gândirii eminesciene” [11], totuși nu putem nega faptul unei influențe cardinale asupra gândirii și creației lui Eminescu a lui A. Schopenhauer, în mesajul filosofic al căruia poetul “a găsit calea nu numai către vechile izvoare ale înțelepciunii indice, dar și către fântâna mângâierii a stoicismului greco-roman” [12]. Filosoful pesimist Eminescu avea să trăiască pe socoteală proprie, conform lui Ibrăileanu, filosofia lui Schopenhauer, idealismul lui Kant și Fichte și idealismul budist. Cercetarea operei, dar și corespondenței lui Eminescu permite să afirmăm că poetul a

cunoscut, mai mult chiar s-a inspirat din gândirea filosofică germană, însă trebuie să recunoaștem că n-a demonstrat nicicând epigonism teoriilor lui Kant, Schopenhauer sau Hegel, ci doar a încercat să le asimileze și sintetizeze într-un sistem propriu. Simptomatic faptul, Eminescu apreciază opera și meritele autorului *Criticilor*, împărtășește în special ideile lui Hegel despre dialectică, iar cele ale lui Schopenhauer au un impact decisiv asupra ideilor poetului despre filosofia istoriei. Plauzibil să decelăm, Eminescu n-a fost nicicând sclavul spiritual sau epigonul învederat al filosofiei clasice germane: „... Kant mi-a intrat relativ târziu în mână, Schopenhauer de asemenea. Îi posed într-adevăr, dar renașterea intuitivă a cugetării lor în mintea mea...nu s-a desăvârșit încă” [13].

Estimând contribuția filosofiei clasice germane, cel puțin a părții reprezentate de cei mai reductibili gânditori (Kant, Hegel, Schopenhauer) asupra operei și concepției lui Eminescu, Ibrăileanu se pronunță explicit că starea spirituală a poetului nu este o simplă expresie a trăirilor unui om, fie el și un geniu, ci a unei pături de intelectuali, prin urmare, lirica eminesciană devine în mod inevitabil manifestare a emoțiilor, aspirațiilor, idealurilor păturii intelectuale românești, poziționându-se în opinia lui Maiorescu ca expresia cea mai pură, mai spiritualizată a sufletului popular.

Glosând asupra facturii creației lui Eminescu, criticul stăruie să demonstreze că, spre deosebire de perioadele anterioare, când creația unor artiști deconspira fără dificultate prin manieră, stil, problematică, atitudine față de lume ș.a. influențele străine, atunci în cazul marelui poet al spiritualității românești acest lucru nu mai e cu puțință. Afișând atitudini elogioase față de creația lui Eminescu, lucru care de fapt și este explicabil, Ibrăileanu repudiază cu vehemență atacurile și acuzațiile cu privire la presupusele plagieri din opera lui Nicolaus Lenau, Heinrich Heine, August von Platen-Hallermünde, Gottfried Keller. În cazul concret, adică opera lui Eminescu, putem să atestăm doar influența generală a unei literaturi și a unui curent - romantismul, care cu timpul se face tot mai puțin vădit în creația poetului, argument în favoarea celor enunțate, susține Ibrăileanu, ne poate servi chiar forma poeziei. “Stilul, la început înflorit, „figurat”, spre sfârșit devine sobru, alcătuit mai mult din termeni proprii, căci acum Eminescu devine mai analist, mai „realist” și mai subiectiv -- mai el” [14].

Criticul formulează aserțiuni probatorii cu privire la creația lui Eminescu, care s-a lăsat influențată de romantica germană, dar nu numai, Ibrăileanu vorbește și de prezența folclorului în opera poetului, iar faptul că s-a lăsat înrăurit de cultura europeană este atestat de critic mai degrabă ca un merit al geniului literar românesc. Într-adevăr, confluențele și similitudinile ideatice între toți artiștii care au împărtășit idealurile romantismului sunt cele mai temeinice manifeste spiritualității universale, exemplu indubitabil în acest sens ne poate servi impactul creației unuia dintre cei mai cunoscuți romantici englezi, viața și opera căruia a cucerit imaginația întregului vechi continent prin egoismul său sumbru, transformându-se și în mișcare literară [15] – G.G. Byron.

Suficient de constructive sunt aserțiunile și concluziile sale despre perioada post eminesciană, care devine remarcabilă prin literatura proletarilor intelectuali, descendenți din clasele inferioare, ca de exemplu, I. Creangă, G. Coșbuc, Duiliu Zamfirescu și A. Brătescu-Voinești, care creează o altfel de literatură, primii doi, susține Ibrăileanu,

au realizat propria operă în maniera clasicismului țărănesc, ultimii doi - în cea a clasicismului boiernașilor.

Fără să preluăm *in corpore* ideile lui Ibrăileanu cu privire la criteriul originalității creației, moment pe care în niciun fel nu-l putea omite în contextul problematicii abordate, remarcăm în atitudinile sale o ușoară indulgență față de unele situații jenante, pe care el, se pare, că nu le observă referitor la cazul lui G. Coșbuc, și le interpretează ca pe niște chestii de etică, dar nu de estetică. Ne referim la situația când în volumul de texte originale *Balade și idile* semnate de G. Coșbuc s-au strecurat din greșeală niște traduceri. În susținerea celor afirmate despre cel care făcea o poezie de o virtuozitate extraordinară [Coșbuc – *n.a.*], fapt consemnat de N. Iorga, Ibrăileanu desemnează și poziția clasicului literaturii românești, C. Negruzzi, care la fel nu disprețuia plagiatul.

Fără a eluda latura emoțională, criticul se concentrează cu precădere și asupra evenimentelor ce se precipitează la intersecția dintre cele două secole - XIX –XX, afirmând că interspațiul enunțat este perioada de debut a literaturii decadente, manifestă prin opera lui A. Macedonski și simultan pentru literatura țărănistă. Incursiunile pe care le realizează alături de aceste două curente literare – **simbolismul**, or A. Macedonski este primul reprezentant al acestui curent literar în România, și **sămănătorismul** – mișcare literară care se cristalizează în jurul revistei *Sămănătorul*, au scopul de a elucida prin exemple clare cum trebuie, mai precis care sunt criteriile și canoanele unei literaturi adevărate, bineînțeles că în opinia lui G. Ibrăileanu. În acest sens el alunecă spre enunțarea și chiar preambularea unor criterii pe care le consideră cardinale în vederea realizării unei imagini despre o literatură normală, prin care subînțelege acel tip de creație care „...s-a influențat de literaturile străine, dar care a asimilat acele influențe organismului sufletesc național -- căci aceste două condiții au fost necesare creării literaturii române...”[16]. Nu produc efect de surpriză nici următoarele argumente, pe care criticul le cantonează :o literatură incompatibilă elementului străin se face absolută de școala, fermentul, elementul cultural și progresist, iar lipsită de influența națională va fi vitregită de originalitate.

În opinia lui Ibrăileanu, cele două curente – **simbolismul** și **sămănătorismul** – au pus preț pe o metodă eronată, or ambele erau exclusiviste, decadentismul/simbolismul repudia tradiția literară, spiritul național și se inspira dintr-o literatură străină spiritului național - țărănismul, care cădea într-o altă extremă, neagă influențele din afară prin afirmarea caracterului specific național. Într-o manieră ce se revendică hotărât de la spiritul sămănătorismului, Ibrăileanu încearcă să indice careva perspective ideatocanonică față de cum trebuie să fie țărănismul literar, cu toate acestea, speculațiile sale rămân a fi confuze față de aspectul dezbătut: țărănist este acel care imită pe țăran, și aici vine cu mai multe indicații drapate de stilul critic, care în mare se reduc la contracararea tendințelor de a idealiza, caricaturiza sau parodia viața, tradițiile, limbajul omului de la țară, prin urmare, a bătășănișă literatura.

Poziția poporanistă pe care și-o adoptă Ibrăileanu față de cele două curente devine una ușor palpabilă datorită a două materiale destul de semnificative pe care acesta le publică în revista *Viața Românească*. Este vorba de *Cuvânt către cititori*, care apare în

numărul unu al revistei, și ultimul său material ce apare în publicația enunțată intitulat *După 27 ani*, în care autorul consemnează că, spre deosebire de cei care pur și simplu idealizau viața țăranilor, ”*Viața Românească* vedea în țăran altceva. Țăranul *social*, țăranul sărac, țăranul care are nevoie de reforme, de ridicare, de transformare. Iar această transformare presupunea totala occidentalizare a țării, distrugerea pe de-a-ntregul a formelor vechi. Așadar, împotriva conservatorilor și a țăraniiștilor literari – împotriva *Convorbirilor* și a *Sămănătorului* – trebuia să apere formele noi, să ceară împrumutarea și introducerea votului universal (țăranismul literar, cu tot „țăranismul” lui, era împotriva votului universal). *Viața românească* cerea transformarea plăieșilor lui Ștefan cel Mare în cetățeni” [17]. Poporanismul, pe care îl promovează de la tribuna publicației la care replicăm, a fost o orientare literară care a militat pentru culturalizarea și iubirea sinceră pentru popor, apărarea intereselor sale, lucrarea cinstită de a-l ridica la nivelul unui factor social și cultural neatârnat” [18]. Dacă e să ne pronunțăm pe marginea aportului lui Ibrăileanu la procesul de afirmare și difuzare a poporanismului, consemnăm ca la această fază a activității criticii abordează un areal larg de aspecte, cum ar fi: critica curentelor literar estetice reacționare și snobiste; polemica cu exponenții estetismului pur; mediatizarea problemei specificului național; propagarea rolului social și moral al artei.

Activitatea în vederea promovării doctrinei poporaniste, cât și lupta cu o multitudine de curente, orientări divergente orientării enunțate, în debutul sec. XX, atât pentru Ibrăileanu, cât și pentru C. Stere, devine o dimensiune indispensabilă activităților. În acest sens, prezintă interes activitatea lui Ibrăileanu la revista *Curentul nou*, care se face sinonimică cu lupta împotriva sămănătorismului. Divergențele ideologice cu adepții sămănătorismului: N. Iorga, A. Vlăhuță, G. Coșbuc, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu etc. (nici unul dintre scriitori n-a fost integral sămănătorist - *n.a.*) reprezintă un larg orizont de polemici cu caracter politic, estetic, etic și social, confruntări ideatice animate cu consacrare de poporaniști, cât privește personal Ibrăileanu, anume el face ravagii din ideologia celui care pe lângă publicația *Sămănătorul* a mai fondat și: *Drum Drept*, *Cuget Clar*, *Floarea Dăruirilor*, *Neamul Românesc*. Reticența față de valorile promovate de sămănătorism îl determină pe Ibrăileanu să stigmatizeze ideologia curentului respectiv pentru tendințele șovine, intenția de a milita pentru o idilă trandafirică despre sat și, cu certitudine, pentru trădarea intereselor adevărate a țăranimii, fapt pe care îl atestăm și în *Influențe străine*....

În scopul unei comprehensiuni adecvate a momentului ce a alimentat controversele de ordin social-ideologic și estetic-artistic dintre Ibrăileanu/poporanism și N. Iorga/sămănătorism, evidențiem următoarele: ideologia sămănătoristă se prezintă nu numai ca o dimensiune imanentă a orientării revistei cu același generic, ci și a unui număr impunător de opere artistice realizate de apologeții ei. Printre elementele distinctive ale esteticii sămănătorismului reliefăm tendința de oglindire a vieții de la sate într-o manieră pastorală, idilică; prezența manifestă a trei subiecte – trecutul istoric; tradiții, moravuri, obiceiuri și natura; critica vehementă și impetuoasă a atitudinii loiale față de influențele străine. Amintim, anume această marginalizare a influențelor străine și este criticată de Ibrăileanu. Cât privește protestul sămănătoriiștilor față de

influențele străine, era alimentat de convingerea că impermeabilitatea culturii și creației vizavi de ele va conduce inevitabil la regenerarea și avansarea pe scară culturală nu numai a țăranilor de la sate, ci și a locuitorilor de la orașe.

Cert faptul că decodificarea semnificațiilor programului ideologico-estetic al sămănătorismului permit să evidențiem următoarele: s-au preocupat de emiterea și popularizarea opiniilor despre ponderea dezvoltării momentului spiritual în viața țăranilor, cât privește momentul practic – traducerii în realitate a acestor tendințe nobile, consemnăm că ei le subordonau naționalului, cu alte cuvinte, lozincile pompoase pe care le poartă cu mândrie rămân la nivel de discuții sterile. Evitând etichetarea sau contestarea meritelor și indubitabilului aport spiritual al sămănătorismului pentru cultura națională, totuși așa momente programatice poziționate de ei ca cardinale - elogiul față de trecut, repudierea influențelor străine, prezentarea tendențios-eronată a vieții țăranilor, ne instigă să-l apreciem ca conservator, comparativ cu poporanismul, care acorda primatul socialului în detrimentul naționalului.

O altă extremă în literatură –simbolismul/decadentismul, cu care criticul, alături de cei de la *Evenimentul literar* ulterior de la *Viața Românească*, va lupta cu consacrare. Efortul de armonizare a influențelor străine și specificul național în creația artistică determină ca Ibrăileanu să fie la fel de rigid și cu reprezentanții poeziei “noi”, simbolismul, care, în aserțiunea sa, pe lângă faptul că caricaturează artificialismul parizian ei mai repudiază din creație elementul național. Intenția de a duce și implementa valori străine, simultan a marginaliza elementul specificului național trezește nemulțumirea lui Ibrăileanu, care critică subiectele pedale de simboțiști, atestându-le lipsite de fond, de speță bacanalice. Pentru acest artificialism Ibrăileanu va nega dreptul la existența acestui gen de poezie, care, opinează el, nu este decât imitație caricaturală a realității. Din suita tribulațiilor ibraileane cu privire la poezia “nouă”, termen pe care intenționat îl ia în ghilimele pentru a ilustra o dată în plus caracterul ei *terre à terre*, pe care le desprindem nu numai din articolul *Influențe străine*, dar și din multe altele, ce le descoperim în paginile revistei la care colaborează în calitate de redactor literar, constatăm că Ibrăileanu nu numai că nu pune preț pe acest tip de poezie, dar nici nu-și imaginează că ea ar putea fi superioară poeziei de până la 1880, adică poeziei vechi de până la A. Macedonski. O altă cauză a caracterului critic față de “poezia nouă” ar fi că Ibrăileanu este un adversar înveterat al tendințelor de introducere, sincronizare forțată a modelelor literare românești cu cele europene, în special cu cele franceze. Un alt moment ce declanșează această stare de agresivitate a lui Ibrăileanu împotriva “poeziei noi” ar fi și momentul că publicistul intuieste dispoziții peremptorii de deformare și deplasare, de la modelele veridice ale poeziei lui Ch. Baudelaire (*Florile răului*), pe care o apreciază ca pe una sinceră și firească, și căderea către un artificialism, urbanism exagerat, maladivitate și amor pervers. Plauzibil să decelăm că, pentru Ibrăileanu, autorul culegerii *Florile răului* „e un poet în toată puterea cuvântului ...lectura lui nu poate aduce decât foloase, ...din lectura unui poet român trebuie să facă parte orice poet mare ...care poate da îndrumări tehnice”[19].

Estimarea contribuției lui G. Ibrăileanu la opera de armonizare a influențelor străine și specificului național permite să consemnăm că criticul a militat cu perseverență pentru un echilibru dintre aceste două elemente cardinale care constituie fundamentul

unei literaturi adevărate. Leitmotivul dezbatărilor din cadrul articolului *Influențe străine...* este că criticul se poziționează în mod intenționat, nu ca un adversar al inspirației din alte culturi, în cazul concret, din literatura franceză, ci dimpotrivă, unica condiție care trebuie respectată de artist, declară criticul, ca modelele să corespundă momentului istoric și spiritului locului/artistului, totodată să nu se încerce niște sincronizări artificiale la tradițiile străine, intenții ce vor avea doar un impact negativ pentru literatura națională în particular și cultură în general.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ibrăileanu G. Școala nouă; Munca; Adevărul; Critica socială; Lumea nouă; Evenimentul literar; Curentul nou; Viața Românească ș.a.
2. Anghelescu M. Ibrăileanu azi. În: România literară, 2015, nr. 33.
3. Ibrăileanu G. Influențe străine și realități naționale. În: Viața Românească, 1925, nr.2.
4. Ibidem.
5. Vrajă C. Darwinismul social. În: Critica socială. 1892, nr.6-7 .
6. Vrajă C. Înfrâurirea artei. În: Evenimentul literar, 1894, nr.9.
7. Ibrăileanu G. Influențe străine și realități naționale.
8. Blaga L. Trilogia culturii. București: Editura pentru literatură universală, 1969, p.243.
9. Ibrăileanu G. Influențe străine și realități naționale.
10. Eminescu M. Opera etico-socială. Ediția Georgescu-Delafras, 1989, p.538.
11. Petrescu I. Eminescu - modele cosmologice și viziune poetică. București: Editura Minerva, 1978, p. 71.
12. Vianu T. Eminescu. Iași: Editura Junimea, 1974, p.53.
13. Torouțiu I. Studii și documente literare. București: Editura de arte grafice Bucovina, 1933, vol.IV, p.102.
14. Ibrăileanu G. Influențe străine și realități naționale.
15. Byronism- mișcare romantică în literatura europeană care apare la începutul sec. XIX sub influența operei lui G.G. Byron. Se caracterizează prin atitudine individualistă și anarhică față de lume, stare spirituală determinată de decepția față de societate, împărtășesc cultul *supraomului*, dispoziții de *tristețe universală*.
16. Ibrăileanu G. Influențe străine și realități naționale.
17. Ibrăileanu G. Opere. București: Editura Minerva, 1977, vol.V, 302.
18. Șercăleanu C. Ce cerem de la artiști? În: Evenimentul literar, 7 martie 1894 .
19. Ibrăileanu G. Scriitori români și străini. În: Opere. București: Editura Minerva, 1976, vol.3, 151.

**Lidia TROIANOWSKI, doctor în filosofie,
Institutul de Istorie al AȘM**

POLITICI PRIVIND MINORII AFECTAȚI DE MIGRAȚIE: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA

POLICIES VIEW ABOUT THE MINORS AFFECTED BY MIGRATION: THE CASE OF REPUBLIC OF MOLDOVA

**Ecaterina DELEU, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

In Moldova and abroad were published several papers covering various aspects of migration of Moldovan citizens. This study aims to highlight the policies developed and applied with regard to Moldovan minors affected by migration: for those left alone after migration - the obligation of establishing guardianship and monitoring of their situation; for unaccompanied minors - organizing project integration or repatriation process; for kids returning from migration - appropriate reintegration policies in educational institutions in Moldova. Regarding children who have emigrated for family reunification or those born abroad - national legislative framework provides now only some general stipulations, all responsibility is delegated to Bureau for Relations with Diaspora. It was proposed by the International Organization for Migration the initiative on the establishment of educational centers abroad, in order to facilitate knowledge of the native language, history and culture of the country of origin. The qualitative research was complemented by a quantitative study: statistical data completes the problematic context of Moldovan minors affected by migration.

Keywords: Moldovan minors abroad, migration policies, migrant minors, educational centers, unaccompanied minors.

Diferite categorii de minori sunt afectate de procesele migraționale – cei rămași acasă fără grija părinților, având unul sau ambii părinți plecați la muncă peste hotare, cei care emigrează împreună cu familia, dar și cei care aleg să parcurgă calea spre alte țări singuri, neînsoțiți de părinți sau de vreun adult care să fie responsabil legal de soarta lor. Alți copii, născuți peste hotare sau plecați în alte țări pentru reîntregirea familiei, au revenit în Republica Moldova, unde întâmpină mari dificultăți în procesul de reintegrare. Fenomenul copiilor din Republica Moldova afectați de migrație este extrem de extins.

Statisticile naționale denotă că circa 15 la sută dintre copiii din Republica Moldova (peste 105 mii) au unul sau ambii părinți plecați peste hotare. Potrivit datelor *Studiului național privind situația copiilor aflați în dificultate și a copiilor a căror părinți sunt plecați peste hotare*, publicat în 2012, în baza de date au fost incluși 168 081 copii din Republica Moldova sau 23,11 la sută din numărul total (727 171, conform datelor Biroului Național de Statistică). Potrivit coordonatorului studiului național, Diana Cheianu-Andrei, președinta Centrului pentru Investigații și Consultanță *SOCIOPOLIS*, în cazul a circa 30 de mii de copii mama avea experiență migraționistă, în cazul a peste 53 de mii – tata, iar în cazul a 21 625 de copii – ambii părinți. Cât privește direcțiile de migrație a mamelor – 29 848 (57,9 la sută) aveau experiență de migrație în Federația Rusă și în țările CSI, 16 833 (32,6 la sută) – în țările Europei de Vest și 4 894 (9,5 la sută) – în alte

țări ale lumii. În cazul taților – 64 644 sau 85,8 la sută mergeau la muncă în Federația Rusă, 9 699 (12,9 la sută) în Europa de Vest și 977 (1,3 la sută) – în alte țări [1, p. 4-43]. O mare problemă menționată de autorii studiului este lipsa tutelei în cazul copiilor care nu se aflau în îngrijirea părinților – doar 5 594 aveau la acea oră tutelă, alți peste 32 de mii – nu aveau nicio tutelă. Numărul mare de copii care rămân până în prezent fără tutelă sau protecție legală în urma plecării la muncă peste hotare a părinților a fost subliniat și de Barbara Jamar, coordonator de programe în cadrul UNICEF Moldova.

Aceste date au suferit ușoare modificări în perioada 2012-2016: o parte din cetățenii moldoveni stabiliți peste hotare și-au luat și copiii, reîntregindu-și familiile, alții au emigrat cu toată familia, inclusiv copiii. De regulă, copiii pleacă peste hotare la 5-6 ani (pentru a începe parcursul școlar peste hotare) sau fiind deja în ciclul primar și cel gimnazial.

Numărul copiilor cetățenilor moldoveni aflați peste hotare este în creștere. Circa 109 mii de copii ai cetățenilor moldoveni, potrivit datelor Poliției de Frontieră, se aflau peste hotare la 1 ianuarie 2016. Peste 22 mii de copii se află peste hotare de 1-3 luni, 45410 - de la trei luni până la un an, iar 40797 - mai mult de un an. Circa 75 la sută din copiii cetățenilor moldoveni aflați în alte țări au un termen de ședere de cel puțin un an. Conform repartizării după grupe de vârstă, 23 808 copii au 0-4 ani (22 la sută), 27 920 copii au 5-9 ani (25 la sută), iar 23 433 au 10-14 ani (22 la sută). Cei mai mulți dintre ei – aproximativ 33 597 mii (31 la sută) – au vârsta de 15-19 ani.

În ultimii ani se atestă o creștere a numărului copiilor cetățenilor moldoveni care se află peste hotare de mai bine de 3 ani. „În cazul lor vorbim nu doar de proiecte de integrare de lungă durată, ci de integrare definitivă în țara gazdă și o perspectivă redusă de revenire în Republica Moldova. Pentru țara de origine a migrantilor, aceasta înseamnă pierderi demografice, sociale, economice, bugetare etc.”, afirmă directorul Biroului Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne Olga Poalelungi.

La 1 ianuarie 2016 erau înregistrați aproximativ 11 mii de copii care se aflau peste hotare de cel puțin 3 ani – 5 420 de băieți și 5 297 fete. Circa 600 copii au 0-4 ani (5 la sută), 3 125 (29 la sută) au 5-9 ani, 3 113 (29 la sută) au 10-14 ani, 3 881 (36 la sută) au 15-19 ani. Acest indicator este departe de a fi exhaustiv, deoarece în cazul multor copii născuți peste hotare părinții migranți nu au perfectat certificate de naștere eliberate de instituțiile abilitate din Republica Moldova (ceea ce provoacă mari probleme în procesul de repatriere a minorilor rămași singuri peste hotare).

În ultimii ani, un număr considerabil de copii pleacă peste hotare pentru a se stabili împreună cu părinții lor. În anul 2014, din cei aproximativ 4 mii de cetățeni moldoveni care au intrat pe teritoriul Italiei (noii veniți, care au obținut permise de ședere), 1 314 sau 33,5 la sută aveau vârsta de până la 17 ani. Alți 1 081 sau 27,6 la sută aveau 18-29 ani. Motivul eliberării permiselor de ședere a fost în prevalență (62,3 la sută) cel familial, de reîntregire a familiei. Aceleași aspecte sunt relevabile în perioada 2012-2013. În 2013, din cei 6 250 de cetățeni moldoveni nou-veniți în Italia, 1 266 sau 20,3 la sută aveau mai puțin de 17 ani, iar ponderea celor de 18-29 ani era de 34,4 la sută. În 2012, printre cei peste 8 mii de concetățeni nou-veniți în Italia, 2 035 sau 23,1 la sută încă nu împliniseră 18 ani, în timp ce ponderea celor de 18-29 ani a constituit 35,1 la sută [2].

Tendențele generale denotă încercările migranților aflați la muncă peste hotare de a-și reîntregi familiile, incidența motivelor familiale la eliberarea permiselor de ședere fiind net superioare (peste 60 la sută) celor de muncă, studii etc. Numărul copiilor cetățenilor moldoveni născuți în Italia în perioada 2001-2013 este de peste 13 mii de persoane.

Copiii cetățenilor moldoveni stabiliți în Italia. Potrivit datelor oficiale din Italia, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS, la 1 ianuarie 2016 în peninsulă erau înregistrați 142 266 cetățeni moldoveni, care constituiau 2,8 la sută din numărul total de străini, în scădere față de anul precedent. Între principalele cauze ale fluctuației negative a prezenței rezidenților moldoveni se numără sporirea migrației circulare ca urmare a liberalizării regimului de vize (începând cu luna aprilie 2014), creșterea numărului celor care au obținut cetățenia italiană și pașapoarte eliberate de alte țări (Bulgaria, România, Țările Baltice etc.), pe fundalul unei migrații mai puțin explozive a cetățenilor moldoveni în Italia, în perioada 2014-2015. Se atestă o reorientare a migranților spre alte țări de destinație. În ultimii ani, este notabilă tendința migranților moldoveni stabiliți legal în Italia, Spania sau Portugalia de a (re)emigra în alte țări (europene - Germania, Belgia, Irlanda, Marea Britanie sau de pe continentul american - Canada și SUA). Împreună cu aceștia, pleacă din nou în emigrație și copiii lor, pentru a-și însoți părinții.

Numărul total al elevilor moldoveni în Italia a fost, în anul 2015, de peste 25 de mii [3, p. 439] – cei mai mulți în raport cu alte comunități ale noastre din alte țări europene, din SUA sau Canada. Precizăm că este vorba doar de copiii migranților care dețin cetățenia Republicii Moldova. În statisticile oficiale ale Ministerului Educației din Italia, copiii migranților moldoveni care au cetățenia altor țări - România, Țările Baltice, Bulgaria, Turcia – sunt înscrși ca și cetățeni ai țărilor respective.

Spre deosebire de procesul de emigrație în Italia a părinților (cetățeni moldoveni), care a înregistrat de-a lungul anilor câteva faze explozive de creștere, numărul elevilor din școlile italiene a crescut temperat, constant, cu circa două mii de persoane pe an în perioada 2003-2012. Începând cu anul 2013, ritmul creșterii a scăzut în intensitate, fiind de 300-400 persoane pe an. La fel ca în cazul părinților migranți, acest indicator reflectă în primul rând accesul la cetățenia țării gazdă, în condițiile în care tot mai mulți tineri originari din Moldova care au 10 ani de ședere legală au solicitat cetățenia Italiei la împlinirea vârstei de 18 ani.

Primele date oficiale ale Ministerului Educației din Italia (MIUR) privind prezența elevilor cu cetățenia Republicii Moldova sunt disponibile pentru anul de studii 1998/1999 [4, p. 35]. În acel an au fost înscrși 39 de elevi – 6 la grădiniță, 25 în clasele primare, 7 în clasele medii și doar unul în clasele superioare. În 1999/2000, numărul a crescut de circa 3 ori, până la 110 elevi – 12 în grădinițe, 67 în clasele primare, 24 în cele medii și deja 7 – în clasele superioare. În anul de studii 2003/2004, anul mării regularizări a aflării cetățenilor străini din Italia, când peste 30 de mii de cetățeni moldoveni au obținut acte în regulă, a crescut semnificativ (până la 3 133) și numărul elevilor moldoveni din școlile din peninsulă: erau deja 310 în grădinițe (de aproximativ 4 ori mai mult), 1 488 (de două ori mai mult) în clasele primare, 839 (o creștere de peste două ori) în clasele medii și 496 (de două ori) – în cele superioare. Când cetățenii moldoveni au

reușit să întrunească cerințele impuse de legislația italiană pentru procedura legală de reîntregire a familiei, în 2004/2005 a crescut până la 6 025 numărul elevilor din școli: 561 în grădinițe, 2 699 în clasele primare, 1 590 în cele medii și 1 175 în cele superioare. În perioada 2005-2015, numărul copiilor din grădinițele din Italia, cu cetățenia Republicii Moldova, a crescut de la 643 până la 4 291 (de 7 ori), în clasele primare – de la 3 190 până la 7 253 (mai bine de 2 ori), în clasele medii – de la 2 185 până la 4 928 (de 2 ori mai mult) și în clasele superioare – de la 2 250 până la 8 928 (de 4 ori mai mult). Datele sunt incluse în rapoartele oficiale ale MIUR.

Tabelul 1. Elevii originari din Republica Moldova în instituțiile de învățământ din Italia

Anul de studii	Grădiniță	Clase primare	Clase medii	Cl. superioare	TOTAL
1998/1999	6	25	7	1	39
1999/2000	12	67	24	7	110
2000/2001	14	156	80	40	290
2001/2002	51	303	81	40	618
2002/2003	88	649	349	214	1 300
2003/2004	310	1 488	839	496	3 133
2004/2005	561	2 699	1 590	1 175	6 025
2005/2006	643	3 190	2 185	2 250	8 268
2006/2007	796	3 435	2 862	3 254	10 347
2007/2008	1 134	3 711	3 399	4 299	12 543
2008/2009*	-	-	-	-	-
2009/2010*	-	-	-	-	-
2010/2011	2 678	5 408	5 095	7 399	20 580
2011/2012	3 324	6 371	5 125	8 283	23 103
2012/2013	3 885	6 541	5 121	8 649	24 196
2013/2014	4 083	6 822	4 909	8 775	24 589
2014/2015	4 291	7 253	4 928	8 928	24 865

*Lipsește datele privind numărul de elevi moldoveni din anii de studii 2008/2009 și 2009/2010.

Sursa: autor, analiza datelor oficiale ale Ministerului Educației (MIUR) din Italia.

Politici privind legalizarea aflării în țara-gază: accesul la cetățenie. Principiile comune de bază ale politicii de integrare a migranților în Uniunea Europeană, adoptate de Consiliul Uniunii Europene la 19 noiembrie 2004, subliniază rolul fundamental de reciprocitate a interacțiunii dintre migranți și societatea-gază. Acestea includ, între principiile de bază, respectul față de valorile fundamentale ale UE, accesul pe piața muncii, cunoștințe de bază ale limbii, culturii țării de reședință, servicii de instruire și formare adresate migranților, interacțiunea frecventă dintre migranți și rezidenții locali, participarea imigraților la procesul democratic etc. Convenția europeană cu privire la cetățenie a fost semnată la Strasbourg la 6 noiembrie 1997 și a intrat în vigoare la 1 martie 2000. Acest document include principiile și regulile fundamentale de acordare a cetățeniei, inclusiv nediscriminarea și respectarea drepturilor rezidenților în statele

membre [5]. Obținerea cetățeniei țării de reședință este un factor important pentru migranții din prima generație, dar și pentru cei din generațiile secunde, născuți în aceste țări. Totodată, este un semnal al integrării migranților și al depășirii etapei de urgență. Gradul „cetățeniei active” a migranților ajunge să fie mai înalt – prin participarea la procesele electorale, implicarea în procesul de adaptare în școli/societate a copiilor, în activitățile asociațiilor cetățenilor moldoveni etc.

În Italia, cadrul legal privind acordarea cetățeniei este asigurat prin implementarea Legii nr. 91 din 5 februarie 1992, care prevede trei modalități de obținere a cetățeniei: prin naturalizare (după cel puțin 10 ani de aflare neîntreruptă pe teritoriul țării), prin căsătorie (pentru cetățenii străini care locuiesc pe teritoriul Italiei cel puțin doi ani după căsătorie, termen redus la un an în cazul nașterii unui copil), prin dobândirea cetățeniei la împlinirea a 18 ani, pentru cei *născuți pe teritoriul Italiei*, care au locuit legal până la vârsta de 18 ani și depun cererea de obținere a cetățeniei în termen de un an (până la împlinirea vârstei de 19 ani). În perioada 2003-2007, circa 879 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei [6, p. 13], majoritatea covârșitoare – 878 – în urma căsătoriei cu un cetățean italian. Doar un migrant moldovean a devenit cetățean italian prin naturalizare, după cel puțin 10 ani de aflare legală în Italia. În anul 2014, 4 276 cetățeni moldoveni au obținut cetățenia Italiei. Noutatea acestor date o reprezintă creșterea majoră, de până la 73,3 la sută a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei prin naturalizare, adică după cel puțin 10 ani de ședere legală pe teritoriul Italiei. Dintre cei 4 276, 705 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei în urma căsătoriei mixte, 501 – ca urmare a 10 ani de reședință continuă (naturalizării), iar 3 070 tineri cetățeni moldoveni născuți în Italia au dobândit cetățenia la împlinirea a 18 ani.

Experții estimează o continuă creștere a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei în Italia prin naturalizare în condițiile în care tot mai mulți migranți originari din Republica Moldova întrunesc condiția legală de aflare timp de 10 ani pe teritoriul țării.

Acordul cu privire la migrația forței de muncă și protocolul de implementare a acestuia (semnate la Roma, la 5 iulie 2011), încheiat între Guvernul de la Chișinău și cel de la Roma, cu privire la colaborarea dintre Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei din Republica Moldova și Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia privind atenuarea efectelor negative ale migrației asupra copiilor contribuie la abordarea comună a unor probleme care vizează cetățenii moldoveni prezenți în Italia. *Legea cu privire la cetățenia Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000* stipulează mai multe prevederi ce țin de naturalizare (și condițiile naturalizării), pluralitate de cetățenii (cazurile de pluralitate de cetățenii), redobândire a cetățeniei etc.

Impulsionarea elaborării/modificării cadrului legislativ și de politici. Unul dintre aspectele proceselor migraționale pe care a trebuit să le înfrunte în ultimii ani Republica Moldova, la nivel politic internațional, a fost cel al minorilor migranți neînsoțiți. În ultimii 20 de ani, peste hotare au fost identificați mii de minori moldoveni neînsoțiți, au fost repatriate mii de victime ale traficului de persoane, între care sute de adolescenți.

Pe plan internațional, acest fenomen a cauzat mari probleme de imagine Republicii Moldova, în rapoartele internaționale fiind indicată constant ca și țară furnizor a trafi-

cului de persoane, de minori, de organe, în scop de exploatare sexuală, prin cerșit etc. În dialogul politic cu autoritățile internaționale, această problemă a fost pusă constant, Republica Moldova fiind motivată, îndrumată și primind mijloace financiare considerabile pentru racordarea cadrului legal, elaborarea politicilor în domeniu, implementarea unor programe pentru prevenirea traficului de minori, dar și a unor proiecte de reintegrare a celor repatriați voluntar. Fenomenul minorilor migranți a avut un impact considerabil asupra relațiilor internaționale și, totodată, a dus la dinamizarea dialogului politic dintre instituțiile europene și autoritățile de la Chișinău. Prezența numeroasă peste hotare a minorilor migranți originari din Republica Moldova a provocat necesitatea unui dialog mai activ între țara de origine și țările de destinație a minorilor neînsoțiți: Italia, Franța, Germania, Austria, Spania, Portugalia, România, Federația Rusă și Ucraina. Fenomenul minorilor neînsoțiți a avut un impact considerabil și asupra dinamizării procesului de racordare a legislației naționale la cea europeană.

În condițiile în care fenomenul este până în prezent foarte puțin cunoscut în Republica Moldova, iar primele hotărâri de Guvern sau proiecte de legi aprobate de Parlament au apărut începând cu anul 2008, una din cauzele evidente a fost presiunea din partea organismelor internaționale, ca urmare a numărului mare de minori moldoveni neînsoțiți înregistrat pe teritoriul altor țări.

Prevederile generale se regăsesc în *Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020)*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 655 din 08.09.2011. Alte referințe generale privind copiii și bătrânii rămași fără îngrijire (inclusiv în urma migrației) le regăsim în *Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2020*, aprobată de Parlament prin Legea nr.166 din 11.07.2012, modificată repetat în 2014, dar și în alte câteva legi și hotărâri de Guvern care au tangențe cu managementul migrației. În *Planul de Acțiuni 2014-2020 privind implementarea Strategiei privind protecția copilului* a fost notat un obiectiv specific (nr. 1.4.): Cu privire la reducerea efectelor negative ale migrației părinților asupra copiilor rămași în țară. Reglementările de bază cu privire la minorii moldoveni neînsoțiți aflați peste hotare sunt incluse în *Regulamentul privind procedura de repatriere a copiilor și adulților – victime ale traficului de ființe umane, traficului ilegal de migranți, precum și a copiilor neînsoțiți*. Documentul a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 948 din 07.08.2008. Pentru prima oară este menționată și o definiție a termenului - copil neînsoțit fiind considerată „persoana sub 18 ani, care a fost găsită fără însoțitor pe teritoriul unui stat străin”. Documentul reglementează procedura de repatriere a victimelor traficului de persoane, “a copiilor neînsoțiți de părinți sau de reprezentanți legali aflați pe teritoriul statelor străine” și a victimelor traficului ilegal de migranți. Totodată, se stipulează necesitatea acoperirii cheltuielilor pentru procesul de repatriere.

Prevederi importante care stipulează obligativitatea instituirii tutelei și a monitorizării situației copiilor afectați de migrație se conțin în *Legea nr.140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți*. În lege sunt menționate câteva noțiuni de bază precum autoritatea centrală pentru protecția copilului (MMPSF), autoritate tutelară locală (primarii din sate și orașe), autoritate tutelară teritorială (secțiile/direcțiile de asistență socială și protecție a familiei), copil

aflat în situație de risc, reprezentant legal al copilului, echipă multidisciplinară, plan individual de asistență etc.

Primele prevederi legale privind combaterea traficului de persoane se conțin în Strategia Sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane și a Planului de Acțiuni pentru anii 2009-2011 privind implementarea Strategiei, aprobată de Parlament prin Hotărârea nr. 257 din 05.12.2008.

Fenomenul minorilor moldoveni neînsoțiți reprezintă unul din aspectele abordate la nivelul relațiilor politice de colaborare între Republica Moldova și Italia, fiind implicate, în special, Ministerul Afacerilor Interne și Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Familiei. În perioada 2011-2013, în Italia și Republica Moldova a fost implementat un proiect european care prevedea acțiuni de suport pentru reducerea impactului social negativ al fluxurilor migraționale, în special prin intermediul instituțiilor locale. *Proiectul privind atenuarea efectelor negative ale migrației asupra minorilor și familiilor din Moldova* a fost finanțat de Comisia Europeană.

Politici legate de procesul de repatriere a minorilor. Procesul de repatriere este foarte complex și are câteva etape importante: verificarea și documentarea cazului, procedura de căutare a familiei, procedura de repatriere și plasare în familia biologică, extinsă sau alte forme de plasament, precum și perioada de reabilitare, monitorizare, raportare a cazului. În acest proces există o bună colaborare între diferite ministere: MMPSF, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Sănătății. *Regulamentul privind procedura de repatriere a copiilor și adulților – victime ale traficului de ființe umane, traficului ilegal de migranți, precum și a copiilor neînsoțiți* (la care s-a făcut referire și mai sus) a fost aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 948 din 07.08.2008. În document sunt prezentate noțiunile principale. Victima traficului de persoane se consideră “persoana fizică prezumată sau constatată ca fiind supusă acțiunilor de trafic consemnate la punctele 1 și 2 ale art. 2 ale Legii nr.241-XVI din 20 octombrie 2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane”.

Pe lângă monitorizarea strictă a cazurilor minorilor moldoveni neînsoțiți, în vederea adoptării celor mai bune strategii având în vedere interesul superior al copilului, este indispensabilă colaborarea politică bilaterală dintre țara de origine și cea de destinație. În sens larg, este necesară implementarea unor politici de prevenire, aplicarea unor intervenții inovative, perfecționarea cadrului normativ, cu alocarea resurselor financiare necesare.

Fenomenul minorilor neînsoțiți solicită implicare politică, colaborare bilaterală și participare colectivă la elucidarea fiecărui caz în parte, împreună cu o abordare a fenomenului din perspectiva respectării drepturilor copilului și a adoptării unei atitudini umane.

În perioada 2007-2015, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a organizat 168 de misiuni de repatriere a minorilor neînsoțiți, împreună cu partenerii internaționali – în prezent cu Organizația Internațională pentru Migrație, anterior cu reprezentanții Asociației elvețiene *Terres des Hommes*. Unii minori au fost reîntorși de mai multe ori. Repatrierea are loc în mod voluntar, în baza unui acord scris, semnat de minorii neînsoțiți, începând cu vârsta de 12 ani.

În perioada de referință, potrivit datelor MMPSF, au fost aduși în țară 368 de copii, dintre care 223 de băieți și 145 de fete. Cei mai mulți copii neînsoțiți au fost repatriați din Federația Rusă (209), din Ucraina (134) și din România (14). Din numărul total de copii, 67 erau din stânga Nistrului, iar 7 copii – victime ale traficului de ființe umane. Cele mai multe misiuni de repatriere au fost organizate în 2010 și 2013: 27 misiuni cu 67 minori aduși în țară, respectiv 31 misiuni cu 58 de minori neînsoțiți repatriați. MMPSF a mai organizat astfel de misiuni în Turcia, Cehia, Suedia, Spania, Irlanda, Belgia, Italia, Austria și Ungaria. Cele mai multe misiuni de repatriere au fost realizate în cazul minorilor moldoveni prezenți în Federația Rusă (69 misiuni și 209 copii repatriați), apoi în Ucraina (78 misiuni și 134 copii reveniți în Republica Moldova) și România (10 misiuni și 14 copii repatriați).

Din cei 368 de copii repatriați, 164 au fost reintegrați în familiile biologice sau extinse, 154 au fost transferați în centre de plasament temporar, 18 au fost adoptați, 15 – în serviciul de asistență parentală profesionistă, 10 au fost plasați împreună cu mamele lor în centre maternale, iar 7 – în case de copii de tip familial.

Politici de integrare în instituțiile de învățământ din Republica Moldova a copiilor reveniți din migrațiune. Integrarea în sistemul educațional al copiilor migranților reveniți în țara de origine reprezintă reversul migrației externe. În ultimii ani, în contextul racordării legislației Republicii Moldova la cea europeană au fost incluse mai multe prevederi legate de reintegrarea lucrătorilor migranți și a copiilor acestora, în vederea stimulării și facilitării procesului de revenire de peste hotare a cetățenilor moldoveni. Lacunele existente vizează colaborarea instituțională, lipsa stabilirii unor acțiuni concrete de implementare a prevederilor legislative, lipsa accesului la informații privind procedurile de înscriere în școli/grădinițe, lipsa datelor privind situația și specificul procesului de reintegrare a copiilor reveniți din străinătate. În *Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020)*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.655 din 08.09.2011, se menționează existența unor probleme de acomodare și de reintegrare pentru cei care revin de peste hotare. Între obiectivele prioritare sunt prevăzute consolidarea cadrului legal și adoptarea măsurilor privind reintegrarea cetățenilor moldoveni, una din acțiunile relevante stipulate fiind elaborarea programelor speciale de reintegrare a categoriilor vulnerabile, cum ar fi: copii minori, femei singure, persoane cu dizabilități etc.

Planul de Acțiuni pentru anii 2014-2016 al Guvernului Republicii Moldova privind susținerea reintegrării cetățenilor reîntorși de peste hotare prevede expres crearea unei Baze de date a migranților reîntorși (instituțiile responsabile fiind Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Familiei, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Biroul pentru Relații cu Diaspora de pe lângă Cancelaria de Stat). Planul de Acțiuni mai prevede facilitarea integrării pe piața muncii a migranților reîntorși, includerea persoanelor reîntoarse în programe de promovare ocupațională. Când privește reintegrarea tinerilor migranți care doresc să revină în sistemul de învățământ, la p.7 este stipulată expres dezvoltarea unui cadru administrativ pentru facilitarea accesului la sistemul educațional: perfectarea mecanis-

mului de recunoaștere a actelor și perioadelor de studii în vederea continuării studiilor în învățământul secundar general și vocațional (aici procedurile urmau a fi simplificate), precum și flexibilizarea programelor de învățământ formal și centrarea lor pe beneficiar (urma să fie elaborat actul normativ necesar). La acest capitol, numeroase lacune fac astfel încât procedurile să rămână la fel de complicate ca și în anii precedenți.

Cadrul legislativ privind colaborarea cu Diaspora a fost completat recent prin aprobarea Strategiei naționale Diaspora-2025 și a Planului de Acțiuni pentru anii 2016-2018 privind implementarea acesteia (Hotărârea Guvernului nr. 200 din 26.02.2016). Obiectivele vizează dezvoltarea unui cadru sustenabil și comprehensiv de colaborare între instituțiile statului și diaspora; asigurarea drepturilor Diasporei și consolidarea încrederii; mobilizarea, valorificarea și recunoașterea potențialului uman al diasporei; implicarea directă și indirectă a diasporei în dezvoltarea economică durabilă a Republicii Moldova etc. În particular, se prevede promovarea activităților de voluntariat, de caritate și filantropie, organizate de membrii Diasporei. Această prevedere ar putea fi un exemplu/stimulent pentru implicarea migranților reîntorși în activități de voluntariat, inclusiv în procesul de adaptare/reintegrare a copiilor reveniți de peste hotare.

Experții naționali semnalează gravitatea problemei și necesitatea întreprinderii unor măsuri pentru reintegrarea acestor copii în mediul școlar și cultural al Republicii Moldova. În ultimii ani au fost semnalate dificultăți de integrare, reieșind din faptul că unii copii, în special cei născuți peste hotare, nu cunosc limba română. Pentru că dimensiunea problemei copiilor migranți, cu părinți originari din Republica Moldova, este tot mai pregnantă în ultimii ani, experții subliniază necesitatea studierii aprofundate a situației acestora, pentru a evita cazurile de eșec al reintegrării în țara de origine [7, p. 34].

Concluzii. Migrația are efecte benefice, dar și negative asupra copiilor implicați în procesele migraționale. Din aceste considerente, politicile elaborate și implementate de țara de origine și cea de destinație a migranților trebuie să țină cont de particularitățile de vârstă ale diferitor categorii de migranți. Copiii și adolescenții afectați de migrație prezintă un mare grad de vulnerabilitate.

În contextul integrării migrației în strategiile de dezvoltare, experții susțin că “politicile de migrație și dezvoltare trebuie să aibă drept scop protecția drepturilor copiilor și asigurarea accesului la educație, sănătate, protecție socială și alte servicii esențiale pentru toți copiii, indiferent de statutul de migrant” [8, p. 16]. În ce privește copiii rămași singuri în urma migrației, unul din obiectivele politicilor sociale trebuie să vizeze prevenirea separării copiilor de familiile lor și diminuarea efectelor migrației părinților asupra copiilor [9, p. 169-177].

Cadrul de politici existente în Republica Moldova vizând reintegrarea în instituțiile de învățământ a copiilor și adolescenților reveniți din migrație cuprinde la ora actuală prevederi generale. Aceeași situație se atestă și în ceea ce privește copiii emigrați pentru reîntregirea familiei și a celor născuți peste hotare - toate responsabilitățile au fost delegate Biroului pentru Relații cu Diaspora. Numărul în continuă creștere, peste hotare, al copiilor cu cetățenia Republicii Moldova determină o serie de probleme legate de procesul

de integrare, de fenomenul aculturației, de menținere a legăturilor cu țara de baștină a părinților lor, de menținere a limbii vorbite și a culturii, de valorificare a potențialului uman – toate acestea necesită elaborarea și aplicarea unor politici adecvate din partea Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Studiul național privind situația copiilor aflați în dificultate și a copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare. Chișinău, MMPSF, 2012. 96 p.
2. Direzione Generale dell'Immigrazione e delle Politiche Sociali, Ministero dell Lavoro e delle Politiche Sociali. La comunità moldava in Italia: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati (I, II, a III-a ediție). Roma, 2012-2014. 148 p.
3. Dossier Statistico Immigrazione 2015. Roma: IDOS, 2015. 479 p.
4. Ministero della Pubblica Istruzione. Alluni con cittadinanza non-italiana: Scuole statali e non statali. Anno scolastico 1998/1999. Roma, 1999. 46 p.
5. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=166&CM=1&DF=7/5/2007&CL=ENG>
6. Moșneaga V., Moraru V., Rusnac G., Țurcan V. Fațetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia. Chișinău: Editerra Prim. 2011, 263 p.
7. Cheianu-Andrei D. Analiza lacunelor în domeniul managementului migrației. Chișinău: Graphic Design, 2015. 88 p.
8. Integrarea migrației în strategiile de dezvoltare. Chișinău: OIM, 2014, 147 p.
9. Mariana Buciuțianu-Vrabie. Copiii rămași singuri acasă în urma migrației părinților: riscuri și realități. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2011, nr. 1, p. 169-177.

PRESA LOCALĂ: ABORDĂRI FUNCȚIONALE

LOCAL MEDIA: FUNCȚIONAL APPROACHES

Mariana TOACĂ, *lector universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

Local media includes media institutions organized so that they disseminate public information horizontally, vertically and locally to ensure communication between social individuals, groups, social levels and classes that coexist in a given habitat. Local media represents an element of the printed media with distinct identity, its character emerges from its goals, roles and its functional particularities. The general role of local media is to strengthen the social space in a particular territory, usually equivalent to an administrative-territorial unit. The overall objective of local media is to provide flow of local information in accordance with national or even international information flow. To achieve this goal, local periodicals are performing a particular kind of media services and media activities which radically distinguish them from the national media.

Keywords: *local media, targets, roles, creative potential, human component, institutional component.*

Societățile umane au creat de-a lungul timpului structuri stabile, denumite instituții, care să conserve și/sau să dezvolte scopurile fundamentale ale indivizilor sociali în particular și ale diverselor grupuri sociale în general. Instituțiile reprezintă sisteme de baza ale coeziunii cu caracter durabil, unitar, exprimat într-o organizare socială. Fiecare instituție este un tip de organizare a unui domeniu al socialului ca mod de rezolvare a problemelor și scopurilor esențiale ale acestora. Mass-media, inclusiv presa locală, sunt instituții organizate în scopul asigurării circuitului informațional, în competența cărora intră diseminarea informației de interes public pe orizontală și pe verticală și asigurarea comunicării între indivizi sociali, grupuri, straturi, pături și clase sociale.

Presa locală reprezintă un element cu identitate distinctă al presei tipărite, caracterul căreia reiese din obiectivele, rolurile și particularitățile funcționale ale presei tipărite. Obiectivul general al presei locale este asigurarea unui circuit informațional de nivel local în concordanță cu circuitul informațional național sau chiar internațional. Întru realizarea acestui deziderat, publicațiile periodice locale prestează un anumit gen de servicii mediatice și realizează anumite activități mediatice care le deosebește radical de presa națională. Între obiectivele care conturează sfera de competențe generale care îi revine presei locale se numără:

- promovarea informației relevante pentru clarificarea valorilor comunitare;
- mediatizarea factorilor și a priorităților care însoțesc orice problemă publică;
- monitorizarea acțiunilor puterii publice locale;
- asigurarea unui grad înalt de participare socială a cetățenilor;
- mobilizarea maselor și orientarea acțiunilor comunitare;
- crearea unui public imaginar cu aceleași valori și viziuni comunitare;
- promovarea practicilor comunitare pozitive etc.

În cadrul unităților administrativ-teritoriale nu toate instituțiile care activează pe acest teritoriu au statute cu aceeași importanță. În comunitățile moderne statutul

publicațiilor periodice locale este unul principal, un statut-cheie, care joacă un rol foarte important în interacțiunile comunitare ale indivizilor, precum și în identitățile sociale ale acestora. Statutul pe care îl deține o instituție sau alta generează rolurile sociale ale acestora. Rolul general al presei locale este de a consolida spațiul social la nivel local, fapt pentru care publicațiile periodice asigură realizarea concomitentă a mai multor roluri particulare, între care:

- integrarea individului social în comunitate și a comunității în societate;
- propagarea tradițiilor locale, a normelor și practicilor pozitive comunitare;
- cultivarea simțului responsabilității cetățenilor pentru calitatea vieții la nivel de comunitate;
- armonizarea relațiilor comunitare pe verticală și pe orizontală;
- mobilizarea populației pentru soluționarea în comun a problemelor sociale;
- coagularea societății prin făurirea rețelelor sociale;
- definirea și ierarhizarea priorităților comunitare și naționale;
- propagarea obiectivelor și valorilor comunitare;
- orientarea acțiunilor comunitare etc.

Presa locală, ca element cu identitate distinctă a presei tipărite, impune cumularea și realizarea simultană a unor activități specifice, prin aceasta oferind publicului său anumite funcții mediatic-comunicaționale. „Activitățile mijloacelor de comunicare în masă reprezintă alternative funcționale, or, apar și se manifestă ca răspuns la multitudinea de interese și de necesități individuale, colective sau sociale ale publicului. În scopul satisfacerii nevoilor informaționale ale indivizilor, jurnalismul social pune în circuit produse mediatice care, fiind valorificate, generează faptul că publicul este informat. Acest fenomen mediatic poartă denumirea de funcție” [6, p.17].

Funcția mediatică este o consecință a activității mass-mediei, ce apare ca răspuns la așteptările publicului și generează anumite activități specifice ca formă și conținut. Cuvântul „funcție” este de origine latină și are multiple sensuri, ce reies din specificitatea domeniului în care este utilizat. Dicționarul Explicativ al Limbii Române [4, p. 404] propune opt explicații pentru această vocabulă, varianta optimală în cazul nostru fiind „sarcină, rol sau destinație”. Definițiile date pentru funcție sunt multiple, pentru noi însă prezintă interes câteva dintre ele, care, din punct de vedere semantic, pot fi utilizate în studiul respectiv. Așadar, în viziunea diverșilor experți, funcția este:

- o contribuție pe care un element o aduce la satisfacerea unei cerințe a sistemului din care face parte, contribuind la menținerea și dezvoltarea acestuia [7, p. 260];
- o relație dintre două sau mai multe elemente ale unui sistem, caracterizată printr-un rol sau finalitate [5, p.37];
- orice activitate desfășurată de mass-media, în înțelesul de influență care se exercită asupra întregii societăți sau asupra unei subdiviziuni a acesteia [3, p. 23];
- un ansamblu al fenomenelor, apărute în procesul satisfacerii unor nevoi [2, p. 71].

Funcțiile comunicaționale ale instituțiilor mediatice raionale derivă, pe de o parte, din specificitatea presei locale în contextul mediatic contemporan, iar pe de altă parte, din funcțiile generale ale mass-mediei. Luând în calcul că jurnalismul local se axează,

prioritar, pe realitatea socială (problemele politice și cele economice foarte rar devin subiecte de reflecție în publicațiile periodice raionale) putem considera că funcțiile presei locale sunt, în principiu, foarte aproape de cele ale jurnalismului social. Funcțiile jurnalismului social sunt:

- ♦ *conexiunea, prin informare, între diverse grupuri și straturi sociale* – mediatizarea nevoilor, promovarea intereselor, formarea imaginii anumitor straturi sociale și asigurarea dialogului social;

- ♦ *social advocacy* – reflectarea și protejarea intereselor grupurilor social-defavorizate sau potențial vulnerabile;

- ♦ *social lobby* – promovarea unor inițiative (de obicei ale societății civile) cu privire la anumite grupuri sociale;

- ♦ *monitorizarea politicilor, proiectelor și programelor sociale* – diseminarea informației privind conceptualizarea politicilor sociale și modul de implementare a acestora;

- ♦ *reflectarea tehnologiilor sociale, necesare soluționării raționale a problemelor sociale* – mediatizarea activităților de parteneriat social între reprezentanții puterii, reprezentanții mediului de afaceri și masele largi;

- ♦ *promovarea valorilor sociale* – producerea materialelor care pot influența formarea abilităților de autoidentificare și autorealizare a individului social și pot preveni comportamentele deviate;

- ♦ *socializarea cetățenilor* – activități jurnalistice orientate spre armonizarea relațiilor interpersonale, a relațiilor dintre individ și grupul social din care acesta face parte sau chiar dintre individ și societate;

- ♦ *conexiunea între domeniul social și alte sfere ale vieții publice* – asigurarea schimbului de informații între toate sferele vieții publice [6, pp.19-25].

Dacă ne referim la funcțiile generale ale mass-mediei, în presa locală iese în evidență funcția de informare, care prevalează atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Dovadă a faptului sunt formele de expresie ale produselor jurnalistice din ziarele locale, cele mai frecvent utilizate fiind știrea, reportajul și interviul. Funcția de informare a mass-mediei se referă la:

- ♦ drept urmare a activității presei, publicul este informat – *funcție*;

- ♦ presa are misiunea de a informa publicul – *rol*;

- ♦ prin informațiile pe care le distribuie, presa influențează gândirea și comportamentul publicului – *efect* [2, p. 70].

Este evident că, presa nu ar exercita o asemenea funcție dacă nu ar exista, ca o premisă a acesteia, o dorință și o căutare de informații, ca expresie a unor necesități elementare ale omului. Iar nevoile pe care le poate satisface jurnalismul social, fie ca substitut, fie ca primă alegere, sunt infinite, or sunt generate de însăși viața în dinamica dezvoltării sale. Răspunzând nevoilor și aspirațiilor certe, difuze și latente ale individului social și ale comunității, instituțiile de presă contribuie la stabilirea ordinii sociale. Presa locală „răspunde unor nevoi și aspirații, clare sau difuze, ale indivizilor și colectivităților – fiind modelată, astfel, de solicitările sau de așteptările acestora – și că, simultan, ea exercită o seamă de influențe asupra vieții sociale, modificând acțiunile indivizilor și grupurilor” [2, p. 70].

De menționat faptul că genurile analitice practic lipsesc în presa locală (excepție fiind editorialele), iar absența tehnicilor de analiză diminuează considerabil funcția interpretativă a presei locale. Și ponderea funcțiilor de culturalizare și de divertisment este foarte modestă în ziarurile raionale, îndeosebi din punct de vedere calitativ.

Actualmente, funcțiile de agitație și de propagandă, specifice mass-mediei din perioada sovietică, au devenit rudimente funcționale, deși de jure ele nu se regăsesc printre funcțiile de bază ale presei locale, de facto însă continuă să se manifeste constant și cu o forță destul de puternică în presa finanțată de consiliile raionale. Ca și în perioada sovietică, acest tip de presă locală se subordonează structurilor puterii, își elaborează politicile editoriale în funcție de interesele acestora și se manifestă ca mesageri ai puterii, relația dintre puterea locală și instituțiile finanțate de aceasta bazându-se pe presiuni economice și șantaj. De menționat faptul că nu doar instituțiile finanțate de consiliile raionale adoptă o atare linie comportamentală, ci și unele instituții private care acceptă benevol protecția consiliilor raionale, mediatizând realitatea socială de pe pozițiile și din perspectiva acestora. Este cazul ziarului *Realitatea* din raionul Nisporeni care, în pofida faptului că se autodefineste drept publicație periodică independentă, nu face decât să fortifice imaginea consilierilor și a consiliului raional.

Acest tip de relații dintre puterea locală și instituțiile de presă private se bazează pe interesul reciproc a celor doi actori: instituția de presă obține anumite beneficii economice, iar puterea locală – beneficii ideologice. Relația respectivă transformă instituția de presă în instrument de relații publice al puterii locale, iar serviciile mediatice pe care le prestează această instituție – în mijloace de manipulare a opiniei publice. „În lipsa libertății depline, în primul rând, a celei economice, unele instituții mediatice s-au afiliat, deschis sau camuflat, diverselor structuri social-politice, devenind un instrument în jocul de interese al acestora. Conotația politică a materialelor pe domeniul social reprezintă un indice în favoarea afilierii, deschise sau camuflate, a mijloacelor de informare în masă la diverse partide politice sau mișcări social-politice. Tolerată și chiar acceptată în mediul jurnaliștilor și în societate, această atitudine nu este de natură să favorizeze vreo schimbare pentru a urni starea de lucruri spre bine. O explicație s-ar ascunde în moralul timpului de tranziție, când întreaga societate a trecut de la pasivitatea totală a facultăților de spirit la căutarea unui loc sub soare. În rezultat, realitatea socială începe să fie abordată prin prisma intereselor politice ale unor anumite forțe, iar produsul mediatic finit începe să încline tot mai mult spre propagarea, deschisă sau camuflată, a ideologiei acestora[6, p. 155].

Punctul vulnerabil al presei locale se regăsește în relația pe care o stabilește acest segment de presă tipărită cu puterea locală din care iau naștere activitățile de agitație și de propagandă în procesul de reflectare a realității sociale. Însă ideologizarea nejustificată a abordării mediatice, îndeosebi a problemelor sociale, generează consecințe ce amenință puterea locală, or, în lipsa unui control din partea presei, ea devine incapabilă să dezvolte mecanisme de manevrare, de reducere a riscurilor de revoltă socială.

În opinia noastră, pentru presa locală este specifică funcția de organizare a maselor, ce presupune organizarea socială a acțiunilor umane în raport cu problemele existente la nivel comunitar și armonizarea relațiilor între simplitii cetățeni și factorii de decizie

de nivel local. Funcția respectivă se datorează apropierii spațiale a instituției mediatice de publicul său și rolului social pe care îl exercită presa locală. Totodată, această funcție se datorează faptului că în lipsa unor surse de alternativă, instituțiile de presă raionale sunt unicele platforme de diseminare a informației publice și de interes public, de dezbateră a problemelor sociale și de mobilizare a comunităților.

Punctul forte al ziarului local este considerat a fi funcția de organizare a maselor necesară pentru asigurarea unui grad înalt de participare a cetățenilor la viața publică. Pentru a-și consolida această funcție, ziarele locale își diversifică formele de lucru cu publicul prin extinderea activităților organizatorice de parteneriat în diverse acțiuni publice, gen: campanii sociale, expoziții, festivaluri, concursuri etc. Funcția organizatorică în domeniul activităților de presă ia în considerare rolul publicațiilor periodice raionale în asigurarea coeziunii sociale. Coeziunea socială este unul din principalele obiective ale oricărei societăți democratice. Așa cum este definită de art. 158 al *Tratatului Comunităților Europene*, coeziunea este necesară pentru promovarea “dezvoltării armonioase generale” a comunității și cere o reducere a “disparităților între nivelurile de dezvoltare ale diferitelor regiuni și a lipsei de progres a regiunilor defavorizate”, inclusiv pentru zonele rurale. [8]

Există mai multe forme de cooperare a instituțiilor de presă cu indivizii sociali și cu factorii de decizie dintr-un anumit habitat, printre care:

- ♦ activități de promovare a practicilor pozitive;
- ♦ proiecte sociale mediatice;
- ♦ campanii de presă;
- ♦ concursuri, seminarii, ateliere de lucru etc.

Conlucrarea eficientă dintre instituțiile din presa locală și actorii-cheie ai activității sociale dintr-un anumit teritoriu- instituțiile de stat, simplii cetățeni și organizațiile ne-guvernamentale, este determinantă pentru realizarea cu succes a funcției de organizare și asigurarea coeziunii sociale la nivel local.

Astfel, în presa locală, instituțiile mediatice fie că exprimă interesele cetățenilor de rând și mediatizează realitatea de pe pozițiile acestora, uneori situându-se în opoziție cu puterea locală, fie că devin mesageri și pârgii de influența ale consiliilor raionale. Instituțiile mass-media și jurnaliștii care promovează un jurnalism de calitate vor accepta prima opțiune și „vor pleda pentru democrație, fără să susțină opinii particulare” [1, p. 78].

O componentă funcțională importantă este și potențialul de creație al instituțiilor de presă. În linii generale, potențialul de creație reprezintă totalitatea resurselor de care dispune o instituție mediatică pentru reflectarea realității sociale. El determină obiectivele de creație, pune în aplicare și asigură realizarea unui set anumit de funcții și roluri, formează specificul acțiunii mediatice, prin aceasta conferind activității acestei instituții o identitate distinctă. Potențialul de creație al presei locale include în arsenalul său strategic două mari componente: cea umană și cea instituțională. Componenta umană include personalul ziarului, posibilitățile de creative și celecognitive ale jurnaliștilor, factorul uman fiind important și sub aspect calitativ, și sub aspectcantitativ.

Instituția de presă, prin politica sa editorială și prin obiectivele sale de creație, joacă un rol crucial în formarea identității profesionale a jurnalistului, or, anume instituția de presă, printrințele pe care le înaintează față de competențele și abilitățile profesionale ale angajaților, impune un set de valori profesionale și deontologice ce modelează conduitele profesionale comune unui tot unitar – colectivului redacțional.

Totodată, componenta umană include managementul forței de muncă a publicației. În acest context, selectarea și repartizarea profesională sunt activități funcționale ale instituțiilor mediatică. Selecția profesională reprezintă procesul de alegere în baza unor însușiri psihice și intelectuale (temperament, caracter, mobilitate fizică, psihică, cunoștințe, abilități etc.) a unui singur candidat din totalul de candidați la o anumită funcție. Selecția profesională se aplică în raport cu persoanele care își propun să suplimenteze o anumită funcție declarată vacantă și expusă la concurs public.

Repartizarea profesională reprezintă acțiunea de orientare și reorientare a factorului uman în cadrul unei redacții în funcție de competențele și experiența profesională acumulată. Repartizarea profesională asigură progresul profesional și dezvoltarea durabilă a potențialului uman al unei instituții de presă.

Investiție în capitalul uman, în special în creșterea calității acestuia, înseamnă și creșterea capacității jurnaliștilor de a participa în mod eficient și creativ la procesul de dezvoltare economică, socială și culturală a regiunilor pe care le valorifică în plan mediatic. Or, în funcție de potențialul de creație a jurnaliștilor și de accentele pe care ei le pun în procesul de abordare mediatică a realității depinde modul în care, într-un viitor apropiat, va reacționa individul social: ce fel de comportament social va adopta, cum își va adapta modelul de consum la exigențele de protecție a mediului, ce relații va stabili cu semenii săi din același grup social sau din grupuri social diferite, cum își va armoniza acțiunile sale cu acțiunile comunitare etc. Prin urmare, dezvoltarea potențialului uman în presa locală este o componentă de natură instrumentală a dezvoltării durabile, un factor esențial al dezvoltării economiei bazate pe cunoaștere și în condiții de sustenabilitate. Un accent mai mare pe dezvoltarea umană, pe asigurarea condițiilor de realizare a acesteia este imperios necesar în presa locală din Republica Moldova. Dezvoltarea potențialului uman poate constitui unul dintre fundamentele șansei dezvoltării durabile a presei locale autohtone, un motor al acesteia, fără de care nu ne putem imagina viitorul acestui segment de presă tipărită.» Dezvoltarea umană nu se poate realiza însă fără resurse materiale și financiare, astfel încât dezvoltarea economică este o condiție sine qua non a dezvoltării umane, această relație de dependență fiind mai evidentă și mai puternică decât cea care se manifestă în sens invers» [9].

Componenta instituțională include rezervele tehnice și capacitățile de producție ale instituției de presă. Capacitatea tehnică include: sediile, echipamentele tehnice tipografice necesare tipăririi ziarelor, echipamentele tehnice de birou necesare procesului de creație propriu-zis, echipamentele de recepție necesare asigurării legăturii instituției de presă cu publicul său și/sau cu alte instituții sociale, capacitatea de distribuire a producției mediatică finite etc.

Capacitatea de producție este determinată de resursele și posibilitățile de care dispune o instituție de presă pentru:

- ♦ valorificarea unui anumit areal sub aspectul abordării mediatice a realității din acest spațiu;

- ♦ acoperirea în plan mediatic a unui anumit areal, adică diseminarea produsului finit pe un anumit teritoriu, în care instituția de presă își exercită impactul, produce efecte și formează opinia publică;

- ♦ valorificarea unui anumit diapazon tematic;
- ♦ exploatarea unor anumite mijloace și forme de expresie ale produselor mediatice;
- ♦ stabilirea unui anumit tip de relații cu agenții de publicitate și cu cei economici;
- ♦ stabilirea unui anumit tip de relații cu auditoriul său. Lipsa unor strategii de atragere a auditoriului în activitatea mass-mediei se răsfrânge negativ asupra reușitei ziarelor. Or, coparticiparea jurnaliștilor și a cetățenilor în actul jurnalistic, ultimii sugerând subiect de reflecție, întotdeauna facilitează comunicarea mediatică, iar lipsa acesteia distanțează redacția de realitățile sociale, de problemele vitale ale omului de rând și diminuează impactul și efectele produselor mediatice.

Așadar, rolul presei locale în reflectarea realității sociale dintr-un anumit teritoriu în formarea atitudinilor și acțiunilor sociale în raport cu problemele majore specifice acestui spațiu este de neglijat, îndeosebi în societățile care se află într-o tranziție de durată. Conștientizarea profesională a beneficiilor pe care le poate avea societatea de pe urma activităților de calitate a presei locale este o cerință a timpului. Această constatare revalorizează necesitatea cercetării aspectelor conceptuale și funcționale ale segmentului respectiv al mass-mediei întru identificarea noilor oportunități și standarde de activitate profesională menite să faciliteze impactul și efectele presei locale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Charity A. Doing public journalism. New York: The Guilford Press, 1995. 187 p.
2. Coman M. Introducere în sistemul mass-media. Iași: Polirom, 1999. 240 p.
3. Cuilenburg J. J. ș. a. Știința comunicării. București: Humanitas, 2004. 324 p.
4. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.
5. Fereol G. Dicționar de sociologie. București: Știință și Tehnică, 1998. 254 p.
6. Stepanov G. Jurnalismul social: aspecte definitorii. Chișinău: CEP USM, 2015. 264 p.
7. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Babel, 2011. 770 p.
8. Tratatul Comunităților Europene. [On-line]: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_ro.htm (Accesat 28.02.2016).
9. Molnar M. Repere ale dezvoltării umane și coeziunii sociale în România. [On-line]: <http://oeconomica.org.ro/files/pdf/94.pdf> (Accesat 28.02.2016).

CONȚINUTUL ȘI ESENȚA CONCEPTULUI „POLITICA CULTURALĂ”

THE CONTEXT AND THE ESSENCES OF THE CONCEPT „CULTURAL POLICY”

Veaceslav REABCINSCHI, *cercetător științific,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article is intended for the formulation of the concept of “cultural policy” based on the analysis of component terms: “politics” and “culture”. Through research on the development of the concept of public policy from the 50s from last century until the present days, and analyzing several definitions of other researchers basic principles are formulated that characterize public policy. “Culture” is analyzed both in terms of anthropological and sociological research, in terms of stipulations in the international organizations documents such as UNESCO and the Council of Europe, and in terms of national legislation of Moldova and Ukraine. The author supports the idea of researchers who consider that in order to develop more effective cultural policies, it is necessary to establish a narrower framework which applies to the notion of “culture”.

Keywords: *politics, public policy, the study of public policy, culture, cultural policy.*

Noțiunea de ”politici culturale” are o multitudine de definiții nu numai din cauza diferitor abordări ale cercetătorilor, dar și din faptul că fiecare termen în parte - ”politică” și ”cultură” - nu au definiții unice, acceptate în unanimitate. În literatura de specialitate se afirmă că noțiunea de ”cultură” are peste 300 de definiții. Termenul ”politici” este unul mai nou, care s-a dezvoltat în științele sociale în ultimele decenii. Orice guvern tinde spre a face față problemelor cu care se confruntă societatea în diferite domenii: educație, medicină, cultură, asistență socială, etc. Rezolvarea acestor probleme se realizează prin folosirea unor mecanisme eficiente de formulare, implementare și evaluare a politicilor publice.

Pentru a evita ambiguitatea interpretării termenului ”politică” în limba română, vom face referire la conceptele noțiunii în limba engleză. Sunt două termene care au aceeași traducere în română, primul este termenul ”politics” – politica ca proces, ”un complex de reguli și proceduri folosite pentru a asigura reprezentarea legală și armonizarea intereselor, folosindu-se mecanismele democrației reprezentative. Principalii actori ai procesului politic sunt partidele politice și politicienii, membrii aleși ai parlamentului și autoritățile locale, precum și oficialii numiți pe criterii politice la nivelul executiv al administrației - miniștrii, secretarii de stat și personalul tehnic al acestora – consilierii etc.” [1, p. 14]. În sens larg, politica înseamnă activitatea partidelor politice, a instituțiilor alese în baza mecanismelor democratice (Parlamentul, Guvernul), declarațiile politice, campaniile electorale ș.a. Și al doilea termen, cu aceeași traducere, este ”policy”, politica ca acțiune în conceptul unui ”set de reguli și proceduri de la nivelul executiv al administrației publice, prin care se asigură realizarea scopurilor și priorităților convenite la nivel politic, și care permit dezvoltarea tuturor sectoarelor esențiale ale vieții societății.” [1, p. 14]. În literatura de specialitate română, diferențierea acestor două concepte se realizează prin traducerea

termenului ”policy”, ca ”politică publică”, cu toate că uneori termenul ”public” este evitat: *cultural policy* – politica culturală, *foreign policy* – politica externă, *social policy* – politica socială, etc., sau ”politici”: *policy analysis* – analiza politicilor, *policy issue* – problemă de politici, etc.

Deși, politica tradițională a fost întotdeauna în centrul atenției cercetătorilor, evoluția științei politicilor publice a început abia după sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, când s-a conștientizat necesitatea abordării științifice a activității reale a administrației publice. Primele studii își au originea în SUA, mai târziu fiind dezvoltate în Canada și urmate de experiența originală a țărilor europene, precum Olanda și Marea Britanie. Abordarea sistemică în domeniu, începută în prima jumătate a secolului trecut, este atribuită lui Harold Dwight Lasswell, cercetător american în domeniul științelor politice, întemeietorul disciplinei comunicării. În lucrarea *Politica: Cine obține ce, când și cum?*, Harold Lasswell afirmă că ”studiul de politici este studiul influenței și al celor influenți. Știința politică prevede anumite condiții: filosofia politică justifică preferințele...” [2, p. 295]. Analizând constituirea și comportamentul elitei, autorul consideră că ”știința academică a politicii trebuie să-și lărgască conținutul său descriptiv prin concentrarea atenției asupra administrației publice, partidelor politice, grupurilor de interese și personalităților politice.” [2, p. 307]. Pentru prima dată Lasswell utilizează noțiunea ”politici publice” în lucrarea *Handbook of Public Policy Analysis. Theory, Politics and Methods* (1951), unde argumentează necesitatea de a aborda multidisciplinar capacitatea de administrare a procesului decizional politic în societățile industriale. El a numit această abordare ”cunoașterea procesului politic pe intern”, referindu-se la necesitatea unei discipline social-științifice care ar ajusta practicile democratice la realitățile dezvoltării societății tehnico-industriale. În viziunea lui, această disciplină trebuie să se bazeze atât pe contribuția științei politice, sociologiei, antropologiei, psihologiei, statisticii și matematicii, cât și, în unele cazuri, pe științele naturale și fizice. Dar, în schimbul acestei viziuni ale lui Lasswell, ”analiza politicilor, așa cum este cunoscută în prezent, și-a luat o orientare empirică orientată mai mult spre practicile manageriale decât spre facilitarea guvernării democratice.” [3, p. XIX]. În locul unei perspective metodologice multidisciplinare, domeniul politicilor publice și-a modelat un cadru mai limitat de acțiune, specific pentru științele sociale moderne, care pune accentul mai mult pe ”analiza cantitativă riguroasă, separarea obiectivă a faptelor și valorilor, precum și căutarea de constatări generale a căror valabilitate ar fi independentă de contextul social din care au fost scoase. Acest cadru limitat devine o știință politică, care trebuie să elaboreze norme generale aplicabile spre o serie de probleme și contexte.” [3, p. XIX]

Dezvoltarea științei politicilor publice a dus la divizarea domeniului în două direcții. Prima este cercetarea politicilor, realizată de către mediul academic, pentru a elabora instrumente și mecanisme eficiente pentru politici în baza unor cercetări de fond. A doua direcție este analiza politicilor efectuată de către analiști politici sau de către centre pentru politici publice, care au influențe directe asupra rezultatelor reale prin elaborarea de politici pentru structurile guvernamentale.

În primul caz, în limba engleză, se folosește termenul „knowledge of”, în al doilea - „knowledge for”.

Cercetările în domeniu disting trei dimensiuni ale politicilor publice:

- ♦ orientarea spre rezolvarea problemelor, formulate destul de explicit și care prezintă recomandări pentru ameliorarea acestora, respingând studiul fenomenului de dragul său. Problemele de politică apar într-un context specific, care trebuie să fie luat în considerare în ceea ce privește analiza, metodologia și recomandările elaborate;

- ♦ orientarea în mod distinctiv multidisciplinar în studiile teoretice și practice. Acest lucru se datorează faptului că majoritatea absolută a problemelor sociale sau politice au mai multe componente din diferite domenii de cercetare strâns legate între ele. Prin urmare, pentru a obține o înțelegere completă a fenomenului, trebuie să fie utilizate și integrate mai multe domenii relevante;

- ♦ orientarea spre anumite normative sau valori, ca o recunoaștere a faptului că orice problemă socială, orice abordare metodologică trebuie să fie privită din punctul de vedere al cadrului valoric. Pentru a înțelege mai bine o problemă, este necesar cunoașterea componentelor sale valorice. [3, p. 5].

Distincția principală a științei politicilor publice față de alte științe academice tradiționale este caracterul ei aplicativ. Spre deosebire de știința tradițională, în politicile publice relația problemă-soluție se află în centrul cercetării, orice analiză efectuată trebuie să fie motivată și orientată spre căutarea unor rezultate practice și implementabile. Politicile abordează problemele reale într-o societate concretă, într-un moment dat și astfel cercetarea politicii trebuie să utilizeze cunoștințele în situația concretă, înțelegând cauzele și propunând un șir de acțiuni pentru soluționarea problemei. Deoarece problemele de cercetare a politicilor sunt de natură socială, abordarea lor trebuie să se facă ținând cont și de aspectul valoric. Soluțiile propuse trebuie să convingă și să fie susținute de mediul politic. În acest sens, caracteristic pentru politicile publice este faptul că reprezintă, pe de o parte, un proces analitic (rezolvarea unei probleme), iar pe de altă parte, un proces politic. Pe lângă necesitatea de a aborda rațional procesul pentru realizarea scopurilor publice, a defini corect problema, a identifica și analiza mai multe soluții de rezolvare, a selecta alternativa de rezolvare, procesul de elaborare a politicii trebuie să țină cont și de conflictele și dezacordurile dintre grupurile politice care vor controla procesul de luare a deciziei.

Conceptul de politică publică are o multitudine de definiții. Cea mai simplă aparține cercetătorului american Thomas Dye, care afirmă: ”Politica publică este ceea ce guvernele aleg să facă sau să nu facă”. Pentru o înțelegere mai bună, vom prezenta mai jos și alte definiții formulate de alți cercetători. Astfel, politicile publice prezintă: „...un set de decizii inter-relaționate, luate de un actor politic sau de un grup de actori, privind o serie de scopuri și mijloacele necesare pentru a le atinge într-o situație dată.” [4, p. 37]; „...un curs al acțiunii urmat de un actor sau mai mulți actori politici, cu un scop, în încercarea de a rezolva o problemă” [5, p. 2]; „...este o rețea de decizii legate între ele privind alegerea obiectivelor, a mijloacelor și a resurselor alocate pentru atingerea lor în situații specifice.” [6, p. 9]; „... este o combinație specifică de legi, de repartizare a resurselor financiare, ad-

ministrative și umane, în scopul realizării unor obiective comune, mai mult sau mai puțin clar definite.” [7].

James Anderson evidențiază șase dimensiuni ale conceptului de politică publică care trebuie să fie urmate de către unitățile guvernamentale și oficialități pentru o anumită problemă. [5, p. 2].

1) politicile sunt acțiuni orientate spre atingerea anumitor scopuri, ceea ce reduce apariția unor comportamente sau evenimente întâmplătoare. În societatea modernă, politicile sunt modelate prin stabilirea unor scopuri specifice sau prin obținerea unor rezultate concrete, chiar dacă ele nu întotdeauna sunt atinse. Politicile propuse pot fi utilizate mai mult ca sugestii ipotetice decât ca acțiuni specifice pentru atingerea scopurilor concrete. Scopurile politicii pot fi uneori formulate în așa fel, încât să indice mai mult direcțiile generale de activitate decât atingerea unor scopuri precise prin implementare. Ambiguitatea formulărilor poate reduce posibilitatea apariției unor conflicte de moment;

2) politicile constau din direcții sau modele de acțiune care sunt implementate de către oficialități mai degrabă decât deciziile separate. Politica nu include numai decizia de adoptare a unei legi sau regulament, dar și prevederi cum legea sau regulamentul vor fi implementate;

3) politicile sunt un răspuns la cererea de acțiune față de unele probleme publice formulate de către cetățeni, reprezentanți ai grupurilor sociale sau legislatori și alți funcționari publici, inclusiv oficialitățile și agențiile guvernamentale. În timp ce unele cerințe sunt pur și simplu un apel la acțiune, altele specifică și acțiunea dorită. Ca răspuns la cereri, funcționarii publici iau decizii care conțin direcția pentru rezolvarea problemei: adoptarea unei legi, promulgarea unor norme administrative sau interpretarea juridică a legilor existente;

4) politicile indică nu numai ceea ce autoritățile intenționează să facă, dar și ce și cum se face în realitate. Politicile pot fi eficace și eficiente. Eficacitatea este capacitatea de a obține rezultate, de a atinge scopurile propuse. Eficiența este capacitatea de a obține rezultate folosind resurse minimale. Astfel, noțiunea de *eficiență* se referă nu doar la efectele și rezultatele obținute, ci și la resursele utilizate pentru obținerea acestor efecte și rezultate;

5) politicile pot fi cu răspuns pozitiv sau negativ. Funcționarii guvernamentali pot acționa în direcția rezolvării unei probleme într-o anumită formă (răspuns pozitiv), sau pot decide să nu facă nimic în direcția unde a fost solicitată implicarea guvernului (răspuns negativ). Inacțiunea devine o politică publică atunci când ea prezintă o decizie adoptată conștient, în urma dezbaterilor, în privința unei probleme care a fost dusă în atenția oficială. Anume prin aceasta politica publică se deosebește de inacțiune;

6) politicile, cel puțin în forma sa pozitivă, se bazează pe lege și pe autoritate de acțiune: legislativă, politică și financiară.

Din definițiile prezentate se pot evidenția elementele-cheie care trebuie să conțină politicile publice:

- sunt implementate de structurile administrației publice, care au autoritate legislativă, executivă și financiară de a acționa la nivel național, regional sau local;

- răspund la nevoile sau problemele societății, sau a unui segment din societate, fiind formulate de către cetățeni, reprezentanți ai grupurilor sociale sau legislatori și alți funcționari publici, inclusiv oficialitățile și agențiile guvernamentale;

- sunt orientate spre atingerea unui set de obiective pentru rezolvarea unei probleme și obținerea unor rezultate concrete, chiar dacă ele nu întotdeauna sunt atinse, contribuind la modificarea mediului economic sau cultural al grupului-țintă;

- sunt decizii care fac parte dintr-o abordare integrată, ceea ce reduce apariția unor comportamente sau evenimente întâmplătoare;

- sunt implementate de o structură ce poate include un singur sau mai mulți actori, care asigură eficacitatea și eficiența realizării;

- există în formă de acțiuni, dacă problema poate fi rezolvată în cadrul politicilor deja existente, decizie adoptată conștient, în urma dezbaterilor, în privința unei probleme care a fost dusă în atenția oficială;

- includ motivarea acțiunii/non-acțiunii, orice analiză efectuată trebuie să fie argumentată și orientată spre căutarea unor rezultate practice și implementabile;

- sunt o decizie asumată, nu o promisiune sau o intenție, fiind adoptată de organele administrației publice cu alocarea resurselor.

Parafrazând definiția lui Thomas Dye despre ”politica culturală”, putem spune că ea ”este ceea ce guvernele aleg să facă sau să nu facă” în domeniul culturii. Dificultatea care apare, spre deosebire de alte domenii (economie, educație, sănătate), este legată de noțiunea ”cultură”. În 1952, antropologii americani Kroeber și Kluckhohn, în urma revizuirii conceptelor noțiunii, au evidențiat 164 de definiții diferite. În ciuda eforturilor de a defini conceptul în mod adecvat, nici până în prezent nu există un acord în privința lui. Este un domeniu care mai puțin poate fi analizat doar din punct de vedere economic, deoarece este conectat și la dezvoltarea spirituală, o dimensiune care influențează indirect dezvoltarea tuturor celorlalte domenii.

Prima definiție antropologică a noțiunii a fost dată de către Edward Burnett Tylor (1832-1917) în lucrarea *Cultura primitivă* (1870), și se referă la calitatea oamenilor din toate grupurile sociale, care trec printr-o dezvoltare evolutivă de la „barbarie” la „civilizație”. Conform lui Tylor, ”Cultura sau Civilizația luate în sensul său larg este acel întreg complex ce include cunoașterea, credințele, arta, morala, dreptul, tradițiile și orice alte producții și modalități de viață create de omul ce trăiește în societate”. [8, p. 59]. Mai jos vom prezenta câteva definiții ale noțiunii formulate de către diferiți autori, pornind de la diferite abordări ale fenomenului.

”Cultura se referă la depunerea cumulativă de cunoștințe, experiențe, credințe, valori, atitudini, sensuri, ierarhii, religii, noțiuni de timp, roluri, relații spațiale, concepte despre univers și obiectele materiale, și bunurile achiziționate de către un grup de oameni în decurs de generații, prin eforturi individuale și de grup.” [9, p. 4]

”Cultura poate fi definită ca sisteme de cunoștințe împărtășite de către un grup relativ mare de oameni. Ea include credințe, comportamente, valori și simboluri.” ([10, p. 12]

”Cultura este comunicarea, comunicarea este cultura.” [11]

”Cultura în sensul cel mai larg este comportamentul cultivat; adică totalitatea cunoștințelor și experienței acumulate de persoane, care sunt transmise social, sau mai pe scurt, un comportament prin intermediul învățării sociale.”

”O cultură este un mod de viață al unui grup de oameni - comportamente, credințe, valori și simboluri pe care ei le acceptă, fără să se gândească la ele în general, și care sunt transmise prin comunicare și imitație de la o generație la alta.”

”Cultura este comunicarea simbolică. Unele dintre simbolurile sale includ abilități ale unui grup, cunoștințe, atitudini, valori și motive. Semnificațiile simbolurilor sunt învățate și în mod deliberat perpetuate într-o societate prin instituțiile sale.” [12]

După cum putem observa, definițiile variază de-a lungul a două dimensiuni. Prima, spirituală, și cea de a doua dimensiune, cea antropologică, prin care cultura reprezintă valorile și practicile care stau la baza tuturor formelor de comportament uman: lumea simbolică (reprezentări și interpretări) și lumea materială (mărfuri, sisteme de producție, infrastructură și tehnologii). Pentru a simplifica înțelegerea noțiunii, în unele țări politicile culturale au preluat aceleași modele de categorii pentru activitățile culturale ca și cele utilizate în analiza economică. Se consideră că aplicarea noțiunilor de cerere și ofertă în sectorul cultural sunt binevenite și fac posibile o mai bună cunoaștere a publicului, diversitatea și cerințele sale și o analiză mult mai atentă a eficienței structurilor existente.

Conștientizând dificultatea definirii noțiunii în contextul elaborării politicilor culturale, participanții la masa rotundă UNESCO din Monaco (18-22 decembrie 1967), treizeci și doi de reprezentanți din douăzeci și patru de țări, persoane responsabile pentru activități culturale la nivel național, specialiști în domeniile științelor sociale și umane, artiști și reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale, care pentru prima dată în mod oficial au formulat definiția noțiunii de ”politici culturale”, au refuzat în unanimitate să propună o definiție și pentru noțiunea de ”cultură”. Referindu-se la ”filosofia culturii”, participanții au considerat că ea ”nu este o bază suficientă pentru acțiune; faptele pe care încercăm să le schimbăm trebuie să fie cunoscute cu exactitate. Acestea sunt faptele care ne vor spune cine beneficiază de pe urma acțiunii culturale (cine ajunge mai cultivat), ce procent din public nu este în nici un fel afectat și ce impact au diferite mijloace de acțiune. Apoi se realizează cât de inadecvate sunt practicile vechi în ceea ce privește noile probleme. ... Devine evident că o politică culturală trebuie să fie conectată, atât cu o politică de educație continuă, cât și cu politica de descentralizare și dezvoltare regională.” [13, p. 12].

După anii '60, pentru mai multe state a devenit clar necesitatea abordării culturii ca important stimulent al dezvoltării economice și sociale. Această tendință a creat un nou fenomen denumit ”dezvoltare culturală”, care era relaționat, pe de o parte, cu alfabetizarea, dezvoltarea mass-mediei, formarea standardelor de viață, și, pe de altă parte, cu determinarea guvernelor de a lua măsuri pentru a răspunde la această nouă cerere. Necesitatea de a face accesibile bunurile culturale tuturor segmentelor sociale necesită întreprinderea unor măsuri din partea administrațiilor publice. Creșterea rolului cul-

turii în societate a fost confirmată de Conferința Mondială în Politici Culturale, care a avut loc în Mexico la 26 iulie – 6 august 1982 la nivel ministerial a statelor membre și asociate UNESCO.

În cadrul acestei conferințe, fără a încerca să se stabilească o definiție științifică a noțiunii de ”cultură”, majoritatea delegaților au acceptat o nouă redefinire: ”În sensul cel mai larg, cultura poate fi un complex întreg de caracteristici distinctive de natură spirituală, materială, intelectuală și emoțională care caracterizează o societate sau un grup social. Ea include nu numai artele și literatura, dar de asemenea și modele de viață, drepturile fundamentale ale persoanei, sisteme de valori, tradiții și credințe.” [14, p. 41]. Pentru o înțelegere mai clară a noțiunii de ”cultură”, în formularea participanților la conferință, raportul prezintă și domeniile atribuite ei: creația și interpretarea artistică, producerea și difuzarea operelor de artă, cultura fizică, sportul și jocurile în aer liber, precum și modurile în care o societate și membrii săi își exprimă sentimentul pentru frumusețe și armonie, precum și viziunea sa asupra lumii. Diversitatea de abordări este redată de către unii participanți, care totuși au optat pentru alte definiții ale culturii, precum ”capacitatea omului de a reflecta pentru sine însuși”, ”dreptul de a se defini ca om, ca specie umană”, ”toată gama de cunoștințe și valori care nu au fost transmise în mod specific, dar care fiecare membru al unei comunități cu toate acestea le știe”, ”mijlocul prin care un popor sau un grup se deosebește de alții”. [14, p. 62]. După cum se poate observa, majoritatea participanților au optat pentru o definiție mai pragmatică, care stabilește mai clar domeniile de intervenție a politicilor culturale. În același timp, s-a constatat că afirmarea identității culturale este o necesitate, atât pentru persoanele fizice, cât și pentru grupurile sociale și națiuni. Identitatea culturală este determinată de tradiții, istorie și valorile morale, spirituale și etice transmise de generațiile trecute, dar aceasta nu trebuie să însemne un atașament excesiv la tradiții și trecut, ce poate duce la stagnare. Patrimoniul creat trebuie să contribuie la dinamizarea vieții culturale și sociale, creativității și formării valorilor pentru viitor.

Această definiție a noțiunii de ”cultură” a stat la baza celui mai important document juridic cu putere obligatorie pentru statele semnatare - Convenția UNESCO privind protejerea și promovarea diversității de expresii culturale adoptată în 2005, la care în decembrie 2006 a devenit parte și Uniunea Europeană. Pornind din 1992, Consiliul Europei a decis să sprijine inițiativa Comisiei Mondiale pentru Cultură și Dezvoltare și a angajat un grup internațional constituit ca o echipă independentă, care a avut sarcina de a prezenta concluziile sale ca bază pentru o dezbatere mai largă asupra culturii și dezvoltării durabile, precum și ca un document de sine stătător cu privire la aspectele specifice Europei. Raportul grupului ”The European Task Force on Culture and Development” a fost publicat în 1997 cu titlul *In from the margins*. Analizând definiția UNESCO, cercetătorii consideră că ea este destul de complicată, deoarece include atât abordarea sociologică, cât și cea antropologică, ceea ce creează dificultate ca obiect de analiză. Cercetătorii au considerat mai util să se lucreze cu o definiție care ar prezenta doar unele aspecte mai limitate ale celei generale. Acesta este motivul pentru care grupul de lucru a decis să acorde o atenție deosebită artelor și activităților conexe, dar privitye într-un cadru cultural mai larg: toată

activitatea creatoare, nu numai artele tradiționale și clasice, dar și cultura de masă (muzica pop și rock, moda, fotografia, ciroul și artele de amatori)

Încercările de a redefini noțiunea au continuat și după 2006. Astfel, un grup de cercetători din mediul academic și ai societății civile, pornind de la drepturile generale ale omului, au elaborat și propus spre semnare, atât pentru persoane fizice, cât și juridice, un document intitulat "Drepturile Culturale", cunoscut sub Declarația de la Fribourg din 7 mai 2007. Articolul 2 al Declarației prevede că "termenul *cultură* acoperă valorile, credințele, convingerile, cunoștințele și artele, limbile, tradițiile, instituțiile și modurile de viață prin care o persoană sau un grup își exprimă umanitatea și semnificațiile pe care le dă propriei existențe și dezvoltării sale." [15, p. 5].

Din cauza dificultății formulării definiției pentru acest termen, majoritatea statelor evită să elaboreze documente oficiale în care ar prezenta o definiție oficială adoptată a noțiunii „cultură”. Mai puțină atenție în acest sens îl manifestă țările în curs de dezvoltare, precum e și Republica Moldova. În Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999 este definită cultura ca "totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferile materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora". [16]. O definiție a culturii poate fi găsită și în legislația Ucrainei. Legea despre cultură o definește astfel: "Cultura este uniunea patrimoniului material și spiritual al unei comunități umane (grup etnic, națiune) acumulat, consolidat și îmbogățit pe o perioadă lungă de timp, care se transmite din generație în generație, inclusiv toate tipurile de arte, patrimoniul cultural, valorile culturale, știința, educația, și reflectă nivelul de dezvoltare al comunității" [17]. Spre deosebire de definiția din Legea Republicii Moldova, care este foarte generală și conform căreia cultura ar trebui să devină principalul domeniu de activitate al guvernului, cea ucraineană este mai concretă. După ce apreciază rolul culturii în societate, ea prevede și domeniile concrete de aplicare: "arte, patrimoniul cultural, valorile culturale, știința, educația". Din această definiție este clar în care direcție va fi aplicată politica culturală. Legislația majorității țărilor este axată mai puțin pe definirea noțiunii de "cultură" și reprezintă mai mult direcțiile de intervenție a statului în domeniul cultural, utilizând definiții pentru noțiunile "activitate culturală", "valori culturale", "bunuri culturale", „activitate creativă”, "patrimoniu cultural", "moștenire culturală".

Este greu de înțeles care este domeniul direct de aplicare a politicilor culturale. Această neclaritate este continuată și în documentele interne de funcționare ale Ministerului Culturii al Republicii Moldova, unde sunt utilizate noțiunile "oamenii de cultură și artă", "instituțiile de cultură și artă", "sferele culturii, artelor, editării, poligrafiei, comerțului cu carte și bibliotecilor" ș.a. [18]. Din acest Regulament reiese că "oamenii de artă" nu fac parte din categoria "oamenilor de cultură", "instituțiile de cultură" nu au nimic cu cele de artă, sfera culturii este cu totul alta decât cea a "artelor, editării, poligrafiei, comerțului cu carte și bibliotecilor".

Ar fi util să prezentăm și o percepție mai deosebită a conceptului de „cultură”, care se referă mai mult la cultura individuală, dar care prezintă în același timp și diferența, și dualitatea educației culturii. În viziunea lui Mihai Eminescu, "e multă diferență în-

tre educațiune și cultură. Educațiunea străină implică spirit străin, cultura străină ba. Educațiunea e cultura caracterului, cultura e educațiunea minții. Educațiunea are a cultiva inima și moravurile, cultura are a educa mintea.” [19, p. 364]

Concluzionând această analiză a conceptului noțiunii de „cultură”, se poate remarca:

1. conceptul poate fi definit doar printr-o perspectivă interdisciplinară, care ar putea prezenta toate aspectele și implicațiile sale socioumane;

2. definiția conceptului variază de-a lungul dimensiunilor spirituală și materială;

3. noțiunea reprezintă nu numai arta și patrimoniul, dar și un întreg complex, ce include cunoașterea, credințele, ... morala, dreptul, tradițiile și orice alte producții și modalități de viață create de omul care trăiește în societate;

4. pentru a fi utilizat în elaborarea politicilor publice pentru Republica Moldova, conceptul are nevoie de simplificare și reducere la un cadru mai limitat, care ar stabili concret domeniul de implicare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Briggs Sandra, Petersone Baiba, Smits Karlis. Manual de metode folosite în planificarea politicilor publice și evaluarea impactului. București: Secretariatul General al Guvernului României, 2006.
2. Dwight L. H. Politics: Who Gets What, When, How. Chicago, 1936.
3. Fischer Frank, Miller Gerald J., Sidney Mara S. Handbook of Public Policy Analysis Theory, Politics, and Methods. New York: Taylor & Francis Group, LLC, 2007.
4. Jenkins W. Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective, London: Palgrave Macmillan, 1978.
5. Anderson J. E. Public Policy Making: An introduction, Princeton. <http://www.kropfpolisci.com/public.policy.anderson.pdf> , (accesat 10.09.2016)
6. Miroiu A. Introducere în analiza politicilor publice. București, 2001.
7. Научное определение публичной политики, http://studme.org/1376102518238/politologiya/nauchnoe_opredelenie_publichnoy_politiki. (accesat 10.09.2016)
8. Vezi: Burlacu M. Elemente de antropologie și filosofie a culturii. Brașov: Editura Universitatii Transilvania, 2013.
9. Samovar L., Porter R. Intercultural communication: a reader, Belmont: Wadsworth Publishing Company, https://books.google.pl/books?id=dXs5DZFCRPsC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false , (accesat 10.09.2016)
10. Verderber Kathleen S., Verderber Rudolf F., Sellnow Deanna D., Comunicare! Boston: Wadsworth, https://books.google.it/books?id=OeEEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_vpt_buy#v=onepage&q&f=false , (accesat 10.09.2016)
11. Culture: Everything, we as people, are., https://web.stanford.edu/~hakuta/www/archives/syllabi/E_CLAD/sfusd_cult_03/melissa/Culture%20Defined.htm (accesat 10.09.2016)
12. Culture: Everything, we as people, are., https://web.stanford.edu/~hakuta/www/archives/syllabi/E_CLAD/sfusd_cult_03/melissa/Culture%20Defined.htm (accesat 10.09.2016)
13. UNESCO. Cultural Policy a preliminary study. Paris, 1969.
14. UNESCO. World conference on cultural policies Mexico city, 26 july-6 august, final report, Paris : Soregraph, 1982.
15. Cultural Rights, Fribourg: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/Fribourg%20Declaration.pdf>, (accesat 10.09.2016)
16. Legea Culturii nr. 413, 27.05.1999, Art. 2
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311664> . (accesat 10.09.2016)
17. Закон Украины о культуре, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>, 2011
18. Regulamentul privind organizarea și funcționarea Ministerului Culturii, http://mc.gov.md/sites/default/files/regulament_organizarea_functionarea_mc.pdf , (accesat 10.09.2016)
19. Eminescu M. Opere. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.

REPERE MORAL-CREȘTINE ÎN DEVENIREA BIOETICII

ETHICAL-CHRISTIAN MARKS IN FORMATION OF BIOETHICS

Ion BANARI, *doctorand,*
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Summary

Delimitation of diverse and sometimes divergent field of perceptions towards bioethics requires, on the one hand, a presentation of views that form the historical foundation of bioethics, and on the other hand, the reasons and premises that led to the appearance of bioethics. Innovatory reflection of the problems caused by biotechnological intervention in life, from anthropoecological global crisis, bioethics causes reevaluation of values, formulating and promoting new principles, proposing solutions for new ethical aspects, placing classical moral convictions in the archaic group, regardless humanity neither known or experienced them. Starting from the interrogations on the admissibility in terms of moral values, what has become possible with the help of biotechnology, in bioethics field are animated discussions on the value of life and its limits, about body and its commercialization, the person and its rights etc. Often the debates over moral dilemmas in bioethics are expressed from several important aspects - medical, legal, religious and sociophilosophical, which keeps the interdisciplinary nature of bioethics. From this point of view, we propose an analysis of the patristic morality what is found in bioethics reassessed and a foundation of Christian landmarks diminished and forgotten by society throughout history.

Keywords: *theology, patristic, bioethics, Christian, moral, ethical.*

Delimitarea câmpului divers și uneori divergent al percepțiilor față de bioetică cere întâi de toate o prezentare a punctelor de vedere ce formează fundamentul istoric al acesteia, apoi o reflectare a motivelor și premiselor ce au dus la apariția ei. Astfel, printre cele mai răspândite opinii ce au stat la baza constituirii bioeticii sunt considerate: agravarea problemelor morale al medicinei contemporane și amenințarea omenirii de către știința și tehnica contemporană; acțiunile de condamnare a medicilor ce au efectuat tratamente și experimente inumane asupra oamenilor; necesitatea formării și adoptarea cadruului normativ ce reglementează activitatea medicală; progresul tehnico-științific, impactul său asupra omului și naturii ce a condus la dezideratul unei sinteze etice al valorilor morale tradiționale pentru a putea acționa în științele particulare, iar paradigma de temelie este supraviețuirea omului prin intermediul protejării viului (biosferei) [1, p. 32-33]. Pentru cercetarea noastră, prioritate investigațională prezintă ultima poziție, sinteza cunoștințelor etice clasice și impactul tehnologiilor scientofage asupra viului. Aici prima parte a condiției (de sinteză a eticii tradiționale) provoacă reevaluarea valorilor, formularea și promovarea noilor principii, propunerea soluțiilor pentru noi aspecte etice. A doua cuprinde reflectarea novatorie asupra problemelor provocate de intervențiile biotehnologice asupra vieții și criza antropoecologică globală.

Această constatare teoretică nu înaintează ambiguități și reprezintă formula logică pentru un domeniu interdisciplinar, dar necesită anumite clarificări în tendința și procesul de sintetizare. Dacă se realizează sintetizarea tezelor etice clasice, atunci ce criterii și mecanisme metodologice vor fi în uz? Nu putem trece cu vederea relativismul

și subiectivismul uman. Nu vor fi considerate unele valori morale, arhaice sub anumite interese, având pretextul că nu soluționează anumite dileme sau incomoditatea unor directive morale greu de realizat, dar importante vieții în comun a omului? De fapt, tema noastră nu are ca obiectiv prezentarea și analiza relativismului moral, deoarece a fost discutat destul în filosofia modernă. Prerogativa este de a aborda anumite repere morale de natură creștină dezvoltate în perioada patristică și se regăsesc reevaluate în spațiul bioetic, totodată a clarifica elementele creștine uitate sau în cel mai bun caz diminuate de societate pe parcursul istoriei.

Abordarea respectivei teme în contemporaneitate și în studiile bioetice în special devine mai mult ca oricând necesară. Modul cum este definită și interpretată viața, omul și contextul său existențial manifestă impact în deciziile luate în raport cu ființa umană. Astfel, este important ca abordarea să fie structurată asupra a trei probleme fundamentale unui act moral: noțiunea de „persoană”, problema vieții și sfârșitul ei. Încercarea noastră nu este deloc simplă, pentru că odată cu succedarea timpului, noțiunea de persoană circulă în practica științifică tot mai des în sensuri puternic resemnificate cu influențe reduționiste și specializate. Deschiderea modernității, cu preocupări concrete, segmentate empiric, corespunde cu debutul unei utilizări conceptuale a categoriilor universale în interese particulare și „rupte” uneori de înțelesul integral al lor. Domeniile care au ca obiect de studiu omul utilizează, mai ales în ultimul secol, sensuri cu noi perspective în dependență de interesele profesionale implicate, mai ales când e vorba de o etică aplicată. De exemplu, pentru moralistii ultimelor două secole, provocarea dilemei cu referite la avort reappare în centrul atenției sub influența progresului științific (din domeniul embriologiei), precum și din dorința unor eticieni occidentali de a legitima avortul cauzat de traumele produse de violuri, incesturi sau apariția unor malformații ale embrionului. Dacă în preocupările clasice ale eticii problema embrionului debuta cu dilema însuflețirii lui, astăzi începe de la forma sa biologică, centrată pronunțat pe perfecționismul fizic.

S-ar putea susține că ideea de persoană se manifestă în diverse aspecte – cel biologic, determinat de valoarea vieții; cel social, definit de tendința devenirii unei personalități, cel psihologic, legat de capacitatea de analiză, asimilare și formarea valorilor. Respectiva categorie care redă afirmarea ființei umane nu se epuizează în vreunul din aceste aspecte. În primă fază persoana ar fi o sinteză morală survenită din treptele existențiale constituite de sensul biologic, psihologic și social. De fapt, prin această sinteză persoana transcende fiecare din aceste trei nivele [2, p. 8]. Dacă, presupunem, s-ar limita interpretarea esenței persoanei la manifestările prezentate, atunci tendințele și activitățile umane ar culmina cu maturizarea lor (maturizare biologică, psihologică și socială). Însă apare întrebarea: *Ce urmează după maturizare și pentru ce este bine-venită această maturizare?* Totodată, interpretarea și susținerea reduționistă a fenomenului „persoană” la aceste trei trepte poate conduce la decizii morale în defavoarea omului și a viului în general.

Problema diverselor niveluri de existență și a modalității umane în care se contopește realitatea lumii este o dilemă de natură ontologică, și nu una specializată, legată de științele particulare. Această constatare implică imperativul, atunci când sunt propuse studii, experimente și practici unde se implică subiecți umani, principalul punct de contact și analiză ar fi granițele dintre ontologie, etică și domeniul științific implicat. În acest

caz bioetica și activitatea umană recurg la realitățile ontologice, cu scopul de a articula una din principalele categorii universale, cea de persoană [2, p. 8].

În abordarea conceptului de persoană din perspectiva ontologică se implică o problemă legată de sensul și mijlocul existențial al omului. A fost redat anterior că persoana transcende părțile biologică, psihologică și socială a umanului. Firesc apare întrebarea: *Care sunt elementele de transcendere ce ar prezenta o persoană abordată integral de pe poziția ontologică?* Interesul nostru în investigație este unul teologic, iar excluderea lui face dificilă redarea unor premise ontologice transcendente fără fenomenul metafizic. Tabloul ontologic al persoanei cu pondere teologică și care permite depășirea temporalității este redată prin atribuirea „chipului divin” ființei umane. În plan existențial, ipostaza dată devine sens în viață, iar diversele niveluri și forme de activitate umană (percepute ca mijloace în atingerea respectivului sens) cere o atitudine și responsabilitate vitală. Faptul expus a făcut ca antropologul Panayotis Nellas să afirme: „Există momente în care fiecare se simte rupt și părăsit într-un ungher al universului, constrâns să trăiască. Alteori însă se simte că un suflu străin dar care, cu toate acestea, se ivește în el însuși și pe care îl simte al său îl ridică deasupra necesității, îi dăruie gustarea unei libertăți și bucurii reale” [3, p. 53]. Teologii creștini în toate dezbaterile lor au ca punct central acest suflu mistic. Astfel înalță persoana la starea libertății durabile a fiilor Creatorului universului. De la această înălțime au privit firea omului. Au conștientizat și raționalizat că tendința de mai sus, adică „înclinarea spre divinitate”, e indispensabil ca omul să fie „chipul Creatorului”, în alt sens, același timp terestru și ceresc, vremelnic și etern, văzut și nevăzut, în chip real un „animal îndumnezeit” [3, p. 53].

Contextul constitutiv al vieții ar putea corespunde cu întrebarea filosofico-morală și teologică: *Cum trebuie trăită viața? Care sunt criteriile de reper atunci când încercăm a stabili sensul vieții?* Răspunsul la prima întrebare poate fi unul simplu, deoarece s-ar putea susține că omul este o individualitate și fiecare ființă umană ar marca țeluri prioritare pentru viață, reieșind din spațiul cultural, formativ al său. Problema aici este axată pe faptul formării omului și a acțiunilor sale postformative. Respectiv, survine a doua întrebare: *Care sunt cerințele de reper ale unei vieți morale?* În literatura filosofică dezbateră este destul de mult analizată și trasează o perspectivă autonomă, mai ales începând cu perioada modernă [4]. Faptul că filosofia morală dobândește caracteristici autonome în dezbaterile sale (lucru observat și în bioetica de azi), creează situații de a nu rezolva definitiv unele probleme din spațiul său, cum ar fi coraportul dintre viața publică și cea privată, acțiuni publice și cele private, control public și cel privat. Sunt cunoscute multiple realizări ale implicării moralei juridice în reglementarea socială. Interesul nostru este activitatea biomedicală și semnalăm obținerile: principiile metodologice și morale ale bioeticii, acordul informat, modelul antipaternalist în medicină, condițiile morale de cercetare și practica clinică, expertiza bioetică etc. Dar, cine va supraveghea acțiunile omului în general și cele ale savantului, medicului și pacientului în special, atunci când sunt în afara vizorului deontologic, moral și juridic.

Menționăm, punctul de pornire a dezbaterii a fost formarea omului și a acțiunilor sale postformative. Astfel, dacă omul maturizat moral dintr-o poziție autonomă și ca rezultat devine problematică monitorizarea sa privată, atunci ce „reper” poate surve-

ni în dezbateri? Aici se implică teologia creștină prin conținutul său valoric profund personalizat și individualizat. Anterior s-a relatat că omul a fost creat din dragoste după chipul Creatorului și orientat spre aceeași dragoste spre lucrurile create de el (om). Elementul moral valoros pentru cercetările bioetice și respectiv pentru viața omului este noțiunea de „asemănare”, care în sensul teologico-moral reprezintă tendința firii umane de a fi asemenea Creatorului său. Astfel, „după chip” omul corespunde rațiunii și libertății divine, iar „după asemănare” – dinamismului în virtute pe cât e cu putință. Această abordare stabilește ideea că omul prin capacitatea sa creatoare (după chipul lui Dumnezeu), prin creații, descoperi științifice (biomedicale), oferă resurse și posibilități de promovare, menținere a vieții și sănătății, cum ar fi: însămînțarea artificială, transplantul de organe, terapia intensivă etc. Însă, dacă există abatere, atunci omul parcurge o altă dimensiune opusă sensului existențial. Survine problema maleficului, cu alte cuvinte, ce a urmat după actul creației, - cunoașterea coruptă a realității, relația coruptă dintre oameni etc. Dualismul moral dintre perspectivele și prioritățile umane post „căderii din starea primordială” aduce în existența umană o luptă spirituală dintre bine și rău, iar la nivel comportamental moral tendințe virtuozose și vicioase.

În cazul dat este necesar de a evidenția două faze problematice din perspectivă morală: una vizează creația științifică, care pretinde să ofere viață unei ființe umane sau să o protejeze, cum ar fi unele practici în reproducerea artificială, precum și în ingineria genetică etc. Alta promovează și aplică noile posibilități biomedicale (transplantul de organe, terapia intensivă etc.). În acest fel, în spațiul social se creează noi fenomene „malefice”, cum ar fi: piața neagră de organe sau alte greutăți etice survenite în relațiile subiecților implicați în actul medical. Problema investigațională nu este o reevidențiere a problemelor, ci de a antrena ansamblul valoric și teologic creștin în diminuarea sarcinilor etice.

Pentru a concretiza reperele morale creștine implicate în spațiul biomedical este necesar de a aborda una din problemele medicinei contemporane ce presupune problema înaintată. Propunem în cazul dat subiectul transplantului de organe. În literatura de specialitate (teologică, filosofică, juridică și medicală) sunt întâlnite diferite opinii – pozitive sau negative – față de transplantologie ca metodă terapeutică. Un lucru este cert, de obicei ele au un caracter parțial, reieșind din problematica sau interesul promovat și apartenența științifică [5, p. 63-70]. Deseori aceste opinii creează situații ambigue, mai ales când se abordează implicarea valorilor creștine în dezbaterile academice, se crede că dacă există anumite rețineri, dintr-o perspectivă religioasă, față de această practică medicală (transplantul de organe), atunci ea împotrivesc și neagă importanța și necesitatea ei. De fapt, analizele teologice investighează problema din acțiunile obiectului său de cercetare și prezintă anumite realități problematice neobservate din punct de vedere moral, medical și juridic sau alte domenii.

Valorile creștine au un singur scop esențial și acesta este desăvârșirea omului prin asemănarea cu Dumnezeu sau realizarea chipului divin prototip al cărui este. În acest sens, din punctul de vedere al convingerilor religioase, este importantă existența terestră, temporală, ea își găsește finalitatea în eternitate. Respectiv, entuziasmul prelungirii și menținerii vieții cu orice preț poate trasa o altă extremă existențială, dorința omului contemporan de a izbuti o anumită nemurire pământească. Iar științele contemporane (mai

ales cele biomedicale) prin oportunitățile sale pot provoca umanului o dezorientare de la sensul său ultim, plasând accentul pe formă, nu și pe conținut sau pe părți, nu și pe întreg, pe material, nu și spiritual. Încrederea exagerată în potențialul biomedical și tehnologic de azi concentrează interesul omului asupra integrității sale somatice și cultivă iluzia unei nemuriri materiale. Iată și prima dificultate de percepere ce survine în comunitatea umană și la ce pretinde tabloul axiologic creștin atunci când investighează problema transplantei [6, p. 472-474; 7, p. 132-135;].

Din această perspectivă, medicina însăși ar putea să derapeze de la realitatea sa de menținere și promovare a vieții populației. Acest lucru este observat când se susține viața unuia, dar pretinde la distrugerea alteia. Aici, la prima vedere, s-ar putea interpreta că conținutul valorilor creștine pretinde să împiedice activitatea medicală să caute soluții în tehnicile de prelungire a vieții, or interesul ei în esență ar fi accentuarea relativității medicinei. Premisa ce ne face să înaintăm acest raționament este sensul soteriologic al axiologiei creștine. Astfel, scopul teologiei abordate nu este să dea omului un mod de a dobândi o viață cât mai lungă, ci o viață care biruiește moartea. Respectiv, punctul subtil, greu de perceput la nivel rațional al idealurilor creștine, este faptul de a nu urmări eliberarea temporară a oamenilor de moartea fizică, ci mișcarea lor de a depăși frica morții și de moartea însăși.

Aici survine și a treia dimensiune a problemei sfârșitul ființei, care este printre puținele clipe cu certitudine ale vieții. Este momentul când viața terestră este privită în ansamblu dintre ce a fost, ce este și ce va fi. Cât de mult nu ar submina omul această fază finală a vieții, ea se apropie. Dilema dată poate cuprinde anumite faze investigaționale. Pe de o parte, implică frica de acest eveniment final, pe de altă parte, sensul care-l dă valorile creștine noțiunii „moarte”. Prima parte a problemei presupune incertitudinea necunoscutului și teama de suferință, care de obicei precede ei. Hotarul dintre temporalitate și eternitate, dintre ce cunoaștem și ce este tainic, necunoscut și admisibil formei de cunoaștere umană, pe care realizăm în timpul vieții noastre, formează sau eclipsează perceperea eternității. Închiderea omului în spațiul de cercetare material și evitarea contemplării sau asimilării categoriilor care explică existența din afara spațiului fizic aduce o stare de pierdere, sentiment și părerea de rău, despărțirea de temporar. Iar poziția experienței creștine în așa faze susține că fenomenul moartea „intervine pentru că eternitatea este imposibil de atins în această viață”, însă omul aspiră spre eternitate din această lume, după realitatea firii sale. Anume diminuarea și dorința de a amâna calea spre veșnicie, după convingerea creștină, provoacă neliniștea omului când se apropie această etapă a vieții sale.

A doua parte, sensul care-l dă valorile creștine noțiunii „moarte” este redată sub diverse forme cu caracter religios, dar păstrează unitatea sensului. Pentru Maxim Mărturisitorul moartea nu este altceva decât despărțirea de Dumnezeu, îndepărtarea de dragostea lui, de Viața-Hristos și de faptele cele bune și că aceștia îi urmează apoi moartea trupului, așa cum s-a întâmplat în cazul lui Adam [8, p. 112]. Grigorie de Nyssa expune gânduri cu privire la moartea duhovnicească, pe care o caracterizează că fiind îndepărtarea de izvorul Vieții, ruperea – prin păcat și prin voința proprie – a legăturii cu Cel care ne-a creat este adevărata și cea dintâi moarte, petrecută chiar dacă trupul încă viețuiește [9, p. 417]. Maxim Mărturisitorul înțelege prin moarte lucrul – trupul se risipește și dispare, contopindu-se cu materialitatea lumii căci, prin comparație cu Viața pe care i-o conferă

Dumnezeu omului, ceea ce numim de obicei „viață”, nu este decât „umbră a morții» [8, p. 112]. Unui om religios i se solicită capacitatea de a-și păstra vie legătura sufletului cu Dumnezeu, chiar dacă trupul va fi dat stricăciunii.

Teama de necunoscutul din spatele ei face ca morții să nu-i fie atribuite - aparent și în sens comun, de multe ori chiar și de către creștini - decât valori negative: încheierea felului obișnuit de viață, îndepărtarea de cunoaștere prin simțuri a realității, ruperea relațiilor cu cei dragi sau cu omenirea în general. Dar cunoștințele patristice sunt unanime în prezentarea beneficiilor gândirii la moarte înainte ca ea să se fi petrecut: de aici izvorăsc părerea de rău pentru erori spirituale, căința, săvârșirea binelui și păstrarea cu consecvență a sănătății sufletului.

În urma celor relatate, putem conchide că dezvoltarea tehnologiei, mai ales în domeniul medicinei, au produs miracole pentru care mulți dintre noi vor fi întotdeauna recunoscători. Însă, orice descoperire tehnologică și aplicațiile ei trebuie să fie într-o continuă reevaluare și raționalizare în lumina unor valori morale. În esența ei, morala creștină este o abordare eclesială, aceasta înseamnă că a face etică este o lucrare comunională, pentru care fiecare să fie responsabil. La fel cum fiecare creștin este chemat să fie teolog, oferindu-se în invocarea divină, pe sine și lumea întreagă a lui Dumnezeu, tot așa fiecare este chemat să fie etician, un *teolog moralist* în sens propriu. Informându-ne asupra problemelor de bioetică, discutându-le în familie, în societate și la serviciu, luând o poziție publică și personală care să reflecte înțelegerea noastră asupra imperativelor divine, le putem fi de folos numeroșilor specialiști din diferite domenii care trăiesc pentru a sluji celorlalți, dându-le călăuzirea și discernământul pe care îl caută.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Țirdea T.N. Bioetica: teorie și practică. Suport de curs. Chișinău: CEP „Medicina”, 2016. 224 p.
2. Poli Roberto. Între speranță și libertate. București: Curtea Veche Publishing, 2009. 344p.
3. Panayotis Nellis. Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă. Sibiu: Deisis, 2002. 270p.
4. Schneewind J. B. Inventarea autonomiei: o istorie a filosofiei morale moderne. Iași: Polirom, 2003. 800p.
5. Onfray Michel. Scurt manifest hedonist. București: Humanitas, 2013. 79p.
6. Mantzaridis Georgios. Morala creștină: Omul și Dumnezeu, Omul și Semenul. Poziționări și perspective existențiale și bioetice. București: Editura Bizantină, 2006. 607p.
7. Vlahos Ierotheos. Bioetică și Bioteologie. București: Editura Christiane, 2013. 326p.
8. Maxim Mărturisitorul. Capete despre dragoste. În: Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol II. Sibiu: Editura Arhidiecezană, 1947. 336p.
9. Grigorie de Nyssa. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998. 478 p.

TOLERANȚA CA PRINCIPIU AL MEDIERII PRIN MASS-MEDIA

TOLERANCE AS PRINCIPLE OF MEDIATION THROUGH MEDIA

Mădălina CRICIU-MANOLESCU, *doctorandă,*
Fundația cultural-științifică „Concord”,
or. Constanța, România

Summary

The present article analyses the tolerance as a principle of social mediation process. The main idea of the paper is arguing thought that social dialogue should focus on the principle of tolerance - the one capable of ensuring the positive development of the dialogue. Main attention is given to elucidate the role of media in promoting real social dialogue. The research question relates to how the media builds the favorable conditions for the weighed debates in the media. It support that the impact of media discourse can be effective only when one becomes aware of the author's profound complexity of the material that we subjected to analysis and reflection.

Keywords: *social dialogue, civic dialogue, media, principle of tolerance, media education, conditions of formation of tolerance*

Funcționalitatea unui sistem mediatic democratic presupune adecvarea „anumitor cerințe” [1]. Esența acestora poate fi rezumată, după cum urmează: oportunități asigurate pentru cetățeni în vederea exprimării și apărării propriilor interese; supravegherea pertinentă a acțiunilor guvernării, crearea condițiilor pentru menținerea unui acord societal constructiv ș. a. Doar în acest caz are loc consolidarea unui sistem deschis, bazat pe respectarea aspirațiilor societății civile de participare reală în viața societății și afirmarea plenară a dialogului social (înțeles aici ca dialog civic, dialog public).

Experiența demonstrează că dialogul social poate să se realizeze doar în cazul în care actorii sociali manifestă disponibilitate de a coopera pe anumite subiecte contradictorii, precum și o anumită atitudine constructivă unul față de altul. Această condiție impune o abordare tolerantă, pe de o parte, a subiectelor luate în discuție, iar pe de altă parte, a părților implicate în dialog. Confruntările în procesul dialogului trebuie să se axeze pe principiul toleranței – unicul capabil să asigure evoluția pozitivă a dialogului. Toleranța însă nu este o caracteristică înăscută a indivizilor, ea se dobândește la fel, precum oricare altă abilitate socială fiind o calitate nu atât de ordin intrinsec, ci una pe care indivizii o dobândesc prin educație, cultură și, mai ales, prin antrenament. Lipsa de toleranță se vede în lipsa a ceea ce denumim comunicarea asertivă, când oamenii, în loc să discute problemele, acțiunile, obiectivele și rezultatele, se judecă, se acuză și își dau sentințe. Ea se cultivă în procesul conversațiilor care se poartă în familie, colectiv, comunitate, prin educarea modului de adresare, de raportare a unor indivizi față de alții și, nu în ultimul rând, prin subiectele discutate în mass-media.

Propagarea intensă a principiului toleranței active este una dintre misiunile fundamentale ale mass-mediei din perspectiva funcției de mediere socială. Or, un public instruit este capabil să evalueze obiectiv, dar și tolerant, atât realitatea lor, cât și realitățile altor comunități sau grupuri sociale care coexistă într-un anumit mediu comun. Un public bine instruit din acest punct de vedere este unul activ și responsabil, care nu doar critică, ci și se implică în soluționarea problemelor. Instruirea mediatică în vederea cul-

tivării la cititori, ascultători, telespectatori a principiului toleranței se poate realiza atât prin intermediul problematicii abordate în presă (subiectele puse în circuitul informațional), cât și prin forma de expresie și unghiul de abordare a acestor subiecte. Important, în această ordine de idei, este ca însăși presa să demonstreze toleranță în procesul de mediatizare a realității sociale. Este vorba despre un tip de abordare mediatică care ar garanta, pe de o parte, continuitatea proceselor democratice și ar promova valorile democratice deja existente, iar pe de altă parte, ar orienta societatea să fie deschisă pentru altele noi. Ea este concepută pentru a asigura interdependența dintre diferiți indivizi sociali și pentru a pune în aplicare principiile de proiectare și de construire a dialogului social. Dificultatea asigurării interacțiunii sociale derivă din viziunile foarte diferite ale subiecților acțiunii sociale în raport cu una și aceeași problemă și din înțelegerea diferită a lucrurilor, în acest context, a rolului și a esenței dialogului social.

Esența dialogului rezidă în identificarea punctelor de vedere, mai mult sau mai puțin comune, a compromisului rezonabil în scopul menținerii armoniei sociale prin respectul pentru diferitele viziuni, credințe și abordări. „Este vorba de recunoașterea faptului că, odată ce punctul de vedere a fost enunțat, susține cercetătorul Mihail Guzun, el există, nu poate fi ignorat” [2, p. 17]. Participanții la dialogul social pot ajunge la un numitor comun și pot identifica singura soluție corectă a problemei, arată experții, în cazul în care dialogul se construiește pe principiile democratice, iar actul comunicațional – pe caracteristici universale, sensul cărora rezidă în:

- transparența actului comunicațional, care presupune dreptul participanților de a fi la curent cu toate punctele de vedere, opiniile și obiectivele oponentilor și posibilitatea de a confrunța aceste opinii în mod constructiv și de a-și apăra și promova propriile poziții și puncte de vedere;

- integritatea și dezvoltarea durabilă a actului comunicațional, care determină gradul de aprofundare și de extindere a dialogului în baza toleranței, fapt care completează conținutul și sensul acțiunilor de comunicare și asigură evoluția dialogului social;

- conceptul de interacțiune, care asigură gradul de interconectare și de interdependență a participanților la dialog în vederea sporirii capacității de interacțiune productivă în procesul dialogului, dezvoltării gândirii independente și abilității de a auzi oponentii antrenați în polemică – condiții care eficientizează interacțiunea dialogică;

- abordarea constructivă a problemelor și conflictelor, care fac obiectul dialogului social. Acest criteriu dialogic poate fi pus în aplicare prin cooperarea creativă a actorilor implicați în dezbateri și este o oportunitate de a stabili un parteneriat care ar genera, inițial, schimbarea percepțiilor participanților și unghiului prin care ei abordează dialogul ca modalitate de soluționare a conflictelor și, ulterior, ar conduce la schimbarea mentalității și comportamentelor lor sociale.

- toleranța, care se manifestă prin recunoașterea de către unii indivizi sociali a punctelor de vedere și a drepturilor altor indivizi. Toleranța presupune capacitatea de a privi problema și de a aborda-o și din punctul de vedere al oponentilor; de a înțelege și de a accepta viziuni diferite, de a proiecta un parteneriat în vederea identificării unor soluții comune. Toleranța, în acest context, contribuie la autoinstruirea și autoprogramarea actorilor pe unda pozitivismului, optimismului și creativității dialogice, ceea ce, într-un final, poate duce la colaborarea spirituală a acestora;

▪ eficiența actului comunicațional, care rezidă în calitatea înaltă a rezultatelor acestuia. Această caracteristică se manifestă în capacitatea de a soluționa competent problemele și conflictele sociale, în abilitatea de a înțelege și de a accepta importanța și necesitatea acestora pentru diverse categorii sociale și în eforturile de a aborda aceste probleme prin prisma intereselor și necesităților sociale anume a acestor categorii.

De observat, toleranța este tratată, în acest context, și ca element constitutiv al caracteristicilor actului comunicațional, dar și ca o trăsătură autonomă, ireversibilă a acestuia. Nu este vorba de o eroare sau de o confuzie, ci de a aborda conștientă și intenționată. Această abordare se datorează rolului și locului acestui fenomen *toleranța* în proiectarea, organizarea, gestionarea și eficientizarea rezultatelor dialogului social. Prin urmare, ea este una dintre condițiile de principiu pentru realizarea unui dialog social constructiv și de calitate.

Toleranța (conform dicționarelor: faptul de a tolera; îngăduință, indulgență) se manifestă pe plan social, economic, politic, etic și religios și se aplică la o colectivitate sau la un individ, care definește respectul libertății altuia, a modului lui de gândire și de comportare, precum și a opiniilor acestuia de orice natură. Ea este unul dintre principiile de bază ale unei societăți democratice, or anume grație toleranței oamenii reușesc să-și depășească prejudecățile, teama de tot ce e diferit, de tot ce nu corespunde reprezentărilor stereotipice ale majorității.

În fond, toleranța este înțeleasă și se manifestă în diferite moduri pentru că poate:

- fi adoptată în mod provizoriu sub forma unei concesi, ca manevră tactică;
- reprezenta o acceptare sau o permisiune, ca formă a unui dezinteres;
- asigura respectul opiniei contrare, fiind strâns legată de libertatea persoanei;
- permite ceva ce ar putea fi suprimat. Acest punct de vedere este adoptat de specialiștii în diferite tehnici persuasive și în războaie informaționale [3].

Prin toleranță se respectă deciziile altor oameni, grupuri, popoare, culturi și religii, alte puncte de vedere, moduri de gândire și de acțiune, alte stiluri și moduri de viață. Astfel, garantarea necesității spiritului de toleranță depășește cu mult domeniul îngust al politicii, el este unul dintre principiile fundamentale care garantează evoluția pozitivă a tuturor domeniilor de activitate umană.

Știința contemporană tratează noțiunea de toleranță foarte diferit. Ea este un fenomen social care poate fi abordat din mai multe perspective, cele mai importante în contextul problemei abordate fiind: psihologică, informațională și comunicațională. Din punctul de vedere al psihologilor, toleranța este considerată abilitatea persoanei de a se axa pe soluționarea problemei, de a-și concentra atenția și de a se autoorganiza în vederea realizării obiectivului propus. Această abilitate depinde de capacitatea de concentrare a individului, de cadrul lui motivațional, precum și de gradul acestuia de activitate socială, determinate de tipul de temperament și de caracter al individului.

Pe plan informațional, toleranța reprezintă capacitatea de a gândi în mod clar și de a formula cert obiectivele; de a vedea problema, de a formula ipoteza și sarcinile care urmează a fi realizate în vederea soluționării acesteia; de a identifica actorii sociali implicați direct sau tangențial în problemă și de a stabili contacte cu aceștia în vederea asigurării dialogului social eficient; de a vedea problema din unghiuri diferite și de a proiecta modele variate de evoluție a ei; de a sintetiza parcursul analitic al problemei.

Din perspectivă comunicațională, toleranța este văzută drept capacitatea de a comunica și de a stabili contacte comunicaționale; a înțelege circumstanțele în care se produce actul comunicațional; a vorbi pe înțelesul participanților la dialog; a asculta și a auzi, de a privi și de a vedea; a accepta diverse puncte de vedere; a întreține dialogul în mod constructiv; a asigura o dezvoltare durabilă actului comunicațional; a prognoza perspectivele evolutive ale actului comunicațional.

Este important, în acest context, să fie conștientizată complexitatea problemei luate în discuție și să fie asigurat echilibrul relațiilor interpersonale în procesul de comunicare. „Impactul discursului mediatic va putea fi unul eficient doar atunci când autorul lui va conștientiza profund complexitatea materialului pe care-l supune analizei și reflecției, contribuind în mod real la adevărata „înduhovnicire a cadrului general al comunicării moderne” [4].

Toleranța, se constată, nu este nici concesie, nici condescendență sau indulgență, nici o simplă obligațiune de ordin etic, ci, mai degrabă o necesitate socială, politică și juridică – „responsabilitatea care susține drepturile omului, pluralismul (inclusiv pluralismul cultural), democrația și statul de drept și implică respingerea dogmatismului și absolutismului confirmând normele enunțate în instrumentele internaționale cu privire la drepturile omului” [5].

În opinia jurnaliștilor, acest principiu presupune o societate deschisă, o societate pluralistă și democratică, care respectă libertățile civile și drepturile umane, promovând, de asemenea, libertatea intelectuală, artistică, științifică, religioasă, filosofică și morală. „Toleranța presupune valoarea individului, autonomia lui, libertatea alegerii. O societate tolerantă va tinde mai mult spre a fi creativă și inovativă, deoarece este deschisă față de noi descoperiri, adevăr și noi pătrunderi psihologice, îmbunătățind astfel experiența umană. O societate tolerantă este mai potrivită pentru a promova încrederea și colaborarea reciprocă. Într-o societate tolerantă va fi mai puțină cruzime și înșelăciune, mai puțin dogmatism și fanatism. Mai pe scurt, principiul toleranței contribuie la binele comun și la crearea unei societăți mai umane și este justificat de temeiuri pragmatice” [6].

Toleranța asigură diversitatea în care rezidă energia, creativitatea, inovația, provocarea, dialogul – toate acestea constituind forța motrice a unei societăți. Astfel, toleranța reprezintă o formă superioară de înțelegere, înțelepciune, putere și civilizație. Teritoriul sau limitele toleranței se suprapun cu valorile gen: respect, încredere, competență, responsabilitate. Pentru ca individul social să gândească și să acționeze în mod tolerant „este nevoie de educație și cultură, asimilată sau moștenită, de înțelegere a sinelui, în primul rând, de cuprinderea efectelor lipsei de toleranță ca să ajungi la profunzimea și capacitatea luxului de a fi tolerant. Pentru că toleranța nu înseamnă renunțare, slăbiciune sau indiferență, cu toate că de multe ori, în mod greșit, tindem să o asimilăm cu ele. Este în primul rând, înțelegerea și dovada de respect a faptului că rasa umană este superioară: gândim, evoluăm, avem idei, nevoi și aspirații complexe și diferite. Toleranța este opusul instinctului primar, rudimentar și animalic de reacție adversă sau violentă la orice nu se încadrează în tiparul cunoscut și limitat al unui individ sau comunitate: idei, aspirații, rutină, mentalități, credință” [7].

Performanța fiecărui individ social în particular și a comunităților și societăților în general se dezvoltă și se maximizează într-un mediu generos, transparent și eficient. Societățile în care libertatea de a gândi și de a acționa diferit este îngrădită prin aplicarea unor tipare rigide și conservatoare se confruntă, mai devreme sau mai târziu, cu grave conflicte care, subminând din interior aceste societăți, le duc la dispariție. Este cazul tuturor imperiilor care au existat cândva. Toleranța este capacitatea de a asculta și de a recunoaște valori sau idei dincolo de sentimente, simpatii sau antipatii personale, este lupta cu orice fel de discriminare. Ea este inteligența de a descoperi și analiza cauzele unui conflict, de a prognoza evoluția și efectele lui, este răbdarea de a iniția și de a menține dialogul în vederea soluționării conflictului, este puterea de a se abține de la presupuneri, acuzații și judecăți stereotipizate.

Promovarea toleranței și modelarea atitudinilor față de diferite opinii, în sensul deschiderii reciproce și al solidarității, trebuie să fie unul dintre obiectivele principale ale educației personalității umane atât în grădinițe, în școli și universități, cât și în familie ori la locul de muncă. Un rol deosebit de important în cultivarea toleranței îl au instituțiile publice, între care și mass-media. În societățile postcomuniste, mass-media reprezintă mijlocul cel mai eficient pentru a educa toleranța la cetățeni și pentru a preveni intoleranța. Educația/instruirea mediatică, în sensul cultivării toleranței, include capacitatea de a pune în circuit cât mai multă și mai diversă informație cu privire la drepturile și libertățile omului, așa încât fiecare persoană din societate să le cunoască și să poată să și le apere, dacă e cazul. Totodată, instruirea mediatică implică acțiunea de explicare a importanței respectării drepturilor și libertăților altor cetățeni, or doar o asemenea abordare poate contribui la contracararea influențelor care, de obicei, generează frica, gândirea stereotipizată, marginalizarea și excluderea socială a unor indivizi de către alții. Instruirea mediatică, din această perspectivă, trebuie să-i ajute pe cetățeni ca ei să-și dezvolte capacitățile de a-și formula o părere proprie, de a avea o reflexie critică, dar, în același timp, de a manifesta stimă și respect pentru oamenii din jur și de a judeca în termeni etici viziunile și opiniile acestora. Educarea toleranței trebuie să fie un imperativ prioritar al mass-mediei – unica instituție care asigură formarea continuă a personalității pe parcursul întregii vieți a acesteia.

Condițiile de afirmare a toleranței în conștiința socială implică conștientizarea importanței participării, a inoculării unei culturi publice, înțelese drept „un minimum de valori împărtășite și manifestate prin practici cotidiene, oamenii putând astfel experimenta ei înșiși statutul de membri sau potențiali participanți la o societate democratică” [8].

Instruirea mediatică trebuie să cultive acceptarea faptului că ființele umane care sunt foarte diferite ca aspect fizic și psihic, ca statut social și cultură generală, ca temperament și caracter, credință, mod de exprimare și de comportament etc., având dreptul de a trăi în pace și de a fi cele care sunt. Mass-mediei îi revine să lanseze impulsul constructiv, favorizând dialogul și dezbaterile libere și deschise, propagând valorile toleranței și evidențiind pericolul indiferenței față de expansiunea intoleranței.

Implicarea mass-mediei în dialogul social transformă instituțiile de presă în mediatori, care trebuie să ia în considerare interesele tuturor părților implicate în conflict și să încerce să găsească o soluție acceptabilă pentru toți. Datorită acestui fapt, înseși instituțiile

de presă se transformă în participanți ai dialogului social, ele fiind un catalizator eficient al procesului constructiv de identificare a celor mai bune rezultate pentru rezolvarea conflictelor. Prin urmare, conceperea și realizarea unor cicluri de materiale în presa tipărită sau de programe radio și TV este de o importanță majoră într-o societate pluralistă.

Acest gen de produse mediatice are misiunea de a aduce pe agenda publică toate punctele de vedere existente pe marginea subiectului luat în discuție, de a le analiza, de a le dezbate și de a le contrapune în mod rezonabil în scopul identificării factorilor de integrare a participanților la dialog, determinării unor modalități de abordare a problemei, convenabile pentru întreg spectru de participanți, stabilirii unor strategii comune de acțiune întru soluționarea conflictului etc.

În același timp, este esențial ca aceste produse să fie accesibile (îndeosebi din punctul de vedere al abordării mediatice) pentru toate părțile interesate – participanții implicați nemijlocit în dialog; cei ale căror interese sunt afectate tangențial (ei, de obicei, monitorizează dialogul și se implică doar în situații de forță majoră, când există pericolul extinderii circumstanțelor cazului discutat și asupra lor); publicul larg. Doar în acest caz mass-media își poate amplifica potențialul său de proiectare a unei abordări comune, unice, a celor mai importante probleme în dezbateri și poate astfel asigura o mediere eficientă a acestora. În acest fel, instituțiile de presă se manifestă drept instrumente de integrare a tuturor viziunilor participanților la dialog și de filtrare, centrare și stocare a tuturor punctelor de vedere existente.

Specialiștii atenționează asupra dificultăților ce însoțesc implementarea în societate a spiritului toleranței. Chiar dacă se atestă faptul că diverse forme de interacțiune socială permit „recuperarea dialogului social, considerat mult timp o resursă deficitară a democrațiilor liberale, în condițiile fragmentării sociale, a disipării spațiului comun devine tot mai dificil de construit o agendă și o cultură publică” [9, p. 174].

Oricum, secolul al XX-lea, ca epocă a progresului tehnic și social, a modificat substanțial procesul de selectare, prelucrare și difuzare a informației, iar la începutul secolului al XXI-lea s-au afirmat metode noi ale activității jurnalistice, specifice realizărilor tehnologiilor informaționale. Astfel, mesajele mediatice ajung în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și pătrund în cele mai diverse domenii ale activității umane în termeni foarte restrânși; se modifică radical tipologia și structura sistemului mass-mediei, precum și structura compozițională a publicului consumator de informație. Structurile sociale din ce în ce mai complicate și tehnologiile din ce în ce mai sofisticate pun în circuit tot mai multă informație. „Informația a devenit „combustibilul societății contemporane” [10, p. 6]. Informația reprezintă acea materie care asigură funcționarea diverselor sisteme, ba chiar și evoluția omenirii, în genere.

Noile fenomene sociale modifică structura jurnalismului ca activitate socială cu efecte considerabile, totodată și mass-media, la rândul său, asigurând fluxul de informații pentru satisfacerea necesităților informaționale ale societății, influențează mult relațiile social-politice. E lesne de observat existența unei influențe reciproce între mass-media și realitatea socială – influență care asigură însăși existența acestora. „Presă întotdeauna preia forma și nuanța aceluși sistem social-politic în interiorul căruia și înfăptuiește activitatea de reglare a relațiilor dintre diverse subsisteme ale lui. Conștientizarea acestor aspecte ale societății formează baza oricărui concept sistemic al presei” [11, p. 116].

Mass-media constituie un element esențial al societății contemporane. Potențialul ei presupune nu doar capacitatea de reflectare a realității sociopolitice și economice, ci și forța de influență și de corectare a proceselor social-politice și economice [12]. Acesta se poate realiza complet doar în condițiile când există:

- un spațiu informațional organic integrat în sistemul social-politic al societății;
- o industrie a informației bazată pe o concurență sănătoasă, ce ar exclude partizanatul politic;
- o bază legislativă adecvată momentului și situației în care activează mass-media;
- un sistem integral al elementelor constitutive ale mass-mediei, capabil să informeze obiectiv, să monitorizeze și să coordoneze societatea.

Jurnalismul este una dintre cele mai importante instituții sociale fără de care funcționarea normală a societății este imposibilă, indiferent de sistemul social și regimul politic existent în această societate. Or, tendințele de dezvoltare a societății sunt orientate spre crearea unei societăți umaniste, iar jurnalismul este activitatea care asigură acest proces prin diseminarea și promovarea valorilor umaniste. Dacă însă în societățile autoritare mass-media promovează, în special, interesele forțelor guvernatoare și promovează doar valorile împărtășite de acestea, atunci în societățile democratice mass-media are menirea să asigure pluralismul de opinie, să promoveze valorile democratice și să educe toleranța în mase. Pluralismul politic este o condiție esențială a funcționării optime a mass-mediei într-o societate, la fel precum și toleranța, care consemnează o stare generală de spirit dorită, asigurând cooperarea constructivă și dialogul social în raport cu problemele sociale existente, care pot fi rezolvate în moduri diferite de către diverse forțe doar prin intermediul unui dialog deschis, prin compromis și prin consens. Așadar, actualmente, toleranța, grație efectelor pe care le generează, este o condiție de principiu pentru existența fiecărui individ în parte și a societății contemporane în general.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pop Doru: Mass media și democrația / Antologie. Iași: Polirom, 2001.
2. Guzun Mihail. Toleranța politică și etnică din perspectiva mediatică. Chișinău: CCRE Presa, 2005.
3. Bernhardt-Lörinczi Mona. Toleranță, intoleranță, fanatism, educație. [On-line]: <http://miscareaeurocivica-romana.blogspot.md/2011/07/toleranta-intoleranta-fanatism-educatie.html> (Accesat 10.06.2016).
4. Dascălu Nicolae. Parabola făcliei aprinse. Comunicare religioasă în era informațională. București: Basilica, 2012.
5. Bernhardt-Lörinczi Mona. Op. cit.
6. Sofronie V. Ce înseamnă toleranța? [On-line]. <http://www.sanatatea.com/pub/toleranta/1127-ce-inseamna-toleranta-continuare.html> (Accesat 11.06.2016).
7. Oancea D. Toleranța - defect sau calitate? [On-line]: <http://www.cariereonline.ro/articol/toleranta-defect-sau-calitate> (Accesat 11.06.2016).
8. Dahlgren Peter. The Public Sphere and the Net: Structure, Space, and Communication. În: Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
9. Beciu Camelia. Spațiul Public în societatea informațională. Impactul noilor tehnologii de comunicare. In: Florin Filip (coord.). Societatea informațională, societatea cunoașterii – concepte și strategii. București: Editura Expert, 2001, pp. 165-177.
10. Restian A. Patologia informațională. București: Editura Academiei Române, 1997.
11. Siebert Fred S., Peterson Theodore, Schram Wilbur. Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do. Urbana: University of Illinois Press, 1978.
12. Moraru Victor. Mass media vs politica. Chișinău: CEP USM, 2001.

**THE STATE CULTURAL POLICY IN REPUBLIC OF MOLDOVA:
THE STEPS FOR ASSIMILATE THE CONTEMPORARY CULTURAL MODELS**

**POLITICILE CULTURALE ALE STATULUI IN REPUBLICA MOLDOVA:
PAȘI SPRE ASIMILAREA MODELELOR CULTURALE CONTEMPORANE**

**Monica BABUC, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Rezumat

Lansarea în circuitul științific a conceptului „politici culturale”, ca domeniu de activitate a instituțiilor statale și societale, s-a produs acum câteva decenii, când au fost întreprinse primele tentative de elucidare la nivel teoretic a esenței fenomenului în cauză. În prezent se afirmă tot mai mult viziunea care definește cultura, pe de o parte, drept un sistem de valori, tratând-o, pe de altă parte, ca un instrument, capabil să exercite un impact direcționat și prognozabil asupra tuturor sferelor de activitate umană. Articolul are în vizor prezentarea situației actuale în sfera culturii și analiza pașilor întreprinși de instituțiile abilitate pentru facilitarea asimilării în Republica Moldova a modelelor culturale contemporane.

Cuvinte-cheie: cultură, Republica Moldova, impactul social al culturii, modele culturale europene, industrii creative, percepții ale culturii.

Cultural policy is connected to all the major issues of our society: economic stratification, race relations, international relations, technology, education, and community development. Culture plays a central role in debates regarding society's development. Currently the field of culture is still not regarded as a relevant economic sector, able to produce an added financial value, considering that its products meet only the needs of recreation and not always the cultural ones. In case would arrive at a net added value by generating profitability, it would contribute to the state wealth by charging taxes and it would create more jobs. In this sense, culture is becoming an instrument for the realization of social and economic objectives of society, such as: employment, strengthening social cohesion, reducing social deviance phenomena, openness to economic and educational opportunities. The role and importance of culture in social development is analyzed, regulated by documents approved at international conventions and forums, such as those developed by UNESCO, among which - Culture: a driver and enabler of Sustainable Development Thematic Think Piece. As remarked in this act as well „Cultural heritage, creative industries, infrastructure and sustainable cultural tourism are sources of revenue generation, particularly in developing countries given the rich cultural heritage and substantial workforce thereof” [1, p. 3]. Although it joined the policies of UNESCO and other international organizations, Republic of Moldova recorded many gaps regarding the exploitation of cultural capital and potential perceived both as cultural values, and staff trained in the process. Moldova's European course should provide for mandatory consolidation of interests, skills and cultural values of society, as an element of national identity and memory. Culture must be understood as heritage, knowledge, creativity and obviously, diversity.

According to the Western trend in Moldova, lately a new perception of culture is looming, not only as a consumer of resources, but also as a factor that can contribute to social - economic development. But as UNESCO remarked „The economic dimension of culture and creative industries were recognized very slowly by SEE government agencies and ministries.....” [2, p. 48], including by the Republic of Moldova. In the same order of ideas, the Council of Europe noted that the contribution of broader cultural and creative industries „has not yet been fully recognized, particularly regarding the potential of cultural and artistic creativity to foster innovation in other sectors of the economy, society as a whole and for the welfare of people” [3, p. 13]. The policy document that comes to change this view in the Republic of Moldova is the Strategy of culture development „Culture 2020”, the main document governing the field of culture at present. As stipulated in the law, the implementation of the Strategy aims, on one hand, to enhance the culture’s impact on the country’s human capital, and on the other hand, to increase the weight of the sector in the economic development of the country. Thus, the overall objective of the Strategy “Increasing economic weight of the cultural sector and creative industries” refers to a series of actions to provide an efficient and functional legal framework and policies for the development of cultural and creative industries in Moldova in conjunction with national policies, development of the country and the Association Agreement between the EU and Moldova.

Moreover, Western practices have shown that the economic potential of cultural activities and products can be a segment capitalized as a priority. Globally, the value of European cultural and creative industries sector constitutes 32% of overall revenues, including at the same time 25% of the working population [4, p. 15]. And at European level this sector’s share in GDP is around 3%, it is estimated that these industries have directly generated about 1 million jobs and 500 thousand jobs indirectly [5, p. 2].

In Moldova, according to preliminary studies, the contribution of creative industries to the economy of Moldova is about 3.31%. According to the diagram below, the largest share belongs to software and databases.

Supporting the demarche of economic development through culture and mainly by the contribution of the creative / cultural industries comes through the provisions of the Association Agreement between Moldova and the European Union [6, p. 35], ratified by Law no. 112 of 07/02/2014. Following the signature of the Association Agreement between Moldova and the European Union, comes the development of policies in areas of mutual interest, including the development of cultural industries in the country. However, the Agenda of association and the Plan for its implementation provides:

- ✓ capacity building for developing entrepreneurial activities in the cultural and creative industries and cultural heritage;
- ✓ promoting the participation of Moldovan cultural actors in cultural cooperation programs, including in Creative Europe. In the same context, on March 27th, 2015, the bill ratifying the Agreement between Moldova and the EU was approved, regarding Moldova’s participation in the program “Creative Europe”.

✓ promoting the implementation of the 2005 UNESCO Convention on the protection and promotion of diversity of cultural expressions. These provisions involve direct cooperation and collaboration between EU states and the Eastern Partnership.

Besides the creative industries sector which is and must be built through concrete measures, the focus is more and more lately on promoting cultural tourism and the need to integrate culture and creativity in local and regional development strategies for the long term. Following the recommendations of European policy documents, but also taking into account local capacities and resources, like other countries of the Eastern Partnership, Moldova aligns to efforts to strengthen cultural and tourism development and enhancement of national cultural property. Incidentally, the „Strategy for international cultural relations” adopted by the European Commission, whose aim is to encourage cultural cooperation between the EU and partner countries, including the states of the Eastern Partnership, includes among its programs the project „Urban Strategies Guided by Community in Historical Cities” in which Moldova is involved as well. The project aims to stimulate local economic and social development through the use of cultural heritage in nine historic cities in Armenia, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine.

The capitalization of the tourist areas comes through local cultural institutions such as museums. Even if museums are facing a number of challenges, such as attracting audiences of all categories or ensuring financial sustainability, today they have substantiated a new role and diversified functions. The functions are related to the accountability of museums in relation to social and economic development of the community, and society in general.

At the same relation to community development, local or regional, library institutions are available. European practice shows that the library can coagulate interests and needs of the people, becoming an important center of community. In recent years, Moldova implemented the Novateca program, supported by the Bill & Melinda Gates Foundation, a program that facilitates the transformation of libraries into vibrant community institutions. With the guidance of trained librarians and support of community partners, citizens have free access to modern technologies and innovative services to their library, that cater to modern information needs. The latest statistical data on implementation of the Program demonstrates the rapid growth of the services provided by the library, according to population needs and requirements of the present time - over 300 new services have been created.

In the same context, in order to continue the actions for change and connecting to the current requirements of the time, and those arising from the documents of European policies to which Moldova is a party, the legal framework is perfected and improved both for the museum and the librarianship.

In the way of implementation the cultural policies there are many difficulties. Not accidentally experts note: „European cultural policies foster two goals that produce conflicting effects: through state interventions in the name of „democratization” they want to broaden access to cultural goods, but through liberalization, once again in the

name of „democratization” they destroy the effects of their own measures and impose limits on the access to culture” [7, p. 2].

Everyday practice shows that the culture sector, in order to be competitive and sustainable, must effectively involve all categories of agents and beneficiaries. This includes ensuring consistency between the institutional side, the policies side and the one aimed at the public and the beneficiary / participant of culture. In Moldova, lately, this model is found in most initiatives, either in ones related to policy documents or legal and regulatory framework.

REFERENCES

1. UN system task team on the post-2015 UN development agenda. Culture: a driver an enabler of sustainable development. Thematic Think Piece, UNESCO-2012 [On-line]: http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Think%20Pieces/2_culture.pdf (Accesat 29.06.2016).
2. Measuring the economic contribution of cultural industries. A review and assessment of current methodological approaches, UNESCO-2009. [On-line]: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/FCS-handbook-1-economic-contribution-culture-en-web.pdf> (Accesat 29.06.2016).
3. Council conclusions on cultural and creative crossovers to stimulate innovation, economic sustainability and social inclusion. În: Official Journal of the European Union, 2015, nr. 172, pp. 13-16.
4. Cultural times. The first global map of cultural and creative industries [On-line]: http://www.worldcreative.org/wp-content/uploads/2015/12/EY_CulturalTimes2015_Download.pdf (Accesat 02.07.2016).
5. The contribution of the high cultural and creative industries to the European economy. Frontier Economics report prepared for ECCIA industries. [On-line]: http://www.eccia.eu/uploads/media/FINAL_Frontiers_Economics_report_prepared_for_ECCIA_03.pdf (Accesat 02.07.2016).
6. Association agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part [On-line]: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=EN) (Accesat 03.07.2016).
7. Breznik M. Culture between neo-liberalism and social responsibility. Ljubljana: Peace Institute, 2004.

WEST VERSUS EAST, OR SOMEWHERE IN BETWEEN:
HOW TO UNDERSTAND COOPERATIVE TIMES
IN UNITED STATES - RUSSIAN RELATIONS

WEST VERSUS EAST SAU UNDEVA LA MIJLOC:
CUM SĂ ÎNȚELEGEM PERIOADA RELAȚIILOR DE COOPERARE
ÎNTRE STATELE UNITE ȘI RUSIA

Jason JAY SMART, *candidate for PhD*
Moldova State University

Rezumat

Percepția asupra conflictelor perene între Occident, prin Statele Unite și țările Uniunii Europene, împotriva Rusiei, în scopul de a lupta în fostele republici sovietice, a fost una corectă, începând cu prăbușirea comunismului sovietic în 1991. Articolul analizează unica perioadă de armonie (din 2001 până la începutul anului 2003) dintre Statele Unite ale Americii, prin Președintele George W. Bush, și Federația Rusă, prin Președintele Vladimir Putin. Prin căutarea în Google, prin capacitățile de căutare istorică, numărul de referiri la abuzuri asupra drepturilor omului în timpul acestei „perioade calde” este examinat și în contrast cu perioadele ulterioare, atunci când relația Bush-Putin s-a înrăutățit, iar presa occidentală raporta mai multe încălcări ale drepturilor omului în Rusia.

Cuvinte-cheie: *Statele Unite ale Americii, Rusia, Occident, relații bilaterale, drepturile omului, mass-media, conflict.*

The Pres. George W. Bush – Pres. Vladimir Putin relationship was built on a strong personal warmth and comfort with each other. This relationship even became a point of ridicule as the two were so apparently close. This all, during their eight years of working together, eventually changed. Their relationship eventually became one noted for its difficulty and misunderstanding of each other. What has not yet been studied is the role the media played in building up this relationship, and then on pulling it down.

By doing a careful analytic study, using the tools of Google, we can see that early in the relationship President Putin was rarely criticized for his domestic human rights policies. Attacks against President Putin began only after their relationship began to falter. This paper lays out statistical, quantifiable evidence to support the hypothesis that as relations between countries worsen, the negative press – and in effect character attacks – against the foreign leaders also worsen.

American academic Jason Johnson's extensive study of American political consultants, *Political Consultants and Campaigns: One Day to Sell*, examined how professional political consultants view politics, political campaigns and strategy in modern America. In specifically looking at attack ads in politics, Johnson departs from earlier studies as he laments that "... political practitioners are seldom included in the negative advertising studies. Many political scientists assess campaign negativity through content analysis or the coding of ads." Johnson notes that a problem in earlier research is that „the few negative advertising studies that included political practitioners in the results are often more nuanced and proscriptive, since the creators and implementers of

the ads themselves were involved,” Johnson continues that “(t)he other major complication in negative advertising research is that the majority of political science literature fails to provide any actual definition of negative advertising at all (Theilmann and Wihite 1998; Grossmann 2009)”.

After conducting his national survey of Democratic and Republican political operatives, Johnson noted that „From the beginning a few key themes stood out. The first was the distinction between ‘attack’ and ‘negative’ advertising, the second a distinction between ‘contrast’ and ‘attack’ advertising, and finally some divergence among consultants about what actually constituted a ‘personal character’ attack”. This differs from earlier academic research on the subject as the distinction between ‘attack’ advertising and ‘negative’ advertising is one that is not often specifically stated in the political science literature but was replete in the responses from the consultants. Consultants in the survey made a distinction between the two types of ads, although the distinction often fell on the same definition.

As we see from Johnson, the finer meaning and delineation of terms used is not immediately clear. For the purposes of this study, we will use the terms as operationalized by Smart and Shiraev in Character Assassination Throughout the Ages, that a character assassination attempt is the “Serious and direct accusations, claims, charges, statements, or other information that is based on certain known facts.” It continues that the outcome is one where the Attacks should result in an immanent moral damage and unavoidable political defeat of the opponent.” [1, 215-235]

The good old days: The beginning of the Putin – Bush friendship. Following the collapse of the Soviet Union, there has been the perception of competition between the United States and Russia over control of the post-Socialist Eastern Europe. Much of this relates back to issues of North Atlantic Treaty Organization (NATO) expansion [2] and to missile defense shields in Romania and Poland. [3] The current situation between the countries is particularly acute due to the Russian backed attacks and invasion of Ukraine, including the illegal annexation of Crimea in 2014. [4] Despite these negative moments, not all of the past quarter-century have been so tumultuous. This paper will examine the period of time between 2001 and early 2003 when Presidents Bush and Putin enjoyed a close working relationship.

Time Magazine wrote that following the September 11, 2001 terrorist attacks in the United States, at President Bush’s behest, Putin helped to create “a bond unlike any the U.S. and Russia had built since World War II.” [5] On the one-year anniversary of the attacks, on September 11, 2002, President Putin called President Bush to commemorate the tragedy. The Kremlin summarized this phone call by noting Putin’s view that “On this day I wish to say words of condolence to you, to express not only sympathy, but also the support of the Russian people for the American people.” The press released continued that “Mr. Bush stressed that Mr. Putin was the first head of state to telephone him on the tragic day a year before. Mr. Bush said it was significant that today, too, on the day of remembrance, the Russian leader was again the first to convey words of sympathy and support to the American people.” [6]

This was not the first time in the post 9-11 era that Russia had conveyed an olive branch to the American people. In fact, within an hour and a half of the beginning of the September 11 attack against the United States, Russia called off all its military exercises planned for the Pacific, Arctic Sea and North Atlantic. [7] Russia went on to take the unprecedented action of supporting the United States' movement of bases into the former Soviet territory, specifically in Central Asia. To boot, Russia allowed for the transit of materials to support the American coalition's war efforts in Afghanistan. [5]

However, it remains debatable as if September 11, 2001 was actually a "turning point" for Russia, or if Putin was cynically, opportunistically using the occasion to promote his self-interest. Dmitri Trenin of the Moscow Carnegie Center stated that "I think what [Putin] did was a revolution in terms of Russia's foreign policy... But that revolution did not happen overnight and it did not happen because of September 11. He used, he seized upon September 11 as an opportunity to leapfrog in his foreign policy, the outlines of which by that time had been complete... It's not that he wants to be friends with the U.S. for friendship's sake, he does it for Russia's sake - as he sees it..." [8]

Alternatively, Dr. Michael McFaul, leading American expert on Russia and then Professor at Stanford University and later US Ambassador to Moscow under President Barack Obama certainly viewed this era with great optimism. McFaul notes that on September 24, 2001, President Putin outlined a five-point plan of how Russia and the United States could collaborate in this new era. Putin's five points were "(1) share intelligence with their American counterparts, (2) open Russian airspace for flights providing humanitarian assistance (3) cooperate with Russia's Central Asian allies to provide similar kinds of airspace access to American flights, (4) participate in international search and rescue efforts, and (5) increase direct assistance -humanitarian as well as military assistance -- to the Northern Alliance and the Rabbani government in Afghanistan." [9]

McFaul continues that the Bush White House reciprocated the favor by publicly acknowledging what the Bill Clinton White House had done earlier: That Islamic Chechen separatist groups had ties to Al Qaeda and other radical organizations. [9] Some made the argument that Russia's definition of terrorism was different from the United States, as the terror typically related to Russia's ongoing headache of Chechnya and the conflict there. [10]

The defrosting of relations extended not only to the official level, but seemingly also to the personal level. The official press release from the Kremlin, dated November 15, 2001, in regards to the time spent together by President Bush and President Putin at the American President's Prairie Chapel Ranch in Crawford, Texas is surprisingly intimate. It is clear from the text that the Kremlin was intentionally pointing out that the two men were close friends. The colloquial English used in the text is unique for such an official means of communication – but it is undoubtedly also part of the effort to show how warm, friendly and "neighborly" the relationship had become. The press release reads, in part:

- After breakfast at the Prairie Chapel Ranch, the Presidents *had a morning stroll and a private talk...*

- When answering students' questions, *George Bush said that the better the Presidents got to know each other, the more he was convinced that their joint work could be extremely positive. Their personal friendship and contribution to the development of Russian-American relations would live longer than their terms in office, he said.*

- *George Bush also said that he had accepted Vladimir Putin's invitation to visit Russia. He added that the exact date for the visit had not yet been fixed but he believed it would be a very important visit.*

- *Vladimir Putin asked American students whether they wanted George Bush to visit Russia and they answered "Yes" in unison. [11]*

[Emphasis the author's]

Later during the same state visit, Putin and Bush flew to New York to honor the victims of September 11, 2001. Again, it was unlikely a coincidence that the official press release of the Kremlin was so abundantly warm and positive towards US – Russian relations and showed Putin as a man so personally close and concerned for the well-being of the United States. The press release reads: Mr. Putin laid a wreath of red, blue and white flowers—the colours of the Russian and US flags—and wrote on the wall: "I bow to the victims' memory, and admire New Yorkers' courage. The great city and the great American nation will win!!! Vladimir Putin, November 15, 2001." [12]

The Economist noted that "America's relations with Russia are now better than at any time since the end of the second world war and are improving", the Economist continues that, "Mr Bush's warmer feelings for Mr Putin cannot be explained solely by Russia's exemplary behaviour after September 11th. Mr Putin certainly won points by refusing to kick up a fuss about either American bases in Central Asia, or Mr Bush's withdrawal from the Anti-Ballistic Missile treaty." [13] The Economist argues that the relationship is due to a number of factors, but that the Americans were the ones responsible for deciding to be more open and warm with the Russian; whereas during this same time American – European relations were not doing nearly as well.

To top-off the close personal relationship apparently felt between the two men, the Guardian wrote on May 20, 2002, in an article titled "Bush's love of Pootie-Poot Putin" that, "At a historic summit in Moscow this week, President George Bush will mark what he claims is the final putting to rest of the cold war, by shaking hands with his new best friend, Pootie-Poot [Vladimir Putin]." [14] The press was not inherently pro-Bush, nor pro-Putin, but there was clearly a sense that their relationship was intensely warm. Citing the American President's "pet name" for Mr. Putin is indicative that Mr. Bush felt that their relationship was "ready for that level of intimacy."

By October 2004, George W. Bush was facing a challenging election against then US Senator, and current Secretary of State, John Kerry. The US invasion of Iraq the year before was a central point of focus during the elections. It was also a major point of contention as friends of the United States, such as France and Russia, opposed the war. [15]

President Putin stated publicly in 2004 that “The use of force abroad, according to existing international laws, can only be sanctioned by the United Nations. This is the international law. Everything that is done without the UN Security Council’s sanction cannot be recognized as fair or justified.” Putin continued that “We do not want the United States to lose their war on terrorism. We are US partners in the fight against terrorism. But as for Iraq, this is a separate matter. There were no international terrorists under Hussein. This is a separate problem...” [16]

Moreover, during a visit to Kazakhstan in mid-June 2004, Putin made the startling assertion that the Russian Federation had warned the United States of potential terror attacks before the September 11 attacks. [16] Nonetheless, Vladimir Putin expressed support for President Bush and wished him well in the elections. Putin in reference to a major terror attack that had occurred the day before in Iraq, stated “I can confirm that after the events of September 11, 2001, and up to the military operation in Iraq, Russian special services and Russian intelligence several times received ... information that official organs of Saddam’s regime were preparing terrorist acts on the territory of the United States and beyond its borders, at U.S. military and civilian locations... Any unbiased observer understands that attacks of international terrorist organizations in Iraq, especially nowadays, are targeted not only and not so much against the international coalition as against President Bush...” [17]

This was the end of the close Bush – Putin friendship. There were few high-points to come in the future Russian - American collaboration after the start of the 2004 invasion of Iraq. From then on Russia adopted a much harsher tone towards the United States, and the United States became a more frequent critic of Russia, specifically in the spheres of human rights and democracy.

The bad old days: The decline of the Putin – Bush friendship. Russia Journals referred to an impending Bush-Putin meeting, in 2005 as “to whether it is still possible to save ‘the marriage’ of Vladimir Putin and George W. Bush. Analyzing the latest meeting of the Russian and US leaders in Bratislava (Slovakia) on February 24, 2005, The New York Times pointed to a certain iciness in relations between the two presidents since their first date in 2001.” The article continued, “The first term now seems like ancient history. Those were the days of romance that bloomed with the first date in June 2001, when Mr. Bush said that he had looked Mr. Putin in the eye and gotten a sense of his soul.”

In 2005, the American Foreign Policy ran an article authored by the New York Time’s long time correspondent assigned to the White House, Peter Baker, titled “The Seduction of George W. Bush” that carefully details the relationship between Putin and Bush. In the article, the author writes of how a journalist chosen by Putin intentionally gave hard questions to President Bush.

Baker reports that, unlike earlier times when Putin tried to shield and defend Bush, Putin now abandoned Bush and in-fact made his term harder. Baker relates that during a private one-on-one with Putin, Bush encouraged the expansion of the free press in Russia. Putin responded that the American free press was equally as pressured by the

government. Bush was amazed to learn that Putin seriously believed that the US President had anti-Bush reporters fired. But as the author states, "...Putin understood his own system. When the two leaders emerged for a joint news conference, a Russian reporter handpicked by the Kremlin challenged Bush on the same grounds Putin had just been citing in private." [18]

This shows two things that are interesting: One that the Russian President sincerely believed and "understood his system." The idea that the US press was truly free to run whatever stories it wanted – and that the government did not order the firing of journalists, was ridiculous to him. From then on, the relationship was nearly destroyed, and its zeal and warmness never came back.

Google. Google, the giant of the tech industry, is the world's most valued company. [19] Google search queries are executed using mathematical algorithms. As Google explains, "For a typical query, there are thousands, if not millions, of webpages with helpful information. Algorithms are the computer processes and formulas that take your questions and turn them into answers. Today Google's algorithms rely on more than 200 unique signals or 'clues' that make it possible to guess what you might really be looking for. These signals include things like the terms on websites, the freshness of content, your region and PageRank." [20] Google search results can also show what topics are the most popular and trending for a period of time. [21]

Using Google's Advanced Search feature, it is possible to manipulate the variables while conducting a search. These variables include "all these words," "any of these words," "any of these words," "none of these words," "numbers ranging from/to." It can then further narrow results by language, region, last updated, site or domain, terms appearing, limiting pornography, file type and usage rights. [22] Through this complex array of possibilities and variables available, it is possible to get highly specific and technical results.

In addition to the Advanced Search feature, Google allows users to search through news in any language. News options can be filtered, "via search tools," for only news, or also blogs; what time frame or specific dates need to be queried; and by order of relevance, or by order of how recently they occurred. Using this research technology, it is possible to see exactly how popular various themes were during any point in history.

This allows for researchers to create an experiment to test whether the United States press corps wrote less about human rights abuses in Russia during the "warm relationship period" between George W. Bush and Vladimir Putin, versus during the "winter months" of their relationship. The experiment was conducted by putting the parameters of January 1, 2002 to December 31, 2003. A search of "'Russia' 'human rights'" produces only six pages of results (not listing duplicate articles) with 55 "news" stories. That is, during this entire segment of two years, only 55 English articles categorized in Google dealt with the issues of human rights within Russia. [23] A review of these articles finds that many of them are not directly in regards to Russia. Some of the articles are refe-

rencing the United Nations' Human Rights Commission's work, which cites Russia as a UN member, [24] another talks about human rights in Uzbekistan and makes a passing reference to Russia, [25] a separate article discusses the need for America to reevaluate its policies towards China, [26] and another discusses the completely unrelated matter of the African nation of Ghana. [27]

The articles directly relating to Russia have a couple of main categories. Most of the articles deal with Mikhail Khodorkovsky's trial and whether it will meet international standards and uphold his human rights, [28] others are critical of Russia' "managed democracy," [29] another observes that Putin's government is targeting "another Jewish oligarch," [30] and others that are of concern for people interested in the state of human rights violations occurring within the Russian Federation. One also notices that many of the articles are either academic in nature (i.e. from a think tank) or are from tertiary news sources that are unpopular and do not have a large readership.

If the experiment is done again, only changing the independent variable of the dates of the search to January 1, 2006 to December 31, 2007, we see a huge change in the type of Western reaction to human rights abuses in Russia. This time, over 50 pages of results, responsible to over 500 news articles appear. These articles tended to be much more Russia specific and less sporadically covering third countries.

Articles detailing the illegal use of psychiatric hospitals on political prisoners, [31] others detail the "widespread and systematic use of torture within Chechnya, [32] some talk about the way that drug addicts are treated in Russia, [33] and likewise how the Russian prison system is broken and needing reform, [34] and some denoting Russia as being on the list of the most "repressive countries" in the world. [35]

What changed between the two time periods of 2002 - 2003 and 2006 - 2007. One of the largest changes, as explained earlier, was the decline of US - Russian relations. Moreover, the very personal relationship between Putin and Bush had changed in dynamics. The United States had become a frequent critic of Putin's regime and specifically of the authoritarian nature it had taken - as Russia experienced further backsliding from democracy. [36] How did the press so quickly change its perception in regards to the situation in Russia? I posit that Russia was not tremendously more democratic or freedom oriented in the early 2000s, as it was in the late 2000s. Rather, the press was no longer running stories talking about the endearing name that Bush used for Putin, nor was it discussing their recent fishing trip or how they seemed to be having a romantic relationship. Now the press was interested in covering a story of a new type: That of problems in the country that had become a frequent critic of US foreign policy.

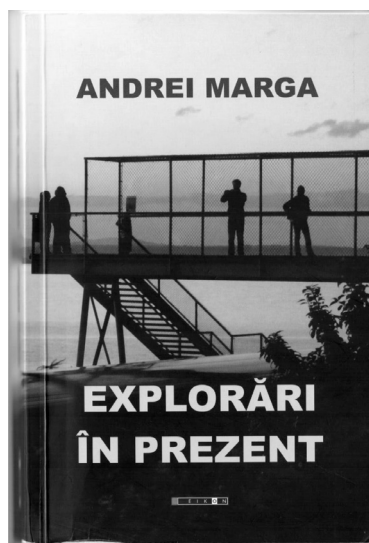
This theory is not yet a certain, but there is certainly clear evidence that the 2002 - 2003 period was one of unusual closeness between the Russian and American governments, in sharp contrast to the 2007 - 2008 period, which saw the rise of a much stronger "critical-of-Russia" paradigm. This paradigm shift represents a serious change as to how the East and the West interacted with each other from then on.

REFERENCES

1. Smart J., et al. "Character attacks and American Presidents". *Character Assassination throughout the Ages*. Eds. Icks M., Shiraev E. Palgrave Macmillan US, 2014, 283 pp. <http://www.palgrave.com/us/book/9781137397867> (Accessed: 8 Jul. 2016)
2. Russia to counter NATO expansion with new radar station in Crimea— source. RT, 17 May 2016. <https://www.rt.com/politics/343281-russia-pledges-to-install-missile/> (Accessed: 11 Jul. 2016)
3. Browne R. U.S. launches long-awaited European missile defense shield. CNN, 12 May 2016. <http://edition.cnn.com/2016/05/11/politics/nato-missile-defense-romania-poland/> (Accessed: 1 Aug. 2016)
4. Ukraine crisis: US condemns Russian 'aggression'. BBC, BBC News, 4 Mar. 2014. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26441698> (Accessed: 11 Jul. 2016)
5. Shuster S. Russia: How the War on Terrorism Did Russia a Favor. Time, 19 Sept. 2011. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2093529,00.html> (Accessed: 20 Jul. 2016)
6. President Vladimir Putin talked by telephone with US President George W. Bush. Kremlin, President of Russia Site, 11 Sept. 2002. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/27394> (Accessed: 2 Aug. 2016)
7. Context of '(After 11:15 a.m.) September 11, 2001: Russian President Putin Speaks with President Bush'. History Commons. <http://www.historycommons.org/context.jsp?item=a1115putinspeaks> (Accessed: 1 Aug. 2016)
8. Dougherty J. 9/11 a 'turning point' for Putin. CNN World, CNN, 10 Sept. 2002. <http://www.edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/09/10/ar911.russia.putin/index.html> (Accessed: 2 Jul. 2016)
9. McFaul M. U.S.-Russia Relations After September 11, 2001. Carnegie Endowment for International Peace, 24 Oct. 2001. <http://carnegieendowment.org/2001/10/23/u.s.-russia-relations-after-september-11-2001-pub-840> (Accessed: 2 Jul. 2016)
10. Hill F. Putin and Bush in Common Cause? Russia's View of the Terrorist Threat After September 11. Brookings, Brookings Institution, 1 Jun. 2002. <https://www.brookings.edu/articles/putin-and-bush-in-common-cause-russias-view-of-the-terrorist-threat-after-september-11/> (Accessed: 2 Jul. 2016)
11. Vladimir Putin and George Bush visited a public school in Crawford together with their spouses. Kremlin, President of Russia Site, 15 Nov. 2001. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/26865> (Accessed: 14 Jul. 2016)
12. President Vladimir Putin visited the site of the tragedy of 9/11. Kremlin, President of Russia Site, 16 Nov. 2001. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/41520> (Accessed: 8 Jul. 2016)
13. Bush's Russian romance. The Economist, 22 May 2002. <http://www.economist.com/node/1142749> (Accessed: 3 Aug. 2016)
14. Borger J. Bush's love of Pootie-Poot Putin. The Guardian, 20 May 2002. <https://www.theguardian.com/world/2002/may/20/russia.usa> (Accessed: 8 Jul. 2016)
15. Jaffee A. L. The REAL REAL Reason France And Russia Opposed War With Iraq. Free Republic, 24 Apr. 2003. <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/898968/posts> (Accessed: 24 Jul. 2016)
16. Putin Blasts US War In Iraq. Rense, 19 Dec. 2003. <http://www.rense.com/general46/putin.htm> (Accessed: 5 Aug. 2016)
17. Putin: Russia warned U.S. of Iraq terror. CNN World, CNN, 18 Jun. 2004. <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/06/18/saddam.terror/> (Accessed: 1 Aug. 2016)
18. Baker P. The Seduction of George W. Bush. Foreign Policy, 6 Nov. 2013. <http://foreignpolicy.com/2013/11/06/the-seduction-of-george-w-bush/> (Accessed: 24 Jul. 2016)
19. Solomon B. Google Passed Apple As The World's Most Valuable Company (Again). Forbes, 12 May 2016. <http://www.forbes.com/sites/briansolomon/2016/05/12/google-passed-apple-as-the-worlds-most-valuable-company-again/#42c614f368fc> (Accessed: 19 Jul. 2016)
20. Algorithms – Inside Search. Google. <https://www.google.com/insidesearch/howsearchworks/algorithms.html> (Accessed: 25 Jul. 2016)
21. Google Trends Site. Google. <https://www.google.com/trends/> (Accessed: 25 Jul. 2016)
22. Advanced Search Option. Google. https://www.google.com/advanced_search (Accessed: 25 Jul. 2016)
23. Google Search - News: "Russia" "Human rights". Google. https://www.google.com/search?q=%22Russia%22+%22human+rights%22&biw=1242&bih=585&source=Int&tbs=cdr%3A1%2Ccd_min%3A2002%2Ccd_max%3A2003&tbn=NEWS#q=%22Russia%22+%22human+rights%22&tbs=cdr:1,cd_min:2002,cd_max:2003&tbn=NEWS&start=0 (Accessed: 25 Jul. 2016)

24. Gardiner N., Spring B. Reform the United Nations. Heritage, The Heritage Foundation, 27 Oct. 2003. <http://www.heritage.org/research/reports/2003/10/reform-the-united-nations> (Accessed: 5 Aug. 2016)
25. Uzbekistan struggles with post-communist future. The Washington Times, 26 Dec. 2003. <http://www.washingtontimes.com/news/2003/dec/26/20031226-093626-3377r/> (Accessed: 5 Aug. 2016)
26. Tkacik J. J., Jr. Time for Washington to Take a Realistic Look at China Policy. Heritage, The Heritage Foundation, 22 Dec. 2003. <http://www.heritage.org/research/reports/2003/12/time-for-washington-to-take-a-realistic-look-at-china-policy> (Accessed: 2 Jul. 2016)
27. Bebli B. Ghana: Parliament Used As Rubber Stamp To Ratify Non-Surrender Bilateral Agreement with US. AllAfrica, 4 Nov. 2003. <http://allafrica.com/stories/200311040495.html> (Accessed: 24 Jul. 2016)
28. Fraser H. Will Khodorkovsky get a fair trial?. BBC News, BBC, 28 Nov. 2003. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3242978.stm> (Accessed: 1 Jul. 2016)
29. Volkov V. Russian elections: Putin consolidates regime of "managed democracy". World Socialist Web Site, International Committee of the Fourth International, 18 Dec. 2003. <https://www.wsws.org/en/articles/2003/12/russ-d18.html> (Accessed: 3 Aug. 2016)
30. Greene S. A. Moscow Targets Another Russian Jewish Oligarch. Forward News, Forward, 1 Aug. 2003. <http://forward.com/news/7792/moscow-targets-another-russian-jewish-oligarch/> (Accessed: 3 Aug. 2016)
31. Arnold C. Russia: Opposition Activist Awaits Release From Psychiatric Hospital. Radio Free Europe, Radio Liberty, 16 Aug. 2007. <http://www.rferl.org/content/article/1078181.html> (Accessed: 2 Jul. 2016)
32. Chechnya: Research Shows Widespread and Systematic Use of Torture. Human Rights Watch, 13 Nov. 2006. <https://www.hrw.org/legacy/english/docs/2006/11/13/russia14557.htm> (Accessed: 25 Jul. 2016)
33. Russia: Drug Addiction Treatment Requires Reform. Human Rights Watch, 7 Nov. 2007. <https://www.hrw.org/news/2007/11/07/russia-drug-addiction-treatment-requires-reform> (Accessed: 3 Aug. 2016)
34. Simpson E. Russia's 'crumbling' prison system. BBC News, BBC, 7 Apr. 2006. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4881078.stm> (Accessed: 14 Jul. 2016)
35. Bigg C. World: Freedom House Ranks Most Repressive Countries. Radio Free Europe, Radio Liberty, 7 Sept. 2006. <http://www.rferl.org/content/article/1071156.html> (Accessed: 5 Aug. 2016)
36. Bush criticizes Putin on democracy's slide. China Daily, 25 Feb. 2005. http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-02/25/content_419378.htm (Accessed: 14 Jul. 2016)

ANDREI MARGA. EXPLORĂRI ÎN PREZENT Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2014. 404 p.

În prezentarea și analiza cărții „Explorări în prezent”, publicată de profesorul Andrei Marga, ar putea fi conțurată o alternativă ofertantă pentru trezirea interesului și motivației elitei intelectuale și publicului larg pentru receptarea problematicii filosofiei în general, a celei contemporane în special, și amplificarea preocupărilor în sfera creației filosofice cuplată nevoilor, interogațiilor oamenilor și căutării de soluții de profil survenite pe agenda celor mai importante instituții din societate, administrație, justiție, politică, cercetare științifică, religie sau comunicare. Se poate constata cu ușurință faptul că scrierile teoretice, abstracte, categoriale au saturat cererea librăriilor și bibliotecilor, implicit nevoile profesionale ale specialiștilor și aspirațiile publicului avizat, a oamenilor de cultură. Sute de titluri de cărți din acest

domeniu al cunoașterii stau pe rafturile librăriilor și în depozitele bibliotecilor în așteptare de cititori. În schimb, scrierile de filosofie aplicată, centrate pe analiza esenței și sensului evoluției diferitelor segmente particulare ale realității (de exemplu: economia, societatea, politica, justiția, religia, moralitatea, știința, istoria, comunicarea, globalizarea și identitatea etc.) suscită un interes crescând din partea decidenților, specialiștilor și publicului.

Lucrarea profesorului Marga aparține acestei din urmă categorii de scrieri filosofice. De fapt, autorul cărții excelează și în abordările filosofice teoretice, sistematice. Mărturie stau, în acest sens, volumele publicate: „Raționalitate, comunicare, argumentare” (1991), „Reconstrucția pragmatică a filosofiei” (1998), „Relativismul și consecințele sale” (1998), „Introducere în filosofia contemporană” (2002), „Absolutul astăzi. Teologia și filosofia lui Joseph Ratzinger” (2010), „Argumentarea” (2011), „Filosofia unificării europene” (2005), „Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică” (2013) și altele. Volumul intitulat „Explorări în actualitate” face parte din sfera filosofiei aplicate, militante, ilustrând o modalitate superioară și atractivă de exercițiu filosofic în cultura de azi, care valorifică viziunea filosofică a autorului în analiza și interpretarea unor probleme generate de evoluția societății și lumii de azi. În acest context, A. Marga exprimă convingerea sa conform căreia „cel care se ocupă de filosofie are datoria de a intra în publicistica periodică și a pune umărul la reconstrucția de după cotitura istorică din 1989” (p. 5).

În volumele de articole și eseuri publicate, începând cu „Explorări în actualitate” (1992), urmate de „Speranța rațiunii” (2007) și „Diagnoza. Articole și eseuri” (2008), autorul dă curs unei atitudini argumentate și legitime referitoare la funcția practică a filo-

sofiei în societatea bazată pe cunoaștere - aceea de coordonare conceptuală a evoluției, plasându-se pe linia de gândire a filosofilor Hegel, Nietzsche, Husserl, Heidegger. Vizată de explorarea filosofică este nu stabilirea de categorii, teoretizarea, ci interogarea a ceea ce se petrece în lumea vieții trăite de oameni. Dar explorarea directă a realității necesită viziunea unei filosofii orientate critic: "Optica critică este legitimă câtă vreme neajunsurile sunt covârșitoare, încât prima atitudine matură și responsabilă față de existent rămâne, în mod justificat, aceea a recunoașterii lucide a ceea ce îi lipsește pentru a putea fi socotit în ordine" (p. 7). Aderența gânditorului la valorile universale, viziunea raționalistă asupra condiției umane, lumii și societății reprezintă temeiul spiritual pentru a face distincția între bine și rău, funcțional și disfuncțional, legitim și ilegitim, pentru a identifica problemele esențiale cu care se confruntă domeniul analizat și a determina rezolvarea lor.

În volumul recenzat sunt reunite articole și eseuri subsumate unui evantai tematic larg, elaborate ca răspunsuri la probleme majore cu care se confruntă omul și societățile contemporane, precum: politica, societatea și lumea actuală, dreptul în societățile contemporane, filosofia și teologia actuale, universitatea și cultura în lumea de azi.

Problemele selectate, supuse analizei critice, urmate de proiecte de soluționare, sunt dintre cele esențiale, relevante pentru asigurarea bunului mers al vieții oamenilor și al societății. Nu sunt alese întâmplător, ci pe baza agendei de priorități ale autorului. De exemplu, în capitolele „Politica actuală”, „Societatea actuală” și „Lumea actuală”, autorul atrage atenția cu privire la manifestarea unor disfuncții, piedici, la conservarea unor mentalități și practici nocive în viața instituțiilor, la confuzia organizată a valorilor, marginalizarea inițiativei, inovației și creației, masivitatea corupției, amplificarea unor inechități și nedreptăți, exersarea defectuoasă a democrației, erori în selectarea și în activitatea decidenților și altele, astfel încât tranziția istorică spre o societate consonantă cu valorile europene, cu doctrina drepturilor omului și statul de drept pare nesfârșită.

Valorificarea raționalismului critic în analizele efectuate este coordonată de o viziune filosofică unitară și coerentă, încât semnalarea problemelor, a factorilor generatori de conflicte, de malpraxis în sfera deciziilor este însoțită de conceperea unor soluții pertinente propuse de autor. Schimbările, deciziile de înlăturare a erorilor, rezolvarea problemelor curente presupun o viziune pe termen lung, adoptarea unei strategii care să încadreze soluțiile concrete și succesive. Totodată, necesită oameni pricepuți, experiență și simțul răspunderii. Cantonarea într-o stare de confuzie dirijată a valorilor, suplimentată de criza de capacitate de conducere, de inovație și creație, implicit de motivație, constituie un principal obstacol în dezvoltarea echilibrată a societății. De aceea, „de la calitatea celor care decid ar trebui început” (p. 40), susține autorul.

Alte teme, la fel de relevante pentru evoluția și sensul dezvoltării societății contemporane, supuse reflecției de către autor, vizează cercetarea dezvoltării, tipurile de societăți, „miracolul Asiatic”, ascensiunea Chinei, crizele modernității târzii, globalizarea, accentuarea decalajelor, șomajul și sărăcia, puterea și guvernarea, politica externă etc. Problemele, noi sau vechi, cu care se confruntă aceste domenii necesită, în primul rând, diagnoze corecte și complete, identificarea cauzelor care le-au generat, reformarea sistemului de decizie, în special la nivelul resurselor umane, prin promovarea unor oameni

calificați, capabili și integri. Analizele și opiniile autorului sunt susținute de argumente pertinente, analize de caz și de valorificarea unei vaste literaturi de specialitate, a concepțiilor și ideilor unor personalități de primă mărime din sfera sociologiei, științelor economice, politologiei, antropologiei, teologiei etc. Sunt făcute numeroase trimiteri bibliografice la lucrări ale unor autori importanți ai lumii de azi, inclusiv ale unor laureați ai Premiului Nobel, cum sunt: Max Weber, John Willey, Martin Jacques, Jean-Marie Bouissou, Mathieu Duchatel, George Friedman, Michel Foucault, Gilles Chance, Joseph E. Stiglitz, James M. Davies, Erik Thorbeeke etc. Astfel de trimiteri denotă anvergura informării autorului, capacitatea de excepție de a evidenția esențialul, de a surprinde sensul și de a contura orizontul în care pot fi rezolvate problemele la un moment dat; în același timp, dau o coloratură specială stilului asumat de autor, care este străbătut de grija pentru a folosi un limbaj de specialitate elevat, clar și precis, de sorginte multidisciplinară și filosofică. Cititorul va putea astfel să înțeleagă mesajul fiecărui studiu al autorului în contextul unei prezentări sinoptice a ideilor filosofice vehiculate în cultura contemporană.

În capitolul „Dreptul actual”, autorul susține că este o greșeală faptul că a supune debaterilor publice modul de funcționare a sistemului juridic ar fi o ingerință nepermisă în treburile justiției. Dimpotrivă, a discuta despre justiție și a veni cu propuneri de ameliorări în aplicarea ei constituie o normală condiție cetățenească pentru că valoarea dreptății se situează la vârful ierarhiei valorilor universale (p. 105). Constituția americană, de pildă, este clădită pe cele trei valori-concepte directoare: dreptul la viață, libertate și la urmărirea propriei fericiri, urmate de dreptate. De aceea, înfăptuirea dreptății în societate nu trebuie considerată un obiect de discuție rezervat cuiva.

Autorul susține că valoarea justiției o întâlnim în legi împreună cu aplicarea lor. Dar „nicio legislație din lume nu poate reglementa literalmente toate litigiile posibile”. În discuție intervin mereu nu doar contexte de aplicare a legilor, ci și alte componente: bunăcredința a celor implicați și, mai ales, sensul legii în formularea ei chiar literală (p. 105). Cu alte cuvinte, legea trebuie considerată împreună cu sensul ei și aplicată cu bună-credință. De aceea, pozitivismul mărginit greșește atunci când izolează aplicarea legii de valorile ei imanente. La fel greșesc și unii decidenți din sistemul judiciar și instituțiile statale dâmbovițene. Or, calea de promovare constantă a dreptății de către sistemul juridic constă în asigurarea condițiilor pentru afirmarea individului și a binelui comun în corelație directă cu exigențele statului de drept și democrația. În societatea bazată pe cunoaștere și informatizare cultura civică trebuie să rămână deschisă debaterilor privitoare la valorile politice și juridice ale democrației.

Autorul explică argumentat neîncrederea populației în justiție, piedicile care intervin în realizarea actului de justiție. Sunt evidențiate consecințele nefaste ale controlului politic exercitat asupra puterii judecătorești, deficiențele existente în formularea textelor de legi, limbajul stricat în care sunt scrise cele mai multe legi – un amestec de termeni vag juridici, cu o cultură sociologică sumară, o psihologie prost însușită și o viziune îngustă cu privire la locul și rolul valorilor juridice, a sistemului de drept în societate; abundența de legi contextuale, ce permit abuzuri, apoi necesită frecvente modificări ulterioare; „poluarea legislativă” sau excesul de reglementare de prisos, fapt ce submi-

nează aplicarea legilor; personalizarea excesivă a deciziilor și mai puțin a răspunderilor; caracterul discriminatoriu al numirilor în funcție la nivel de sistem și nu numai; masivitatea corupției în rândul magistraților, polițiștilor, funcționarilor publici; caracterul formal al Codului de Etică profesională etc.

Este interesantă analiza raportului dintre „adevărul juridic” și adevărul obiectiv, ca și distincția dintre dreptatea pe care o decid magistrații și calea pe care se ajunge la ea. Argumentările întreprinse de autor sunt întărite de idei și principii invocate din operele unor însemnați filosofi, sociologi, teoreticieni ai dreptului, antropologi, eticieni, cum sunt: Nikolas Luhmann, John Rawls, Hans Kelsen, Giorgio Del Vecchio, Ronald Dworkin, Amedeo M. Conte, James Madison, Douglas Greenberg, Jurgen von Kempfski, Pascal Boniface etc. Astfel autorul reușește să încadreze concepția și opiniile sale despre drept, valorile juridice și distincția public-privat în contextul larg al dezbaterilor contemporane de profil de la „vârful” cunoașterii în fiecare domeniu, valorificând, totodată, abordarea multi și interdisciplinară.

Profesor de filosofie contemporană, autorul explorează selectiv câteva probleme specifice acestei zone a culturii filosofice. Le enumerăm doar: destrămarea „mitului datului” la Wilfrid Sellars, istoria filosofiei ca filosofie la Leo Strauss, „identitatea” la Kierkegaard, limitele societății liberale, filosofia politică – *prima philosophia*, restabilirea contractualismului la John Rawls, filosofia conștiinței de sine la Dieter Henrich, pragmatismul inferențialist al lui Robert B. Brandom.

Capitolul intitulat „Teologia actuală” cuprinde analize referitoare la credință, arheologia biblică, istorizarea creștinismului, demitologizare, Ierusalimul în artă, pontificatul lui Francisc, impactul religiei și, în final, autorul caută un răspuns la întrebarea „Îl cunoaștem pe Iisus?” Avem convingerea că A. Marga s-a orientat spre investigarea teologiei datorită conexiunilor istorice dintre filosofie și teologie – diferite de la o etapă istorică la alta: de conviețuire neutră, de ostilitate, de substituie/subordonare a uneia de cealaltă, de armonizare cu intenția de a fi facilitată dezvoltarea fiecăreia în parte. Este sugestivă, în această ordine de idei, constatarea că, pe fondul creșterii numărului de credincioși în lumea de azi, revenirea religiei în avanscena culturii contemporane și a mentalităților mulțimilor a condus la sporirea influenței și autorității puterii sacerdotale. În acest context, s-a ajuns să fie pusă în discuție noua relație între religie, știință, filosofie și politică. Acțiunile și mesajele unor pontifi, enciclicele papale sunt acte de mare anvergură, cu impact asupra orientărilor în societate, consideră autorul (p. 210).

În analizele cu privire la dimensiunile, rolul și implicațiile religiei și teologiei în zilele noastre, autorul valorifică o amplă literatură din domeniul filosofiei și sociologiei religiei, istoria religiei, „scrieri sfinte” (Biblia, epistolele apostolilor, opera părinților Bisericii creștine), documente ale instituției papale, operele unor mari teologi contemporani. Autorul identifică existența mai multor poziții principiale în cultura contemporană privind raportul dintre filosofie și religie, susținând că marii filosofi contemporani, precum Jürgen Habermas, John Rawls și mulți alții, au propus complementaritatea abordărilor filosofice cu cele teologice (p. 263). La fel, savanți celebri, teologi de primă mărime, inclusiv Papa Benedict al XVI-lea, au argumentat că teologia are nevoie de filosofie și

științe; relația dintre ele nu mai este cea clasică, de subordonare (*philosophia ancilla theologiae*). Se invocă de către sociologi și alți cercetători ai dezvoltării drept argument faptul că, pe fondul globalizării, crește numărul aderenților la comunitățile religioase. Globalizarea este însoțită de creșterea religiozității. Rațiunea și credința pot să se afle în relații de complementaritate. Dialogul între știință și religie, și religie și filosofie este de preferat oricărei alte relații.

În final, aprecierilor anterioare le-ar putea fi adăugate câteva observații referitoare la stilul și construcția lucrării. Un cititor cu o cultură filosofică de nivel comun ar simți nevoia de a reflecta, la sfârșitul fiecărui capitol, asupra unor concluzii care puteau să fie inserate de autor. Alți cititori, este destul de probabil să aibă așteptări privind existența unui epilog sau a unui text cu concluzii finale și indici de nume. Este știut faptul că autorul este un foarte bun cunoscător al mai multor limbi străine. În volum sunt citate provenind din șase limbi, fără a fi traduse în românește. „Enciclopedismul”, uneori, excesiv ar putea aduce unor cititori anumite indispoziții pentru continuarea lecturii. Dar în ansamblu, lucrarea este o mare reușită, un veritabil eveniment cultural, ilustrând pe deplin o modalitate în care cercetarea filosofică ar putea să performeze, să-și extindă sfera celor interesați de problematica scrierilor filosofice.

Valoarea acestei cărți este de mare notorietate, pentru că ea emană din pătrunderea de către autor a fondului problematic și de idei esențiale, vehiculate de către cei mai importanți filosofi, savanți și teologi contemporani, analizate într-un plan inter și metadisciplinar.

**Martian IOVAN, doctor, profesor,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**

**Victor MORARU, doctor habilitat,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

LUCIAN BOIA. CUM S-A ROMÂNIZAT ROMÂNIA
București: Editura Humanitas, 2015. 138 p.

Noua carte a profesorului Lucian Boia, intitulată „Cum s-a românizat România”, se înscrie în suita de lucrări eseistice care continuă să stârnească atenția și interesul nu numai ale specialiștilor, ci și ale unui public larg din țară și străinătate – fapt ce reiese și din numărul mare de traduceri în limbile engleză, franceză, germană, maghiară, polonă etc. Lucrarea este rezultatul unui demers interpretativ și valorizator având ca premise informații din diferite domenii ale cunoașterii, în special din istoria românilor, filosofia istoriei, culturologie, demografie, statistică, psihologia poporului român, istoria instituțiilor politice și a civilizațiilor, valori europene etc.

LUCIAN
BOIA
CUM
S-A ROMÂNIZAT
ROMÂNIA

În demersul eseistic întreprins, profesorul L. Boia argumentează, justifică tendința istorică de „românizare” a populației cuprinse în spațiul românesc, modalitățile în care aceasta s-a produs începând cu perioada Unirii Principatelor (1859), continuând cu cele interbelică, comunistă și postcomunistă. Este de remarcat faptul că titlul cărții acoperă sub aspect conceptual, semantic aproape perfect conținutul explicativ-interpretativ existent în capitolele acesteia. Firul roșu asumat de autor pornește de la constatarea că actualul spațiu românesc a cunoscut o mare diversitate de dominații politice și de „infuzii etnice și culturale”, astfel încât la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la Primul Război Mondial populația din România, Transilvania, Basarabia, Bucovina și Dobrogea era structurată vag în mai multe dominații politice, etnii, culturi și confesiuni. Ponderea neromânilor („străinilor”), neortodocșilor, meșteșugarilor, comercianților neromâni era mare în totalul populației. Or, această prezență și influență străină a stârnit frustrări și reacții adverse în mediul românilor, al elitelor românești – fapt ce s-a obiectivat în proiectarea unei strategii de românizare pe termen lung, de făurire a unui stat național unitar în cadrul căruia influența străinilor să se diminueze pe cât posibil (pp. 7-8).

Ghidate fiind de „filosofia unitară” și centripetală, de doctrina edificării unui stat național puternic și unitar, elitele politice din sec. al XX-lea au acționat în mod constant în această direcție – „o Românie românească și o Românie *una*, fără distincții de ordin regional, pentru a înlătura orice tentație sau uneltire separatistă” (p. 8). Embrionul sau „modelul” acestei construcții îl constituie Unirea Principatelor, în înfăptuirea căreia s-a procedat ca și cum între cele două principate fondatoare ale statului roman n-ar fi existat nici cea mai mică diferență.

Ideea centrală asumată de autor, respectiv postularea existenței unei strategii a elitelor politice din România de a edifica un stat cât mai „curat” românesc, este susținută prin recurgerea la argumente politice, sociologice, demografice, statistice, prin exemplificări privind schimbarea raporturilor cantitative dintre români și minorități, dintre

ortodocși și celelalte confesiuni. Analiza datelor obținute prin recensământ în diferiți ani din a doua jumătate a sec. al XIX-lea până la Primul Război Mondial scot în evidență faptul că România era un stat polietnic, multicultural, multiconfesional, dar cu o majoritate românească de 85%, conform recensământului din 1899. În Muntenia ponderea ortodocșilor era în același an de 95,4%, iar în Moldova - de 84,2%. În schimb, în Dobrogea, fost teritoriu de margine al fostului Imperiu Otoman, mozaicul etnic era poate cel mai amestecat din Europa – majoritatea fiind turci și tătari de religie musulmană. La 1900, România se afla, în funcție de criteriul străinilor stabiliți în țară, pe locul II în Europa. Populația rurală, în anul 1912, deținea 82% din total, fiind aproape în întregime românească. În schimb, orașele – laboratoarele modernității, erau cosmopolite, în multe dintre ele predominau minorități. Concluzia autorului este că „ne aflăm într-un mediu al diversității, nu numai între români și „străini”, dar chiar între români și români, proveniți ei înșiși din surse și combinații diferite” (p. 36).

În fața eterogenității culturale, etnice și confesionale, elita românească a dovedit ușurință în însușirea modelului european de centralizare și întărire a unității, valorificând doctrina naționalistă, „școala naționalistă”, „rezistența ortodoxă”, modelarea legilor în acest scop, asimilarea, colonizările, propaganda. Tendințe istorice, operațiuni și modalități similare sunt ilustrate de autor ca fiind prezente și în Transilvania, Bucovina, Basarabia. Conform recensământului maghiar din 1910, populația vorbitoare de limba română era de 53,7% în Transilvania; ceilalți erau maghiari, germani, evrei, țigani și alții. În Bucovina, 60% erau români. În Basarabia, în momentul anexării sale de către Imperiul Rus, la 1812, 86% din populație erau români. În urma politicii de rusificare, în 1897, populația românească ajunge la 47,6%. Prin urmare, tabloul spațiului românesc dinaintea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 se prezintă ca fiind multicultural, multi-etnic, multiconfesional, românii înșiși purtând „pecetea” provinciei, a dominației politice din fiecare regiune. Astfel, elita basarabeană era rusificată, cea din Transilvania și Bucovina era pătrunsă de spiritul Europei Centrale, iar elita vechiului regat, cu rădăcini balcanice, era înclinată spre cultura franceză.

Făurirea României Mari, începând cu 1 Decembrie 1918, va recurge la aceleași modalități de românizare, dar sub genericul constituțional „stat național unitar” inserat în Constituția adoptată în 1923. Liantul statului național unitar urma să-l constituie populația românească, majoritară aproape peste tot, cu excepția nordului și sudului Basarabiei, nordului Bucovinei, Cadrilaterului și „ținutului secuiesc”. De asemenea, românii rămân minoritari în multe orașe din provinciile care s-au unit cu România. În schimb, România rurală era aproape „curat” românească. În noua situație a statului roman, susține autorul, elitele românești continuă să aplice aceeași „filosofie centralizatoare a vechiului regat, nici vorbă de acceptarea individualităților naționale” (p. 54).

Politicile lansate de conducătorii României în perioada interbelică, până în anii '30, au fost destul de moderate, atât cele care au vizat întărirea centralizării, consolidarea statului național unitar, cât și cele față de minorități. Dar ar fi naiv să ne imaginăm că o primă grijă „a statului național unitar român ar fi fost protecția naționalităților” (p. 36). Și în alte țări europene, tendința de dizolvare a naționalităților în masa majoritară s-a

produs în mod obiectiv, fără a se fi întreprins acțiuni sistematice în acest scop, susține autorul. Națiunea este cea care exercită presiuni asupra componentelor ei, care conduc la omogenizare, măcinând minoritățile. Pe de altă parte, modelul tradițional de românizare practicat de elite s-a păstrat dar schimbările înregistrate au fost anevoioase datorită slăbiciunilor, a lipsei de abilități a autorităților românești, dar și din cauza opacității multor minoritari. Deosebiri accentuate de nivel cultural între provinciile țării, dintre România rurală și cea urbană, dintre români și minoritari, dintre români și români din provincii diferite rămân evidente. Dorința autorităților de a grăbi centralizarea, omogenizarea, de organizare coerentă a statului ca întreg a intrat adesea în contradicție cu orientările conservatoare ale provinciilor, minorităților sau confesiunilor, cu dorința acestora de a-și păstra identitatea. Ascensiunea ideologiilor naționaliste, a concepției etniciste a națiunii și a regimurilor totalitare au alimentat din plin aceste tensiuni. În etapa comunistă și postcomunistă, politicile de promovare a unui naționalism radical în România au continuat în ciuda sloganului oficial al regimului prin care era susținut internaționalismul proletar și al țărilor socialiste. Faimoasa „Declarație de independență” din aprilie 1964 a deschis drumul pentru practicarea unei politici pur românești, asumată și realizată de Nicolae Ceaușescu. Cuvântul-cheie avea să devină „unitatea”, urmând ca diferențele, diversitatea în plan social, cultural, etnic și religios să se topească în procesul de omogenizare sub cupola acesteia. Procesul de românizare devine tot mai intens și cu rezultate vizibile. Uniformizarea, egalizarea a caracterizat viața oamenilor. Pe lângă propagandă, cei doi factori esențiali de masificare și erodare a comunităților minoritare au fost industrializarea și urbanizarea, pe de o parte, și emigrația, pe de altă parte.

Comunismul a atins performanța de a-i româniza pe românii înșiși, în special prin insularizarea României, prin izolarea și închiderea țării. În acest cadru, educația în spiritul unui naționalism lipsit de nuanțe putea să dea rezultate, inclusiv în ce privește îndepărtarea oamenilor de valorile europene. În final, Lucian Boia constată că România a devenit foarte românească și foarte ortodoxă (în anul 2011 au fost înregistrați 86,5% ortodocși față de 72,6% în 1930), o societate mult mai omogenă decât în perioada interbelică, iar raportul numeric dintre români și minoritari s-a schimbat mult în favoarea primilor, așa încât „sintagma din Constituție, stat național unitar, a ajuns să fie aproape adevărată” (p. 126).

Urmărind firul roșu până astăzi, apreciind că România a devenit atât de românească, autorul se întreabă în ultimul capitol: Cum se explică alegerea de către români a unui etnic german, în anul 2014? Răspunsul trebuie căutat în evoluțiile din societatea românească în ansamblul ei, în faptul că o parte tot mai mare a românilor se atașează valorilor europene abandonând „balcanismul” și prejudecățile naționalist-ortodoxiste. Abandonarea insularității României, a izolării, circulația liberă a românilor în spațiul Uniunii Europene, densificarea comunicării în acest spațiu conduc la creșterea respectului pentru ceilalți. Poate fi acesta un semn, consideră autorul cu prudență, „că România iese treptat din izolarea culturală și mentală pe care i-a lăsat-o moștenire perioada comunistă” (p. 136).

Cu siguranță, cititorul avizat, cel care supune propriei analize și reflecții textul cărții, luat în întregime, ar putea rămâne cu întrebări insuficient sau neconvingător elucidate de Lucian Boia, așa cum ar putea fi: Oare, în ce măsură procesul de făurire a statalității populației românești din diferitele provincii, de edificare a unui stat unitar, coerent și puternic, a fost determinat de legități și factori istorici obiectivi în raport cu politicile culturale, față de naționalități și confesiuni, practicate de regimurile politice succesive? Politicile de „românizare”, de edificare a statului național unitar au avut, în mod necesar, componente de deznaționalizare, de sufocare a identității etniilor și comunităților religioase de pe teritoriul statului român? Populația românească, majoritară fiind, nu a fost influențată și amprentată de culturile naționalităților cu care a conviețuit, în special de cea germană, maghiară și ebraică? În spațiul românesc, politicile de convergență, de încheiere și dezvoltare centripetală a provinciilor, culturilor, etniilor, confesiunilor au avut un conținut și un parcurs diferit – adică mai naționalist, mai nociv pentru păstrarea diversității decât în alte țări europene, aflate în situații similare? Poate fi susținută, cu argumente rezonabile, ideea autorului conform căreia diversitatea culturală, etnică și religioasă aproape că a dispărut în România de astăzi? Oare conviețuirea multiseculară a românilor cu naționalitățile conlocuitoare, a ortodocșilor cu credincioșii de altă confesiune nu a produs un fond comun de civilizație, de cultură și valori general-umane, care să fi constituit un suport pentru dezvoltarea multiculturalității și a diversității? Astfel de întrebări, dacă nu-și găsesc răspunsuri nici măcar parțiale, ar putea genera comentarii, în mediile unor cititori, ostile bunei-credințe a autorului.

**Marțian IOVAN, doctor, profesor,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**

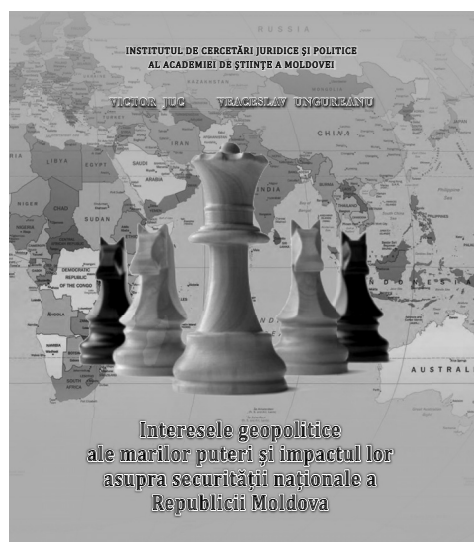
VICTOR JUC • VEACESLAV UNGUREANU
INTERESELE GEOPOLITICE ALE MARILOR PUTERI ȘI IMPACTUL LOR
ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA.
Chișinău: F.E.-P. "Tipografia Centrală", 2016. 168 p.

Monografia „Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova” este consacrată cercetării științifice a două blocuri de probleme – interesele geopolitice ale actorilor internaționali majori pe segmentele din Sud-Estul și Estul arealului european și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova, fiind reliefate componentele politică, militară și energetică, considerate de importanță edificatoare. Lucrarea include cronologic perioada de la începutul anilor '90 ai sec. XX pînă la declanșarea evenimentelor din Ucraina, care semnifică sfîrșitul primei perioade în evoluția relațiilor internaționale postbipolare.

Subiectul cercetării vizează transformările geopolitice și structural-sistemice ale relațiilor internaționale și, implicit, ale modelului de ordine mondială survenite după încheierea războiului rece, care s-au soldat cu trecerea de la tipul bipolar la cel uni-multipolar, iar mai tîrziu, de la începutul sec. XXI, cu formarea structurii multipolare policentriste, au condus la reevaluarea intereselor marilor puteri în spațiul geopolitic contemporan. Relevanța științifică este exprimată și prin comportamentul actorilor majori, fiind determinat de o mare diversitate și complexitate a intereselor geopolitice și a căilor de realizare a lor pe arena mondială.

Abordarea ipotezei că categoria de interes geopolitic deține un rol semnificativ în relațiile dintre marile puteri, aceasta fiind definită ca o sumă de valori și de opțiuni politice și economice, de securitate și de apartenență la o civilizație, socioculturale, religioase și de altă factură, este validată de către autori. Politica externă a marilor puteri, considerată de autori instrumentul de promovare a intereselor geopolitice în diverse regiuni și subregiuni ale spațiului mondial, iar concentrarea asupra unei regiuni geostrategice a intereselor mai multor actori internaționali în scopul transformării într-o zonă de interes și, ulterior, în sferă de influență inevitabil conduce la o concurență acerbă dintre actorii majori în arealul geopolitic contemporan. Aceste procese concurențiale reliefate în lucrare se răsfrîng asupra relațiilor dintre marile puteri și, nu în ultimul rînd, asupra statelor din regiunea în care se produc asemenea evenimente, influențând atît sistemul de securitate internațională, cît și sistemul de securitate națională.

Studiul de caz cu privire la interesele geopolitice în contextul relațiilor dintre marile puteri și repercusiunile lor asupra securității naționale a Republicii Moldova, în perspecti-

va consolidării sectorului de securitate, conferă cercetărilor actualitate și importanță edificatoare și cu mult mai accentuată. Republica Moldova este un stat care se află într-o *zonă-tampon*, în care se ciocnesc interesele geopolitice a două mari puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Situația geopolitică precară produce o presiune puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova, iar pentru a rezista în fața acestor provocări trebuie să-și fortifice toate dimensiunile, inclusiv politică, militară și energetică.

Ipoteza fundamentală rezidă în faptul că Republica Moldova este o putere mică, securitatea națională a căreia se dovedește a fi vulnerabilă la fluctuațiile intereselor geopolitice în contextul relațiilor dintre marile puteri, fapt ce scoate în evidență starea de dependență și de subordonare a procesului de consolidare a sectorului de securitate.

Victor SACA, *doctor habilitat în științe politice,*
Universitatea de Stat din Moldova

**MIHAI CORJ. SUNT UN SIMPLU CETĂȚEAN &
PRIN ȘTIINȚĂ ȘI CREDINȚĂ SPRE ADEVĂR.
Chișinău F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 964 p.**

Monografia „Sunt un simplu cetățean & prin știință și credință spre adevăr” reprezintă o cercetare valoroasă din punct de vedere științific, analizând complexitatea subiectelor de ordin juridic din perspectiva teoretică și importanța aplicativă a acestora. Autorul Mihai Corj abordează tema din retrospectiva evenimentelor politice din Republica Moldova și impactul lor asupra activității instituțiilor statale și aplicarea legislației în vigoare. Studiul vizează trei blocuri de probleme elucidate, aplicând metoda critică de analiză, identificând lacunele și venind cu sugestii lucide orientate spre îmbunătățirea justiției din Republica Moldova.

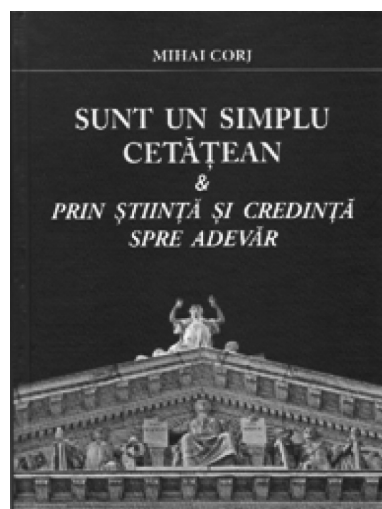
Primul subiect se axează pe examinarea problematicei activității procedurale de adoptare și aplicare a actelor normative de către puterea executivă – Președintele Republicii Moldova și Guvernul Republicii Moldova – în domeniile jurisprudenței, energeticii, sistemului educațional, finanțelor publice. Considerăm propunerile lansate de către autor ca fiind utile, demonstrând numeroasele carențe comise de autorități și asumându-și responsabilitatea pentru veridicitatea acestora și corectitudinea amendamentelor propuse.

Al doilea bloc de probleme supuse cercetării vizează erorile hotărârilor și actelor emise de către unele instituții de stat, cum ar fi: Parlamentul Republicii Moldova, Curtea Constituțională, Curtea de Conturi, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Finanțelor, Comisia Electorală Centrală, Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, și recomandările privind rectificarea unor acte oficiale, precum: Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Indonezia privind abolirea regimului de vize pentru titularii pașapoartelor diplomatice și de serviciu și Legea cu privire la notariat.

Al treilea set de subiecte se referă la unele carențe în actele normative adoptate de autoritățile publice, interpretarea și aplicarea eronată a acestora, precum și reliefațiunea acțiunilor iresponsabile ale unor reprezentanți ai autorităților publice centrale și locale. Cercetătorul Mihai Corj este preocupat și de apelurile întreprinse de către cetățenii simpli în adresa autorităților statului în vederea apărării drepturilor și intereselor acestora. O relevanță științifică deosebită în această lucrare prezintă propunerile către Centrul de Informații Juridice privind corectarea erorilor de pe site-ul www.justice.md și sugestiile despre optimizarea modului de publicare și intrarea în vigoare a unor acte oficiale.

Conferențiarul universitar Mihai Corj, fiind încadrat în activitatea universitară în calitate de decan al Facultății de Drept a Institutului Nistean de Economie și Drept și deținând funcția de președinte al Institutului de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”, a oferit tuturor celor interesați de jurisprudență o lucrare care constituie un studiu fundamental, de o semnificație teoretico-practică deosebită în domeniul dreptului din Republicii Moldova. Această monografie confirmă că existența multiplelor deficiențe în domeniul elaborării actelor oficiale duce la un sistem juridic imperfect și doar investigarea lor științifică, precum a realizat-o autorul, poate contribui la edificarea unui stat de drept.

**Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Științe Politice al AȘM**

ANIVERSĂRI

DOCTORUL GALINA ROGOVAIA LA 70 DE ANI

Doctorul în filosofie, conferențiarul cercetător Galina Rogovaia a sărbătorit 70 de ani de la naștere. Fiind cercetător științific superior în cadrul Centrului Cercetări Politice și Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Galina Rogovaia se manifestă exemplar în calitate de valorificator al filosofiei sociale, patrimoniului etno-cultural, etnologiei, științelor politice, iar mai recent – al relațiilor internaționale, cu predilecție prin analiza cooperării dintre Republica Moldova și Ucraina.

Biografia doctorului Galina Rogovaia reprezintă un exemplu elocvent al activității desfășurate în serviciul societății și al științei. Fiind născută în Ucraina, dar făcându-și studiile la Universitatea de Stat din Moldova, desfășoară o activitate amplă de valorificare și conservare a tradițiilor culturale ale ucrainenilor din Republica Moldova. În același timp, doctorul Galina Rogovaia reprezintă un exemplu de urmat pentru alolingvi, dat fiind că a însușit limba română și a făcut traduceri din poeziile lui Mihai Eminescu și Nichita Stănescu. În context vom sublinia că doamna Galina Rogovaia a excelat pe tărîmul poeziei, publicînd mai multe plachete de versuri: *Присутність* (2007), *Я повернусь* (2016).

Activitatea de cercetare științifică a debutat cu analiza istoriei religiei, încununată cu susținerea tezei de doctor în filosofie cu tema *Состояние религиозности и процесс секуляризации женщин (на материалах Молдавской ССР)* (Минск) și publicarea unor lucrări care nu și-au pierdut din semnificație și valoare.

Actualmente interesele științifice ale doctorului Galina Rogovaia s-au extins substanțial, am sublinia în special analiza interconexiunii dintre politică și morală. Recomandarea permanent avansată în publicațiile științifice și în luările de cuvânt la forurile științifice este următoarea: politiciii din Republica Moldova îi lipsește coordonata morală și din această cauză societatea este profund divizată, iar statul se află în imposi-

bilitate de a mobiliza energiile sociale pentru modernizarea social-politică a Republicii Moldova. Cercetătorul științific superior Galina Rogovaia participă la realizarea proiectelor instituționale „Conștiința socială în perioada de tranziție” (2000-2005); „Eficientizarea sistemului politic și asigurarea coeziunii sociale din perspectiva integrării europene a Republicii Moldova” (2006-2009); „Resursele, mecanismele și efectele realizării puterii politice în Republica Moldova” (2009-2010), „Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul realizării reformelor democratice” (2010-2014), „Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european” (2015-2018). Doctorul Galina Rogovaia s-a distins întotdeauna printr-o înaltă ținută profesională și prin exigență, iar nenumăratele studii științifice poartă amprenta calității. Pentru merite în domeniul activității științifice conferențiarul Galina Rogovaia, autor a circa 100 de publicații științifice, inclusiv două monografii, o broșură, compartimente într-un șir de monografii colective, articole în diferite reviste științifice și culegeri tematice, a fost decorată cu Diplomă de Recunoștință a Academiei de Științe a Moldovei (2001).

Doctorul G. Rogovaia s-a manifestat activ nu doar în domeniul cercetărilor științifice, fiind o persoană publică bine cunoscută în spațiul cultural-educational din Republica Moldova, ce a desfășurat o vastă activitate social-organizatorică în scopul integrării reprezentanților comunității ucrainene în viața societății, a armonizării relațiilor interetnice în Republica Moldova.

Timp de douăzeci de ani doctorul Galina Rogovaia a executat funcția de Președinte al Societății „Prosvita-Taras Șevcenko din Moldova”, este autor și prezentator al emisiunii „Svitanok” de la Compania Publică „Teleradio-Moldova”. Pentru activitatea sa științifică a fost decorată cu diferite distincții: Medalia *Meritul Civic* (2006); Ordinul *Kneaghinea Olga* (2008); Diploma de Onoare a Guvernului Republicii Moldova (2013). La această frumoasă și respectabilă aniversare îi urăm stimatei noastre colege, dnei doctor Galina Rogovaia, mulți ani, sănătate și succese remarcabile în activitatea științifică și socială.

**Victor JUC, doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

**Lilia BRAGA, doctor în filosofie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

DOCTORUL HABILITAT VICTOR SACA LA 70 DE ANI

Doctorul habilitat, profesorul universitar Victor Saca este unul dintre cercetătorii care a stat la baza elaborării științelor politice în Republica Moldova. Activitatea de cercetare științifică a fost ancorată, cu predilecție, pe două probleme fundamentale pentru devenirea noului stat Republica Moldova – tranziția și interesul național. Urmărind să identifice unele legități ale dezvoltării Republicii Moldova în contextul transformărilor de sistem, doctorul habilitat V. Saca a pus în discuție științifică problema democratizării și a democrației, fiind, de fapt, unul dintre fondatorii tranzitologiei în Republica Moldova.

Dacă tranziția reprezintă mai degrabă procesul de transformare, urmat de modernizare, interesul național se dovedește a fi suportul care asigură fundamentarea și definirea obiectivelor sustenabile pentru dezvoltarea statului și societății. Profesorul V. Saca este unul dintre puținii cercetători științifici preocupat perseverent de categoriile „interes” și „interes național”, abordate în raport de general față de particular. Concluziile profesorului V. Saca privind interesul național se disting prin relevanță conceptual-teoretică și aplicativă: interesul național n-a pierdut actualitate, rămânând în plan conceptual-teoretic o categorie științifică operațională, iar în aspect aplicativ nu se dovedește a fi un obstacol în calea integrării, ci suportul indispensabil pentru devenirea statului Republica Moldova și definirea locului său în relațiile europene.

Doctorul habilitat Victor Saca se manifestă exemplar ca un cercetător științific de referință, unul dintre patriarhii științelor politice în țara noastră, lucrările sale științifice sunt citate frecvent. Profesorul este o persoană serioasă, agreabilă și tacticoasă, mereu pregătit și disponibil să vină în ajutor, să ofere o consultație calificată, fiind un prieten al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei.

Pe parcursul activității profesionale, doctorul habilitat V. Saca a devenit un autor de referință în domeniul științelor politice. Are peste 250 de publicații, inclusiv 3 monografii, 4 manuale, 10 ghiduri metodice, fiind și coordonatorul a 10 culegeri științifice. Tezele, postulatele de principiu și unele rezultate explorative (în special în studiile tranzitologice) au fost comunicate și discutate la nivelul diferitor foruri științifice naționale și internaționale, la majoritatea din ultimele fiind și moderator de ateliere.

Activitatea doctorului habilitat Victor Saca este mult mai extinsă, am pus în lumină doar cercetarea științifică. Profesorul V. Saca a reușit să îmbine organic activitățile de cercetare științifică și de cadru didactic, obținând în ambele cazuri considerațiune și apreciere din partea comunității științifico-didactice. Având o experiență bogată de

cadru didactic în școala superioară (de peste 40 de ani), el s-a manifestat în deplină măsură la Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a USM, la *alma mater*, pe care cândva, cu circa 50 de ani în urmă, a absolvit-o. Probabil, nu în zadar, la sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut, a revenit la Universitate deja în calitate de cadru didactic titular, fortificându-și aici, în următorii 17 ani, titlul științific și gradul științifico-didactic de la o treaptă la alta. Este și firesc, pentru că noua Facultate de Relații Internaționale și Științe Politice avea nevoie acută de cadre științifice și didactice titularizate, de cadre cu o experiență de lucru cu studenții dornici de a studia științele politice.

Astfel, profesorul V. Saca se include tot mai pregnant în acest fluviu al cunoașterii politicii și politicului, devenind, în opinia noastră, cel mai relevant cadru didactic de la Facultate și în prezent. A întocmit mai multe programe analitice, ghiduri metodice, suporturi de curs, manuale. Doar în perioada 2001–2016 a elaborat peste 25 de materiale de acest gen. A elaborat și implementează 7 curriculumuri la cursuri normative și speciale (pentru ciclul I și II de studii universitare), adaptate la cerințele noi de reformare a sistemului de învățământ superior din țara noastră conform *Procesului Bologna*.

Este abilitat cu dreptul de conducător (consultant) științific la tezele de doctorat. Sub îndrumarea dumnealui, 7 doctoranzi au susținut teza de doctor în științe politice. Din cei 7 doctoranzi care au obținut gradul de doctor în științe la momentul actual 4 lucrează în instituțiile superioare de învățământ, unul activează în corpul diplomatic și unul în structurile de stat. În prezent conduce activitatea științifică a 5 doctoranzi și îndrumază în calitate de consultant științific activitatea a 2 postdoctoranzi.

Tenacitatea, seriozitatea și atitudinea, disciplina și setea de cunoștințe – abilități care îl caracterizează pe profesorul Victor SACA, au contribuit la formarea lui ca un autor de referință (considerat fondatorul studiilor tranzitologice în Republica Moldova) și ca un profesor adevărat cu un nivel pronunțat de profesionalism în domeniul științelor politice. Este personalitatea care, cu siguranță, va contribui în continuare la dezvoltarea domeniului practic și științific.

Direcția Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, personal subsemnatii, exprimă cele mai înalte considerațiuni distinsului profesor universitar, doctor habilitat Victor Saca, urându-i noi realizări în activitatea temerară de cercetător științific și cadru didactic.

**Victor JUC, doctor habilitat, profesor cercetător,
Institutul de Cercetări Politice și Juridice al AȘM,**

**Pantelimon VARZARI, doctor habilitat, profesor cercetător,
Institutul de Cercetări Politice și Juridice al AȘM**

DOCTORUL HABILITAT ANDREI SMOCHINA LA 70 DE ANII

De peste 35 de ani de când îl cunosc pe dl profesor Andrei Smochină, am avut ocazia să-l știu în două ipostaze: mai întâi cea de dascăl la facultate și, în ultimii zece ani, în calitate de coleg de serviciu. De-a lungul unei cariere strălucite de profesor la catedră, doctorul habilitat Andrei Smochină a urcat sigur toate treptele: de doctor în drept în anul 1981, în anul 1990 i-a fost conferit titlul didactic de conferențiar, în anul 2001 a susținut teza de doctor habilitat în drept, iar patru ani mai târziu i s-a conferit titlul de profesor universitar.

A fost titularul cursurilor de „Istoria statului și dreptului al URSS”, „Bazele statului și dreptului”, „Istoria universală a statului și dreptului”, „Teoria și practica negocierilor”, „Drept constituțional al Republicii Moldova”, „Filosofia dreptului”, „Problemele teoriei generale a dreptului” – toate ținute studenților de la Universitatea de Stat, ULIM, Universitatea din Comrat, Colegiul de Informatică din Chișinău și Universitatea „Patrice Lumumba” din Moscova. Are peste 40 de publicații: monografii, lucrări didactice, care ar face cinste oricărui profesor, iar cele mai prestigioase reviste de specialitate se mândresc că îl au printre membrii colegiului de redacție.

De la o teză la alta, profesorul Andrei Smochină a reușit să îndrumeze 18 doctoranzi, care cu succes și-au apărât doctoratul, printre aceștia fiind cetățeni de pe ambele maluri ale Prutului, dar și din alte state. În acest răstimp a participat la numeroase stagieri și conferințe internaționale. Însă succesul nu a venit de la sine. Până a ajunge profesor universitar, profesorul Andrei Smochină a terminat mai întâi școala de opt ani din satul natal Berezlogi, jud. Orhei, apoi Școala Pedagogică din Orhei, câțiva ani a fost învățător în raioanele Hîncești și Soroca și trei ani de serviciu obligatoriu la flota maritimă. I-a fost dat să guste și din pâinea unui anchetator al comisariatului de poliție, dar și din cea de asesor norodnic. Au trecut anii, și în 2005, cu emoțiile caracteristice oricărui doctorand, am venit în fața Consiliului Științific Specializat pentru susținerea tezei de doctorat. Soarta a fost să fie că în fruntea aceluși Consiliu l-am avut pe profesorul Smochină. După un an ne-am întâlnit la Institutul de Istorie, Stat și Drept.

În ceea ce privește afirmația că domnul profesor îmi este coleg de serviciu, trebuie să rectific, eu am onoarea să fiu coleg cu profesorul Smochină. Acum cinci ani, Academia de Științe a Moldovei l-a omagiat pe doctorul habilitat Andrei Smochină, găzduind conferința științifică „În slujba zeiței Themis. Profesorul Andrei Smochină la 65 de ani”. În acea zi de 12 octombrie 2011, drept recunoștință pentru munca științifică depusă, Academia de Științe a Moldovei i-a conferit medalia „Dimitrie Cantemir”, și tot în acea zi a fost semnat Decretul prezidențial privind acordarea profesorului Andrei Smochină distincția supremă a statului nostru „Ordinul Republicii”.

Încheiam prefața la culegerea „In Honorem Andrei Smochină. Studii de drept național”, apărută în anul 2012, pe care am avut onoarea și să o coordonez cu următoarea urare: „Să ne trăiți, domnule profesor Andrei Smochină, să am ocazia să scriu și la alte aniversări”. Iată că bunul Dumnezeu mi-a oferit această șansă. Să vină următoarea.

Vivat academia, vivant professores!

**Mihai TAȘCĂ, doctor în drept,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Bun de tipar 27.10.2016. Formatul 18,5 ×27,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 15,0. Coli de autor 24,2
Tirajul 70 ex.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46